

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

I det fördolda

Hellöre, Lise-Lotte

Published: 01/01/2024

Document Version
Final published version

Document License
All rights reserved

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Hellöre, L.-L. (2024). *I det fördolda: Om diakoni och värdeskapande i brytningstider*. [Doctoral Thesis, Åbo Akademi University]. Åbo Akademi. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-4354-7>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Lise-Lotte Hellöre

I det fördolda

Om diakoni och värdeskapande i brytningstider

Lise-Lotte Hellöre

Född 1975

Tidigare studier och examina

Ekonomie magister 1999

Ekonomie licentiat 2004

Ekonomie doktor 2006

Teologie magister 2020

Omslagsbild: Lise-Lotte Hellöre

Porträttfoto: Timo Jakonen

I det fördolda

Om diakoni och värdeskapande i brytningstider

Lise-Lotte Hellöre

Praktisk teologi
Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi
Åbo Akademi
Åbo, Finland, 2024

ISBN 978-952-12-4353-0 (tryckt)
ISBN 978-952-12-4354-7 (digital)
Painosalama, Åbo, Finland

Förord

Att bedriva en studie om diakoni i Borgå stift är extra roligt när två stora jubileer inträffar under forskningens gång. År 2022 uppmärksammades diakonins 150-årsjubileum och året därpå stiftets 100 år. Historiens vingslag har inte flaxat obemärkt förbi, utan båda institutionerna står sig starka ännu idag. Det som intresserat mig är just diakonins roll i välfärdssamhället, vilket värde diakoniarbetet skapar.

En viktig byggsten i mitt doktorandprojekt utgjordes av den tvärvetenskapliga forskargruppen inom ekonomi, filosofi och teologi vid Åbo Akademi. Förutom finansiering för en del av tiden, var det givande att dela tankar om värdeskapande och kyrka tillsammans. Tack speciellt till projektledare Wilhelm Barner-Rasmussen, men även till Anna-Greta Nyström, Anna Storå och Joel Backström. Även min handledare Björn Vikström var med och tillsammans har vi författat två artiklar.

Stort tack även till Polin-institutet med Mika Vähäkangas viktiga support och koordinatorens outtröttliga entusiasm. Mina kolleger vid institutet har liksom vårt forskarseminarium utgjort en stimulerande omgivning där jag lärt mig mycket om närliggande ämnen och träffat många bevärdade forskare.

Sedan jag inledde mina forskarstudier i praktisk teologi år 2021 har vi haft fyra ämnesansvariga: Bernice Sundkvist, som understödde min doktorandansökan, Marie Rosenius, Björn Vikström, samt Cecilia Nahnfeldt. Björn är den enda som följt min väg från början till slut som handledare. Varmt tack till dig för att du gett mig självständighet, uppmuntrat mig och för att du bad mig med i projektet! Framför allt har jag uppskattat det samarbete vi haft kring våra gemensamma artiklar. Tack även till Bernice och Cecilia som i egenskap av andra handledare utgjort ett viktigt stöd.

Kappan färdigställde jag under en fyramånaders forskarvistelse vid Diakoniewissenschaftliches Institut vid Heidelbergs universitet i Tyskland. Jag är tacksam för möjligheten som erbjöds mig av Johannes Eurich.

Sist - men inte minst - går mina tankar till alla de diakoniarbetare som ställde upp för intervjuer år 2021 samt de som svarade på min enkät redan år 2019 för min pro gradu-avhandling. Ni vet själva vem ni är och era identiteter har hållits anonyma. Efter disputationen förstörs också allt empiriskt material. Men ni finns i mitt hjärta och i mina tankar. Utan er hade denna avhandling inte blivit av. Jag hoppas att era insiktsfulla svar och kloka tankar genom mitt arbete förs vidare och resulterar i förändringar och utvecklingar som är av godo inom diakonin. För mig är ni alla hjältar. Om än dolda i det arbete ni gör. Ni har min största respekt!

Ju äldre jag blir desto tydligare ser jag hur livet består av kapitel. Nu är det här kapitlet slut och ett nytt tar vid. Allt har sin tid.

Åbo, den 24 januari 2024

Lise-Lotte Hellöre

Abstract in English

In secret. On diaconal work and value creation in times of transition.

The purpose of this study is to investigate the relationship between value creation and innovative renewal of diaconal work by focusing on current issues facing Finnish society, such as the Covid-19 pandemic and domestic violence. The research problem consists of several parts: How do diaconal workers in the Porvoo diocese perceive their work, what value does it create and how can diaconal work be developed in times of new societal challenges? Furthermore, how do experiences from the Covid-19 pandemic relate to such value creation? How can diaconal co-operation with shelters for victims of domestic violence create value for diaconal work? These two examples of diaconal value creation share some common grounds: both exist in all geographical regions, even if they are not necessarily visible. Thus, the examples are general even though they are specific in nature. Although the diaconal work is local, the challenges and opportunities concerning these examples are in part common.

By using theories and tools from marketing research, the design provides potential for renewal in the study of diaconal work as well as of practical theology. In short, this assumes that value is co-created in the relationship an actor has with clients or other actors in the network. Thereby, strategy becomes an important element. The empirical study consists of data collection in part through an extensive inquiry (2019) among all diaconal workers in the Porvoo diocese, and in part through the later 22 interviews (2021) in the same diocese. The results are reported in five published articles (2022-2023).

My perspective on practical theology is that it must be socially relevant and that it must contribute to a better world, a better society, and imply a concrete development towards a more humane and sustainable life. The task of practical theology is to be normative and constructive.

Several of my articles show that the way church authorities relate to diaconal work not entirely corresponds to the practice that emerges in the practical diaconal work. There exists a lack of symmetry between authority and practice. In addition, this should be related to also acknowledging the role the Evangelical Lutheran Church in Finland (ELCF) has in the cultural and religious heritage.

Central results in my study also show that in some cases it is extremely important that the diaconal worker is the active party in contacting a client – but in other cases it is the client himself who must make contact. Diaconia must therefore be flexible. Flexibility is needed not only from diaconal workers, but also from others in the church organization. Then, latent spaces and ways of creating value can suddenly show new potential for diaconal activities. One of these new areas to develop, I argue, is found in cooperation

with shelters for victims of domestic violence. A cooperation which is severely underdeveloped in most of the Porvoo diocese. Here I see great potential for value creation for society, the individual and the church.

The empirical material shows that the identity of the deaconry is somewhat unclear. This can pose several challenges regarding, for example, the well-being of diaconal workers, how ELCF is perceived in society (its image) and how attractive the church is to the diaconal client. An unclear identity also poses challenges regarding diaconia's opportunities to develop its relationships and affects how satisfied different stakeholders, both internal and external, are.

In a nutshell, the contribution of my study is that the diaconal work with shelter clients is very scarce and here is great potential for development. Such a conquest of new spaces would be in line with the church's values and strategy, but also in line with the experience of Covid-19 that diaconal workers talk about in my study. Better cooperation between diaconia and shelters would also mean better contributing to Finland's efforts to combat violence in close relationships and to Finland's goal of complying with the Istanbul Convention. Furthermore, it would also increase the credibility and image of the ELCF. However, for victims of domestic violence to know about diaconia, its work must be clearly communicated. Through sufficient marketing, ELCF can make better use of its strategy and more effectively see the possibilities of its deaconry.

Key words: diaconia, domestic violence, ELCF, Finland, marketing, shelters, value creation, Covid-19, innovation

Sammanfattning på svenska

Syftet med denna studie är att undersöka relationen mellan värdeskapande och förnyelse av diakoni genom att fokusera på aktuella frågor som dagens samhälle står inför såsom Covid19-pandemin och våld i nära relationer. Frågeställningen innefattar flera delar och lyder: Hur uppfattar Borgå stifts diakoniarbetare sitt arbete, vilket värde skapar det och hur kan diakonin utvecklas i tider av nya samhällsutmaningar? Vidare, hur syns detta i diakonins erfarenheter från Covid19-pandemin och mera specifikt, hur kan ett diakonalt arbete med skyddshemsoffer ses som ett exempel på en värdeskapande möjlighet för diakoniarbetet? Att undersöka värdeskapande i en kontext av covidpandemi och familjevåld bär det gemensamma att coronasmitta (under en tid) och familjevåld finns överallt även om de inte syns. Sålunda är exemplen generella trots att de är specifika till sin natur. Även om diakonin är lokal, är behoven kring dessa exempel gemensamma i grunden.

Genom att använda teorier och verktyg från marknadsföringsforskning ger forskningsdesignen potential för förnyelse i studiet av diakoni såväl som i praktisk teologi. I korthet betyder detta att värde skapas tillsammans genom den relation en aktör har med kunder och andra aktörer i nätverket. På så sätt kommer strategin in som en viktig del. Den empiriska studien består av datainsamling genom en omfattande enkät (2019) bland alla diakoniarbetare i Borgå stift, och senare 22 intervjuer (2021) i samma stift. Resultaten redovisas i fem publicerade artiklar (2022-2023).

Mitt perspektiv på praktisk teologi är att den ska vara samhällsrelevant och att den ska bidra till en bättre värld, ett bättre samhälle och en konkret utveckling mot ett mänskligare och mer hållbart liv. Den praktiska teologins uppgift är att vara normativ och konstruktiv. Flera av mina artiklar visar att det sätt på vilket kyrkliga myndigheter förhåller sig till diakonalt arbete inte helt motsvarar den praktik som framträder i det praktiska diakonala arbetet. Det finns en brist på symmetri mellan auktoritet och praktik. Detta bör åtgärdas genom att också erkänna den evangelisk-lutherska kyrkan i Finlands (EvL) roll i det kulturella och religiösa arvet. Centrala resultat i min studie visar också att det i vissa fall är oerhört viktigt att diakoniarbetaren är den aktiva parten i kontakten med en klient – men i andra fall är det klienten själv som måste ta kontakt. Diakonin måste därför vara flexibel. Men det behövs flexibilitet inte bara av diakoniarbetare, utan också av andra i den kyrkliga organisationen. Därmed kan latent rum och sätt att skapa värde plötsligt visa ny potential för diakonal verksamhet. Ett av dessa nya utvecklingsområden, menar jag, finns i samarbete med skyddshemmen för offer för våld i nära relationer. Detta samarbete är kraftigt underutvecklat i större delen av Borgå stift. Här ser jag en stor potential för värdeskapande för samhället, individen och kyrkan.

Det empiriska materialet visar att diakonins identitet är något oklar. Detta kan innebära flera utmaningar när det gäller till exempel diakonipersonalens välbefinnande, hur EvL uppfattas i samhället (dess image) och hur attraktiv

kyrkan är för diakoniklienten. En otydlig identitet innebär också utmaningar när det gäller diakonins möjligheter att utveckla sin verksamhet och påverkar hur nöjda olika intressenter, både interna och externa, är.

I ett nötskal är bidraget från min studie att diakoniarbetet med skyddshemsklienter är mycket begränsat och att det finns en stor utvecklingspotential. En sådan erövring av nya rum skulle ligga i linje med kyrkans värderingar och strategi, men också i linje med den erfarenhet som diakoniarbetare talar om, speciellt från coronapandemin, i min studie. Ett gynnsammare samarbete mellan diakonin och skyddshemmen skulle också innebära att Finland effektivare kunde bekämpa våld i nära relationer och därmed bättre följa Istanbulkonventionen. Dessutom skulle det också öka EvL:s trovärdighet och image. För att offer för våld i hemmet ska känna till diakonins verksamhet måste dock dess arbete kommuniceras tydligt. Genom tillräcklig marknadsföring kan EvL bättre utnyttja sin strategi och mer effektivt se möjligheterna med sin diakoni.

Nyckelord: diakoni, våld i nära relationer, EvL, Finland, marknadsföring, skyddshem, värdeskapande, Covid-19, innovation

Artiklar

Avhandlingen baserar sig på följande artiklar. De publicerade artiklarna trycks här med tillåtelse av innehavarna till upphovsrätten.

Hellöre, Lise-Lotte (2023a). Diakoniarbetare om sitt värv. Fallstudie Borgå stift i Finland år 2021. *Finsk Tidsskrift*. No. 2/2023: 7–35.

Hellöre, Lise-Lotte (2023b). Wind of change. Exploring latent value creating assets of diaconia. *Approaching Religion*, 13(2): 116–136. <https://doi.org/10.30664/ar.125717>

Vikström, Björn & Lise-Lotte Hellöre (2023). "Till dem vars nöd är störst." En studie av diakoniarbetares upplevelser av coronapandemin i Borgå stift. I: Laura Kallatsa & Jonna Ojalampi (red.). *Kokemuksia, käytäntöjä ja kohtaamisia rajoituksissa Koronapandemia eksistentiaalisena, eettisenä ja uskonnollisena kysymyksenä*, 115–137. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran Julkaisuja 302. Helsingfors: STSK.

Hellöre, Lise-Lotte & Björn Vikström (2022). Diakonin och skyddshemmen. Hur göra kyrkans osynliga arbete synligt? *Diakonian tutkimus*, 1: 6–31. <https://doi.org/10.37448/dt.111676>.

Hellöre, Lise-Lotte (2022). When Diaconia Became an Exhausted Millionaire: Experiences from the Coronavirus Pandemic in Finland. *Diaconia: Journal for the Study of Christian Social Practice*, 12(2): 117–136. <https://doi.org/10.13109/diac.2021.12.2.117>

Innehållsförteckning

Förord.....	iii
Abstract in English.....	iv
Sammanfattning på svenska.....	vi
Artiklar.....	viii
Innehållsförteckning.....	ix
Figurer och tabeller.....	xii
Förkortningar.....	xii
1 Introduktion.....	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Diakonins historia och kyrkans sociala ansvarstagande.....	4
1.3 Uppgiftsbestämning.....	7
1.3.1 Syfte och frågeställning.....	9
1.3.2 Studiens uppbyggnad.....	11
1.4 Fallstudiens empiriska nätverk och intressenter.....	13
1.5 Definitioner av centrala begrepp.....	16
1.5.1 Diakoni och diakoniverksamhet.....	16
1.5.2 Diakoni som kyrkans sociala ansvarstagande.....	17
1.5.3 Empowerment/egenmakt.....	17
1.5.4 Skyddshem och våld.....	18
1.5.5 Värdeskapande.....	19
1.6 Antaganden och utgångspunkter.....	20
1.6.1 Epistemologi och ontologi.....	20
1.6.2 Forskarens utgångspunkter.....	22
1.7 Disposition.....	23
2 Teoretisk ram.....	24
2.1 Samhällsrelevant praktisk teologi, något om forskningsdisciplinen.....	24
2.1.1 Den praktiska teologin som forskningsdisciplin.....	24
2.1.2 Tidigare studier om diakoni och välfärdssamhället, samt en historisk överblick av den finländska diakonin.....	26
2.2 Valda teoretiska grepp.....	29
2.2.1 Tre utvecklingsfaser i den moderna diakonin.....	30
2.2.2 Karitativ, liturgisk och kommunikativ diakoni.....	30
2.2.3 En typologisering av ungdomsarbetsledare i EvL.....	31
2.2.4 Fokus på familjevåld och diakoni.....	32

2.2.5	Inlånade teoretiska grepp.....	32
2.2.6	Avsaknaden av begreppet värdeskapande och nätverksteori inom diakoniforskning.....	34
2.3	Ett behov av nya perspektiv på diakonins möjligheter vid familjevåld och motsvarande kriser	36
2.4	Andra alternativa teorier	36
2.5	Sammandrag.....	38
3	Metodisk ram	39
3.1	Metodologiska utgångspunkter	39
3.2	Forskningsdesign.....	40
3.3	Empirisk datainsamling och analys	42
3.3.1	Två datainsamlingar	43
3.3.2	Att studera Borgå stifts diakoniverksamhet som fallstudie	45
3.4	En tolkande metod.....	46
3.4.1	Att tolka är att se något – om perspektivrikedom och hermeneutik.....	46
3.4.2	Min tolkningsprocess	47
3.4.3	En kritisk granskning av tolkningens inflytande på studien	49
3.5	Forskningens etiska hållbarhet	50
3.6	En avslutande diskussion kring vad som kunde ha gjorts annorlunda.....	51
4	Fem artiklar i sammandrag.....	53
4.1	Hellöre 2023a: Diakoniarbetare om sitt värv. Fallstudie Borgå stift i Finland år 2021.....	54
4.2	Hellöre 2023b: Wind of Change. Exploring the value creation of diaconia	57
4.3	Vikström & Hellöre 2023: "Till dem vars nöd är störst." En studie av diakoniarbetares upplevelser av coronapandemin i Borgå stift.....	60
4.4	Hellöre 2022: When Diaconia Became an Exhausted Millionaire. Experiences from the Coronavirus Pandemic in Finland	64
4.5	Hellöre & Vikström 2022: Diakonin och skyddshemmen: Om diakonins roll i välfärdssamhället	67
4.6	En kort sammanfattning av centrala bidrag.....	70
5	Avslutande diskussion.....	75
5.1	Diskussion	75
5.1.1	Forskningens validitet – besvaras forskningsfrågorna?	78

5.1.2 Bidragens teoretiska relevans.....	79
5.1.3 Bidragens empiriska relevans.....	80
5.1.4 Bidragens metodologiska relevans	80
5.2 Fortsatt forskning.....	81
5.3 Sammanfattande konklusion	83
Källförteckning.....	84
Bilaga: Intervjuguide.....	93

Figurer och tabeller

Figur 1. Studiens uppbyggnad.....	12
Figur 2. Diakonins externa nätverk består av myndigheter, föreningar och andra aktörer och instanser.....	14
Figur 3. Diakonins interna intressenter består främst av klienter, men också av andra aktörer.....	15
Figur 4. Datatriangulering: en kombination av litteraturstudier, intervjuer och en enkät.....	41
Figur 5. Tolkningsprocessen är en kombination av induktivt och deduktivt arbete.....	48
Figur 6. En överblick över studiens olika delar och hur de hänger samman.....	53
Tabell 1. Varje artikels forskningsuppgift och forskningsfrågor.....	11
Tabell 2. Översikt över central teoretisk bakgrund som används i artiklarna.....	29
Tabell 3. De viktigaste resultaten i varje artikel.....	71

Förkortningar

ELCF	<i>The Evangelical Lutheran Church of Finland</i> (eng.), översättning av EvL (se nedan)
EvL	Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland
FBO	<i>faith-based organizations</i> (eng.), religiösa organisationer/organisationer baserade på tro
FMS	Finska Missionssällskapet
FPA	Folkpensionsanstalten
KL	Kyrkolagen
KO	Kyrkoordningen
PEST	<i>Political, Economic, Social, Technological</i> (eng.), modell för att förstå politiska, ekonomiska, samhälleliga/sociala och teknologiska faktorer
SWOT	<i>Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats</i> (eng.), modell för att förstå styrkor, svagheter, möjligheter och hot
TENK	Forskningsetiska delegationen
THL	Institutet för hälsa och välfärd (fi. <i>Terveystieteiden tutkimuskeskus</i>), statligt forskningsinstitut i Finland

1 Introduktion

Många har läst om den finländska psykiatern som misstänks för att ha försökt dränka hela sin familj och senare för att lyckas mörda sin fru. Forskning visar att dödligt våld i nära relationer allt oftare är planlagt. Det har ofta också fortsatt en längre tid, utan att någon utomstående vet om det. Offren vågar inte berätta och bara fem procent har tagit sig till skyddshem, där man kan få bo anonymt i akut kris. Finland kan brösta sig med att vara det farligaste landet i Norden vad gäller dödligt våld. Svartsjuka är ett vanligt motiv och en separation i parförhållandet en tydlig risk. Det skulle vara viktigt att fler lärde sig känna igen tecken på våld, säger Mikko Aaltonen som forskat i problemet. (Svartström 2023) Min forskning visar att tabu och skam är nära sammanknippade med familjevåld. Också förlåtelse spelar en roll. Diakonin har en särställning i att hjälpa offer för familjevåld, en roll där hopp, människovärde och kärlek kan få plats på ett annat sätt än hos en myndighet. Problemet är att väldigt få diakoniarbetare varit i kontakt med skyddshem och dess klienter, ja många vet inte ens om att sådana finns (Hellöre 2020). Där samarbete funnits, vittnar däremot diakonin om återkommande kontakter och ömsesidigt värdeskapande.

Den här avhandlingen handlar om just detta: hur diakonin kan skapa värde i vårt samhälle. Detta genom att följa kyrkans strategi att hjälpa där nöden är störst. Och var är den störst om inte hos den som inte ens kan bo hemma av fara för sitt liv? Coronakrisen visade på diakonins flexibilitet när nya akuta kriser uppstår och det förtroende diakoniarbete har i det finländska samhället. Jag vill visa på latent möjligheter för de dolda hjältar som jobbar inom kyrkans samhällsansvar.

I detta första kapitel presenterar jag studiens syfte och berättar hur forskningen är uppbyggd. Jag placerar studien inom ramen för diakoni och praktisk teologi och förankrar utgångspunkten i historien. Eftersom frågeställningen ändå gäller nutid går jag igenom hur fallstudien Borgå stift ser ut och vem som ingår i diakonins nätverk. Därefter definierar jag de centrala begreppen innan jag klargör mina utgångspunkter. Allra sist i kapitlet följer en disposition över den resterande delen av avhandlingen.

1.1 Bakgrund

There is no greater story ever told in the entire world than the following: the poor are taken care of, seen and listened to. Such is the story of diaconia, sometimes written diakonia and sometimes caritas. Regardless of the historical questions or any possible misunderstandings, the core task of Christianity is to love the other, open closed doors, make communities inclusive and work against oppressive structures. (Latvus 2017: 4)

Diakonin är en instans som möter de människor som ofta upplever att samhällets skyddsnät brister. När samhällets stödåtgärder är fel designade eller inte lämpade för alla, faller människor mellan maskorna i skyddsnätet. Många gånger har diakonins klienter inte möjlighet, ork, eller kunskap att leverera det som krävs för att klara sig, då behövs det någon som träder in

och ser hela människan, hela problematiken. Diakonin bygger på kyrkans tro, men den hjälper människor oberoende av tro, tillhörighet eller bakgrund. Man strävar efter att alla ska bemötas lika och jämnavärdigt, utan krav på religiöst engagemang. Diakonins väsen är att jobba i det tysta, dock behöver man synas så pass mycket att klienter hittar en. Detta är en paradox. Att man inte vill marknadsföra sig gör att man också har svårt att förändra strukturer och politik. Ändå är det en del av diakonin att ägna sig åt påverkansarbete i samhället. Dock har diakonin inte oändliga resurser, varken i tid eller i pengar.

För utvecklandet av diakoni och samhällsansvaret har den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (härefter EvL, eller kyrkan) gjort upp riktlinjer. Strategin bygger på två utgångspunkter: 1) kunskapen om den nu aktuella situationen och 2) den kristna trons värdegrund. Ur spänningen mellan dessa två – och med hänseende till tillgängliga resurser – finns målen och verksamhetsprogrammen. (*En gemenskap av ...* 1996: 11) Mitt bidrag ligger främst i att utöka förståelsen om den första av utgångspunkterna, kunskapen om den nu aktuella situationen. Men studien bidrar även till samtal kring den andra, genom att en värdediskussion dels behövs i fråga om diakonins inriktning, dels som en analys av samhällsutvecklingen (*En gemenskap av ...* 1996: 13). Detta är viktigt och motiverat för att kunna identifiera och åtgärda orättvisor, illamående, marginalisering och skevheter i vårt samhälle, så som t.ex. det faktum att Finland är ett farligt land speciellt för kvinnor.

Medier rapporterar med jämna mellanrum om familjevåld (t.ex. Finnilä 2018, Sundholm 2021, Salo 2023). Finland är ett land med 5,5 miljoner invånare, där 10–20 män varje år dödar sin kvinnliga partner. Det gör Finland till ett av de farligaste länderna för kvinnor i EU (Westergård 2021). Också män blir offer för våld i nära relationer, t.ex. år 2019 dödades 15 kvinnor och tre män av sin partner, år 2020 var motsvarande antal 17 kvinnor och tre män. I 80 procent av fallen hade döden föregåtts av olika typer av våldshändelser. Var tredje kvinna berättar inte om våldet hemma för någon alls och bara tio procent gör en polisanmälan. 29 procent av kvinnor i Finland har upplevt grovt våld av en ex-partner (med det menas att slå, sparka, strypa, skjuta etc.), medan sexton procent av alla kvinnor upplevt sexuellt våld. I statistiken framgår inte all typ av våld, t.ex. ekonomiskt våld, förföljelse eller digitalt våld syns inte här. Forskning visar att familjevåld finns i alla samhällsklasser och kulturella grupper, men kan vara svårare att berätta om i familjer med högre status. (October (red.) 2018, October 2021, se även THL:s rapport *Sukupuolistuneen väkivallan yleisyys* 2023)

Under Sanna Marins regering (2019–2023) lanserade den finska staten ett program för att motverka våldet mot kvinnor. Även om Finland ratificerat Istanbulkonventionen redan 2015 (*Istanbulkonventionen om förebyggande ...* 2014), vilken förebygger våld mot kvinnor och i hemmen, har arbetet mot familjevåld startat långsamt. Offer för familjevåld kan söka skydd i något av de 29 skyddshem som finns i Finland, men forskning visar att bara 5 procent av offren till dödligt våld har sökt sådant skydd (Suonpää m.fl. 2023). Detta

kan naturligtvis tolkas så att skyddshemmen lyckas väl i att hjälpa kvinnor vidare i livet utan våld, men det kan likväl tyda på tabut kring familjevåld. Samma forskning visar att åtminstone hälften av offren har berättat för någon (oftast en vän) att de är rädda för förövaren. Våldet hör ofta samman med en skilsmässa eller ett uppbrott i en parrelation. (Suonpää m.fl. 2023)

Men även andra missförhållanden än familjevåld gror i Finland. Bl.a. har landet blivit prickat av Europarådet för att de mänskliga rättigheterna inte uppfylls, och man syftar då på den ekonomiska grundtryggheten. Den sociala grundtryggheten skall garantera en viss levnadsstandard, som motsvarar hälften av landets medianinkomst. Via det sociala grundskyddets olika ekonomiska stöd (som barnavårdsstöd, bostadsstöd och arbetslöshetsstöd) skall en människas överlevnad säkras, vilket inte sker på alla håll i Finland, enligt en rapport av Amnesty International och Ihmisoikeusliitto ("*Elän jatkuvassa kriisitilanteessa ...*" 2021)

Diakoni handlar om det kristna sociala arbetet (Dietrich m.fl. (red.) 2014). "Diakoni betyder att tjäna, att hjälpa", säger Cecilia Forsén som jobbar som stiftssekreterare för församlingsdiakoni vid Borgå domkapitel. "Det här är specifikt kyrkans benämning på ämbetet". (Morney 2022) Förutom det diakonala ämbetet finns även prästämbetet och biskopsämbetet. I Finland jobbar 1300 diakoniarbetare, varav cirka 100 i det svenskspråkiga stiftet. (Morney 2022, *Statistik om kyrkan* 2022).

Den här studien fokuserar på hur diakonin relaterar till samhället och specifikt till krissituationer som Covid-19 och familjevåld. Borgå stift blir aktuellt eftersom empirin är insamlad där, men som fenomen förlitar jag mig på litteratur också från närliggande områden och kulturer, där bl.a. den svenska och nordiska forskningen är central. Närmare om uppgiftsbestämningen följer längre fram i kapitlet. Relationen mellan diakoni och samhällsproblem är inte helt okomplicerad, bland annat finns det också sådan typ av våld som legitimeras från religiöst håll (Heitink 1999: 301, Björkgren 2004) och de bidrag som diakonin delar ut till mindre bemedlade kan t.ex. även missbrukas. När man i Svenska kyrkan frågat sina medlemmar vad de vill att man skall prioritera ifall de finansiella resurserna blir tajtare än tidigare, är det tre alternativ som toppar listan: hjälp till utsatta människor i Sverige, arbete med barn och unga och till sist, att skapa gemenskap för den som känner sig ensam (Linde 2019: 172–173).

Diakoniforskningen är i väldigt hög grad sammankopplad med den allmänna utvecklingen i samhället, skriver Åke Andrén (1996: 35) i en genomgång av (den svenska) kyrkovetenskapen, till vilken den praktiska teologin kan anses höra. Han fortsätter med att konstatera att samhällets socialvård och kyrkans diakoni ömsesidigt har påverkat varandra både vad gäller den konkreta utformningen och idémässigt. Oloph Bexell menar att kyrkovetenskapen på ett mera generellt plan kan stå i "kontinuerlig, konstruktiv och tvärvetenskaplig dialog med teologins och det vidare forskarsamhällets övriga discipliner", var den har en tydlig och viktig funktion att fylla. Sålunda bidrar den till en ökad förståelse såväl inom den akademiska

undervisningen som hos de kristna kyrkorna (Bexell 1996: 167). Min studie är präglad av samma ambition att bidra inte bara till den akademiska utvecklingen av praktisk teologi utan också till den diakonala praxisen.

1.2 Diakonins historia och kyrkans sociala ansvarstagande

Sven-Erik Brodd (1997: 11–15) sammanfattar diakonins historia på ett överskådligt sätt, genom att dela in den i fem ecklesiologiska modeller. Han utgår från att termen diakoni som vi använder den idag inte är representativ för hur den använts tidigare. Därför är det berättigat att utgå från **kyrkans sociala ansvarstagande** som uttryck för vad vid idag menar med begreppet diakoni. Även John N Collins argumenterar för att socialt arbete har varit det som starkt definierat diakoner ända sedan reformationen. Denna typs arbete härstammar ända från Apostlagärningarna 6:1–6. (Collins 2002: 51) I sin bok diskuterar han i detalj begreppen diakon och diakoni, vars betydelse har debatterats bland akademiker och teologer, men den diskussionen kommer jag inte här att gå in på desto mera. Det kyrkliga ansvarstagandet, menar Brodd (1997: 11–15) riktar sig både inåt och utåt, med kyrkan själv i centrum, som subjekt. Det gör att Brodd beskriver diakonin utifrån en historisk utveckling av kyrkosynen¹.

1. Den första perioden kännetecknas av *communio* och *koinonia* (NT-grekiska), där kyrkan är en *diakonia*, en tjänstegemenskap där alla har ansvar för varandra, såväl andligt som kroppsligt och där gemenskapen såväl i gudstjänsten, nattvarden och i världen är helt avgörande.
2. Den andra perioden inträffar när kristendomen vunnit terräng och etablerat sig nära statsmakten, som en del av det sociala systemet. Här beskriver termen *caritas* verksamheten. Ett permanent diakonat har vuxit fram som är av pastoral karaktär.
3. Nästa, tredje, period kännetecknas av geografins betydelse, *parochia*, som får ökad betydelse. Det finns ett territorialt kyrkligt område, som definierar vem som hör till. Det gör att all social omvårdnad tillfaller kyrkan och lyder under kyrkliga tjänstemän.
4. I den fjärde perioden bryts parochian sönder i fråga om diakonin, först genom framväxten av kloster och ordnar och sedan genom anstaltsdiakonin. Sällskap, *societas*, är här kännetecknet. Diakonin är nu knuten till särskilda organisationer med egna former för kristet liv, och vi befinner oss på 1800-talet.
5. Den sista perioden är nutiden, där *sacramentum mundi*, kyrkan som ett sakrament för världen, visar hur diakonin karaktäriserar allt kyrkligt liv. Det kristna enhetssamhället är dock brutet, och diakonin och hela kyrkan är ett instrument för Guds rike.

---

¹ Detta görs även av Risto A Ahonen (2000: 207–238), som menar att alla stora kyrkor under de sista decennierna av 1900-talet återgått till en diskussion om *diakonatet*.

Vår tids diakonitradition sträcker sina rötter tillbaka till den europeiska reformrörelsen för andlig förnyelse, inte bara för kyrkan utan också för samhället, menar Elisabeth Christiansson (2019: 66) i sin beskrivning av den svenska diakonins grundbult. Den bakgrunden kan också anses relevant för Finland. Den kristna väckelsen, skriver hon, predikade att sociala problem kunde lösas enbart om man gick till botten med det onda, alltså synden. Ett gott samhälle förutsatte en sann kristendom, och det betydde för den väckelsekristna såväl omvändelse som en personlig relation till Kristus. Man började tala om inre mission vid sidan av den yttre missionen, som gick till andra länder. Den inre missionen strävade efter att förändra samhället och kyrkan, genom omvändelse i hemlandet av de som bara var kristna till namnet. Varje kristen ansågs ha en evangelisk kallelse och det var en plikt att delta i arbetet. Här kommer diakonin in i bilden, eftersom den uppfattades som ett återupptagande av en kristendomsform som legat i glömska, men som aktualiserats av personer som Johan Arndt (1555–1621), Philipp Jacob Spener (1635–1705) och August Hermann Francke (1663–1727). Det intensifierade religiösa livet var målet och särskilt viktigt var att man nådde ut till grupper där själarna svävade i extra fara; till fattiga, fångar, prostituerade och sjuka. (Christiansson 2019: 66–67)

Diakonin i Finland har utförts i nuvarande form i ungefär 150 år. Från att ha bestått av samarbete mellan frivilligas engagemang och församlingar samt av anstalters arbete har diakonin blivit en lagstadgad verksamhetsform. Diakonitjänsten i sin tur har gått från att vara en lekmannatjänst till en del av kyrkans andliga ämbete, som man blir vigd till via biskopens handpåläggning. Den här utvecklingen är tätt sammankopplad med en internationell och ekumenisk process som har förstärkts de senaste decennierna. De första diakonissanstalterna grundades i Helsingfors (år 1867) och i Viborg (år 1869) långt före Finland blev ett självständigt land. Dessa två följde en systrahemsmodell enligt tysk tradition. Senare grundades ytterligare tre: en i Sordavala (1894), en i Uleåborg (1896) och en i Björneborg (1949). De tre senare var från början profilerade för att utbilda diakonissor till tjänst i församlingarna. Diakonissutbildningen utgjorde också ursprunget till sjuksköterskeutbildningen i Finland. De första initiativen till att införliva diakonitjänsten i församlingarna togs av biskop Gustaf Johansson som fick senaten att fastställa ett reglemente för det kyrkliga diakonatet i Kuopio stift år 1893. Småningom spred sig församlingsdiakonin mera allmänt. År 1908 tog kyrkomötet de första stegen mot att diakonin skulle struktureras som en del av hela kyrkans egentliga verksamhet. Fem år och många överläggningar senare fattades år 1913 i kyrkomötet beslut om att diakonin erkändes som kyrkans officiella verksamhet. År 1943 föreslog biskop Eino Sormunen, att varje församling skulle förpliktigas att inrätta minst en diakonitjänst, vilket återspeglas i tillägget till kyrkolagen från år 1944, vari stod att varje församling skall utöva "kristlig barmhärtighetsverksamhet och antaga i sin tjänst därför erforderliga personer". Diakonin var nu en lagstadgad skyldighet i församlingarna och erkändes som en av församlingens grundläggande

uppgifter. Tidpunkten var gynnsam, eftersom efterkrigstiden präglades av svåra sociala problem och diakoniverksamheten blev kyrkans direkta svar på människornas nöd. Teologiskt såg man diakonin som en karitativ verksamhet vilken skulle baseras på kärleken till nästan. Däremot var man oklar över om diakonissorna hörde till kyrkans andliga ämbete, som kännetecknades av ordinationen. I det efterkrigstida Finland har diakonins ecklesiologiska och kristologiska aspekter varit mest framträdande. Man har hellre velat se att diakonin fått genomsyra all verksamhet och allt liv i församlingen, snarare än att den skulle vara en sektor av församlingsverksamheten. Den diakonala församlingen har betonats framom begreppet församlingsdiakoni. (*Vigda att tjäna* 2002: 24–27) Sålunda har också den finska diakonin landat i vad Brodd (1997) ovan hänvisar till som *sacramentum mundi*: diakonin, liksom kyrkan, är ett instrument för Guds rike.

Svenska kyrkan har tillsammans med Luleå tekniska universitet drivit ett projekt om social innovation åren 2015–2017. Med social innovation avser man "utvecklingen av nya arbetssätt, verksamheter, tjänster, produkter m.m. som bidrar till förbättringar i människors livskvalitet, välmående, relationer och egenmakt." (Lindberg m.fl. 2016: 3) Vidare framhåller man att det är social förändring som eftersträvas på flera nivåer och mellan olika sektorer. Den här förändringen behövs som svar på utmaningar och sociala behov i samhället, där kyrkan har en roll att fylla. Som exempel härpå ges typiska svårigheter som diakonala klienter kämpar med: arbetslöshet, migration, ohälsa, fattigdom och hemlöshet. Observera att (familje)våld inte nämns bland dessa, även om det inte betyder att fenomenet utesluts. Det intressanta är att projektet framhåller hur innovation ändrat form från att handla främst om kommersialisering av tekniska lösningar i privata företag till nytänkande för att hitta lösningar till aktuella samhällsutmaningar. Här kommer Svenska kyrkans långa erfarenhet av att svara på sociala behov i samhället fram som en kompetens vilken sägs gynna också områden utanför kyrkan (Lindberg m.fl. 2016: 4). Tron är en drivkraft för social förändring i kyrkor världen runt, skriver forskarna (Lindberg m.fl. 2016: 7), även om ordet innovation är nytt för Svenska kyrkan. Däremot vittnar praktiker som t.ex. diakonin och det kristna kärleksbudet (du skall älska din nästa som dig själv) samt synen på skapelsen som ständigt pågående att sociala innovationer de facto hela tiden sker inom den kyrkliga sfären. (Se även Lindberg & Nahnfeldt 2017)

Diakonin i Finland är också präglad av stark social innovation, speciellt efter andra världskriget. Några exempel: I slutet av 1940-talet lanserades i Åbo en ny innovation, nämligen dagklubben. Här kunde mammor få avlastning med sina barn några timmar 2–3 gånger i veckan i diakonins regi. På 1960-talet arbetade man för att stärka församlingsmedlemmarnas ansvar och för internationellt ansvar, Kyrkans utlandshjälp grundades. På 1970-talet fokuserade diakonin på att utveckla de äldres samt de handikappades verksamhet, även de som levde under svåra förhållanden. Under följande decennium, 1980-talet, blev de marginaliserade ett begrepp samt en målgrupp för diakonin (t.ex. narkomaner, prostituerade, traumatiserade

flyktingar). De sociala innovationerna fortsatte under recessionen på 1990-talet med grundandet av t.ex. matbanker och diakonin fick genom sitt arbete för arbetslösa en god möjlighet att påverka samhället, samt fick till stånd ett ökat förtroende för hela kyrkan.² Idag på 2020-talet är EvL Finlands största aktör vad gäller frivilligt hjälparbete. (Villa 2022: 4–6) Saara Huhanantti och Vera Wallenius menar dock att inte mycket har hänt inom den finska diakonin sedan depressionen på 1990-talet. Bristen på förnyelse förklaras dels med att det har kommit allt fler klienter som upplever sig ha rätt att bli hjälpta av diakonin. Förståelsen av diakonins verksamhet i Finland är också den en bristvara, det saknas forskning som utgår från diakonins klienter. Den största delen av studier görs med fokus på diakoniarbetare, vilket gäller också den så kallade *Diakonibarometern*. De största utmaningarna just nu, menar de, är de förändringar som samhället för med sig och minskningarna i antalet medlemmar i den evangelisk-lutherska kyrkan. (Huhanantti & Wallenius 2022: 9–10)

Med avstamp i dessa samhällsförändringar, i medlemsflykten och i tidigare förmåga till social innovation, finns möjligheter till utveckling och behov att fylla. En situation som belyser innovativa lösningar kan ses i den aktuella krissituation som uppkom genom spridningen av coronaviruset, vilket prövade såväl samhället som kyrkan i Finland. Det ger ett exempel på hur diakonin under mycket kort tid utvecklade sin verksamhet. Ett annat område inom vilket diakonin kunde förnyas handlar om att förbättra specifikt våldsutsattas livskvalitet, välmående, egenmakt och relationer. Detta skulle svara mot det faktum att Finland utmålas som ett av Europas farligaste länder för kvinnor, en realitet som föranleder ett ansvar att agera förebyggande och upplysande. I det fältet av innovativt värdeskapande kontribuerar den här avhandlingen.

1.3 Uppgiftsbestämning

Charlotte Engel (2006) har i sin doktorsavhandling undersökt sju församlingar med syfte att se hur väl diakoniarbetet motsvarar den officiella definitionen av diakoni inom Svenska kyrkan, vilken är att representera och nå de mest marginaliserade och utsatta grupperna i samhället. Häri ligger även den svenska allmänhetens förväntningar på det diakonala arbetet. Hennes viktigaste resultat är att den diakonala praktiken inte speciellt väl motsvarar den officiella kyrkliga ståndpunkten: kyrkans strategi realiserar helt enkelt inte. Detta, menar hon, kan bero på att lokala aktörer har andra strategier än de nationella för att motverka marginalisering. Engel menar att denna diskrepans utgör ett verkligt hot mot Svenska kyrkan gällande den trovärdighet man åtnjuter i samhället, speciellt för den icke-religiösa och mer distanserade delen av samhällsmedborgarna. (Engel 2006: 247–253)

Även i Finland karaktäriseras diakonin av att vara den instans som människor söker upp som sista möjlighet. När samhällets nät brister, när ens

---

² Om detta handlar Karin Degermans *Friställd och överskuldssatt – en utmaning för församlingens diakoni* (1993).

livssituation inte passar in i något annat, då kan diakonin fånga upp. I dessa fall är diakonins roll främst reaktiv, att agera för att behandla symptomen i ett dysfunktionellt samhälle. Ett annat alternativ vore att aktivt gå in för att ändra på existerande strukturer, s.k. politisk eller profetisk diakoni (se närmare t.ex. i Leijman & Zetterqvist 2022). En diakoniarbetare i föreliggande studie³ (se Hellöre & Vikström 2022: 19) uttrycker sig så här: "Socialen har en skyldighet och kyrkan är en möjlighet" (respondent H). En annan beskriver diakonins särvärde med följande ord:

I jämförelse med FPA (Folkpensionsanstalten) och socialen så vi har inga listor och tabeller som säger att du har fem euro för mycket i lön, du får inget bostadsbidrag. Vi kan alltid se mellan fingrarna och hitta lösningar. Det är inte bara med pengar vi kan hjälpa med utan vi kan hjälpa också med mat eller kläder och vi kan gå med till polisförhöret och det är så oändliga möjligheter som inte de här andra tjänstemännen har på samma vis. (respondent D)

Den här positionen gör också diakonin till en känslig aktör i vårt samhälle, en instans som märker när välfärdssamhället brister. En annan diakoniarbetare (C) i föreliggande studie karakteriserar diakonin som samhällets pionjär, den aktör som rycker ut där nya bränder uppstår, områden som senare övertas av samhället, så var det t.ex. med arbetet att stöda närståendevårdare. Anmärkningsvärt är att även socialtjänsten i vissa fall skickar sina klienter till diakonin, i fall där socialtjänstens resurser tryter (Hellöre 2023). Att även den myndighet som skall hjälpa välfärdssamhällets svagaste anlitar diakonin för ekonomisk hjälp, matbidrag eller till exempel behov av hembesök är ett bevis på diakonins position i samhället.

En annan aktuell doktorsavhandling i ett till synes avlägset ämne, företagsekonomi, i vilken diakoni också behandlas är Andreas Linderyds (2022) studie om varumärkesarbete och värdegrundsretorik i den tredje sektorn. Förutom diakoni ingår två andra fallstudier, en om cancerforskning och en om idrottsrörelsen. Stiftelsen Bräcke diakoni, med visionen att bidra till ett mer medmänskligt samhälle, konstateras vara den snabbast växande *nonprofit*-aktören inom välfärden i Sverige (Linderyd 2022: 97). Man profilerar sig som en professionell vård- och omsorgsaktör, men har även som mål att stärka den diakonala identiteten. Stiftelsen är politiskt obunden och värnar om en kristen människosyn. Varumärkesfrågor har tagits på allvar och konsulter har inkallats, man har t.o.m. en marknadschef, möjligtvis den enda i hela landet i en diakonal institution. Ordförande Per Eckerdal säger att det är viktigt att vara känd, och att detta ger uppdrag som annars hade gått till någon annan. I studien visar Linderyd hur vinstdrivande privata företag kraftigt vuxit i den icke-offentligt producerade välfärden, samt bland tjänsterna i civilsamhället, medan de ideella aktörernas tillväxt är blygsam. Han aktualiserar hur den kristna värdegrunden inte självklart ger mervärde, utan att den också kan medföra en belastning. Även skillnaden mellan att vara

---

³ Informanternas urval behandlas närmare i metodkapitlet, se framförallt 3.3.

en trosbaserad (*faith based*) och en värdebaserad (*value based*) organisation vållar delade meningar. (Linderyd 2022: 99–103)

Att andlighet är ett mycket viktigt inslag i människors förmåga att ta sig igenom svårigheter visar amerikanska Brené Browns forskning med tydlighet. Hon är inte teolog, utan doktor i sociologi, och har i över tio års tid samlat in forskningsmaterial om hur människor kommer på fötter efter motgångar. Följaktligen säger hon att varken religion eller teologi behövs för att komma igenom svårigheter, men hennes material visar entydigt att andlighet spelar en stor och viktig roll i motståndskraften. Hon definierar andlighet enligt följande:

Andlighet handlar om att ta till sig och hylla det faktum att vi människor är uppdelat förenade med varandra genom en kraft som är större än vi själva och att vår samhörighet med denna kraft och med varandra har sin grund i kärlek och tillhörighet. Utlevd andlighet ger oss perspektiv på livet och gör att vi upplever livet som mer meningsfullt. (Brown 2015: 38)

Brown (2015: 39) menar vidare att den som skall resa sig ur svårigheter måste ha en grundtro på samhörighet och måste brottas med allt det som ger livet perspektiv och mening. Här ser jag att diakonin, med sin klara koppling till gemenskap, Guds kärlek och omtanke om varandra kan ha en verkligt stor betydelse i den människas liv, som slagits i spillror. Det är inte utan orsak som en del forskare menar att praktisk teologi ofta hänvisas till som krisens teori (*theory of crisis*, Heitink 1999: 3).

Forskning visar alltså att den kyrkliga retoriken inte nödvändigtvis motsvarar hur diakonin arbetar, men att diakonin har fingret på pulsen gällande bristerna i välfärdssamhället och ofta upptäcker först vilka människor som far illa. Där det brister uppstår möjligheter för nya aktörer att komma in. I takt med att samhället ändras blir varumärkesfrågor allt viktigare och marknadsföringen tar plats också i icke-vinstdrivande rörelser. I en tjänande organisation blir då frågan vilket värde den kristna profilen har. Forskning visar att andlighet *kan* ha stor betydelse för att ta sig igenom motgångar i livet. Jag poängterar ordet *kan*, eftersom jag här inte förringar att andlighet också kan användas destruktivt, som t.ex. vid andligt våld. Vad betyder allt detta för diakonin, vars arbete skall fokusera på de som har det sämst?

1.3.1 Syfte och frågeställning

En klar utgångspunkt är att diakonin förutom andligt också rent praktiskt skapar ett betydande värde för mottagarna av dess hjälp. Det ligger dock i verksamhetens natur att detta värde inte primärt mäts i euro och cent, även om EvL som organisation är en aktör som också har en viktig ekonomisk dimension. Diakonin kvantifieras regelbundet (se t.ex. *Statistik om kyrkan* 2022) i termer av hur många människor som arbetar med den, hur många mottagare de arbetar med, och vilka penningssummor verksamheten omsätter i löner, ekonomiskt stöd till behövande, hyror, ICT och andra kostnadsposter. På så vis kan man mäta dess värde i sifftermer. Men värdet på diakonin kan också erkännas som sociala innovationer, som en återuppbyggande kraft i en

människors resiliens, eller som varumärke för den kristna kyrkan. I sådana fall kan man tala om immateriellt värdeskapande på ett mer allmänt plan, med fokus på dem som själva arbetar med att skapa värdet i fråga. Karaktäristiskt för diakonin är att den befinner sig precis i gränssnittet mellan materiellt och immateriellt värdeskapande. Vid sidan av att erbjuda hopp och kärlek delar man också ut pengar och köpkort till matbutiker.

Studiens övergripande syfte är att undersöka relationen mellan värdeskapande och förnyelse av diakoni. Detta görs med fokus på aktuella frågor som dagens samhälle stått inför såsom Covid19-pandemin och våld i nära relationer.⁴ Genom att använda teorier och verktyg från marknadsföringsforskning ger forskningsdesignen potential för förnyelse i studiet av diakoni såväl som i praktisk teologi. Att undersöka värdeskapande i en kontext av covidpandemi och familjevåld bär det gemensamma att coronasmittan och familjevåld finns överallt trots att de inte syns. Sålunda är exemplen generella samtidigt som de är specifika. Även om diakonin är lokal, är behoven kring dessa exempel gemensamma i grunden.

Frågeställningen innehåller flera delar och lyder: *Hur uppfattar Borgå stifts diakoniarbetare sitt arbete, vilket värde skapar det och hur kan diakonin utvecklas i tider av nya samhällsutmaningar? Vidare, hur syns detta i diakonins erfarenheter från Covid-19-pandemin och mera specifikt, hur kan ett diakonalt arbete med skyddshemsoffer ses som ett exempel på en värdeskapande möjlighet för diakoniarbetet?*

Resultaten från studien har publicerats i fem artiklar. Varje artikel utgör en del i processen mot ovan nämnda syfte och frågeställning och har därför egna specifika syften och frågor som besvaras.

För att svara på den övergripande frågeställningen har empiriskt material insamlats. Eftersom datainsamlingen tog vid under coronapandemin och en kris alltid också är en möjlighet att omvärdera verksamheten, var det en god möjlighet att undersöka hur diakoniarbetet påverkades av Covid19-krisen, detta handlar två artiklar om (Hellöre 2022, Vikström & Hellöre 2023). En artikel handlar om diakonins uppgift och hur den kunde utvecklas (Hellöre 2023a), vilken bereder en större förståelsegrund för hur diakoniarbetarna själva uppfattar sitt arbete och sina möjligheter. De värdeskapande och ibland dolda möjligheterna för utveckling av arbetet tas upp i en egen artikel (Hellöre 2023b), som visar latent potential för förbättring av diakonins verksamhet. Slutligen tas i en separat artikel (Hellöre & Vikström 2022) arbetet med familjevårdsklienter upp som eventuellt svar på denna latent potential, men artikeln återknyter samtidigt till diakonins uppgift och roll såväl i välfärdssamhället som i EvL idag. I Tabell 1 åskådliggörs varje artikels separata forskningsuppgift och forskningsfrågor.

---

⁴ Covid-19 pandemin var som mest akut under åren 2020-2022 och börjar i skrivande stund år 2024 vara över. Familjevåldet är däremot pågående till sin natur.

Tabell 1. Varje artikels forskningsuppgift och forskningsfrågor

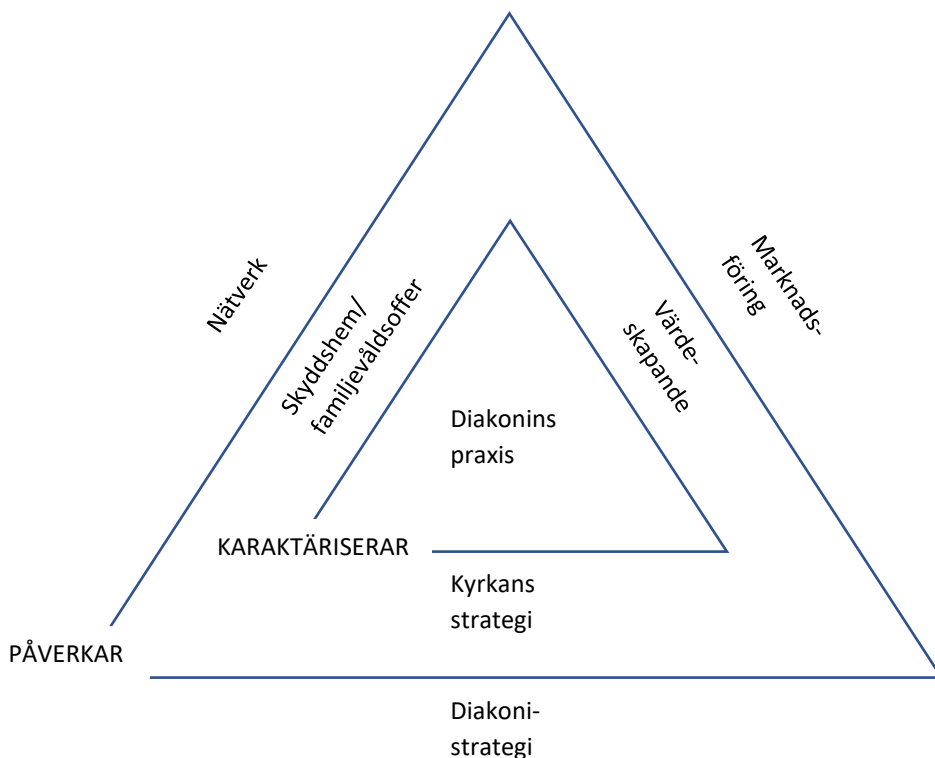
Artikel	Forskningsuppgift/syfte och (numrerade) forskningsfrågor
Hellöre 2023a	Hur upplever diakoniarbetarna sin uppgift i Borgå stift samt hur kunde denna utvecklas och förnyas? <ol style="list-style-type: none"> 1. Vilken är diakonins uppgift enligt diakoniarbetarna själva? 2. I vilken mån ser diakoniarbetarna att de kan forma sitt jobb enligt sina egna prioriteringar? 3. Vem initierar kontakten till klienter enligt diakoniarbetarna? 4. Hur kunde diakonins uppgift förnyas och utvecklas?
Hellöre 2023b	Att utforska det möjliga värdeskapandet i diakoniarbetarnas i Borgå stift arbete. <ol style="list-style-type: none"> 1. Vilka aktiviteter upplever diakoniarbetarna som mest värdefulla i sitt arbete? 2. Vilken möjlighet finns för värdeskapande i diakoniarbetet enligt diakoniarbetarna? 3. Motsvarar det värde som diakonin skapar det den kunde skapa, varför eller varför inte?
Vikström & Hellöre 2023	Att undersöka i vilken utsträckning diakonerna i Borgå stift i linje med devisen "hjälpa där nöden är störst" ser pandemin som en möjlighet till förnyelse av verksamheten, och i vilken utsträckning de anser sig ha lyckats med denna förnyelse. <ol style="list-style-type: none"> 1. Vilka dimensioner av diakonin har främst påverkats av pandemin? 2. I vilken mån har pandemin medfört en omprövning av beprövade arbetsätt inom diakonin?
Hellöre 2022	Vilken påverkan hade Covid-19-pandemin på det diakonala arbetet i Borgå stift i Finland? <ol style="list-style-type: none"> 1. Hur påverkade coronakrisen det diakonala arbetet i Borgå stift? 2. Vilka lärdomar kan dras från erfarenheter av pandemin för framtida diakonalt arbete i Borgå stift och bredare i Finland?
Hellöre & Vikström 2022	Vilken är diakonins roll i välfärdssamhället och specifikt i arbetet mot familjevåld i Finland? <ol style="list-style-type: none"> 1. Hur ser dagens diakoniarbete ut gällande relationen till skyddshemsklienter? 2. Hur kan man förstå diakonins roll i välfärdssamhället i Finland idag? 3. Hur kan diakonin utvecklas i kreativ växelverkan med det pågående strategiska arbetet inom kyrkan?

1.3.2 Studiens uppbyggnad

Studien avgränsas tidsmässigt till ett nutidsperspektiv, jag är intresserad av hur diakonin ser ut kring den första insamlingen av empirin för en pilotstudie år 2019 samt senare år 2021 vid den huvudsakliga datainsamlingen. Härifrån blickar jag bakåt i den mån respondenterna tar fram historiska perspektiv, men också framåt mot utvecklingsmöjligheter och förnyelse. Geografiskt är

Borgå stift och den svenskspråkiga delen av EvL i fokus. Vad gäller ansats är studien huvudsakligen deskriptiv och explorativ, men landar även i normativa förbättringsförslag. Den tar sin utgångspunkt i en enkätundersökning som fungerar som pilotstudie⁵, varefter den huvudsakliga datainsamlingen gjordes genom intervjuer. Som helhet är det en kvalitativ studie, med kvantitativa inslag, där fokus ligger på förståelse av kontakten mellan diakoni och skyddshem.

Figur 1 visar hur studien är uppbyggd. I centrum av den mindre triangeln är problemets kärna: diakonins praxis. I min studie avgränsas praxisen av kontakten till familjevåldsoffer, till vad som är värdeskapande (vilket accentueras under coronakrisen) och till hur kyrkans strategi formuleras vad gäller diakonin, dessa är avbildade som sidor i triangeln. Dessa tre variabler karaktäriserar samtidigt problemområdet (diakonins praxis). Dessa utgör också skäl till hur problemområdet undersöks och beskrivs i min studie. Den yttre triangeln i sin tur visar hur man kan påverka situationen i ett konstruktivt perspektiv, hur kan diakonins praxis förnyas för att undvika de problem jag initialt ser?

Figur 1. Studiens uppbyggnad.

⁵ Denna rapporterades i sin helhet i min magisteravhandling i praktisk teologi, se Hellöre (2020).

Den inre/mindre triangeln sidor utgör till övervägande del den deskriptiva och explorativa delen av min studie, där jag bidrar med beskrivningar av hur kyrkans strategi ser ut, hur kontakten till skyddshem/familjevåldsoffer är samt hur diakoniarbetarna beskriver den värdeskapande processen i sitt arbete. Den delikata situationen som Covid-19 medförde öppnar upp värdeskapandets möjligheter. Här ligger mitt deskriptiva och explorativa bidrag till forskningen. Den större/yttre triangeln sidor utgörs av det normativa bidraget i studien, dvs hur jag föreslår att diakonins strategi kunde utvecklas, vad som konkret kunde bidra till att kontakten med skyddshem/våldsoffer förbättras samt hur diakonin bättre kunde nå sitt optimala värdeskapande, dvs via en bättre kommunikation av sina tjänster.⁶

1.4 Fallstudiens empiriska nätverk och intressenter

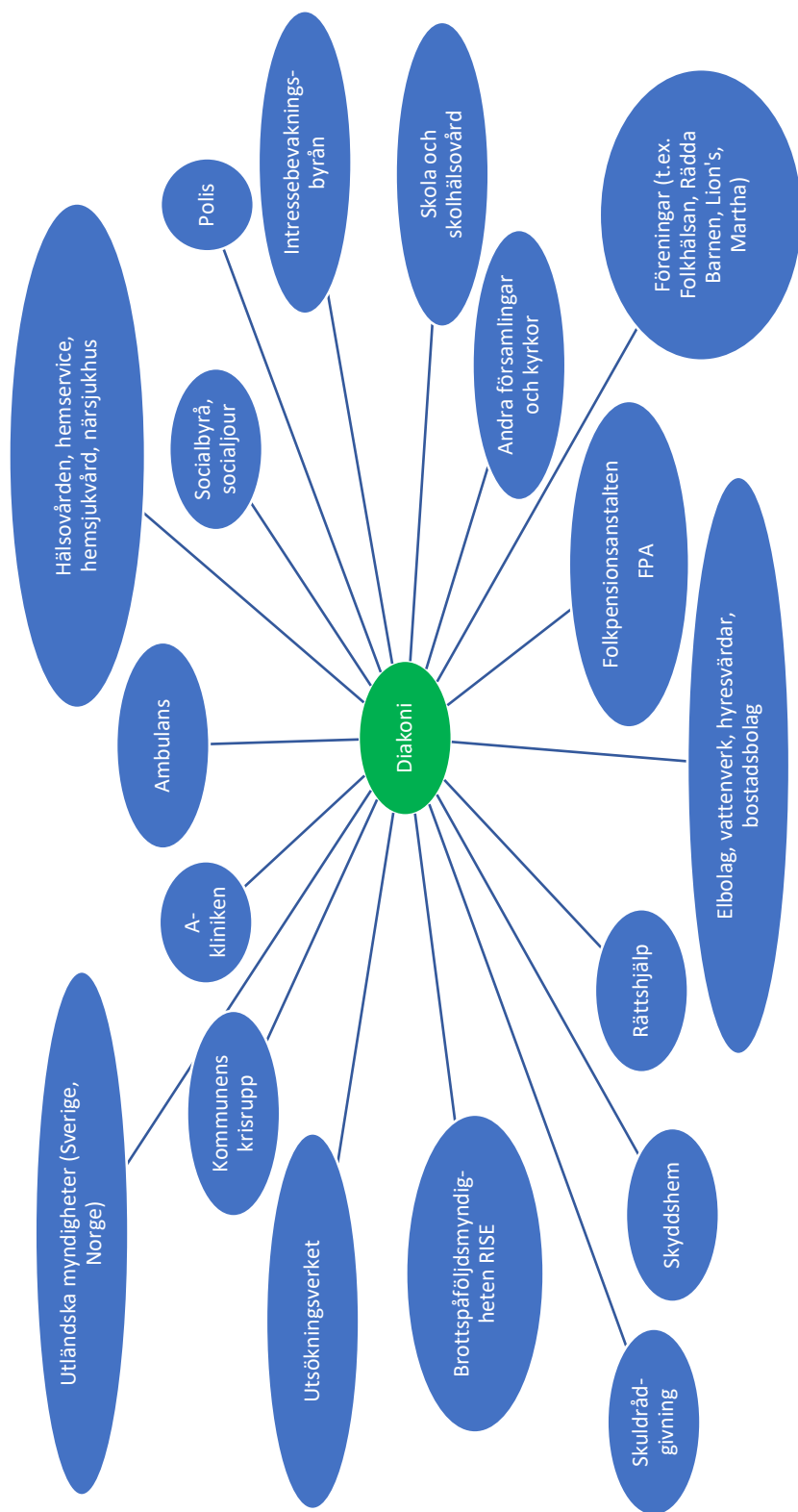
För att kunna förstå och analysera det värdeskapande som sker i samarbete med andra aktörer kan diakonins nätverk till omgivningen synliggöras. Man behöver se vilka som har intresse av diakonin och vice versa. En del av aktörerna är sådana som initierar kontakten till diakonin, t.ex. vårdinstanser som önskar att diakonin träffar en klient eller socialbyrån som hör sig för huruvida diakonin kan bekosta en vara eller en tjänst när socialtjänstens medel inte kan användas. I de flesta fall verkar det ändå som om diakoniarbetarna är den part som tar initiativet. Så är det ofta när en människa i kris behöver reda upp sin situation och diakonin hjälper till att kontakta olika aktörer runtom denna. Många relationer kan även vara ömsesidiga, såsom kontakten till polismyndigheten där en diakoniarbetare kan gå med och göra en polisanmälan, och där polisen kontaktar diakonin vid ett dödsfall. Diakoniarbetarna är även med i flera nätverk där också andra aktörer ingår, såsom nätverk gällande utdelning av mat, åldringsvård eller myndighetssamverkan (se mera i Hellöre 2023a).

För att klargöra diakonins verksamhet och värdeskapande, speciellt dess eventuella kontakt till skyddshem, gjordes intervjuer med 22 diakoniarbetare i Borgå stift. Detta utgjorde fallstudien.⁷ Figur 2 visualiserar det externa nätverk som de 22 diakoniarbetarna samfällt på olika sätt beskrev i sina skilda intervjuer. Som sådant existerar inte just detta nätverk, utan det är en samling av de olika relationer som beskrevs i det totala empiriska materialet.

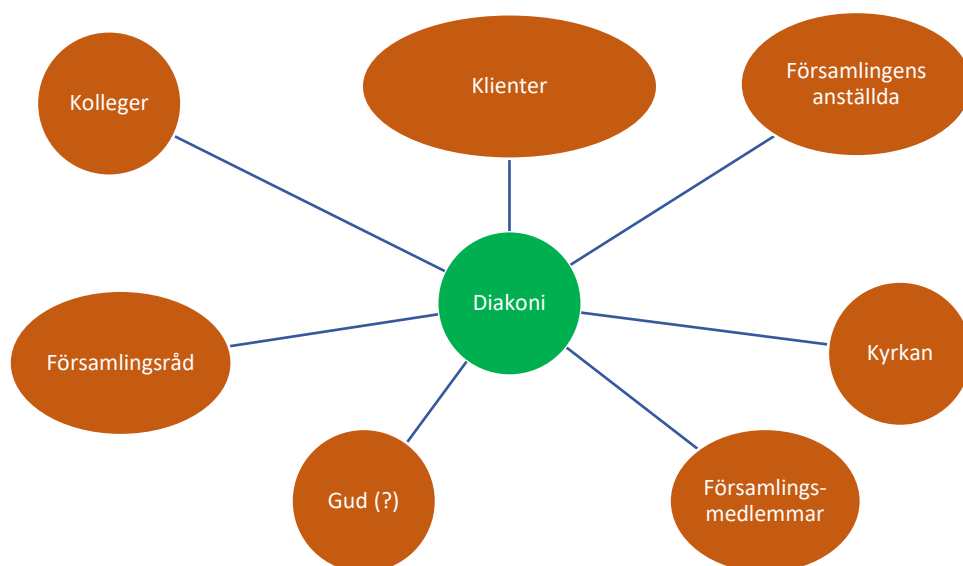
⁶ Triangeln som metod är inspirerad av en figur av Merete Watt Boolsen (2007: 47).

⁷ Se närmare om metoden och den empiriska data-insamlingen i kapitel 3.

Figur 2. Diakonins externa nätverk består av myndigheter, föreningar och andra aktörer och instanser.

Som tillägg till dessa externa kontakter har diakonin också interna intressenter. Hit räknas bland annat klienterna, församlingens andra anställda, församlingens rådet och förstås församlingens medlemmar. Även kyrkan som institution kan ses som en intern intressent. Se Figur 3. I intervjuerna framkommer att klienterna står i en unik position, de tar förhållandevis väldigt stor plats i verksamheten. Att jag här brukar termen klient i stället för kund eller någon annan term beror på att respondenterna själva använder den. Klienten är själva fokus för diakonin. Möjligtvis kunde man också se Gud som en intressent som tar både tid och plats, eftersom många diakoniarbetare ber på sin arbetstid. Jag har ändå här valt att sätta ett frågetecken efter Gud, eftersom erfarenheten är subjektiv, samtidigt som diakonin trots allt är en dimension av församlingens gemenskapen och grundad i kyrkans tro och tradition.

Figur 3. Diakonins interna intressenter består främst av klienter, men också av andra aktörer.

Gällande de interna intressenterna uttrycker sig diakoniarbetarna överlag i positiva ordalag gällande klienterna. Möten med klienterna är själva meningen med arbetet, liksom att vara Guds redskap i hjälpen man kan erbjuda. Diakoniarbetarna säger upprepade gånger att det är Gud som verkar genom dem. Likaså vittnar många om att erkännande för arbetet kommer från klienterna och från Gud, som ser allt. Däremot brister det för många i den förståelse man upplever från församlingens övriga anställda, från kyrkans håll. En viss bitterhet kan man ana över att diakonitjänster dras in, medan prästtjänster tillsätts. Diakoniarbetarna menar att det är diakonin som är själva praktiserandet av den kristna tron och att det är tack vare diakonin som många väljer att höra till kyrkan idag. Från samhället upplever

diakoniarbetarna uppskattning för sin insats och många påpekar att lokalsamhället med tidningar och media ofta lyfter upp diakonins insatser för den enskilda människan och samhället. Flera påpekar också att t.o.m. Finlands president tackat diakonin för det jobb man gör och att diakonin fått ett betydande statsbidrag i och med Corona-epidemin, medel man kunnat dela ut och använda direkt i sin verksamhet. Detta hade stor betydelse för klienterna och diakoniarbetarna såg det som en erkänsla för sitt arbete (se bl.a. Hellöre 2022, Hellöre & Vikström 2022, Hellöre 2023a, Vikström & Hellöre 2023).

1.5 Definitioner av centrala begrepp

I de individuella artiklarna förekommer viktiga begrepp som inte återkommer i andra/alla artiklar, t.ex. kulturarv (*cultural* och *religious heritage*), social innovation och kommunikation. Alla begrepp definierar jag inte här, utan jag har valt de viktigaste termerna för helhetsstudien. Nedan definierar jag diakoni och diakoniverksamhet, preciserar vad jag avser med kyrkans sociala ansvarstagande, går kort igenom begreppet *empowerment*, samt skyddshem och våld och slutligen värdeskapande.

1.5.1 Diakoni och diakoniverksamhet

Forskning om kyrklig diakoni och diakoniverksamhet kännetecknas av en otydlig terminologi, vilket gör en internationell forskningsdiskussion svår, skriver Annette Leis (2004: 25). Esko Ryökäs (2019) visar på hur en del forskare menar att termen egentligen är ett missförstånd, och konstaterar att både i Finland och i Sverige har begreppet tolkats på många olika sätt (Ryökäs 2019: 12-). Elisabeth Christiansson är inne på samma diskussion i sin kritik av flertalet forskare som hon menar ser diakonin som en "teologiserad servicefunktion" (Christiansson 2006: 14). Hon kritiserar John N. Collins och andra som i likhet med honom menar att diakonin som den utformades under 1800-talet inte var i överensstämmelse med det apostoliska diakonatets utformning (se också Collins 2002). Christiansson visar i sin forskning att evangeliseringen var det som drev de diakonala pionjärerna framåt, att hjälpa utan självavårdande syfte var i själva verket ett uttryck för avkristning. (Christiansson 2006: 14) Mot den här problematiseringen av begreppet framstår Esko Ryökäs förståelse från 1987 klar och tydlig: grundbetydelsen i ordet är tjänst i största allmänhet, därför används det också i NT i en vidsträckt bemärkelse. Den främsta diakonen är Jesus själv som genom sitt liv visar dess betydelse. Ganska snabbt får termen en speciell koppling till tjänsten bland fattiga och sjuka (Ryökäs 1987: 14-15).

Hans Stifoss-Hansen (2014: 62) skiljer mellan två typer av diakoni. Den ena är en empatisk hållning av omsorg mellan kyrkor, central för kyrkornas identitet och som karaktäriserar varje kristen kropp och individ. Den andra utgörs av den professionella diakoniarebetarens verksamhet, vilken bygger på att ge inspiration och ledarskap till denna process av omsorg och empati i kyrkan. Diakonen har utbildning för sin uppgift och är heltidsanställd i diakonatet som ett livslångt yrke. Denna definition av Stifoss-Hansen är

användbar för att förstå vad jag menar med diakoni i min studie, eftersom jag fokuserar på diakoniarbetarna, dvs den professionella verksamheten i kyrkan, den andra polen i Stifoss-Hansens dikotomi.

1.5.2 Diakoni som kyrkans sociala ansvarstagande

Det finns alltså många definitioner på diakoni, men också många inriktningar och synsätt. Någon enhetlig definition föreligger inte, menar också Eva Jeppsson Grassman (2001: 23), men tillägger att en utgångspunkt dock är gemensam: man åsyftar kyrkans sociala ansvarstagande. Andra mera allmänna definitioner menar bl.a. att diakoni står som en del av kyrkans mission och verksamhet, dock utan att innefatta evangelisationen. I stället ses diakonins omsorg som ett uttryck för kristen identitet. (Blennberger & Hansson 2008: 17–21) Det kan också uttryckas som att det är alla människors gemensamma uppgift att hjälpa sin nästa, oberoende av ålder, kön eller religion (Latvus & Elenius 2007). När hjälpen når utanför Finlands gränser brukar man använda termen internationell diakoni. Mission inbegriper ofta också en aspekt av diakoni, så som hos Finska Missionssällskapet (FMS). FMS ägnar sig förutom kyrkligt arbete (vad man vanligen ser som mission) också t.ex. åt utvecklingssamarbete och katastrofarbete samt påverkansarbete inom fred och försoning, vilka kan förstås som diakonalt arbete i en internationell kontext. Noteras kan att storleken på den ekonomiska satsningen mellan mission och diakoni väger ungefär jämnt hos FMS. (*Finska Missionssällskapet verksamhetsberättelse ...* 2022: 48). En annan viktig aktör inom internationell diakoni i Finland är Kyrkans utlandshjälp.

Kyrkans uppgift enligt kyrkolagen är bl.a. att ”i enlighet med sin bekännelse/.../ förverkliga kärleken till nästan” (KL 2023, 1§2). I kyrkoordningen specificeras sedan diakonins roll med att man skall hjälpa den i störst nöd som inte får hjälp från annat håll:

Församlingen och dess medlemmar ska utöva diakoni. Diakoni är att ge hjälp som grundar sig på kristen kärlek, särskilt till dem vars nöd är störst och som inte får någon annan hjälp. Närmare föreskrifter om församlingens diakoniverksamhet finns i en instruktion för diakoniarbetet, som ska godkännas av kyrkorådet eller församlingsrådet. (KO 2023, 3§24).

Sålunda kan diakoniarbetaren och församlingen väldigt långt själva påverka hur detta arbete, det sociala ansvarstagandet, förverkligas.

1.5.3 Empowerment/egenmakt

Den engelska termen *empowerment* översätts ofta av egenmakt eller bemyndigande och utgör ett viktigt förhållningssätt inom det diakonala arbetet.⁸ Enligt Karin Ahqvist och Charlotte Säll (2000: 137) handlar det om ”att hjälpa individer att stärkas i sin situation och få insikt om den egna inneboende kapaciteten för att leva ett bra liv”. Carlos Ham (2014: 108) visar hur bemyndigande utgår från ömsesidighet. Genom ett delande av kraft lyfter man människans värdighet och egna styrkor. Han hänvisar till Kyrkornas

---

⁸ För en litteraturgenomgång av begreppet hänvisas till Hellöre (2020: 54–57).

Världsråds syn och menar att diakoni är ett av Guds instrument för att bygga ett inklusivt och rättvist samhälle, i vilket hela skapelsen ingår och där den kan njuta av ett fullvärdigt liv. Sålunda är *empowerment* och diakoni tätt sammanknutna.

1.5.4 Skyddshem och våld

Ett skyddshem är en plats där man kan få bo när det är för farligt att bo hemma p.g.a. våld eller hot om våld.⁹ Skyddshemmet är avsett för en kortvarig vistelse och skydd under en akut tid. Vistelsen är gratis och man kan komma dit vilken tid på dygnet som helst antingen på eget initiativ eller på anvisning av någon annan. Om det så behövs, kan man komma anonymt. Skyddshemmet gör ingen skillnad på män eller kvinnor, inte heller på ålder. Alla är välkomna, men vanligtvis kommer barnen med en förälder. Enligt Institutet för hälsa och välfärd, THL, är våld mycket mera än bara det fysiska våld man oftast tänker på: också psykiskt våld är väldigt vanligt (se Hellöre 2020: 47–57). Utöver detta skall man inte heller glömma varken sexuellt våld eller ekonomiskt våld, och inte heller kemiskt, kulturellt, religiöst eller hedersrelaterat våld, som även det kan förekomma i nära relationer. Men också förföljelse och försummelse är våld. THL upplyser om att våldet kan leda till skador eller till och med till döden. Våldet i nära relationer påverkar alla parter hälsa och välbefinnande. Med våld i nära relationer avser man det "våld som utövas av en nuvarande eller tidigare make, maka eller partner, ett barn eller en partners barn, en förälder, nära släkting eller någon annan närstående person" (*Skyddshemstjänster som stöd...* 2020).

Skyddshem för våldsoffer har funnits i Finland sedan 1979. År 2015 övertog den finska staten ansvaret för deras finansiering. Tidigare hade vistelser på skyddshem bekostats av kommunerna och i vissa fall av klienten själv. I början av år 2023 fanns 29 skyddshem. Den senaste statistiken från 2021 visar att antalet klienter på skyddshemmen under året var 4 964, det fanns plats för totalt 211 familjer. Av dessa utgjorde vuxna 57 procent och barn 43 procent. Av de vuxna klienterna var 91 procent kvinnor och 9 procent män. Längden på en skyddshemsvistelse är vanligen mellan en vecka och två månader, men även kortare och längre tidsperioder förekommer. Det är vanligt att man återkommer i ett senare skede, eftersom våldet tenderar att finnas kvar och det är svårt att ta sig ur. De flesta återvänder också till sitt hem efter vistelsen och anmäler inte fallet till polisen. Det psykiska våldet rapporteras hos cirka hälften av alla klienter, och är den vanligast förekommande typen av våld. Förövaren är med stor marginal oftast en partner eller ex-partner. Offret är i de flesta fall utan arbete, till exempel på grund av familjeledighet, studier eller arbetslöshet, även pensionärer kan drabbas av våld. Klienterna kommer från alla klasser och kan ha låg, eller hög skolning, eller allt däremellan. År 2021 var antalet vuxna med finska som modersmål 1 978 (1 818 kvinnor + 160 män) medan 49 vuxna (39 kvinnor +

---

⁹ En längre översikt över skyddshemmen i Finland, dess klienter, typ av våld som förorsakar att man söker sig till skyddshemmet, etc. finns i Hellöre (2020: 25–33).

10 män) hade svenska som modersmål. Totalt sett har cirka en fjärdedel ett annat modersmål än finska eller svenska, av dessa är arabiska vanligast. Offren tenderar att komma till skyddshemmet på eget initiativ eller att sändas via socialvården. Noteras bör att antalet klienter under coronaåret 2021 sjönk med fem procentenheter från år 2020, en minskning för andra året i rad. Fram till coronaepidemin ökade antalet klienter varje år fr.o.m. år 2015. (Nipuli 2022)

1.5.5 Värdeskapande

Värde är också det ett mångfacetterat begrepp, som man kan studera i flera discipliner, bl.a. matematik, filosofi, ekonomi och teologi.¹⁰ När en naturvetare talar om värde är det ofta ett annat slags värde än om en samhällsvetare använder samma koncept. Christoph Stückelberger (2002) har en bra definition på skillnaden mellan det värde en etiker och en ekonom avser:

“In *ethics*, “*values*” denote orientations standards and objectives which guide and steer people’s actions. They are constitutive for every cultural, social and economic system and thus also for economic action. In the *economy*, “*values*” denote the exchange, utility and capitalized value of goods, and serve as a yardstick for their scarcity. The value is measured against demand, usefulness and relative rarity. “Value” also denotes the financial earning power of companies (shareholder value). The economic notion of value is older than its ethical counterpart.” (Stückelberger 2002:41)

Men värdeskapande behöver inte ens i en ekonomisk kontext vara knutet endast till det ekonomiska värdet, man kan tala om materiellt (oftast ekonomiskt eller en produkt) och immateriellt värdeskapande (såsom en ren luft, människovärde, tillit, hopp, kärlek). Ekonomer brukar se värdeskapande som det värde som skapas via ett utbyte i en (affärs)relation. Det kan skapa något man önskar i form av något materiellt eller immateriellt. Marknadserbjudandet är vad kunden får i utbyte för det pris som man betalar (Anderson & Narus 1999: 5). Det skulle i en överförd betydelse vara vad diakoniklienten får i utbyte mot vad hen ger, och är alltså en ganska illa passande modell för en kyrka. Men om man ser att begreppet värde i detta arbete inte är knutet endast till ekonomiskt eller materiellt värdeskapande, utan intresset ligger i såväl det immateriella som det materiella värdet som kan skapas när diakonin idkar ett utbyte i relation med andra aktörer i sitt nätverk, får man ett koncept som kan användas för att undersöka vad som händer i diakonins nätverk. Här ingår förutom de olika aktörerna, även olika resurser och aktiviteter. Diakonin lever i en växelverkan med sin omgivning, i vilken värde skapas. Det är förståelsen av detta värde som jag avser fördjupa i min avhandling.

---

¹⁰ För en längre diskussion om värdebegreppet och att studera värde, se Lindfelt (2004: 51-62).

1.6 Antaganden och utgångspunkter

En vetenskaplig studie bygger alltid på antaganden om hur man ser på världen och på kunskapen. Man utgår från medvetna reflektioner och omedvetna självklarheter som tillsammans utgör ramen för vad som kan studeras och hur forskningsproblemet kan hanteras och förstås. Här går jag igenom mina antaganden och utgångspunkter. Efter att först kort diskutera begreppen visar jag på den utvecklingsprocess jag själv gått igenom under studiens gång.

1.6.1 Epistemologi och ontologi

All forskning bygger på en förförståelse. Man bär med sig en syn på sig själv, på världen och dess ordning och också på studieobjektet, även om man upplever det utforskat från början. Detta är ens ontologiska utgångspunkter. Därtill bär man som forskare med sig ett visst sätt att se på omgivningen: man använder sig av ett inlärt paradigm. Detta har man skolats in i via vetenskaplig praxis, oskrivna spelregler och genom kontakt med andra forskare och den syn som förenar en. Man brukar tala om detta paradigm som den epistemologiska synen. Forskaren tänker med hjälp av teorier som blir redskap för att hantera all information omkring en, vare sig man är medveten om dem eller inte.

Empiriska data är också helt teoriberoende, eftersom man förstår sin omgivning utgående från vad man vet. Det gör att alla kriterier på vetenskaplighet också är inomparadigmatiska. Därför blir det en utmaning för varje forskare att följa med den accelererande utvecklingen som sker inom vetenskapen. Det är hart när omöjligt att överblicka alla framsteg och forskningsrön i de olika vetenskapsfälten. Därtill står man ibland inför tolkningar som står i strid med varandra. Att kunskapen ökar så dramatiskt gör också att det är svårare att nå ett gemensamt paradigm inom ett forskningsfält. Än mer gäller detta i studier som överbryggar de traditionella disciplinränsarna.

Min studie poängterar en hermeneutisk, socialkonstruktivistisk (Berger & Luckmann 1966) och tolkningsbaserad process (Vikström 2005, Hatch 2002, Kristensson Uggla 2002, Norén 1995), vilket är i linje med många teologiska studier (t.ex. Prosén 2021, Vähäkangas 2023, Stiles-Ocran 2021). Att jag tar in element från den ekonomiska forskningstraditionen betyder inte att jag frångår denna epistemologiska grundsyn, eftersom den också finns representerad, kanske med tiden också i allt högre grad, i dess traditionella anspråk på att omgivningen är transparent och väl känd för företagsledningen (Möller 1991: 204). Nätverksapproachen som jag här använder i viss mån, ser också att icke-affärsmässiga relationer inom nätverket och i dess omgivning existerar och skapar värde (t.ex. Lindfelt 2006). Även sådana aktörer är med om att skapa värde.

Att se nätverket som bestående av flera ihopkopplade nätverk är ytterligare en faktor som stärker synen på att människan inte är den rationella *homo economicus* som drivs av effektivitet, siffror och lönsamhet, även om också kyrkan mäter sin verksamhet med omsorgsfullhet och med

noggrann statistisk rapportering. I stället påverkas människan i hög grad av det som händer omkring henne. Att leda diakoni blir således beroende av kulturella faktorer och av interaktion mellan kyrkan och människor. Förverkligandet av en sådan diakonstrategi behöver ledarskap som är aktivt, en organisation som är aktiv och en miljö som är aktiv (jfr. Näsi 1991). Ontologiska antaganden, såväl i nätverksteori som i strategi, bygger således på att människan har en fri vilja, en fri tanke och ett fritt mål (Möller 1991). Om nätverksteorin kan man ytterligare säga att den har både en subjektivistisk och objektivistisk orientering och tenderar att vara såväl relativistisk som realistisk till sin natur. Epistemologiskt öppnar detta för en poängtering av *förståelse* av människan och hennes beteende. Detta gynnar i sin tur en i någon mån induktiv och tolkande orientering för att förstå det fenomen som studeras.

Strategiforskare delar i mångt och mycket samma antaganden som nätverksforskare och också teologer. Hit hör t.ex. att ledare formas av sin bakgrund, erfarenhet och interaktion, vilket påverkar deras handlingar, verksamhet och tankar. Dessa påverkas – igen – i sin tur också av interaktionen med omgivningen. I min studie antas att kyrkan är en strategisk aktör, vilken drivs av lagar och kyrkliga strategier, och att diakoniarbetarna handlar som strategiska subjekt. Därmed har de – förhoppningsvis – uppställda mål att nå och handlar därefter. Ibland är målet själva handlingen, vilket är fallet för många diakoniarbetare. Som ledare för kyrkans diakonverksamhet antas de reflektera över vad de gör och varför. Vilket värde är det man vill uppnå med arbetet? Detta var i studiens inledande fas okänt för mig. Den epistemologiska utgångspunkten i studien är sålunda att förstå och tolka vad som händer i problembeskrivningen (se t.ex. Norén 1995, Hatch 2002).

Ett tolkande perspektiv är beroende av språket som instrument för uttryck, analys och rapportering. Fokus ligger i ett meningsskapande av det som undersöks och i att hitta rimliga relationer, resonabla förklaringar. Karl E. Weick (1995) och Bengt Kristensson Ugglå (2002) uppfattar tolkning på lite olika sätt. Weick menar att processen meningsskapandet (eng. *sensemaking*) är en aktivitet, medan processen tolkning (eng. *interpretation*) är en deskription av något. En sådan beskrivning kan göras utan att man skapar mening i processen (Weick 1995: 13). Risker med Weicks *sensemaking*, ser jag, är att den kan motivera näst intill vilken tolkning som helst och riskerar därmed att bli alltför relativistisk för att vara trovärdig för en generering av ny kunskap. Mot detta har forskare argumenterat att man ser vad man har i sina tankar, det man vill se – därför att detta skapar en förklaring till vad man inte förstår (t.ex. Normann 2001, Kristensson Ugglå 2002, Patton 1987). Därför är det viktigt att göra sig medveten om sin förförståelse, på sin syn på världen och kunskapsgenerering samt att kritiskt pröva sin den mot sitt empiriska material, och vid behov ändra sina antaganden. Mary Jo Hatch (2002) ser Peter L. Bergers och Thomas Luckmanns (1966) socialkonstruktivism samt Weicks (1995)

meningsskapande ståndpunkter som typiska symboliskt-tolkande perspektiv. Forskningen inom detta fält studerar subjektiva och sociala grunder i organisationers verklighet och skapar medvetenhet om den delaktigheten man har i de organisatoriska processerna. Hatch skriver (2002: 69): "Epistemologi är en gren av filosofin som handlar om hur vi kan ha kunskap om världen. Tillsammans med ontologin (läran om det varande, det som finns) utgör den grunden för allt filosofiskt tänkande."

Sammanfattningsvis handlar epistemologi om antaganden om hur vi skapar eller förvärvar kunskap. Ontologin i sin tur är central i en forskningstradition, på så sätt att den definierar vilka enheter som existerar inom det fält som man undersöker. Ontologin formas av gemensamma uppfattningar bland forskare inom en viss disciplin (Anderson 1982/1996: 87-88). Därmed är varken ontologin eller epistemologin statisk, utan utvecklas mer eller mindre när vetenskapen går framåt.

1.6.2 Forskarens utgångspunkter

Under en forskningsprocess utvecklas man som människa, men även professionellt. Richard Normann (2001) skriver välformulerat om hur man måste börja där man står genom konkreta och genomförbara första steg:

När vi gjort en resa och återvänt hem är saker och ting inte längre som de brukade vara, även om vi tycks vara tillbaka där vi började. Vi har sett nya världar. Vår kunskap har ökat och våra perspektiv har påverkats. 'Hemma' är detsamma och ändå inte detsamma, *eftersom det numera befinner sig på en annan mental karta*. Nu är det utgångspunkten för nya möjligheter. (Normann 2001: 233)

Där jag nu står två-tre år in i min andra doktorsavhandling och skall sammanfatta bl.a. teori, empiri, metod och tolka mina resultat finner jag att det är en intressant och okänd resa jag gett mig in på när jag försökt kombinera mina båda bakgrunder; först som ekonom och sedan som teolog. Jag har vågat mig på nya innovativa vägar och kombinationer av teoretiska, metodiska och empiriska utgångspunkter. Det har varit en väg att pröva vingar och också vetenskapens möjligheter. Det har varit en glädje att se att multidisciplinära grepp fungerar, men också en osäkerhet på om det är genomförbart och meningsfullt. Jag har därmed fått pröva både min epistemologiska och min ontologiska grundsyn.

I ontologiska och epistemologiska termer bygger denna studie på en uppfattning som har mognat under processens gång. Från att ha kommit från en hårdare akademisk miljö där empiriska studier länge varit förhärskande, befann jag mig plötsligt i en miljö som hade mjukare kanter, men som var mycket mera ovan med empiriska studier, metod(ologi)er och framför allt med normativa bidrag. Min ontologiska och epistemologiska bakgrund är därmed blandad, vilket syns i föreliggande avhandling. Weick skriver (1995: 35): "If people have multiple identities and deal with multiple realities, why should we expect them to be ontological purists?" Hans citat beskriver väl min position i detta arbete. Gynnsamt tolkat kan min utgångspunkt medföra

innovativa grepp och ny kunskap, samtidigt som jag också riskerar att bli kritiserad för att inte hålla mig till en given paradig.

1.7 Disposition

Denna sammanläggningsavhandling innehåller en kapp på vilken följer fem publicerade artiklar. Kappan utgör en ram för dessa. I ramen ingår såväl sammanfattande element, men även en vidare kontext för de utgivna artiklarna. Såttillvida finns både nytt material och hänvisningar till artiklarna i kappan. Kappan består i sin tur av fem kapitel vilka presenterar studiens teori, empiri, metod, resultat och kontribution.

Detta första kapitel ger en introduktion till studien med en precisering av forskningsuppgiften. Begreppsliga definitioner, forskningsdesignen samt metod och material är centrala delar, liksom de epistemologiska och ontologiska utgångspunkterna.

Det andra kapitlet fokuserar på den teoretiska ramen för studien. Jag positionerar studien inom fältet för praktisk teologi och visar hur diakonin utgör en brygga mellan kyrka och välfärdssamhälle. Därefter presenteras de huvudsakliga teoretiska grepp jag använt i mina artiklar. Eftersom diakoniforskningen långt saknar verktyg för att studera värdeskapande, våldsoffer och nätverk, visar jag på ett behov av andra kompletterande teorier.

I kapitel tre presenteras den metodiska ramen. De metodologiska utgångspunkterna och forskningsdesignen utgör en bas för hur datainsamlingen och -analysen har gått till. Jag går igenom tolkningens betydelse för att förstå Borgå stifts diakoniverksamhet som fallstudie, men granskar också kritiskt hur tolkningen kan påverka studiens resultat. Studiens etiska hållbarhet dryftas innan jag diskuterar vad som kunde ha gjorts annorlunda.

Det fjärde kapitlet utgör ett sammandrag av varje publicerad artikel. Samtidigt diskuterar jag hur artiklarna bildar pusselbitar i den sammanlagda studien och hur de leder forskningsprocessen vidare. En tabell i slutet av kapitlet visar det empiriska, teoretiska och normativa centrala bidraget i varje artikel.

Det femte och avslutande kapitlet innehåller studiens slutsatser. Studiens teoretiska, empiriska och metodologiska bidrag diskuteras och också dess relevans. Jag argumenterar för huruvida forskningen är trovärdig och bedömer om forskningsfrågorna besvarats. Slutligen kommer jag med några uppslag för fortsatt forskning och motiverar varför dessa vore väsentliga att studera vidare.

2 Teoretisk ram

Som ovan nämndes ses andlighet som en förutsättning för att ta sig igenom kriser och praktisk teologi som en teori om kris. Gerben Heitink (1999: 4) menar vidare att den praktiska teologin har avmytologiserat kyrkans arbete och tjänstemän, genom att göra den mänsklig. Den praktiska teologin har också kunnat berätta hur det här arbetet skall ske på bästa sätt. I den nutida kyrkliga krisen och tron, pendlar praktisk teologi mellan anpassning och förnyelse: det leder till att en del ser krisen som ett hot mot *status quo* och andra som en möjlighet för förnyelse. Därför kan man också se att progressiva respektive konservativa krafter inom kyrka och teologi ibland är kritiska till den praktiska teologin, och ibland positiva, menar Heitink.

Heitink (1999: 148–177) skapar i samma verk en aktörsteori med teologisk bas (*a practical-theological theory of action*). Han utgår från att det finns fem större strömningar i disciplinen: den normativa-deduktiva, den hermeneutiska-meditativa, den empiriska-analytiska, den politisk-kritiska och slutligen den pastoral-teologiska. Hans ambitioner för att kombinera aktörskap med teologi är ambitiösa. Något snarlikt har jag försökt åstadkomma med hjälp av inlånade företagsekonomiska teorier som jag sammanlänkat med den praktiska teologin, utan att för den skull åberopa någon varaktig sammanknytning av de vitt skilda vetenskapsgrenarna. Jag menar att man i stället temporärt kan använda teorier från andra områden, och låta dem skapa innovativa grepp i nya farvatten. Eftersom min studie är empiridriven och jag kombinerar en syn på värdeskapande som vanligtvis uppträder inom den ekonomiska sfären, där också strategi och ledarskap ingår, har jag delvis använt mig av teorier från detta område.

Nedan beskriver jag de teoretiska grepp jag brukat mig av. Jag börjar dock i det som ligger närmast, genom att se på det paradigm som omger min fallstudie och mitt ämne, den praktiska teologin så som den forskats om främst i Norden. Genom att presentera central forskning vill jag ringa in det teoretiska ramverk som studien befinner sig i. Därefter presenterar jag de teorier jag valt att använda i de skilda artiklarna. På detta följer en argumentation för varför nya perspektiv behövs på diakons möjligheter vid familjevåld och motsvarande kriser. Slutligen presenterar jag några andra alternativa teorier jag kunde ha använt, till vilka Heitinks teori (ovan) kan sällas.

2.1 Samhällsrelevant praktisk teologi, något om forskningsdisciplinen

Den praktiska teologin har vissa karaktäristika, vilka jag nedan vill visa på. Framförallt är den samhällsrelevant, vilket syns i hur tidigare forskning i diakoni också i många fall berör välfärdssamhället.

2.1.1 Den praktiska teologin som forskningsdisciplin

Diakoni studeras ofta inom disciplinen praktisk teologi, där ett paradigmskifte skett under de senaste decennierna. Teologin har närmat sig

naturvetenskaper och samhällsvetenskaper, och är inte bara en praktisk tillämpning av historisk eller systematisk teologi, samtidigt som forskningsmetoderna breddats till speciellt etnografiska i stället för tidigare historiska och systematiska text-fokuserade forskningsmetoder. (Edgardh 2021, Bobrowicz & Mannerfelt 2021: 48, 66) Empiriska studier skall dock inte ses som uteslutande sprungna ur etnografiska metoder, man kan också använda sig av andra metoder.

Klart är att teologi och religionsvetenskap delar både metoder och kriterier för vetenskaplig trovärdighet med andra vetenskapsgrenar och möter ett nytt intresse i vetenskapliga samtal över både ämnes- och fakultetsgränser/.../kyrkor och andra religiösa traditioner behöver belysas av forskning, på samma sätt som andra delar av samhället (Edgardh 2021: 22)

Kritik mot den typen av praktisk teologi som utgår från praktiker som bas för teologisk reflektion finns också, till exempel av Pete Ward (Se en diskussion av Rubensson & Lockneus 2021: 40–41). Även Stephan Borgehammar efterlyser mer reflektion över kyrkorelevansen hos den nya tidens praktiska teologi.

Praktisk-teologisk forskning som syftar till att avhjälpa problem inom kyrkorna borde vara en självklarhet, såsom en del av ämnets samhällsansvar. Sådan forskning har också på senare år blivit allt vanligare och är nu bland ämnets doktorander mer regel än undantag, vilket är ett hälsotecken. Men det skulle behövas mer reflektion över forskningens kyrkorelevans. För vilka kyrkor är den relevant? (Borgehammar 2021: 84)

Borgehammar fortsätter att argumentera för att den praktiska teologin ska vara normativ, för att vara till tjänst för kyrkorna. Den skall också bidra till det offentliga samtalet genom distinkta analyser av religion och kyrka i samhället. Borgehammar (2021: 86–87) ser ett problem i ett alltför starkt betonande av det som är, i stället för det som kunde och borde vara, och efterlyser vägledning snarare än bara förståelse. Här följer han samma linje som Kjell Nordstokke (2009) som menar att diakonins teologi är att kritiskt reflektera över diakonins praxis, varpå man utvecklar och förnyar den på ett autentiskt och relevant sätt, eftersom en sådan prövning och evaluering ger en normativ förbättring och större nytta. Denna tanke uttrycks av Edgarth kort och gott i en lång artikel om den praktiska teologins återkomst till Uppsala universitet med att forskningen bör vara samhällsrelevant "för den aktuella samtidsituationen" (Edgardh 2021: 22).

Diakoni är en del av den praktiska teologin, och innebär - liksom den - mera än bara att hjälpa, den har också en förändrande kraft, den behöver innehålla ett påverkande element. Att samverka med lokala krafter och liera sig med olika partners i nätverk är viktigt, men samtidigt bör styrkan, kraften och modet finnas att vara obekvämt och låta den egna rösten höras när det behövs, skriver Karin Ahlqvist och Charlotte Säll (2000: 48). Så länge diakonin tillför resurser och inte är kritisk fungerar samarbetet med omgivningen bra, men när diakonin påtalar brister i välfärden blir det mera komplicerat. Samtidigt menar forskarna att kyrkan i Jesu anda måste våga ta ställning och den

profetiska rösten innebär ofta att vara kritisk – såväl utåt som inåt mot kyrkan. Det här innebär en balansgång, eftersom diakonin är beroende av goda relationer och av det förtroendekapital som byggs upp med den offentliga sektorn. Samtidigt kan förtroendet för diakonin vara större utanför kyrkan än i kyrkan: diakoner som i sin yrkesroll finns i s.k. samhällsnära tjänst bemöts oftast med förtroende. Ändå uppmärksammas inte alltid diakonens kompetens lika självklart inom kyrkan. (Ahlqvist & Säll 2000: 38–39) Detta påpekas också i min studie (t.ex. Hellöre 2022) av flera respondenter. Diakonins plats i både kyrka och samhälle är utsatt för förväntningar från båda håll. Man kan sluta sig till att den praktisk teologiska studien av diakoni är en samhällsrelevant såväl som en kyrkorelevant forskningsdisciplin.

2.1.2 Tidigare studier om diakoni och välfärdssamhället, samt en historisk överblick av den finländska diakonin

En hel del studier har gjorts om diakoni och välfärdssamhälle. Nedan vill jag visa på några som är av speciellt intresse, eftersom de visar dels på den historiska utvecklingen i Finland i jämförelse med övriga Norden, dels på hur kyrkans verksamhet står i ständig förändring och relation till det omgivande samhället. För en vidare litteraturgenomgång hänvisas till de enskilda artiklarna i min avhandling, vilka alla innehåller en översikt över relevant litteratur för sin specifika frågeställning. I artiklarna diskuteras även finländsk diakoniforskning på ett bredare plan, som till exempel Anna Birgitta Pessi m.fl. (2009) som argumenterar för att kyrkans roll i det finländska samhället är påverkad av den lutherska tvåregementsläran, Heikki Hiilamos (2012) undersökning om kyrkans roll i en socio-demokratisk välfärdsstat och en översikt över diakoniarbetares syn på det egna arbetet (Alava m. fl. 2020, Hammarén m. fl. 2022, Ryökäs m. fl. 2022). Andra studier som ingår är t.ex. Ulla Jokelas (2011) studie vari argumenteras för att välfärdssystemets kollaps är en utmaning för diakonin, där speciellt påverkansarbetet på en samhällelig nivå misslyckats, även om man kan hjälpa enskilda individer. Även Kari Latvus (2017) bidrag gällande den karitativa diakonin samt en mångdisciplinär studie om Covid19-pandemin i Finland (Lindfelt m. fl. 2022) beaktas. Likaså aktualiseras en kandidatavhandling i diakoni (Kalule 2021) och Isto Peltomäkis (2020) doktorsavhandling som inte är specifikt inom diakoni, men som visar på kyrkans inriktning på medmänsklig omsorg och dess mera terapeutiska inställning till lidande. Se mera om dessa och övrig litteratur i artiklarna. Som tillägg till den litteraturen vill jag ta fram följande källor, vilka är relevanta men vilka inte ingår mina publicerade artiklar. Flera av dem är skrivna i en svensk och nordeuropeisk kontext, men på grund av ett gemensamt kulturarv och snarlik välfärdsmodell och kyrka kan de anses relevanta också för min studie.

Först, en samnordisk bok om diakoni, vilken inte är forskningsdriven, utan praxisfokuserad, *Över Gränser: Diakonalt arbete i nordiska kyrkor*. Här beskrivs förtjänstfullt diakonal verksamhet i olika städer i en ansats att beskriva den nordiska diakonimodellen för övriga Europa, där institutionsdiakoni överväger (Ewalds m. fl. 1999: 7). Projektet är redan över

tjugo år gammalt, och samhället har förändrats en del på över två decennier, men den historiska jämförelsen med de andra nordiska grannarna är ännu aktuell. Finlands sjukvård och fattigvård har sitt ursprung i den finska kyrkan. På 1860-talet blev fattigvården lagstadgad och flyttades över till kommuner och städer. Sent 1800-tal såg en utveckling också i Finland av anstaltsdiakonin, liksom i de övriga nordiska länderna, men också en utveckling av församlingsdiakonin. Starkt inflytande på alla nordiska länder kom från Tyskland, men den tyska diakonin kritiserades också för att ha svag koppling till kyrkan och att främst bestå av institutioner och fristående sammanhang (Ahonen 1991: 114–115). Fem diakonianstalter grundades i Finland med den karitativa (omsorgsinriktade) verksamheten som uppgift. Det som skiljer Finland från övriga nordiska länder är att församlingarna ålades ansvar för diakonin genom kyrkolagen år 1943. Under de krisartade åren på 1990-talet utvecklade diakonin snabbt nya verksamhetsformer och antalet klienter växte. Centrala behov hos diakonins klienter var materiella, varför ekonomisk hjälp övervägde. (Ewalds m. fl. 1999: 29–30, se även Ryökäs 1987: 17–21)

En jämförande studie mellan institutionsdiakoni i Sverige och Tyskland har gjorts av Annette Leis (2004). Hon utgår från de svenska och tyska välfärdssystemen som ”mönstergivande till sin karaktär och utformning” (Leis 2004: 11) och menar att de format identiteten i de båda länderna. Förändringar i välfärdssamhället som till exempel det att nya aktörer på välfärdsmarknaden dök upp gör att kyrkorna och diakonin återupptäcks av det sekulära samhället, av politiska instanser och av forskningen. Detta har att göra med värderingarna kring (global) rättvisa, jämlikhet och solidaritet samt med förmågan att mobilisera frivilliginsatser. Leis skriver att kyrkorna allt oftare efterfrågas som reella välfärdsproducenter (Leis 2004: 11), med vilket hon avser organisationer som är huvudmän för sociala tjänster och institutioner.

Även Elisabeth Christianssons (2006) doktorsavhandling i diakoni utgår från diakoniinstitutioner. Hon undersöker hur man motiverade verksamheten man ville bedriva vid tidpunkten för tre svenska institutioners grundande (Christiansson 2006: 11). Hon landar i sin studie i nutid och visar bland annat på att hanteringen av ekonomiskt bistånd kunde utvecklas betydligt. Dels så att flera skulle kunna få tillgång till ekonomiskt stöd, dels att själva utdelningen skulle förändras. En generell synpunkt i hennes empiri är att det går för mycket tid och administration åt till att dela ut lite pengar i små potter, det är helt enkelt inte ekonomiskt försvarbart att det kostar så mycket att dela ut så litet, samtidigt som röster också höjs för att en sådan insats snarare vidmakthåller än löser en ekonomisk kris. Christianssons undersökning tyder på att flera önskar att större insatser kunde göras för färre personer, till exempel lösa ut enstaka skulder eller bekosta en psykoterapeutisk behandling eller medicinsk rehabilitering. (Christiansson 2006: 175) I Svenska kyrkan utgör den ekonomiska handläggningen många gånger en omfattande del av diakoniarbetet (Christiansson 2006: 176).

Anders Bäckström (2001) bedrev redan på sent 1990-tal en studie om relationen mellan den Svenska kyrkan och välfärdssamhället, om vilken han skriver i boken *Svenska kyrkan som välfärdsaktör i en global kultur. En studie av religion och omsorg*. Han konstaterar efter en diger teoretisk genomgång att kyrkans funktion oundvikligen påverkas av ett samhälle som står i konstant religiös och social förändring. För att studera diakonins funktion i spänningsfältet mellan kyrkan och den kommunala socialtjänsten gör han en empirisk studie i sex kommuner respektive pastorat. Han intervjuar 36 personer som representerar beslutande nivå, tjänstemannanivå och fältarbete. (Bäckström 2001: 69) Resultaten visar bland annat att kyrkan har en betydelse i välfärdssamhället genom att den stärker tron på människan och kan ge andlig välfärd (Bäckström 2001: 105–107). Däremot är förväntningarna på kyrkan som välfärdsaktör främst som kompletterande stöd till enskilda människor i utsatta situationer – samtidigt som det på ett högre plan finns förväntningar på kyrkans roll i att skapa såväl identitet och kultur. Diakonin skall alltså inte ersätta det officiella samhällets ansvar och stöd, utan vara komplementärt och kritiskt granskande (2001: 135). På vilket sätt skiljer sig då kyrkans arbete från kommunens?

Genom att fungera som en social aktör i relation till utsatta grupper av människor relaterar kyrkan, genom sin arena-funktion, individen till en yttersta omsorgssfär som det heliga symboliserar. Tydligast uppträder denna funktion i samband med nationella katastrofer, vid lokala olyckshändelser eller vid individuell sjukdom (Bäckström 2001: 136)

Bäckströms studie är över tjugo år gammal och från vårt västra grannland, men sätter ord på en situation som kan förklara också det diakonala spänningsfältet i Finland på 2020-talet. Den tar oss också tillbaka till krisens betydelse för diakonins verksamhet.

Här bör också nämnas det flera år långa ANDREP-samarbetet (*Anglo-Nordic Diaconal Research Project*) mellan Svenska kyrkan och Church of England, ett forskningsprojekt där man ville nå en ny förståelse av vad diakoni är och betyder. Detta projekt visar på hur diakonins teologi vunnit alltmer gehör både i akademiska och kyrkliga kretsar sedan cirka 1995 (Collins 2002: 18–19).

Gemensamt för ovanstående forskning är dess poängtering av diakonins samhällsrelevans, de pekar alla på hur diakonin spelar en roll i samhället, hur den samarbetar med sitt nätverk och hjälper enskilda individer. De visar också hur man med hjälp av diakonala ramar kan undersöka sektorer av välfärdssamhället och vice versa: hur man kan förstå diakonin med hjälp av samhällsvetenskapliga och historiska begreppsramar. I min studie har jag använt mig av en rad teoretiska begrepp som kan placera in min studie i detta paradigm, men också lånat in terminologi och begrepp från bl.a. våldsforskning, sociologi, managementlitteratur och ekonomi. Speciell betydelse har några begreppsliga modeller/teorier/paradigm som jag vill ge extra utrymme härnäst.

2.2 Valda teoretiska grepp

Tabell 2 är en sammanställning av de viktigaste teoretiska modellerna och begreppen per artikel. Tabellen visar att dessa delvis varit gemensamma och delvis skilda. Carlos E. Ham's konceptualisering kring diakonins ekumeniska utveckling förekommer i flera artiklar, liksom de tre perspektiv på diakonin som K. I. Johannessen utvecklat. Också begreppet *empowerment* (bemyndigande, egenmakt) återkommer, samt hänvisningar till EvL:s strategi och Finlands lag, då närmast KO och KL. *Diakoniabarometri* är central i flera artiklar, och finns både i versionen från 2020 och från 2022. Även nätverksteorin och dess syn på värdeskapande förekommer i flera artiklar.

Tabell 2. Översikt över central teoretisk bakgrund som används i artiklarna

Artikel	Valda teorier
Hellöre 2023a	Ham's (2014) beskrivning av diakonins ekumeniska utveckling de tvåhundra senaste åren. Konceptet <i>conviviality</i> som motkraft till individualisering och konsumtion. Tre perspektiv utvecklade av K. I. Johannessen om diakoni som karitativ, liturgisk och kommunikativ. Konceptet <i>empowerment</i> , bemyndigande. Den lutherska tvåregementsläran och relationen mellan stat och kyrka. EvL:s strategi och diakoniarbetarnas kärnkompetens.
Hellöre 2023b	Den karitativa diakonin i dagens välfärdssamhälle. Ett postkolonialt perspektiv (Lartey 2022) på diakoni och en utveckling mot Dietrich's (2014) syn på diakoni som hjälp mot en självständighet, <i>autonomy-orientated assistance</i> . Ham's (2014) tre faser av utveckling av diakonin. Begreppet diakonala tillgångar, materiella och immateriella, som utvecklat av Nordstokke (2014). <i>Diakoniabarometeri 2022</i> (Hammarén m.fl. 2022). Värdeskapande som mera än mätbart värde (Ramírez 1999) och den industriella nätverksforskningen (t.ex. Kothandaraman & Wilson 2001). Kulturarv och religiöst arv.
Vikström & Hellöre 2023	K. I. Johannesens tre diakonala paradigmer och andra forskares kategoriseringar av diakoni (t.ex. Ryökäs 2019 fyra arbetssätt). Porkkas och Ritokoskis (2023) typologisering av ungdomsarbetsledare i EvL.
Hellöre 2022	PEST- och SWOT-modellerna för att identifiera förändringsagenter samt identifiera styrkor, svagheter, möjligheter och hot mot diakoniverksamheten i Borgå stift. Diakoniverksamhet som krishanterare och krisen i samhället både före och efter utbrottet av Covid-19. Det liminala tillståndet beskrivet av Kurkiala (2020) som en <i>rite de passage</i> (Thomassen 2009).
Hellöre & Vikström 2022	Det teoretiska ramverket som utvecklades i Hellöre (2022) och som baseras på en litteraturgenomgång av forskning kring skärningspunkten familjevåld-skyddshem-diakoni/teologi. En översikt över skyddshemsverksamheten i Finland. EvL:s strategier och <i>Diakoniabarometeri 2020</i> (Alava m.fl.2020). Diakoniarbetets synliga och osynliga dimensioner.

Teorier som förekommer i bara en av artiklarna är framför allt Kjell Nordstokkes begrepp om diakonala tillgångar, Jouko Porkkas och Sami Ritokoskis typologisering, kulturarvets betydelse för diakonin, samt PEST- och SWOT-modellerna. Nedan ger jag en kort beskrivning av de viktigaste teorierna, såväl teologiska som inlånade från andra discipliner.

2.2.1 Tre utvecklingsfaser i den moderna diakonin

Dagens diakoni, den moderna diakonin, har uppstått genom förändring och utveckling. Redan i kapitel ett gick jag igenom den tidiga diakonins utveckling (Brodds (1997) ecklesiologiska modeller). Carlos E. Ham (2014: 109–110) tar fram tre faser eller modeller som kan urskiljas inom det ekumeniska arbetet i Kyrkornas Världsråd. Dessa kan ses som ett modernt komplement till Brodds ecklesiologiska modeller (1997). Ibland finns det spänningar mellan faserna, ibland trender som kompletterar varandra.

- I vad Ham kallar *the charity model* (tidigt 1900-tal fram till början av 1980-talet) utformades hjälpen till en form av välgörenhet, där man såg hjälpbehövande som objekt som kunde stödas ovanifrån genom projekt och donationer. Resurser och kapital förflyttades i en *top-down* modell uppifrån ner för att stödja diakonala projekt och personer i nöd. Dessa var objekten för den hjälp som huvudsakligen kom från starka kyrkor och kyrkorelaterade organisationer främst i norr. Resultatet av modellen är bistånd/hjälp.
- I nästa fas tog *the reciprocity model* vid (fram till första årtiondet på 2000-talet). Den karaktäriserades av en process där man under 1980-talet började dela resurser och åstadkom ett paradigmskifte (se även Korslien 2014, Dietrich 2014: 14). Röster och initiativ från sydligare länder tog mera plats. Inom diakonin syntes det genom att man började använda sig av *empowerment* som tanke, praktik och begrepp. Man gick mera medvetet in för att utreda behoven, utmaningarna och problemen. Inte bara ekonomiska resurser, utan också mänskliga/personalresurser, började delas, även om en "vi-de"-mentalitet fortfarande var rådande. Resultatet av modellen är en rörelse mot förändring.
- I den sista fasen, *the transformative model* (nu pågående) är nyckelorden inklusivitet och integration, starkare relationer till varandra. Dessa initieras ofta av människor som tidigare varit exkluderade, även av kyrkor. Dessa marginaliserade (t.ex. handikappade, kvinnor, urfolk, människor med afrikanskt påbrå, fattiga) får egenmakt att förändra samhället nerifrån och upp i en *bottom-up* approach, på ett induktivt sätt (se även Lartey 2022, Leijman & Zetterqvist 2022: 211). Resultatet av modellen är omvandling/förvandling.

2.2.2 Karitativ, liturgisk och kommunikativ diakoni

En annan teoretisk modell för förståelsen av diakoni består av tre delvis överlappande paradigmer som utvecklats av K. I. Johannessen, och som använts

av bl.a. Birgitta Lounela (2018: 23–26). Den här modellen utgår från typer av verksamhet och är mera lokalt förankrade till skillnad från Hams modell (ovan) som beskriver en ekumenisk historisk utveckling på det internationella planet, men som också speglar en nationell förståelse av diakoni. I relation till Brodds (1997) ecklesiologiska modeller av diakonins historiska utveckling ser man i föreliggande modell tydliga spår av *caritas*. Johannessens modell som skall förstås som en tolkningsmall för nutida diakonipraxis, skiljer mellan diakoni som karitativ, liturgisk och kommunikativ, tre perspektiv som delvis också kan gå in i varandra:

- *Det karitativt-diakonala paradigmet* som utgår från diakonen som omsorgsutövare, även om barmhärtigheten ses som en moralisk plikt för både kyrka och privatpersoner. Man likställer ofta diakonin med *Caritas*. Genom att uttrycka såväl kristen identitet som allmänmänsklig godhet får diakonin en plats både i kyrka och i samhälle. Detta paradigm har starkt präglat diakoniförståelsen i Norden, men även ifrågasatts (t.ex. Hansson 2019).
- *Det liturgiskt-diakonala paradigmet* placerar diakonin huvudsakligen i gudstjänstlivet och kyrkolivets centrum, vilket innebär att diakonin motiveras utgående från kyrkans helhetsuppdrag. Sålunda får diakonin sin utgångspunkt för kyrkans uppdrag i sin helhet. Paradigmet är centralt i ekumeniska sammanhang och har en stark kyrklig identifikation. Det är karakteristiskt till exempel för katolska och ortodoxa kyrkor.
- *Det kommunikativt-diakonala paradigmet* där diakonen främst är medlare, budbärare och representant i relation till det omgivande samhället. Den s.k. profetiska diakonin eller påverkansdiakonin kan placeras här. Forskning inom detta paradigm lyfter fram diakonibegreppet i bibeltexter och andra källor och kunde möta utmaningar gällande brobyggande, förmedling och kommunikation.

2.2.3 En typologisering av ungdomsarbetsledare i EvL

Jouko Porkka och Sami Ritokoski (2023) har i en omfattande studie utvecklat en typologisering av hur ungdomsarbetsledare i EvL reagerat på restriktionerna under Covidpandemin. De har identifierat fyra typer som de kallar 1) engagerade hjälpare, 2) resilienta möjliggörare, 3) förändringsagenter och 4) uppgivna. De fyra kategorierna baserar sig på i vilken mån respondenterna visar sig vara villiga att ompröva och utveckla sitt sätt att arbeta, dvs hur flexibla de har varit och hur detta syns.

- *De engagerade hjälparna* lät sig inte nedslås av restriktionerna, utan intensifierade i stället sina arbetsinsatser enligt tidigare beprövade metoder.
- *De resilienta möjliggörarna* i sin tur kännetecknades av att de såg pandemin som ett tillfälle att ifrågasätta tidigare arbetsformer och arbetssätt – helt enkelt att våga omorganisera arbetet. Genom att själva planera, koordinera, inspirera och engagera kolleger och

frivilliga medarbetare, bidrog de aktivt till att nya arbetsformer och stödgrupper skapades.

- *Förändringsagenterna* liknar ovanstående, men med en mer långsiktig strävan efter att förnya arbetsätten. De såg pandemin som en möjlighet att överge arbetsformer som inte längre fungerade och uttryckte glädje över att nya samarbetsformer skapades med kolleger inom andra yrkesgrupper.
- *De uppgivna* sörjde allt som blivit inhiberat på grund av restriktionerna, och väntade på att allt skall bli som förr igen. De hade ett behov att få berätta om sin besvikelse också fast de inte nödvändigtvis var helt uppgivna.

2.2.4 Fokus på familjevåld och diakoni

Familjevåldsforskningen är central i min studie, men saknar en egen akademisk disciplin, och studeras därför ur olika perspektiv. Sålunda användes frekvent modeller och teorier från andra discipliner, i vilka studierna görs, t.ex. organisatoriska, psykologiska och sociala. I ett försök att aktualisera hur sådan forskning kunde användas i diakonala studier, kom jag fram med ett begreppslikt ramverk i pilotstudien, vilken är publicerad som separat magisteravhandling (Hellöre 2020). En litteraturgenomgång av studier om diakonins roll för skyddshemsklienter utgjorde min initiala grund för begreppsutvecklingen, men antalet gjorda studier visade sig vara få. Därför gjorde jag en vidare litteraturgenomgång kring familjevåld som en samhällsfråga samt kring hur man kan ta sig ur våldet. Studier kring skyddshemmen togs upp i den mån de berörde diakoni, eller rörde sig nära denna. Genomgången innehöll förutom akademiska studier även livsberättelser och självbiografier som visar våldsoffret synvinkel. Här var litteraturen betydligt större. Ändå visade det sig svårt att hitta kopplingen mellan diakoni och skyddshemsklienter. Däremot återkom viss tematik gång på gång, vari ingår följande begrepp: skam och skuldkänslor, tystnad och tabu, lidande och förlåtelse, hopp och till sist *empowerment*. Av dessa konstaterade jag att de två första (skam och skuldkänslor, tystnad och tabu) var hinder för diakonalt arbete och de två sista (hopp och *empowerment*) resurser för diakonalt arbete. Den mittersta (lidande och förlåtelse) antogs vara både och. Detta teoretiska ramverk låg sedan som grund för en empirisk enkätstudie till alla diakoniarbetare i Borgå stift, vilken rapporteras närmare både i Hellöre (2020) och Hellöre och Vikström (2022). Jag ser denna magisteravhandling (Hellöre 2020) som en pilotstudie.

2.2.5 Inlånade teoretiska grepp

Utöver de ovan nämnda teoretiska ansatserna och modellerna har jag lånat in några teoretiska utgångspunkter från den företagsekonomiska forskningen, hit hör den s.k. industriella nätverksteorin med sin syn på värdeskapande samt modellerna SWOT och PEST vilka alla förekommer i mina artiklar. Även intressentmodellen som har sitt ursprung i företagsekonomi och vilken används i första kapitlet presenteras här närmare.

2.2.5.1 Nätverksteori och värdeskapande

Tanken på att skapa värde är central i företagsekonomisk forskning, då tänker man främst på att öka det ekonomiska värdet. Men också annan typ av värde kan skapas, i Lindfelt (2006) har jag studerat hur etiskt värde och värde i relation till en hållbar utveckling kan vara viktiga i ett företags nätverk. I den doktorsavhandlingen inom företagsekonomi utgick jag från den industriella nätverksteorin, som poängterar att värde skapas av två eller flera aktörer i en relation (se t.ex. Kothandaraman & Wilson 2001: 382), till skillnad från värdekedjan, som traditionellt ansett att värde skapas lineärt (Porter 1998: 40). Genom att se på ett nätverk som en samling relationer, är det möjligt att förstå hur värden kombineras och skapas tillsammans på ett sätt som gör att värden inte alltid kan mätas och inte alltid heller är enbart ekonomiskt laddade. Inom nätverksforskningen ser man värde på affärsmarknader som det monetära värdet som fås från ekonomiska, tekniska, servicemässiga och sociala fördelar, som en kund får i utbyte för det pris som den betalar för ett marknadserbudande (Anderson & Narus 1999: 5). Genom att bredda synen på värde kan också andra än monetära/ekonomiska värden bidra till värdeskapandet som sker när två eller flera aktörer idkar utbyte i relationer. Då skapas värde gemensamt i relationen mellan två eller flera aktörer (Ramírez 1999, Ulaga 2001, Walter m.fl. 2001) Medan den s.k. IMP-gruppen, med starkare fotfäste i Europa, fokuserat mera på så kallade industriella nätverk, har den amerikanska nätverkstraditionen fokuserat på sociala nätverk, dvs på sociala aktörer och deras inflätande i olika miljöer. Industriella nätverk använder sig av den s.k. ARA-modellen som syftar till relationen mellan aktörer, resurser och aktiviteter (t.ex. Ford m.fl. 2003, Ford 1990, 1997). Också inflätandet (Granovetter 1985) är en väsentlig del av förståelsen av industriella nätverk. Jan-Åke Törnroos (1997) anser explicit att affärsnätverk kan förstås endast om man är medveten om ett företags sociala inflätande, medan jag (i Lindfelt 2006) fört fram det etiska inflätandet som ett ytterligare perspektiv.

2.2.5.2 SWOT och PEST

PEST- och SWOT-modellerna har jag använt för att identifiera förändringsagenter runt diakonin samt identifiera styrkor, svagheter, möjligheter och hot mot diakoniverksamheten i Borgå stift. PEST är en förkortning av engelskans *political, economic, sociocultural/social, och technological factors* och kan översättas till svenska med politiska, ekonomiska, samhälleliga/sociala och teknologiska faktorer som man analyserar för att se hur dessa påverkar studieobjektet. Modellen avser att identifiera förändringsagenter (SammutBonnici & Galea 2015), för att förstå vilka faktorer på makronivå som styr förändringen i omgivningen.

SWOT i sin tur är en förkortning av engelskans *strengths, weaknesses, opportunities* och *threats*, på svenska används styrkor, svagheter, möjligheter och utmaningar/hot. Modellen bygger på att identifiera dessa variabler i studieobjektet genom att ta såväl ett externt som internt perspektiv på potentiella risker och möjligheter. SWOT-analysen är ett av de mest använda

verktygen i strategiarbete bland ledare i Finland och i världen (Madsen 2016: 10).

2.2.5.3 Intressentmodellen

Den sista inlånade modellen har funnits som underliggande antagande i hela studien, men inte varit uttalad förrän i kappan. Det gäller intressentmodellen (*stakeholder concept/theory/management framework*), vilken visualiseras i kapitel 1, Figurerna 2 och 3, där det interna och externa nätverket för studieobjektet framkommer. Intressentmodellen kan med fördel användas för att förstå en organisations samhällsansvar (se t.ex. Lindfelt 2006) och för att studera en aktör i dess relation med andra parter (t.ex. Nyléns avhandling 1996). Inom företagsekonomi används det teoretiska begreppet bl.a. för att undersöka olika parter rättigheter och skyldigheter mot varandra, eller för att fokusera på specifika etiska problemområden (Nylén 1996: 45). Man kan då utgå från olika individers, grupper eller företags (organisationers) relationer till varandra och eventuella konflikter detta ger upphov till (se även Steiner & Steiner 1997: 25). En av teorins allra första användare är Chester I. Barnard år 1938. Edward Freeman (1984) gjorde intressentmodellen känd i USA, varefter den har spritt sig och blivit relativt vanlig inom t.ex. marknadsföringsforskning i Skandinavien. Genom intressentmodellen strävar man till att skapa den klassiska "win-win"-situationen för alla intressenter. En typisk karaktäristik för ett företag som använder intressentmodellen är att den resonerar strategiskt på lång sikt (Laczniaik & Murphy 1993). Om man i studien inkluderar även sådana aktörer som inte är enbart affärsmässiga, är intressentmodellen en god möjlighet att förstå den mångfald olika intressen som en organisation befinner sig i (Lindfelt 2006: 22–23). Intressentmodellen har en nära koppling till nätverksteori, genom att man studerar interaktionen med intressenter/partners i ett nätverk. De skiljer sig från varandra genom att intressentmodellen mera används för att studera reaktiva perspektiv som t.ex. att följa de viktigaste intressentgrupperna och hur de reagerar på olika förväntningar i omgivningen medan nätverksmodellen är mera proaktiv, för att t.ex. aktivt forma strategiska koalitioner för att skapa värde. Här används båda modellerna för att få en balanserad förståelse av diakonins relation till omvärlden.

2.2.6 Avsaknaden av begreppet värdeskapande och nätverksteori inom diakoniforskning

Även om teologi genomsyras av värdefrågor och (företags)ekonomi långt styrs av värdeskapande - främst men inte enbart ekonomiskt - finns relativt få studier som överlappar de två fälten. Dock ser man studier inom närliggande fält, som t.ex. Caroline Edlunds (2020) doktorsavhandling i praktisk teologi som rör managementfrågor i en kyrklig miljö där hon lanserat begreppet organisationsteologi. Även flera studier i närliggande fält har publicerats nyligen av finländska forskare som religionssociologiskt och marknadsinriktade som Marcus Mobergs (2022) *Understanding Religious-*

Organizational Marketization: The Case of the United States Mainline och Laura Kokkonens (2022) *Negotiating with branding: The adoption of marketing in established Lutheran and Orthodox Churches in Finland*, men även mer etiskt inriktade studier som Anna Martta Seppänens (2022) *The virtues of corporate volunteering: An ethical-empirical analysis of relations of recognition in corporate volunteering*. Jag har redan nämnt att etik också studerats en hel del på företagshåll (se bl.a. Lindfelt 2006 där också fältet gås igenom), och kyrkorna använder förvisso ekonomiska styrmedel och modeller.

Men i den akademiska forskningen kombineras diakoni och värdeskapande väldigt sparsamt. Ett undantag är Nordstokke (2014) som för ihop värdeaspekten med utvecklingen av religiösa organisationer (*faith-based organizations, FBO*). Han använder sig av terminologin *diaconal assets*, diakonala tillgångar, och frågar vilka de materiella och immateriella tillgångarna/resurserna är som kunde spela en roll i kampen för en bättre värld. Eftersom uppgiften för FBO:s är att kämpa för mänskligt värde och vara med och konstruera ett rättvist och inklusivt samhälle är detta en relevant fråga. Han ser diakonala tillgångar som de element som gör den diakonala verksamheten verklig, det som motiverar, mobiliserar, förändrar och stärker människor, församlingar och organisationer för att medverka i diakonalt arbete. (Nordstokke 2014: 217) En sådan approach som baseras på diakonala tillgångar identifierar styrkor i gemenskaper, i stället för att fokusera på behov, menar han, och borde tillämpas mellan yrkesgrupper för att utveckla den professionella kompetensen (Nordstokke 2014: 223). Begreppet *diaconal assets* har också använts av bl.a. Zo Ramiandra Rakotoarison m.fl. (2019) och i Kyrkornas Världsråds (WCC) och ACT Alliances gemensamma publikation *Called to Transformation* (2022: 73–75).

I EvL:s riktlinjer för diakoni och samhällsansvar framkommer redan 1996 ett avsnitt om nätverkstänkande, vilket tyder på att tanken på nätverk funnits längre än så, även om den inte explicit framkommer i akademiska undersökningar med den terminologin. Här behandlas behovet av 1) klientbaserade och uppgiftsbaserade nätverk, samt 2) ”obligatoriska nätverk” som kommer från regionalt samarbete inom hälso- och sjukvården, men även 3) projektnätverk, 4) administrativa nätverk samt 5) inofficiella medborgarnätverk vilka tillmäts stor betydelse för diakonin (*En gemenskap av ...* 1996: 41–42). Även *Diakoniabarometri 2022* (Hammarén m.fl. 2022) tar upp nätverkens betydelse. Jag har dock inte hittat akademiska studier som använt sig av nätverksteori för att analysera kyrkliga praktiker ur ett värdeperspektiv.

Karin Ahlqvist och Charlotte Säll (2000: 39) påpekar att den Svenska kyrkans diakoni har fått en större tyngd i vår tid, inte minst i samhället, där diakoniarbetet ofta värderas högt och uppmärksammas (till skillnad från situationen inom kyrkan). Dock finns det en fara i att värdera det diakonala arbetet, menar de, eftersom kyrkans diakoni aldrig får ”hamna i fallgropen att jobba med det som syns, som är populärt eller som vi tror ger en fin bild av kyrkan. Drivkraften måste vara att se Gud i lidandet i världen” (Ahlqvist & Säll

2000: 39). Som komplement till den här ståndpunkten argumenterar Hellöre & Vikström (2022) samt Hellöre (2023) att diakonin behöver marknadsföra sig och synas, för att diakonin skall kunna nå fram på ett rättvist och jämbördigt sätt till människor i nöd, och för att kyrkans strategi skall uppfyllas.

Sammantaget existerar alltså redan i någon mån forskning i det akademiska fält som utgörs av värdeskapande i skärningspunkten mellan ekonomi och teologi. Hit räknar jag då nätverkstänkande, värdeskapande och marknadsförings- eller managementmodeller. Jag menar ändå att de akademiska studierna länge förbisett den värdeskapande praktik inom diakonin som redan existerar, samtidigt som man inom kyrkan också är blind för de begrepp som och modeller som akademiskt definierats och utvecklats och som kunde vara av hjälp för framväxten av en bättre fungerande diakoni och andra kyrkliga praktiker.

2.3 Ett behov av nya perspektiv på diakonins

möjligheter vid familjevåld och motsvarande kriser

Med utgångspunkt i ovanstående blinda fläckar vill jag återknyta till den praktiska teologins uppgift. I detta kapitels första del konstaterades att den praktiska teologin är normativ, till tjänst för kyrkorna, men att den också bör vara en del av det offentliga samtalet i samhället (t.ex. Borgehammar 2021: 84). Diakonins teologi handlar även om att kritiskt reflektera över diakonins praxis, varefter man utvecklar och förnyar den (Nordstokke 2009). Forskning visar också att förtroendet för diakonin kan vara större i samhället än i kyrkan (Ahlqvist & Säll 2000: 38). Förändringar i välfärdssamhället och i människors värderingar kan leda till att diakonin (och kyrkor) återupptäcks utanför kyrkan, så att kyrkorna allt oftare efterfrågas som producenter av välfärdstjänster (Leis 2004: 11). Samtidigt visar min forskning (Hellöre 2020) att diakonin i Borgå stift de facto inte efterfrågas i större grad i en av de mest akuta situationerna en människa kan hamna i, när hen flyr sitt eget hem på grund av familjevåld.

Bristen på litteratur kring frågan om diakoni och skyddshemsoffer eller andra kriser, som Covid-19, tyder på att det saknas antingen kunskap, metoder, teorier eller intresse för frågan. Jag ser därför det angeläget att ta mig an denna sektor av det diakonala arbetet som motiveras bl.a. av diakonins uppgift, dess roll i samhället och kyrkans trovärdighet – för att inte tala om den enskilda människans värde och hens nätverk. Det behövs nya perspektiv på diakonins möjligheter vid familjevåld och andra kriser, såväl för kyrka som för människa och samhälle.

2.4 Andra alternativa teorier

I en akademisk studie är det tillbörligt att man granskar andra alternativa infallsvinklar till sitt problemområde. En ingång till min studie kunde ha varit att använda klassisk sekulariseringsteori i likhet med t.ex. Christiansson (2006: 36–41). Den handlar om hur den traditionella religionens makt och trovärdighet gradvis undermineras av ökat inflytande från staten och

vetenskapen. I den efterkrigstida religionssociologin var sekulariseringsparadigmet dominerande (Christiansson 2006: 40). En sådan teoretisk utgångspunkt skulle ha gett studien ett mera filosofiskt, sociologiskt och statsvetenskapligt fokus.

Jag kunde också ha använt mig av teorier kring idéburna organisationer, som t.ex. Malin Lindberg och Cecilia Nahnfeldt (Lindberg m.fl. 2016, Lindberg & Nahnfeldt 2017) och Andreas Linderyd (2020), vilka snarare omfattat hela kyrkan än den sektoriella diakonin jag undersökt. Idéburna organisationer är sådana som drivs fristående från stat och näringsliv, men som har allmännyttan eller medlemsnyttan som mål. Hit räknas ideella och ekonomiska föreningar, allmännyttiga stiftelser och registrerade trossamfund. De ingår i vad som brukar hänvisas till som tredje/ideella/idéburna sektorn eller det organiserade civilsamhället. (Lindberg & Nahnfeldt 2017: 7). I sitt forskningsprojekt fokuserar de här forskarna på innovation och undersöker hur nya lösningar kunde utvecklas och skapa värde, vilket ligger nära den studie som jag gör. Lindberg och Nahnfeldt använder begreppen välfärdsinnovation och idéburen innovation (*nonprofit innovation*, t.ex. Lindberg & Nahnfeldt 2017: 13–14), vilket fört in på en annan, om än närliggande, litteratur än den jag använt mig av.

Även Linderyd (2020) tar sig an ideell verksamhet i sin företagsekonomiska studie om varumärkesarbete och värdegrundsretorik. Hans studie utmynnar i att när offentliga och ideella organisationer betonar sitt varumärke, föreligger också risk för att det uppstår identitetskonflikter internt mellan vad organisationen är och vad den säger sig vara. Det kan helt enkelt uppstå trovärdighetsproblem och kritik om att man går i en alltför kommersiell riktning. Ändå framhålls värdegrundsretoriken – talet om etik, värdegrund, hållbarhet och socialt ansvarstagande – också i dessa tredje sektorns organisationer. Min studie som delvis utgår från kyrkans strategi gällande diakoni kunde ha fokuserat mera på forskningstraditionen kring marknadsföring av just värdegrund, och dess retorik. Det hade förutsatt en större användning av kyrklig dokumentation såsom just deklARATIONER om värdegrund, socialt ansvarstagande och etik. När intervjuerna gjordes frågade jag diakoniarbetarna om denna värdegrund, men de flesta svarade att värdegrunden är implicit och utgår från Bibeln, specifika dokument att förhålla sig till finns inte i större utsträckning.

Också värdeteorier som t.ex. Lewis' 1950 kategoriseringar av värde (Österman 1995: 44–45) kunde ha använts, de skulle ha gett studien en mera filosofisk prägel, vilket inte var vad jag primärt eftersökte. Sociologiskt hade institutionell teori varit ett annat mera gångbart grepp. Philip Selznick som var en av dess grundare menade att organisationer måste tillfredsställa dels de interna behoven, dels de externa behoven från omgivningen för att överleva som organisation. Ny-institutionell teori som menar att organisationernas främsta mål är att överleva hade passat ännu bättre. Den utgår från att vardagspraxisen i organisationer skapar institutioner, vilka i sin tur erbjuder meningsfullhet och trygghet för människorna (Schauman 2003:

32) Detta grepp hade fört studien i en mera sociologisk riktning och eventuellt fjärrmat den från den kyrkliga historiens tungroddhet.

2.5 Sammandrag

Sammanfattningsvis kunde en studie med min problemställning göras på många olika sätt. Jag har i detta kapitel redogjort för hur jag positionerar min utgångspunkt i den nutida praktiska teologin, vilken gör anspråk på att vara relevant såväl för kyrkosamfund (i det här fallet EvL och specifikt Borgå stift) som för samhället (i det här fallet närmast Finland och dess nordiska kontext). Studien rör sig i spänningsfältet mellan diakoni, våldsforskning, värdeskapande och nätverksteori med inslag av modeller från management/ledarskap och strategiförståelse. Jag argumenterar för att detta är ett hållbart alternativ för att kunna förstå min frågeställning, dvs hur man kan förstå relationen mellan värdeskapande och förnyelse av diakoni i det dagsaktuella samhället.

Hur denna teoretiska frågeställning praktiskt utförts framkommer i nästa kapitel.

3 Metodisk ram

I detta kapitel går jag igenom de metodologiska utgångspunkterna och forskningsdesignen för min studie. Jag beskriver hur jag samlat in mina empiriska data, hur de analyserats och tolkats. Jag diskuterar hur Borgå stift undersökts som fallstudie. När man tolkar sitt material är det också viktigt att vara självkritisk och därför ingår avsnitt om perspektivrikedom och en kritisk granskning av min egen tolkningsprocess. Det är även viktigt att studien är etiskt hållbar, vilket jag påvisar. Slutligen överväger jag vad som kunde gjorts annorlunda under studiens gång.

3.1 Metodologiska utgångspunkter

Jonas Ideström och Gunilla Löf Edberg (2018) skriver att ecklesiologi handlar om vad kyrkan är och bör vara. Även om samtalen och reflektioner kring detta har funnits sedan nytestamentlig tid, är den teologiska disciplinen mycket yngre och fanns under stora delar av 1990-talet inom dogmatiken, även om den på senare tid breddats. Detta beror på en empirisk vändning där "allt fler teologer har pekat på att en alltför tydlig uppdelning mellan teoretiska föreställningar om den ideala kyrkan å ena sidan och kyrkan som den faktiskt framträder å andra sidan rimmar illa med guds människoblivande: inkarnationen" (Ideström & Löf Edberg 2018: 14). Detta har lett till en efterfrågan på konkreta erfarenheter och empiriskt material som viktiga delar i teologiska studier av kyrkan. Därmed behövs också goda metoder för att sammanlänka teori och praktik. I den antologi som dessa forskare redigerat, *Att öppna ett slutet rum. Själavård och ecklesiologi*, har själavården fått fokus, i min studie är det diakonin. Gemensamt för båda är placandet av erfarenheter och berättelser i centrum för förståelsen för att förstå vad kyrka är. En annan gemensam aspekt är integrerandet av en annan disciplin i den kritiska och konstruktiva reflektionen över kyrkans framträdandeform. Jag använder mig av några teorier och modeller (nätverksteorin, intressentmodellen, PEST, SWOT) som ursprungligen härstammar från ekonomiska sfären. Men även i den ovan nämnda ecklesiologiska antologin finns ett avsnitt om hur förståelsen av att vara kyrka påverkas av managementteorier och dess idéer som företag och marknader (Brodd 2018: 38–40). Dess förtjänster, menar Sven-Erik Brodd, är att vara verktyg i hanteringen av vikande medlemstal och minskande ekonomi. Man tar då till t.ex. mål- och strategiarbeten, marketing, kundorientering, kvalitetssäkring och innovationsmanagement för att resonera kring kyrklig verksamhet. Antingen landar man i ena ytterligheten med en rent funktionell kyrkosyn där kyrkans uppgift blir att nå vissa mål och det blir då naturligt att tala om klienter och kunder, samt ha hög professionalitet kring t.ex. *marketing* (informatörer) och *counseling* (själavårdare). Den andra ytterligheten är att helt avvisa tjänstesektorns idéer, ofta med hänvisning till kyrkans historia. En typ av kritik av "managementecklesiologin" är att den kyrkliga framgången behöver mätas för att kunna utvärderas, vilket dels fragmenterar

verksamheten, dels reducerar kyrkan till en rent sociologisk storhet (Brodd 2018: 39)

Som redan tidigare framkommit, handlar praktisk teologi alltmer om empiriska ansatser, framför allt i den skandinaviska traditionen. Ryzsard Bobrowicz och Frida Mannerfelt (2021: 48) går igenom central litteratur inom den praktiska teologins disciplin och menar att även om forskare fokuserar på praktiker betyder det ändå inte en motsats till teori, eftersom målet är att integrera de två kunskaperna. Praktiken erbjuder såväl material som metod för forskning, men är också ett viktigt mål för forskningen, som görs för att förstå och/eller förändra praktiker. Den skandinaviska approachen utvecklas också i dialog med internationell forskning (Bobrowicz & Mannerfelt 2021: 56–57). Denna ansats påminner om abduktion, så som den utvecklades av Mats Alvesson och Kaj Sköldbberg (1994), dvs en kontinuerlig växelverkan mellan teori, empiri och forskningens utveckling, även om abduktionen är övervägande teoridrivna, men samtidigt baserad på empiriska data. Alvesson och Sköldbberg (1994: 42) menar att abduktionen är en metodologisk approach som skiljer sig från både induktion och deduktion, som är mera ytliga, eftersom abduktionen fokuserar på underliggande mönster, på en förförståelse. Förståelsen i sin tur bygger på ett tolkande perspektiv, där meningsskapandet, urvalet av material och analysen spelar en viktig roll (se också t.ex. Strauss 1987, Robson & Foster 1989, Asplund 1970, Hatch 2002).

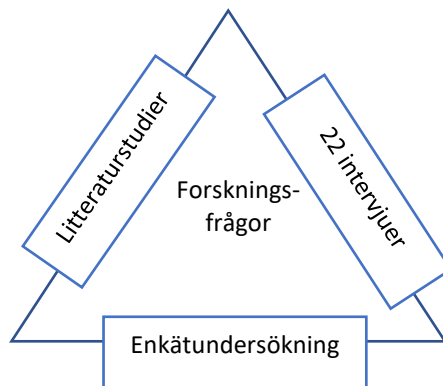
För den som bedriver empirisk-analytisk teologisk forskning handlar det om att kategorisera, analysera, förstå och utvärdera religiös tro, idéer, föreställningar och känslor hos människor. Den induktiva approachen, som börjar från en erfarenhet, följs därför av en deduktiv approach. Att utveckla teologiska koncept och göra dem användbara, och sedan att testa dessa empiriskt. Sådan forskning kan bidra till utvecklandet av förklarande begrepp och teorier inom teologin. (Heitink 1999: 173–174) Samma typ av pendlande mellan induktion och deduktion som hittas i den abduktiva traditionen, finns även i den tolkningsbaserade traditionen av *senesemaking* (Weick 1995), vilken jag kommer till längre fram. Karl E. Weick (1995: xi) menar att tolkningsförståelsen växer ur en interaktiv konversation, t.ex. en intervjusituation, där man inte kan välja huruvida man tolkar eller inte, det är en naturlig del av allas liv.

3.2 Forskningsdesign

Som inledningsvis konstaterades innehåller forskningen deskriptiva, explorativa och normativa element (se Figur 1). Deskriptiv forskning handlar om en systematisk beskrivning av ett tema utgående från empiriskt material, här kan också ingå insamlandet av statistiska data för att beskriva en särskild population. Deskriptiv forskning kan också följas av explorativ forskning (Stebbins 2001). Bra deskriptiv forskning är långt ifrån enkel, och man bör inte ge sig en flyktmöjlighet genom att kalla den explorativ, ifall den blir dimmig. (Heitink 1999: 229)

Explorativ forskning är en blandning mellan den typen av studie som vill beskriva och den som vill testa eller presentera en hypotes. Explorativa studier leder alltid till en formulering av en teori eller andra antaganden, som kan bli utvecklade till hypoteser, vilka inte nödvändigtvis alltid kan testas. Till skillnad från den deskriptiva forskningen är explorativa studier fokuserade på att förklara och tolka (se också t.ex Weick 1995). Den är användbar främst när man vet ganska lite om ett visst fenomen och ingen teori finns för att förklara vad som händer (Stebbins 2001, Johannessen & Tuft 2003: 21). Den explorativa ansatsen är ofta mera intuitiv i sin början, snarare än metodisk. Därför är också slutsatserna ofta preliminära påståenden, modeller eller strategier som man kan argumentera för. (Heitink 1999: 230) Materialet är typiskt av kvalitativ art, dvs vad som ibland också refereras till som mjuka data. Hit hör förutom intervjuer också t.ex. samtal, en bok, tidningsartiklar, bilder, ljud, lukter, synintryck och samtal. (Watt Boolsen 2007: 18)

Min pilotstudie, vilken rapporterats tidigare (Hellöre 2020), en enkätintervju som gick ut till cirka ett hundra personer, är en form av kvantitativ undersökning, med kvalitativa element av tolkning. Intervjuerna i sin tur är närmast kvalitativa till sin natur. En kombination av kvalitativa och kvantitativa data (även kallade hårda data) tillsammans med litteraturstudier inom problemområdet ger en förståelse från olika håll och med olika metoder. Man talar om en triangulering, vilket höjer forskningens tillförlitlighet. Genom kombinationen av mjuka och hårda källor blir tolkningen av data mer kvalificerad eftersom typen av data kompletterar varandra (Watt Boolsen 2017: 19). Figur 4 visar hur datatrianguleringen skett i min studie.

Figur 4. *Datatriangulering: en kombination av litteraturstudier, intervjuer och en enkät.*

I min studie ser jag Borgå stift som fallstudie och presenterar den längre fram i det här kapitlet. Fallstudien som forskningsdesign innebär att man går till botten med ett enskilt fall, den lämpar sig också för användning i olika discipliner (Yin 1994). Problem med fallstudien är bl.a. att man lätt kan över-

eller undergeneralisera från enskilda fall, vilket också i längden gör analysen ogiltig. (Watt Boolsen 2007: 41)

3.3 Empirisk datainsamling och analys

Fallstudier bygger ofta på en tämligen osystematisk insamling av data och analysen och tolkningen är intuitiv (Halvorsen 1992: 68). Detta gäller här i den mån att information om Borgå stift och särskilt diakonins verksamhetsområde, utöver mina intervjuer, bygger på sekundära källor. Den intuitiva tolkningen däremot stämmer vad gäller primärdata, dvs. de semi-strukturerade intervjuerna. En strukturerad intervju med samma uppsättning frågor till alla informanter har fördelen att svaren lättare kan jämföras med varandra. Med öppna frågor svarar informanten med egna ord. Det visar dels hur informanten har uppfattat frågan, men ger också mera kontext runt svaren än i en sluten fråga eller enkät, en omständighet som också gör tolkandet viktigare. (Johannessen & Tufte 2003: 97)

Data-analys kan ske på många olika sätt, t.ex. genom koncentring, kategorisering, berättelse, tolkning, modellering eller *ad hoc* (Fejes & Thornberg 2009: 33). Min tolkning och kodning av materialet har syftat till att hitta jämförelser och likheter, men också olikheter mellan informanternas svar samt att öka förståelsen av diakonins verksamhet, dess nätverk, värdeskapande och uppgift. Ur kodningen görs en analys av meningsinnehållet, dvs vad informanten berättar i intervjun (Johansson & Tufte 2003: 109). Abstraktionsnivån kan höjas, om behov föreligger. Slutligen sammanfattas materialet i nya begrepp eller beskrivningar som kan förmedlas vidare till andra. (Johannessen & Tufte 2003: 114–115) När data-analysen sedan tolkas i ljuset av litteraturgenomgången/teorin/modeller framstår ett resultat som är en förståelse av verkligheten. Denna är varken exakt eller direkt, utan just en tolkning som formas av den bakgrundskunskap som finns. (Fejes & Thornberg 2009: 17) Förhållandet mellan verkligheten och de data som samlats in är komplicerat och därför är det viktigt att diskutera hur data har samlats in, förståtts och vad de faktiskt säger. Det hör till de centrala grundfrågorna i en samhällsvetenskaplig studie. Den empiri som används är framtagen under påverkan av forskarens referensram med selektiv observation och selektiv tolkning. (Johannessen & Tufte 2003: 24, 27) Denna har formats såväl under litteraturgenomgången, som före denna. På så sätt är den kvalitativa data-analysen ett samspel där den deduktiva ansatsen samspelar med den induktiva; analysen är både teoretiskt upplyst och empiriskt grundad (Johannessen och Tufte 2003: 108, se även ovanstående avsnitt om abduktion). Sålunda är avsikten med att analysera data tvådelad, skriver Asbjörn Johannessen och Per Erik Tufte (2003: 106):

1. Att ordna datamaterialet så att det blir analyserbart, t.ex. genom kategoriseringar eller annan systematisk ordning.
2. Att ur materialet utveckla tolkningar och perspektiv.

Nedan skall jag gå igenom hur jag insamlat data och hur det analyserats, dvs både hur det ordnats och tolkats.

3.3.1 Två datainsamlingar

För studien har gjorts en enkätundersökning vilken fungerar som en slags pilotstudie för att förstå fältet (Hellöre 2020). Dess bakgrund, genomförande och bidrag har rapporterats utförligt i min pro gradu avhandling *När mörkret är som djupast. Diakoniarbetare om sin kontakt till skyddshemsklienter*. Dess centrala resultat – att kontakten mellan diakoniarbetare och skyddshem var överraskande litet – har också gett upphov till delar av den frågeställning som föreligger för föreliggande studie. Denna studie i sin tur bygger främst empiriskt på det material som insamlades via 22 intervjuer. Sammanlagt står ändå dessa båda datainsamlingar bakom ifrågavarande forskningsuppgift.

3.3.1.1 Enkätstudie via e-postintervju till hundra diakoniarbetare

Enkätstudien (rapporterats detaljerat i Hellöre 2020, används och refereras i Hellöre & Vikström 2022) byggde på en litteraturgenomgång i skärningspunkten våld – kyrka/diakoni – skyddshem, där såväl akademisk som självbiografisk och biografisk litteratur ingick. Jag fann att ett urval av begrepp ständigt återkom, vilka jag ville undersöka närmare genom en e-postintervju till min målgrupp: alla diakoniarbetare i Borgå stift. I samarbete med stiftssekreteraren vid domkapitlet sändes intervjun ut som en enkät till alla diakoniarbetare, vilka var cirka 100 till antalet. Av dessa svarade 26 personer, majoriteten anonymt, en del via brev och andra via e-post, 24 svar kunde slutligen användas. Empirin analyserades mot det begreppsliga ramverket som jag utarbetat. Ett av många resultat var att elva av informanterna hade erfarenhet av kontakter med skyddshem, eller skyddshemsklienter. De andra inkomna svaren hade inte haft denna kontakt, men kunde ändå bidra med värdefulla åsikter eller insikter kring varför de inte hade sådan erfarenhet, eller vad de skulle önska sig av sådan kontakt. De församlingar som hade kontakt till skyddshem berättade om ett relativt tätt samarbete. (Hellöre 2022: 80–88)

3.3.1.2 Semi-strukturerade intervjuer av 22 diakoniarbetare

Pilotstudien gav upphov till en större datainsamling, först på fyra och sedan på ytterligare 18 intervjuer vilka analyserades kvalitativt. De fyra första djupintervjuerna (se Hellöre & Vikström 2022) valdes ut av de elva personer som i enkätstudien haft kontakt med skyddshem och som avslöjat sina kontaktuppgifter självmant. På detta följde resten av intervjuerna där jag kontaktade alla församlingar i Borgå stift för att hitta villiga informanter. Mitt kriterium var att högst en per församling skulle delta, men ingen från min hemförsamling. Jag gjorde slutligen sammanlagt 22 semi-strukturerade djupintervjuer över Zoom under juli-september 2021 med syfte att kvalitativt skapa förståelse (Robson & Foster 1989, Strauss 1987) för diakonins verksamhet i Svenskfinland (se Hellöre 2022, Hellöre & Vikström 2022, Hellöre 2023a, 2023b, Vikström & Hellöre 2023).

Tidpunkten sammanföll med coronapandemin, vilket gjorde att påverkan av Covid-19 blev en naturlig del av samtalet, trots att den huvudsakliga fokusen var tänkt att ligga på diakonins uppgift, värdeskapande, och

nätverkande i samhället, speciellt med skyddshem. Som resultat av coronapandemins stora inflytande i intervjuerna och det intressanta material som framkom i den akuta krisfasen, utkristalliserades Covid-19pandemin som en större del av problemställningen och studiens resultat än det ursprungligen var tänkt.

I den fulla intervjun ingick 17 frågor, den avslutades med möjlighet att uttrycka sig fritt om vad man vill (Se Bilaga 1). Efteråt transkriberades intervjuerna och anonymiserades så att informanterna fick pseudonymerna A-V. Den kortaste intervjun räckte cirka 30 minuter och den längsta 90 minuter. En semi-strukturerad intervjuguide användes, såväl för att strukturera frågorna under intervjun som för att ordna det transkriberade materialet i tematiska kategorier enligt rubrik i intervjuguiden. En kvalitativ innehållsanalys av empirin gjordes sedan för hand så att motsvarande kategori från varje intervju lades samman till ett material om coronans inverkan, om relationen till skyddshem, om värde, om nätverkande etc. Via ordsökningar i materialet kartlades också huruvida samma tematik dykt upp under andra delar av intervjuerna, t.ex. om coronasituationen nämnts i samband med skyddshemsdiskussionen eller om värdefrågan dykt upp vid samtal om diakonins nätverk. I två av artiklarna har använts modeller utvecklade av andra forskare för att tolka materialet. Båda dessa berör corona-situationen (Hellöre 2022 samt Vikström & Hellöre 2023). Här har det deduktiva inslaget varit starkare, även om materialet analyserades induktivt. I de övriga artiklarna har den kvalitativa innehållsanalysen gjorts efter en kategorisering av materialet i underrubriker vilket inneburit en mer utpräglad induktiv approach. Till detta återkommer jag längre fram.

Enligt Finlands samhällsvetenskapliga dataarkiv (*Handbok för hantering* 2023) är skillnaden mellan anonymisering och pseudonymisering den att anonymiseringen förutsätter att det inte mera är möjligt att återställa identiteten hos informanterna. I det fall att en kod finns för att para ihop materialet i t.ex. citat och personer, är det fråga om pseudonymisering. I mitt fall finns en sådan kod sparad fram till disputationen, varefter fullständig anonymisering inträder. Därför uppträder båda begreppen i rapporteringen av studiens resultat. Fram till disputationen är det således fråga om pseudonymisering och efter denna om anonymisering.

Populationen, den grupp av individer som är målet för en undersökning (Ejlertsson 2005: 18, Halvorsen 1992: 95), utgjordes av alla diakoniarbetare i Borgå stift. Antalet tjänsteförhållanden inom diakonin var 105 under året. Dock var alla tjänster inte fullt besatta, endast 93 personer var i arbete i slutet av året. Andelen intervjuade, 22 stycken, är således 24 % av diakoniarbetarna. Medelåldern för alla anställda diakoniarbetare var 51 år. (*Statistik om kyrkan* 2022) Informanterna utvaldes så att de representerar olika delar av Borgå stift. Fjorton diakoniarbetare arbetar i landsbygdsmiljö och åtta i stadsmiljö (*Klassificeringen av stads-...* 2020). Informanterna består också av båda könen, dock endast av färre än tre män. Det precisa antalet anges inte av anonymiseringskäl.

3.3.2 Att studera Borgå stifts diakoniverksamhet som fallstudie

Man kan se populationen, i detta fall Borgå stift, som en fallstudie, eftersom den är en klart avgränsad enhet (Halvorsen 1992: 99). Borgå stift utgör dessutom ett naturligt geografiskt kluster. Vid fallstudier är man ofta intresserad av processer, alltså hur något förlöper, och av en helhetsförståelse (Halvorsen 1992: 67–68.). Johannessen och Tufte (2003) menar att fallstudien inte är en egen metod, utan en forskningsstrategi.

År 2021 fanns 47 församlingar i Borgå stift, vilket består av de församlingar i EvL som är enspråkigt svenska eller har svenskspråkig majoritet, plus Tyska församlingen och Rikssvenska Olaus Petri församling. Diakoniverksamheten i stiftet avviker från andra stift på olika sätt, enligt en studie från 2004 (*En finlandssvensk gemenskap ...* 2004: 9–10). Studien är redan tjugo år gammal, men noteras ändå att klientkontakterna steg i stiftet, medan det i kyrkan som helhet sjönk. Borgå stift rapporterades också klart över genomsnittet i fråga om hembesök och gällande klientkontakter med äldre. Men även innehållet i dessa relationer skiljde sig från andra stift. Hälsa och sjukdom dominerade tydligare, liksom andliga frågor, samtidigt som de ekonomiska frågorna, inklusive jobb och arbetslöshet, tenderade att vara mindre betonade i Borgå än i övriga stift. Att källan är så pass gammal skall beaktas. Nyare motsvarande studier har jag inte påträffat.

År 2023 firade Borgå stift 100-årsjubileum. Stiftet har under årens gång haft åtta biskopar med Bo-Göran Åstrand (2019–) som aktuell vid tiden för min studie. Nämnas kan att också Björn Vikström, som är medförfattare till ett par av artiklarna i den här studien, var biskop i stiftet åren 2009–2019. Under tiden för vårt samarbete arbetade han som professor vid teologiska fakulteten. Att de svenskspråkiga och tvåspråkiga församlingar där majoritetsspråket är svenska utgör Borgå stift är anmärkningsvärt, eftersom Finlands övriga stift i den evangelisk-lutherska kyrkan är uppdelade enligt en geografisk modell, den s.k. parokialprincipen. Borgå stift däremot är konstruerat på språklig basis och sträcker sig längs de svenskspråkiga delarna av landet i Österbotten, Åland, Åboland, Nyland samt språkön i den svenska församlingen i Tammerfors. Antalet församlingar är 47 (*Om Borgå stift* 2022). På samma sätt finns också i Finland en svenskspråkig militärgarnison, ett svenskspråkigt universitet, och en svenskspråkig skolstyrelse. Dessa svenskspråkiga institutioner har haft stor betydelse för den finlandssvenska befolkningens kamp för egna kulturella och politiska mål och tog sin början under tidigt 1900-tal. Biskop emeritus (2006–2009) Gustav Björkstrand, även professor emeritus i praktisk teologi, berättar om hur det första världskriget och inbördeskriget i Finland ledde till att man från 1918 började samlas till svenskspråkiga prästmöten och allmänna svenska kyrkodagar. Ungefär samtidigt började regeringen arbeta för att ett av de två nya stiftet som skapades skulle vara svenskt och att man därmed skulle undvika språkliga minoriteter i stiftet så långt som möjligt. Regeringen fick arbeta hårt för att få igenom förslaget såväl i kyrka som i riksdag och lyckades efter fyra försök. Att Borgå valdes som stiftsstad var ingen självklarhet, även

Ekenäs var på förslag. När Borgå stift bildades fick Finland fem stift, varav ett var svenskspråkigt. Sett till medlemsantal har stiftet varit dubbel större än det är idag, som mest hade det 437 000 medlemmar, medan det i skrivande stund år 2023 har 222 500 och är minst av Finlands nuvarande nio stift. Emigration, minskad nativitet, utträden och delningar av församlingar är orsaken till den stora minskningen av medlemmar. Däremot är stiftets betydelse för den svenska befolkningens samhörighet stor. Finlandssvenskarna är också flitigare kyrkogångare och hör i högre grad till kyrkan än de finskspråkiga, man har även relativt sett högre antal dop, vigslar och begravningar än den lutherska kyrkan som helhet. En del av den svenskspråkiga befolkningen som bor i enspråkigt finska kommuner hör inte till Borgå stift, t.ex. i Lojo, Björneborg, Uleåborg och Lahtis. (Björkstrand 2003: 22–24)

3.4 En tolkande metod

Redan tidigare har begrepp som tolkning, samt induktiv, abduktiv och deduktiv forskning framkommit. Här vill jag ge tolkningsperspektivet mera djup och ansluta mig till de som hävdar att vi människor hela tiden tolkar våra sinnesintryck, genom att relatera dem till våra tidigare erfarenheter och till vad vi har lärt oss om världen. I teologi använder man sig ofta av begreppet hermeneutik. Jag ger också plats till min tolkningsprocess och diskuterar denna kritiskt.

3.4.1 Att tolka är att se något – om perspektivriktighet och hermeneutik

Jag har konstaterat att den induktiva forskningen utgår från data och låter teorierna utveckla sig enbart från empirin. Den är nära anknuten med kvalitativ forskning. Den deduktiva forskningen i sin tur prövar färdigt formulerade teorier och hypoteser mot forskningsmaterialet, ibland kallas den också hypotetiskt-deduktiv. Den hör främst ihop med den kvantitativa forskningen. När man kombinerar både induktivt och deduktivt tillvägagångssätt kan det benämnas olika av forskare, såsom hermeneutik (Vikström 2005), abduktion (Alvesson & Sköldberg 1994), *sensemaking* (Weick 1995) eller analytisk induktion (Watt Boolsen 2007: 26). Hermeneutik är en teologiskt inspirerad teori och metod som används för att tolka människors agerande. Hermeneutiken betonar att texter, konstverk och handlingar behöver tolkas i relation till de historiskt och kulturellt präglade sociala sammanhang där de uppkommit och traderats. Tillkortakommandena med hermeneutiken är att samtidigt som forskarens kunskap och roll å ena sidan är en källa till insikt, så kan den också vara en källa till feltolkningar. Forskare hävdar t.ex. att en så kallad dubbel hermeneutik präglar samhällsvetenskapen, där forskaren tolkar sitt studieobjekts tolkningar av sin omvärld. Hermeneutiken kritiserar också för överdrivet fokus på det individuella, med risk för att man missar likheterna. Därför passar en hermeneutisk ansats sämre då man vill förstå överordnade sammanhang i samhällsvetenskapliga problem och konsekvenser av undersökningar. (Watt

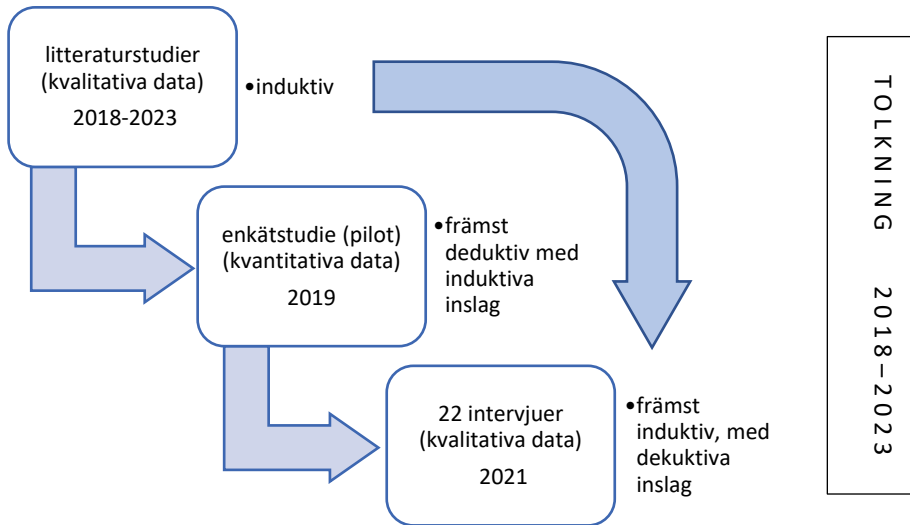
Boolsen 2007: 31–33, Johansson 2012: 27) Detta är en orsak till att hermeneutiken inte har använts som teori och metod i min studie, som jag ser att botten i teologin, men har en stark samhällsvetenskaplig anknytning och ser större problemområden än det individuella. Å andra sidan innehar all samhällsvetenskaplig forskning en reflexiv karaktär, dvs forskaren är en del av den sociala värld som hen studerar.

Sensemaking beskriver Weick (1995: xi) som en uppsättning idéer som utvecklas till att kunna förklara något, snarare än en kunskapsmassa. Han menar att man inte kan välja om man tolkar eller inte, det är en naturlig del av allas liv. Däremot påverkas förståelsen av ens förväntningar (Weick 1995: 190), vilket man kan jämföra med Alvesson och Sköldbbergs (1994) poängtering av förförståelsen. Det finns alltså fog för att som forskare se upp ifall man hittar det man söker, eftersom det då finns en risk att man har projicerat sina egna förväntningar på materialet. Denna fråga är central i Anderssons (2005) bok *Som man frågar får man svar*.

Abduktionen i sin tur bygger på att en förförståelse ständigt ökar varefter studien framskrider. Växelverkan mellan litteratur och empiri leder till att förförståelse av det studerade fenomenet förändras, den empiriska domänen utvidgas och den teoretiska begreppsapparaten utvecklas. Därför råder alternation mellan teori och nya empiriska data när studien går framåt. Alvesson och Sköldbbergs (1994: 42) menar att eftersom abduktionen fokuserar på underliggande mönster, på förförståelsen, skiljer den sig från både induktion och deduktion, vilka är mera ytliga. De hävdar att den största skillnaden mellan dessa metodologiska approacher är att abduktion inkluderar förståelse. Den i sin tur bygger på ett tolkande perspektiv, där meningsskapandet, urvalet av material och analysen tjänar en viktig funktion.

3.4.2 Min tolkningsprocess

Gemensamt för dessa tolkande tillvägagångssätt är att man låter materialet tala för sig (induktivt) men också samtidigt letar efter bestämda förhållanden i materialet (deduktivt). I min studie började jag med en litteraturgenomgång av familjevåld och upplevelser av dessa. Jag lät materialet tala och ansatsen var induktiv. Med de kategorier jag fann i materialet gjorde jag en enkätundersökning med kvantitativa drag som primärt var deduktiv med induktiva inslag. Resultaten från denna ledde mig vidare till de tjugotvå intervjuerna som är kvalitativa och gjordes induktivt, men vilka också influerades av litteraturen jag valt att använda mig av och kan således också anses följa en deduktiv modell i någon mån. Se Figur 5.

Figur 5. Tolkningsprocessen är en kombination av induktivt och deduktivt arbete.

Den kvalitativa textanalysen är en vanlig tolkningsmetod i fallstudier. Watt Boolsen (2007: 49-50) vill skilja enkätundersökningen från fallstudien vad gäller vilken undersökningsdesign man väljer. Jag ser däremot ingen motsägelse mellan dessa. Enkätundersökningen kan vara en del av fallstudien, när data trianguleras. Så är fallet i den här undersökningen, vilket synliggjordes tidigare i Figur 5.

Själva analysen av intervjuerna görs kvalitativt genom att klassificera materialet. Detta har jag gjort på basen av frågesegmenten i intervjuguiden (se Bilaga 1). En del av klassificeringen är därmed gjord på förhand, innan intervjuerna. Dock har informanterna ibland frångått intervjuguiden, vilken de inte sett på förhand, detta har föranlett undantag till praxisen. Klassificeringen har följt kategorierna:

- Coronasituationen
- Diakonins uppgift
- Värde och värdeskapande
- Familjevåld och skyddshem
- Kyrkan som välfärdsaktör
- Övrigt (fria associationer)

Kodningen av intervjuerna har i huvudsak följt detta samma tematiska innehåll. När data kodats har jag letat efter mönster, teman och dylikt och vid behov skapat nya kategorier. Jag har jämfört och försökt hitta gemensamma eller avvikande drag. Sedan har jag satt in resultaten i en teoretisk ram, vari de kunnat analyseras. Efter hand har analysprocessen lett till att de olika frågorna i problemformuleringen har besvarats.

3.4.3 En kritisk granskning av tolkningens inflytande på studien

Att klarlägga forskarens egen position är nödvändigt om man erkänner att all samhällsvetenskaplig forskning till sin karaktär är reflexiv (Johansson 2012: 28–29). Jag är som forskare del av den studie jag gör, i vilken jag är det främsta forskningsinstrumentet. Den kunskap som produceras är avhängig mina förkunskaper som både akademisk ekonom och teolog, men också av min erfarenhet av såväl diakoni som skyddshem och av covid-19. I frågeställningar och tolkningar ger min historia och tro färg till resultaten i någon mån, detta gäller speciellt i intervjusituationerna där samtalen med informanter reflekterar hur jag speglar deras inlägg. För att minimera den här påverkan har jag valt att följa intervjuguiden så stramt som möjligt och att hålla inne med egna kommentarer i så stor utsträckning jag kunnat. Det gör att tolkningen av samtalen förenklas. Jag har även följt vedertagen teori, metod och dräkt för rapportering av resultat. En annan forskare som tagit sig an samma tematik hade möjligtvis valt andra teorier och kanske andra metoder och forskningsfrågor, men resultatet hade inte nödvändigtvis ändå varit mera tillförlitligt eller bättre, eftersom alla forskare är del av sin metaberättelse.

Eftersom man som forskare skall vara kritisk också till sig själv och sin påverkan, är det - som tidigare nämnts - fog att se upp ifall man får det förväntade svaret på sina frågor (Andersson 2005). I min pilotundersökning visade det sig att förvånande få diakoniarbetare hade kontakt med skyddshem. Jag hade väntat mig en större andel, och framför allt att diakoniarbetarna åtminstone kände till att skyddshem fanns i större utsträckning än de gjorde. Detta var också en orsak till att jag ville undersöka saken närmare: *varför var det (inte) så?* Eftersom litteraturen inte gav mig något att gå efter gällande just denna interaktion, var min förförståelse väldigt liten för den nästintill obefintliga kontakten dessa två institutioner emellan. Förförståelsen ökade efter hand, också gällande orsaken till varför de som hade kontakt till skyddshem upprätthöll den. I denna situation valde jag att backa tillbaka mot en mer grundläggande nivå och undersöka diakonins uppgift och roll, för att få bättre bakgrundkunskap. Coronapandemins roll i datainsamlingen blev efterhand klarare för mig och jag insåg att materialet var tillräckligt intressant för att bidra till den akademiska litteraturen. Sålunda skrev jag först artikeln om diakoni och skyddshem varefter jag senare skrev de andra. De två gemensamma artiklarna med Björn Vikström byggdes upp så att Vikström med sin erfarenhet av att arbeta inom stiftet både som präst och som biskop, men också som akademiker, reflekterade över den empiri jag hade samlat in. Dock fick han aldrig veta vem som sagt vad. I en artikel (Hellöre & Vikström 2022) stod jag mera för det teoretiska bidraget, i den andra han (Vikström & Hellöre 2023). Tillsammans analyserade och konkluderade vi artiklarnas bidrag.

Ytterligare en reflektion gällande tolkningen gäller informanternas utsagor. Även de är del av den s.k. dubbla hermeneutiken, dvs de tolkar också sin omgivning och sin roll i den sociala situation de befinner sig. De har utifrån

sin förförståelse konstruerat sin version av världen. Som forskare har jag ingen anledning att tvivla på sanningshalten i deras berättelser, men det är inte heller oproblematiskt att förlita sig på deras utsagor, som trots allt är deras tolkningar. Därför är det en viktig begräsning i studien att den i hög grad bygger på diakoniarbetarnas egen uppfattning, likväl som den bygger på min tolkning av deras uppfattning. Å andra sidan är det omöjligt för både dem och mig att inte tolka, att inte göra världen begriplig, om man återgår till Weick's (1995) *sensemaking*-begrepp.

3.5 Forskningens etiska hållbarhet

För studien har gjorts en plan för hur det empiriska materialet har hanterats, en s.k. *Data Management Plan*, DMP, vilken finns hos forskaren. Det empiriska materialet i studien finns arkiverat i en särskild nätverksenhet vid Åbo Akademi. Åtkomst sker bara genom lösenord, till vilket ingen annan än jag har tillgång. Data kommer att sparas upp till fem år efter insamling, dock högst till disputationen, i verifieringssyfte, varefter det förstörs. Informanterna har dock utlovats att ingen annan än forskaren har tillgång till intervjuerna. Eftersom Borgå stift är litet och många känner varandra, är det med tanke på utlovad konfidentialitet inte möjligt att offentligt arkivera de transkriberade intervjuerna; t.ex. Svenska Litteratursällskapet tar inte emot sådant material (Lahdenperä 2021). Jag följer därför principen "*as open as possible but as closed as necessary*"¹¹, enligt vilken data för min studie inte kan öppnas för andra än forskaren, alltså jag själv. Citaten från intervjuerna är anonymiserade till den grad att städer, namn och andra markörer för igenkänning har tagits bort eller omskrivits. Alla informanter hänvisas till med en pseudonym, vars kod finns i samma nätverksenhet som de inspelade Zoom-samtalen och de transkriberade intervjuerna.

De etiska principerna för humanforskning stipuleras i Finland av vetenskapssamfundet. Det följer en europeisk etisk kod, *the European Code of Conduct for Research Integrity*, och Forskningsetiska delegationen, TENKs, anvisningar om god vetenskaplig praxis. Därtill skall rikets grundlag också följas. (*God vetenskaplig praxis...* 2012: 18–19) Centralt i TENKs direktiv är bl.a. hederlighet och noggrannhet såväl i dokumentering och presentation. Man bör även öppet redovisa för slutledningar och visa hänsyn för andra forskares arbete och resultat. Till god vetenskaplig praxis hör öppenhet och användning av undersöknings- och bedömningsmetoder som är förenliga med kriterierna för vetenskaplig forskning, de skall också vara etiskt hållbara. Som framkommit tidigare, redogör jag här öppet för mitt tillvägagångssätt, det enda som förblir dolt är identiteten hos informanterna, eftersom tematiken kan vara känslig. Vidare garanteras att arbetet uppfyller kraven på god vetenskaplig praxis genom att jag ständigt stämmer av arbetet med andra aktörer i vetenskapssamfundet. Detta görs i praktiken genom att alla artiklar

---

¹¹ Citat av Lise Eriksson, planerare för forskningsdatastöd vid Åbo Akademi, som höll ett anförande vid ett seminarium i datahantering, Polininstitutet 15.2.2023, Åbo Akademi. Även Svenska Litteratursällskapet följer samma devis, men på svenska "så öppet som möjligt, så slutet som nödvändigt" (Lahdenperä 2021).

i denna avhandling innan dess publicering varit föremål för anonym *peer review*-granskning, samt genom att jag presenterat arbetet vid olika vetenskapliga sammanhang och konferenser. Hit hör *The Ninth Conference in Diakonia and Christian Social Practice* (Oslo, 2023), *The 4th Conference of the Nordic Network for Theology and Practice* (Helsingfors, 2023), *Religious Heritage and Change in the North* (Åbo, 2022) samt *The third conference of the Nordic Network on Practice and Theology* (Uppsala 2021). Jag har även presenterat forskningen vid Diakoniewissenschaftliches Instiut DWI i Heidelberg, Tyskland och virtuellt vid det internationella forskarnätverket i diakoni DIAPP:s seminarier.

I humanvetenskapen framhävs speciellt de etiska frågorna gällande relationen mellan forskaren och den som skall undersökas, vilket i min studie betyder informanterna. Eftersom mötet typiskt innehåller oförutsägbara faktorer kan det finnas flera rätta lösningar gällande de etiska frågorna. För detta finns ovan nämnda etiska principer för att underlätta beslut (se även *Etiska principer för ...* 2019: 8) För intervjuer gäller speciellt följande (*Etiska principer för ...* 2019: 9–12): Det bör finnas informerat samtycke att delta i forskningen, vilket jag tillgodosett både skriftligt via e-post och muntligt i början av varje intervju. Alla deltagare har ställt upp frivilligt och informerats om var forskningen publiceras samt hur materialet används. Alla har också utlovats fullständig konfidentialitet och att det endast är forskaren som har tillgång till intervjuerna. Inga minderåriga eller handikappade informanter (under 15 år) ingår i materialet. Personuppgifterna till alla informanter är skyddade och ingen skall kunna identifieras, vilket gäller under hela forskningens livscykel. Integriteten hos informanterna tryggas därmed. Personuppgiftsansvarig är forskaren själv, dvs jag.

Studien är inte etikprövad eftersom ingen av de forskningskonstellationer som förutsätter sådan prövning är aktuell. Sådan krävs i följande fall, där:

Forskningen avviker från principen om informerat samtycke, b) forskningen ingriper i forskningsdeltagarens fysiska integritet, c) forskningen riktar sig mot barn under 15 år utan vårdnadshavarens särskilda samtycke eller utan att vårdnadshavaren underrättas, vilket skulle ge vårdnadshavaren möjlighet att förbjuda att barnet deltar i undersökningen, d) forskning där forskningsdeltagarna utsätts för exceptionellt kraftig stimulus, e) forskning som innehåller risk för att de som deltar i forskningen eller deras anhöriga utsätts för psykisk påfrestning som går utöver vardagslivets gränser eller f) forskning som när den genomförs kan innebära hot mot forskningsdeltagarnas eller forskarens och deras anhörigas säkerhet. (*Etiska principer för ...* 2019: 17)

Forskningen kan därmed anses vara gjord enligt god vetenskaplig sed, i linje med vad som stipuleras av TENK.

3.6 En avslutande diskussion kring vad som kunde ha gjorts annorlunda

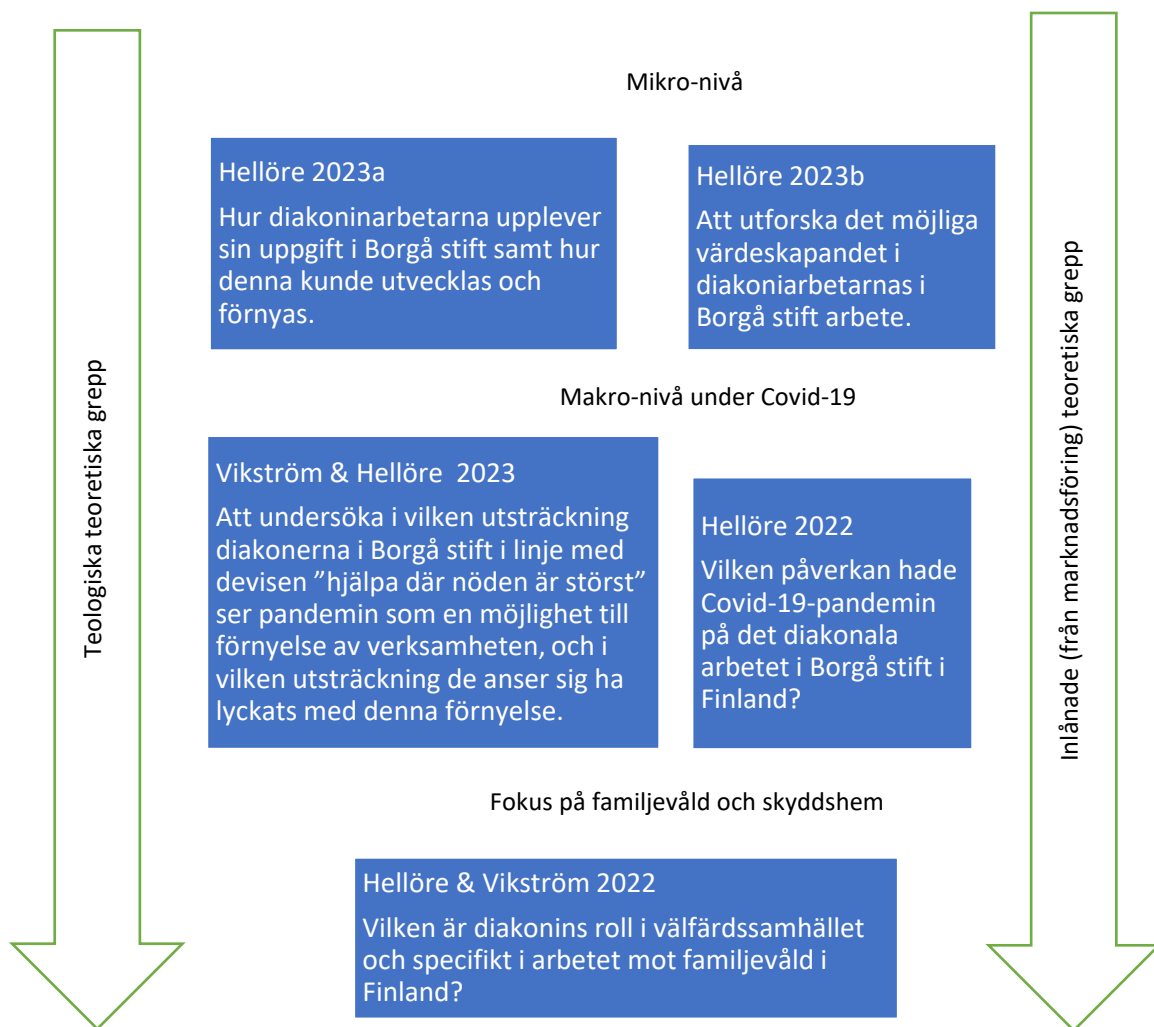
Att fokusera på diakoniarbetarna är samtidigt att ta de kyrkligt anställdas perspektiv. För att använda termer av sändare och mottagare är det således

sändarsidan i vid mening, och på olika nivåer, samt dess signaler som är föremål för den här studiens perspektiv. Redan för över 25 år sedan efterlyste Oloph Bexell att just dessa borde bli föremål för kyrko- och samfundsvetenskapens fördjupade och breddade intresse (Bexell 1996: 166). Det här är ganska länge sedan och idag kanske man skulle tänka sig att forskningen i högre grad också skulle utgå från klienterna själva. I själva verket är det ytterst få studier som tar sitt perspektiv från diakonins klienter, undantagen utgörs bl.a. av Ulla Jokela (2011). Frågan om anonymitet, forskningsetik och tillgänglighet begränsar dessa möjligheter. Ändå bör nämnas att det hade varit mycket intressant att utgå från diakonins klienter i spørsmålet om värdeskapandet i diakoniverksamheten och se ifall det sammanfaller med vad jag kommit fram till genom att intervjua diakoniarbetarna och ta deras perspektiv.

Att försöka förstå en tematik är att delta i en social process, vilket gör att resultatet delvis beror på densamma sociala processen (Weick 1995: 40). Att undkomma den här subjektiva påverkan är svårt, kanske omöjligt, i en kvalitativ studie. En möjlighet vore kanske att fungera som deltagande observatör i den studerade miljön under en tidsperiod, vilket är vad Jokela (2011) gjorde när hon deltog i klientmöten. Detta hade eventuellt gett en mera nyanserad bild av den sociala verkligheten (Bryman 2002: 317). Det bör dock konstateras att ett sådant förfaringssätt inte varit ett praktiskt genomförbart alternativ i denna studie, där tematiken omges av stort tabu och skam (Hellöre 2020).

4 Fem artiklar i sammandrag

De fem artiklarna utgör delar av samma studie. I två av fallen används i huvudsak ett teologiskt grepp och teori, medan de komplementära marknadsföringsteorierna används främst i två andra artiklar. Detta framställs i Figur 6, där den teologiska influensen visas vertikalt till vänster av figuren och den marknadsföringsmässiga till höger i en motsvarande nedåtgående pil. I den femte artikeln kan man se att båda dessa framkommer som en exemplifiering genom diakonins samarbete med skyddshemmen. Artiklarna representeras av de fyllda boxarna, vari framkommer artikelns syfte/problemställning och författare samt publiceringsår.

Figur 6. En överblick över studiens olika delar och hur de hänger samman.

Horisontellt kan artiklarna ses i tre grupper. Högst upp finns två artiklar som representerar en mikronivå, dvs där diakoninarbetarna har möjlighet att mera direkt påverka sitt arbete och hur de berättar om detta. På mellannivån finns ytterligare två artiklar, dessa behandlar frågan om hur Covid19-pandemin har påverkat arbetet i Borgå stifts diakoni. Krisens påverkan är på en makronivå, dess existens är något diakonin inte kan påverka. Längst ner finns exemplifieringen av diakonins samarbete med skyddshemmen, vilken kombinerar såväl makro- som mikronivå och även teologiska och marknadsföringsmässiga grepp.

Nedan presenterar jag artiklarna var för sig, först på mikronivå, sedan på makronivå i vilken Covid19-situationen är central och sist i exemplifieringen med skyddshem. Efter dessa följer en sammanfattning av de centrala empiriska, teoretiska och normativa bidragen, vilket görs i Tabell 3.

4.1 Hellöre 2023a: Diakoniarbetare om sitt värv.

Fallstudie Borgå stift i Finland år 2021

Diakonin har kommit att spela en stor roll för kyrkans trovärdighet och diakonin legitimerar på många sätt kyrkans närvaro i samhället. Men gruppen som inte nås av samhällets hjälp växer, vilket ställer stora krav på de resurser diakonin har. Välfärdssamhället mår dock inte bra, av flera olika orsaker. Därför utgör välfärdssamhället en av diakonis stora utmaningar. Diakonin behöver kunna prioritera bland olika uppgifter samt hantera frågan om hur människors behov och samhällsproblem skall hanteras. Forskning visar att diakoniarbetarna själva anser att man tydligare bör lyfta fram den ekonomiska ojämlikheten och människors illamående i samhällsdebatten, men att de själva inte kan eller vet hur man skall gå till väga.

Den ekumeniska diakonin betonar samtidigt alltmer rösterna från de grupper som samhället – och också kyrkan – många gånger har glömt bort. Man betonar även behovet av en mer diakonal kyrka i kölvattnet av nyliberalismens negativa följder. I förändringsarbetet utgår man från att medarbetarna är diakonins viktigaste resurs för att kunna bygga en värld där vi kan leva tillsammans i motvikt till individualisering och överkonsumtion. Mot den bakgrunden blir det centralt att fråga sig hur diakoniarbetaren själv ser på sitt arbete. Mitt syfte är att snäva in perspektivet till det finlandssvenska stiftet i Borgå, vilket balanserar mellan att vara finländskt, men ha svenskspråkig majoritet och därför påverkas både av Finland och av Sverige. Studien är sålunda en tvärsnittsstudie av diakoniarbetet i EvL med speciellt fokus på den svensktalande befolkningen. Detta perspektiv saknas i existerande forskning. Därför frågar jag i den här artikeln *hur diakoninarbetarna upplever sin uppgift i Borgå stift samt hur denna kunde utvecklas och förnyas?* Bidraget är främst empiriskt med deskriptiva och normativa anspråk. Forskningsfrågorna är fyra, varav de tre första är empiriska och den sista normativ:

1. Vilken är diakonins uppgift enligt diakoniarbetarna själva?

2. I vilken mån ser diakoniarbetarna att de kan forma sitt jobb enligt sina egna prioriteringar?
3. Vem initierar kontakten till klienter enligt diakoniarbetarna?
4. Hur kunde diakonins uppgift förnyas och utvecklas?

Studien avgränsas till nutid, till Borgå stift, till diakoniarbetarens perspektiv och till de 22 svar som insamlats genom intervjuer i den empiriska datainsamlingen. Vidare är artikelns bidrag främst empiriskt men även i viss mån normativt.

Resultatet från den empiriska undersökningen visar att informanternas syn på diakonins uppgift handlar om att ge ekonomiskt stöd, samtalsstöd, stöd vid praktiska ärenden och att erbjuda gemenskap. Åsikterna går starkt isär bland diakoniarbetarna om huruvida den ekonomiska hjälpen är en välkommen del av diakoniarbetet eller inte. Gällande samtalsstödet visar empirin att klienterna ofta är personer som antingen inte har några nätverk, varken med släktingar, familj eller vänner, eller som har problem i sina relationer. Den praktiska hjälpen i sin tur är väldigt vid, allt från att handgripligen ordna med olika myndighetsärenden till att tolka mellan olika språk. Respondenterna skiljer sig från varandra framför allt i synen på hur mycket man skall göra för sin klient respektive hur man hjälper till självhjälp. Vad gäller gemenskapen med varandra och med Gud, resonerar många att diakonin är alla kristnas uppgift. Gemenskapsbyggandet kan också bli till ett problem när grupper som funnits länge och klarar sig bra själva tar tid från individuella besök hos till exempel mentalvårdspatienter eller fysiskt handikappade som inte kan ta sig till gruppträffar. Slutligen, när diakonin har hjälpt en människa i den akuta situationen är det dags att gå vidare och se var nästa utmaning finns, menar flera av informanterna. Diakonins uppgift är med andra ord att göra sig obehövligen, och om det inte är möjligt, att finnas vid medmänniskans sida som medvandrare.

Centrala faktorer som framkommer i materialet vad gäller hur man kan påverka sitt arbete är gamla vanor, graden av struktur på arbetet samt församlingens storlek. Den som i empirin tydligast hindrar diakoniarbetarna att forma arbetet som de själva önskar är traditioner. Diakoniarbetaren upplever sig beroende av förmannens och/eller klienternas (gruppers) förväntningar och kan inte avstå en viss verksamhet. En annan återkommande kommentar gäller spänningen mellan frihet och struktur. Ju större flexibilitet desto större stress förorsakad av nödvändigheten att försöka göra de rätta valen och prioriteringarna. Eftersom diakonifältet är ett hav av ändlösa behov skapas lätt prestationsångest när man är ensam om beslutet. Å andra sidan syns en frustration när valmöjligheterna begränsas. Situationen kompliceras ytterligare av att hjälpbehoven kan vara diffusa och maskerade. Det verkliga behovet kan vara dolt, på grund av skam eller tabu. Huruvida församlingens storlek utgör en god eller dålig möjlighet att påverka sitt jobb rådde det delade meningar om, liksom huruvida ett större team gynnar eller begränsar ens profileringsmöjligheter.

Studien visar vidare att såväl uppsökande arbete som det att diakonins klienter själva hittar till mottagningen förekommer hos alla diakoniarbetare. När det är en klient som själv hittar till diakonin berättar det bland annat om att man känner till diakonin, man har förtroende för verksamheten och att man vågar vända sig till kyrkan i en angelägen situation. Därför förtäljer det en del om själva diakonins verksamhet. I de fall där diakonin söker upp klienter är det många gånger en etablerad tradition och folk väntar sig att diakonin eller kyrkan skall ta kontakt i en viss situation, till exempel vid en nära anhörigs bortgång eller vid uppvaktningar när någon fyller jämnt. Men mitt material visar att diakonin ställvis också förväntas erbjuda hjälp inför julen till mindre bemedlade samt hålla sorgegrupper och stödja mentalvårdspatienter. Coronapandemin har medfört att den uppsökande verksamheten fått mera plats än den hade tidigare. I och med att öppna mottagningar stängde och människor drog sig undan kontakter, har också färre klienter sökt upp diakonin. Undantaget utgörs av de klienter som kommer med ekonomiska behov. Detta har lämnat ett vacuum under pandemin som gjort några informanter osäkra på hur klienterna mår och har det, på huruvida man bör ta kontakt med dem eller inte.

I artikeln diskuteras det empiriska materialet med utgångspunkt i tidigare forskning, vilket också ger normativa bidrag. Först problematiseras diakonins roll för kyrkans trovärdighet, en situation som tenderar att instrumentalisera diakonin. I materialet syns dock flera exempel på hur den kristna identiteten förs fram i arbetet utan tanke på vare sig skapande av trovärdighet i samhället, eller på omvändelse av klienten. Detta för in på följande reflektion, evangelisationens betydelse för att skilja diakoni från mission. Materialet visar att praxisen och utgångspunkten för kyrkan här är varierande, vilket förstås bottnar i hur man definierar diakoni respektive mission. Också användandet av ordet klient diskuteras. Termens bruk visar förvillande nog på en äldre syn på diakoni, vilken kan te sig främmande för den som låtit sig inspireras av den nyare tanken om en ömsesidig relation. Å andra sidan är diakonins uppgift att bemyndiga, t.o.m. att göra sig onödig. Följaktligen visar materialet på en förlegad terminologi som inte avspeglar uppnåendet av *empowerment*. Diskussionen tar också upp vem som initierar diakonirelationen, vilket är viktigt med tanke på att den senaste diakoniutvecklingen utgår från att kraften till förändring kommer nedifrån, i stället för uppifrån, dvs från klienten snarare än från diakonen. I materialet framkommer olika ståndpunkter, t.ex. en viss spänning mellan å ena sidan vem som skall ha initiativet och hur mycket tid diakoniarbetaren har att disponera för att marknadsföra sina tjänster. I diskussionen konstateras också att många informanter ser diakonin som alla kristnas uppgift, och sig själva som experter på att vägleda människor framåt och vara medvandrare. Denna syn sammanfaller med det karitativt-diakonala paradigmet, där såväl kyrkan som privatpersoner antas visa barmhärtighet, och där diakonin är ett uttryck för kristen identitet och allmänmänsklig godhet.

Resultaten i studien visar sammanfattningsvis att det finns goda möjligheter att forma sitt arbete, men att mod och stöd från förmän behövs för att ta sig an nya uppgifter och slopa gamla. En stor del av diakonins kontakter skapas av klienter som vänder sig till diakonin, vilket stämmer väl överens med den senaste utvecklingen av diakonin. Om människor inte känner till diakonins existens föreligger det en risk att det blir slumpmässigt vem som får ta del av den strategi som EvL målar upp, dvs att diakonin skall riktas mot den som är i störst behov av hjälp. På basen av detta föreslår jag i artikeln tre vägar framåt för diakonin i Borgå stift:

- A. Att modigare förnya verksamheten och utvärdera rådande arbetsbild i samråd med förmän
- B. Att mera aktivt hitta dem som man identifierar vara i störst behov av hjälp, antingen direkt eller indirekt via föreningar, expertorganisationer eller motsvarande
- C. Att tydligare kommunicera den hjälp som diakonin kan erbjuda för att möjliggöra att nya grupper hittar till diakonin och kan påverka dess utveckling, m.a.o. att gynna jämlikheten hos potentiella klienter

En sådan utveckling skulle förbättra diakonins möjligheter att komma i kontakt med dem som är i störst behov av hjälp. Därmed skulle också diakonins lagstadgade uppgift, kyrkomötets beslut samt EvL:s strategi bättre förverkligas. För detta behövs även mera forskning om diakonins roll i välfärdssamhället och om hur diakoni kan förstås som strategiskt varumärkesarbete i ideell verksamhet. Diakoniarbetarna är centrala i kyrkans ansikte utåt, och i det byggande av gemenskap och solidaritet som behövs i dagens värld av individualisering och överkonsumtion.

4.2 Hellöre 2023b: Wind of Change. Exploring the value creation of diaconia

Centralt i artikeln är religionens roll i det kulturella arvet, speciellt i det immateriella arvet, och hur kyrkan formar ett samhälles identitet. Studien utgår från att nuet speglar både historien och framtiden. Historien så till vida att diakoni varit en pionjär i samhället och agerat i omsorg om de svaga redan i den tidiga kyrkan. Som en lyhörd aktör, är diakonin samtidigt den känsligaste i att upptäcka svagheter i välfärdsstrukturer och möter människor som på olika sätt far illa i vårt samhälle. Utifrån tanken att Covid19-situationen skapar ett övergångstillstånd, som erbjuder möjlighet till att bedriva traditionell verksamhet på nytt sätt, är det motiverat att fråga var diakonin nu gör mest nytta och var den skulle kunna skapa störst värde. Nordisk diakoniforskning fokuserar främst på den karitativa diakonin. Studier av Svenska kyrkan har utrett vilken typs omsorg diakonin är mest lämpad för: det är socialt arbete som kräver en flexibel organisation och inte är för komplext.

Diakonins ekumeniska utveckling har gått från att vara präglad av en idé om att hjälpa utsatta i en uppifrån-ner modell, där den som får hjälpen ses som ett objekt. Vid 1980-talet förändrades tankesättet mot en mer ömsesidig

modell, där man tänkte sig att olika resurser, inte bara ekonomiska, delas och att initiativet är mera horisontellt än vertikalt när utmaningarna identifieras. "Vi-de" tanken fanns ännu kvar i stor utsträckning i början av 2000-talet, när en transformativ modell tog plats. Man började betona inklusivitet och integration, initiativet skulle i högre grad komma från dem som är exkluderade från samhället, från personer i marginalen. Alltså nerifrån-upp, så att människor ibland får och ibland tar, men där rätten till självbestämmande är stor. Samtidigt visar diakonibarometern i Finland att många diakoniarbetare gärna vill föra de svagas talan bättre, men att man inte vet hur man skall påverka i samhället eftersom kunskaperna saknas.

Artikeln utgår från att diakonin skapar värde på olika sätt, men att detta värde är svårt att greppa, eftersom det ofta är immateriellt. Bäst vore, ur postkolonialt perspektiv, att fråga dem som diakonin hjälpt, men dessa är av tillgänglighetsproblem svåra att nå. Mitt fokus ligger därför på diakoniarbetarna i Borgå stift, vilka står i centrum av den värdeskapande verksamheten, för att utforska det möjliga värdeskapandet i deras arbete. Tre forskningsfrågor ställs:

1. Vilka aktiviteter upplever diakoniarbetarna som mest värdefulla i sitt arbete?
2. Vilken möjlighet finns för värdeskapande i diakoniarbetet enligt diakoniarbetarna?
3. Motsvarar det värde som diakonin skapar det den kunde skapa, varför eller varför inte?

Studien är kvalitativ och baseras på det empiriska material med 22 diakoniarbetare som samlades in år 2021. Ansatsen är explorativ och deskriptiv med normativa bidrag som en reflektion över dessa.

Som svar på första forskningsfrågan visar studien att diakoniarbetarna starkt framhåller det odelbara människovärdet som sitt fokus. Många påpekar att det viktigaste arbetet som skapar mest värde är att se en klient och visa hen att hen är värdefull. Detta värde, som jag kallar människovärde, lyftes upp av 18 informanter. Elva stycken påpekade att det andliga värdet som de kan skapa i sitt jobb är mest värdefullt, medan fem menade att det ekonomiska värdeskapandet är viktigast, dvs att hjälpa en klient i finansiell knipa.

Den andra forskningsfrågan utgick från en vision där varken tid eller pengar skulle begränsa diakoniarbetarens jobb. Resultatet visar att människovärdet i en sådan situation fortsättningsvis skulle vara viktigast för diakoniarbetarna, 17 svar pekade mot detta. Däremot hade andelen som satte andligt värdeskapande högst sjunkit till bara två. Sju stycken såg ekonomiska insatser som de viktigaste, här skedde en viss ökning. Sammantaget ville diakoniarbetarna utjämna olikheter i samhället, några nämnde speciellt kvinnornas ställning. Även de arbetslösas möjligheter samt ungdomar och barn och muslimska kvinnors ställning togs upp. Flera ville explicit skola människor i konsten att leva och i ekonomiska frågor. En gemensam röd tråd var att kunna hjälpa människor till självhjälp, ge dem egenmakt.

Den tredje forskningsfrågan, huruvida diakonin skapar det värde den kunde göra, besvaras i artikeln med både ja och nej. Ja, eftersom de flesta diakoniarbetare redan gör vad de skulle vilja. Om inga begränsningar fanns skulle de fortsättningsvis bekräfta människors inneboende värde, försöka motarbeta marginalisering och ojämlikheter. Nej, eftersom mera tid och pengar också bättre kunde stärka klienterna att klara av motgångar, vilket skulle gynna såväl individen som samhället och diakonin/kyrkan. När diakoniarbetarna fick visionera fritt lyfte de också upp särskilda grupper som de skulle vilja jobba speciellt med (t.ex. kvinnor, muslimer, ensamstående föräldrar med barn), och där initiativet till typen av hjälp skulle komma från dem själva. Här framkommer alltså en latent diakonal möjlighet till värdeskapande. Diakoniarbetarna tenderar därtill att se större potential för att göra skillnad genom ekonomisk hjälp än i andligt värdeskapande.

I diskussionen kring resultaten återkommer jag till tidigare forskning och vad Svenska kyrkans studie visade och kan bekräfta samma tendens: den största potentialen för värdeskapande ligger i att hjälpa människor med de vanliga problem och kriser som man möter under loppet av sitt liv (skilsmässor, arbetslöshet, åldrande osv.) samt i att möta marginaliserade som faller mellan stolarna i välfärdssystemen och försöka hjälpa dem framåt. Om man jämför detta med vad Kyrkoordningen säger om att hjälpa den i störst nöd, och som inte får hjälp från annat håll, uppstår en inkongruens: skall kyrkan hjälpa dem i störst nöd eller människor med vanliga kriser? Om diakonin skall hjälpa dem i störst nöd, borde en omfördelning av resurser ske till fördel för diakoniarbetet, samt en utredning om hur man bäst hittar dem i störst nöd, och klarläggas inom vilka geografiska regioner man arbetar (är det lokalt, regionalt, nationellt eller internationellt och i vilken mix?) Eller så borde Kyrkoordningen omformuleras. I båda fallen skall den finländska statens ansvar för sina medborgare inte glömmas bort.

I diskussionen återkommer jag också till diakonins utveckling från uppifrån-ner-hjälp till nerifrån-upp-hjälp. En begränsning i min studie är att perspektivet ligger hos diakoniarbetarna, inte hos klienterna. Ändå kan alla tre utvecklingsfaser noteras, bl.a. att termen "klient" används är en relik från den tidiga utvecklingen. Men även nyare faser av utvecklingen skönjs, som att de potentiella idéerna för värdeskapande innehåller aspekter av självbestämmande och delande av olika slags resurser hos klienten, där också klienten kan ge sina resurser vidare till andra. Möjligtvis kan diakonins utvecklingsprocess förklara varför diakoniarbetarna till så stor grad är oense om huruvida diakonin skall dela ut ekonomisk hjälp eller inte – informanternas syn reflekterar olika faser i utvecklingen. Potentialen för värdeskapande hos diakonin ligger i möjligheten att stärka människors initiativkraft för att dela med sig av sina kompetenser, som kan vara olika. Detta motiverar vidare studier som skulle utgå från "klienternas" syn på det värde som diakonin kan skapa i deras liv och i samhället, om man först kan lösa frågan om anonymitet och tillgänglighet.

I kort bidrar studien med att undersöka värdeskapandet i Borgå stifts diakoniarbete. Mest värdefullt är att se och bekräfta en klient, dess människovärde, enligt de 22 informanterna. Även i en situation där varken pengar eller tid skulle begränsa arbetet, vore detta vad som skapar mest värde i arbetet. Men i en sådan potentiell situation skulle många också vilja arbeta för speciellt utsatta grupper (kvinnor, arbetslösa, ungdomar, ensamstående föräldrar osv.) samt utbilda människor i hur man kan leva, sköta sina relationer och hur man tar hand om sin ekonomi. Detta rimmar inte väl med Kyrkoordningens stipulationer om att hjälpa den som är i störst nöd. Däremot kunde mera resurser till diakonin skapa en situation där såväl individen, som diakonin/kyrkan och även samhället skulle vinna, eftersom diakonin till sin natur såväl är en pionjär som en lyhörd aktör och kunde motarbeta problemen på ett tidigt stadium. Om diakonin därtill helhjärtat kunde gå in i den senaste utvecklingsfasen där initiativkraften kommer från den svaga/marginaliserade, finns latent värdeskapande möjligheter. Huruvida det är kyrkans skyldighet i ett välfärdssamhälle är en annan aktuell diskussion.

4.3 Vikström & Hellöre 2023: "Till dem vars nöd är störst." En studie av diakoniarbetares upplevelser av coronapandemin i Borgå stift

När Covid-19 pandemin slog till på våren 2020 ställdes diakoniarbetet i Finland inför nya utmaningar, förutom ökad sårbarhet hos högrisk-grupper som till exempel äldre, sjuka och sköra, tillkom även nya utmaningar och klienter. Diakonins uppgift är enligt kyrkoordningen att hjälpa där nöden är störst, vilket också påpekas av många diakoniarbetare i våra intervjuer. Under en kris som pandemin förändras landskapet och verksamhetens förutsättningar blir annorlunda på flera plan. Man kan tala om en övergångsrit, där man lämnat en status bakom sig, men inte ännu kommit till nästa. Inom diakonin, där hjälpen inte begränsas till församlingens medlemmar, behöver uttrycket "där nöden är störst" oundvikligen konkretiseras, vilket kräver lyhördhet och flexibilitet.

Tidigare forskning visar att under osäkra tider, såsom samhällskriser, strävar kyrkosamfund efter att göra en samhällsinsats och efter att få synlighet för det arbete som de utför, t.ex. via katastrofsjälavården då kyrkan får en omfattande terapeutisk roll. Svensk forskning visar samtidigt att det finns ett större samhälleligt stöd för kyrkans sociala roll än för dess tydligt teologiskt profilerade roll. Förväntningarna är att kyrkan visar medmänsklighet utan vinstintresse, samtidigt som den skall vara öppen för alla och inte förutsätta en viss trosuppfattning. Samtidigt förlorar diakoniverksamheten stöd och legitimitet hos medarbetare och förtroendevalda. Diakonin har låg status och saknar någon som för dess talan. Denna konflikt tyder på att diakonin kan ha en större legitimitet i samhället än i kyrkan. *Diakoniabarometri 2022* visar att coronatiden starkt präglade det finländska diakoniarbetet, som införde anpassade arbetssätt, nya rutiner och

större användning av digitala verktyg, som t.ex. Teams. Oron över såväl den egna som andras hälsa var stark, och arbetet omorganiserades på ett coronasäkert sätt. Belastningen i arbetet ökade av restriktioner som ändrades gång efter annan och vilka kraftigt begränsade olika evenemang och försvårade frivilligarbetet. En ny tydlig klientgrupp formades av arbetstagare som permitterats på grund av pandemin. Ett annat tydligt resultat var ett ökat antal klienter med multipla problem samt med nedärvd utsatthet. Även ensamheten rapporterades ha ökat hos diakonins klienter. De allra flesta av diakoniarbetarna ansåg att samhällspåverkan borde ha en större roll i arbetet.

I den här artikeln syftar vi till att undersöka i vilken utsträckning diakonerna i Borgå stift i linje med devisen "hjälpa där nöden är störst" ser pandemin som en möjlighet till förnyelse av verksamheten, och i vilken utsträckning de anser sig ha lyckats med denna förnyelse. Detta gör vi genom att explorativt med hjälp av intervjuer undersöka hur 22 diakoniarbetare i Borgå stift har påverkats av coronapandemin. Uppfattar de pandemin som en tillfällig paus som följs av en återgång till tiden före restriktionerna, eller ser de tiden som en möjlighet att omforma verksamheten i linje med målsättningen att hjälpa där nöden är störst? Vi delar upp uppgiften i två forskningsfrågor, som vi besvarar utgående från den insamlade empirin:

1. Vilka dimensioner av diakonin har främst påverkats av pandemin?
2. I vilken mån har pandemin medfört en omprövning av beprövade arbetssätt inom diakonin?

För att analysera hur pandemin har påverkat diakoniarbetet utgår vi från tre delvis överlappande paradigm: 1) det karitativa, 2) det liturgiska och det 3) kommunikativa, vilket även innehåller den profetiska/påverkansdiakonin. Dessutom tillämpar vi den typologisering som Jouko Porkka och Sami Ritokoski har utvecklat i sin undersökning av ungdomsarbetsledarnas erfarenheter under pandemin.

Vår empiriska analys visar att det främst är den karitativa dimensionen i diakonin som påverkas av pandemin. Den liturgiska dimensionen syns i förbigående gällande strömmade gudstjänster. Den kommunikativa dimensionen i sin tur påverkas via nya sätt att göra diakonin synlig. Det är anmärkningsvärt att diakonins profetiska uppgift så lite framkommer i materialet, det är ingen som kritiserar myndigheternas agerande, trots att restriktionerna försvårat diakoniarbetet märkbart. Här är det skäl att också notera resultatet i *Diakoniabarometri 2022*, där flertalet respondenter önskade att diakonin i högre grad skulle ägna sig åt påverkansarbete, men man upplevde att man saknade verktyg och kunskap för det. Sålunda kunde det möjligtvis finnas en lucka för kyrkan att fylla i detta paradigm, som kanske saknas i den finländska diakonitraditionen.

Porkkas och Ritokoskis typologi baserar sig på i vilken mån respondenterna visar sig vara villiga att ompröva och förnya sitt sätt att arbeta, vilket är en angelägen approach, eftersom flexibilitet och beredskap

till förändring är nödvändigt för att kunna hjälpa där nöden är störst. Typologin innehåller fyra grupper:

- a) De engagerade hjälparna, vilka inte låter sig nedslås av restriktionerna, utan i stället intensifierar sina arbetsinsatser enligt tidigare beprövade metoder. Man vägrar ge upp existerande kontakter och upprätthåller dem med alla medel, utan att spara på vare sig tid eller krafter. I vårt material märks denna hållning bland annat av att diakoniarbetarna upprätthållit tidigare klientkontakter genom att ringas, träffa människor utomhus och gå på gemensamma promenader.
- b) De resilienta möjliggörarna ser pandemin som ett tillfälle att omorganisera arbetet och vågar ifrågasätta tidigare arbetsformer och arbets sätt. De planerar, koordinerar, inspirerar och engagerar kolleger och frivilliga medarbetare. De bidrar aktivt till att nya arbetsformer och stödgrupper skapades. Vår empiri påvisade i synnerhet inom mathjälpen denna grupp som utvecklade nya kreativa verksamhetsformer, vilken även engagerade många frivilliga. Även i barn- och familjearbete skapades nya flexibla lösningar såsom mindre grupper, skilda samlingar för olika årsklasser och WhatsApp-grupper för föräldrar för att sprida deltagande på olika dagar.
- c) Förändringsagenterna liknar ovanstående grupp men deras sätt att reagera på restriktionerna är mer långsiktigt i sin strävan efter att förnya arbetssätten. De uttrycker glädje över att nya samarbetsformer skapas med kolleger inom andra yrkesgrupper, och ser pandemin som en möjlighet att överge arbetsformer som inte längre fungerar.
- d) De uppgivna sörjer allt som blivit inhiberat på grund av restriktionerna, och tycks vänta på att allt skall bli som förr igen. Det behöver inte nödvändigtvis handla om att respondenterna ifråga är totalt uppgivna, men de har ett behov att få berätta om sin besvikelse.

Kategori a och d kännetecknas av att det tidigare sättet att jobba utgjorde den självklara referensen: de uppgivna väntade på att allt skulle kunna återgå till det normala, medan de engagerade hjälparna höll fast vid samma mål och målgrupper som förr och anpassade arbetssätten efter restriktionerna. Såväl de resilienta möjliggörarna som förändringsagenterna såg däremot pandemin som en tid då tidigare arbetsmetoder behövde omvärderas, för att bereda rum för nya arbets sätt, nya samarbetspartners och nya målgrupper. En intressant iakttagelse är att förändringsarbetet försvåras av att diakoniarbetarna ofta känner att förmän, förtroendevalda och församlingsaktiva förväntar sig att tidigare verksamhetsformer skall fortsätta, även om dessa riktar sig till grupper som inte är speciellt sårbara och som lika bra kunde ledas av frivilliga. Tolkat utifrån diakonins målsättning kan man säga att de två senare grupperna tydligare var beredda att tillämpa den flexibilitet och förändringsberedskap som devisen "att hjälpa där nöden är störst" förutsätter.

Vår empiri skiljer sig på en viktig punkt från *Diakoniabarometri 2022*, vilken framhåller att resurserna inte ökat, ”och inga ökningarna är heller i sikte”, medan vårt material visar hur stor betydelse statens öronmärkta bidrag samt det ökade inflödet av privata donationer till diakonin har haft. Flexibilitet är någonting som diakoniarbetarna värdesätter i sitt arbete, och som skiljer den från till exempel socialsektorn eller Folkpensionsanstalten, som är betydligt mera regelstyrd. Resultaten i vår undersökning visar också att en orsak till att människor och företag vill stödja diakonin är att den kan reagera snabbt på behov som uppkommit. Målsättningen att hjälpa där nöden är störst uppmanar till en sådan flexibilitet. Det är också ett sätt för diakonin att förverkliga sin profetiska uppgift i samhället: genom att vara lyhörd och flexibel kan den lyfta fram grupper som behöver stöd, och sedan, när andra aktörer eller samhällets sociala skydd träder till, gå vidare till andra ”vars nöd är störst”.

För att ett nytänkande skall ses som legitimt och nödvändigt i ett kyrkosamfund behöver förändringen motiveras både funktionellt och teologiskt. Men för att konsekvenserna av en pandemi, eller en *rite de passage*, skall beaktas i ett kyrkosamfund behöver dessa typer av samhällskriser ges en gedigen teologisk uttydning. Vilken betydelse har det för den kristna tron och gudsbilden att pandemier uppkommer och drabbar människor och nationer? Den diskussionen har inte förts i vårt land, och det är därför inte förvånande att ingen av respondenterna reflekterar över vad pandemin betyder för människors tro och livssyn. Vi frågar huruvida denna avsaknad av en teologisk reflektion över pandemin beror på att kyrkan inte har någonting att säga om det som sker. De människor som diakoniarbetarna kom i kontakt berördes nämligen av pandemin på ett djupt existentiellt plan.

Med vår artikel önskar vi peka på att samhällskriser är något som även kyrkosamfund behöver bearbeta, både teologiskt och praktiskt. Diakonins devis att hjälpa där nöden är störst kan fungera som en inspirationskälla och modell för detta förnyelsearbete, eftersom den förutsätter beredskap till omvärdering och nytänkande. Diakonin kan vara den instans som hjälper kyrkan vidare i en situation av *rite de passage*, en övergång till det nya. Det är emellertid av avgörande betydelse att strukturerna, attityderna och teologin i kyrkosamfundet inte försvårar eller motverkar en sådan nödvändig utveckling.

Vårt empiriska bidrag ligger i materialet bestående av 22 intervjuer. Det teoretiska bidraget finns främst i en tillämpning av diakoniparadigmen samt av typologin. Normativt bidrar studien med en ståndpunkt gällande diakonins målsättning i kristider. Med detta medverkar vi till en vidareutveckling av sådan forskning inom diakoni som ger en bättre förståelse av vad kristendom handlar om.

4.4 Hellöre 2022: When Diaconia Became an Exhausted Millionaire. Experiences from the Coronavirus Pandemic in Finland

Coronapandemin var en stor utmaning för samhället, såväl i Finland som i andra delar av världen. Även om pandemin drabbade alla inkomstklasser och grupperingar, visar internationella studier att ekonomiskt och socialt marginaliserade led större risk för dödsfall. Sålunda kan man utgå från att diakoniarbetare som arbetar med utsatta grupper också mötte nya utmaningar under pandemin. Kriser kommer ofta med möjligheter, vilket också gäller i den här situationen, såväl för kyrkligt liv som för samhället. Denna artikels mål är att närmare förstå dessa utmaningar och möjligheter i pandemins följd. Den huvudsakliga forskningsfrågan, som är kvalitativ, lyder: Vilken påverkan hade Covid19-pandemin på det diakonala arbetet i Borgå stift i Finland? Denna indelas i två delfrågor, där den första är deskriptiv och den andra explorativ:

1. Hur påverkade coronakrisen det diakonala arbetet i Borgå stift?
2. Vilka lärdomar kan dras från erfarenheter av pandemin för framtida diakonalt arbete i Borgå stift och bredare i Finland?

Det empiriska materialet samlades in under pandemin i juni-september 2021, då 22 diakoniarbetare intervjuades över Zoom. Svaren transkriberades och informanterna anonymiserades och gavs pseudonymer A – V. För analysen begagnade jag två modeller som vanligtvis används utanför en teologisk kontext, den s.k. PEST- respektive SWOT-modellen. Detta innovativa grepp gör att studien bidrar också i metodologiskt hänseende.

PEST står för (P) politiska, (E) ekonomiska, (S) socio-kulturella och (T) teknologiska faktorer som ger upphov till förändring i kontexten för studieobjektet, här fallstudien diakoniarbetet i Borgå stift. SWOT står i sin tur för (S) styrkor, (W) svagheter, (O) möjligheter och (T) hot som kan komma från såväl det studerade objektet självt som utifrån. Även om båda härstammar från ekonomiskt/managementrelaterat bruk, har de använts i hög grad också utanför näringslivet. En kombination av dessa modeller ger en god insyn i en fallstudie och ger därtill insikter om hur man kan utveckla strategin för studieobjektet. Sålunda relaterar modellerna direkt till forskningsfrågorna. Empirin som används är uteslutande de svar som inkommit i intervjuerna.

Analysen genom PEST-modellen visar att de politiska faktorerna långt utgörs av nedstängningar i samhället. Dessa restriktioner påverkade diakonins arbetsbild i stor utsträckning, framför allt var hembesök svåra att genomföra och diakonins olika klientgrupper hade inte möjligheter att träffas. Eftersom äldre personers möten med andra kraftigare kringskars, var det i vissa fall omöjligt för diakoniarbetare att besöka t.ex. serviceboenden eller t.o.m. sjukhus. Gruppverksamhet kunde ibland ordnas, ifall den organiserades i mindre grupper, i flera olika rum, eller utomhus. Tidvis var nästan hela samhället nedstängt och då kunde diakoniarbetarna använda tiden för planering eller för att kontakta sina klienter över telefon eller dator. I de flesta

fall stängde man helt diakonins öppna mottagningstider under den strängaste kristiden. Nedstängningen skapade kaos, rädsla och osäkerhet hos många människor. Informanterna berättar om en stor stress, speciellt eftersom restriktionerna ständigt förändrades och planeringen var svår. Situationen lättade något under 2021 när de första vaccinen blev allmänt tillgängliga.

De ekonomiska faktorerna hade också en direkt inverkan på diakoniarbetet. Många familjer behövde ekonomiskt stöd efter att en eller båda föräldrarna permitterats eller förlorat sitt jobb. Därtill stängde skolorna i två månader efter pandemins utbrott, vilket orsakade stora ekonomiska utmaningar för familjer. Samtidigt erbjöds nya möjligheter för finansiellt stöd. Finska staten gav ett stort öronmärkt bidrag till diakonin på över 4,4 miljoner euro, för att användas till hjälp för alla som vände sig till diakonin, oberoende av medlemskap i kyrkan. Även privata medel donerades på ett nytt sätt.

De socio-kulturella faktorerna som framkommer under intervjuerna inbegriper bl.a. diakoniarbetarnas möten med klienters ensamhet, svårighet att navigera i det nya landskapet och rädsla för konspirationsteorier. Många hade ett stort behov av att få prata av sig hos diakonin. Samtidigt som diakonin var överbelastad vittnar en del informanter om en obalans inom kyrkan under den här tiden, då diakonin inte fick de resurser och erkännande den kunde ha fått. Däremot uppskattades diakonins arbete i samhället i stort och många upplevde ett yttre erkännande för sitt jobb. Empirin visar också att diakoniarbetarna själva ser att deras arbete var till stor nytta för Finland under krisen.

Teknologiskt tog diakonin ett stort steg framåt under covidpandemin. Teams-plattformen för möten blev plötsligt det nya normala, liksom att arbeta hemifrån. Även om detta medförde att verksamheten kunde genomföras, led arbetet när man inte kunde mötas ansikte mot ansikte. Det mänskliga mötet är centralt för diakoniarbetet. Men informanter vittnar också om att krisen gav nya möjligheter att utveckla arbetet, att det trots allt inte var fruktlöst. Speciellt de teknologiska möjligheterna gav nya arbetsätt som t.ex. användningen av Facebook för att förmedla andakter.

Analysen via SWOT-modellen i sin tur visar på potentiella riskfaktorer och möjligheter som aktualiserats av pandemin. Diakonins styrka är arbetstagarnas dedikation till sitt arbete trots alla restriktioner. Man lyckades erbjuda hopp och omsorg i en kaotisk situation. Många upplevde att arbetsmängden ökade rejält. Alla berättade om en förändrad arbetsbild. För att inte tappa kontakten till klienterna krävdes nya sätt att arbeta på, t.ex. i stället för att laga mat tillsammans var det frivilliga som tillredde maten, varefter den kördes hem till klienterna. Många ringde också systematiskt till äldre personer, i vissa fall skedde detta i samarbete med lokala myndigheter. Denna typ av flexibilitet gav nya verksamhetsformer, och för en del tid och möjlighet att läsa litteratur inom sitt område.

Brist på personal framstår som en stor svaghet för diakonin under pandemin. Anställda var i stor grad överarbetade och arbetsbilden var oklar. Nya arbetsformer och klienter uppstod, utan att man i alla fall kunde lägga

gamla bakom sig. Upprepade gånger berättar informanter om ett bristande stöd från förmän. När verksamheten långsamt kunde återupptas visade det sig svårt att få i gång delar av den. Trots ensamheten var det många som var rädda att träffas igen. Att på nytt få igång frivilligverksamheten som i stor utsträckning utgjorts av äldre personer var svårt. Dessutom varierade buden om hur och när man skulle använda munskydd och hur många som fick träffas i vilka utrymmen åt gången.

Möjligheter fanns ändå också mitt under krisen. Nya samarbeten uppstod med privata och offentliga aktörer, såväl praktiska som ekonomiska samarbeten. Nya volontärer dök upp för verksamhet som t.ex. telefonering till äldre och för utkörning av mat. Butiker stod till tjänst med insamling av förnödenheter och vagnar för donationer. Eftersom diakonin i Finland ofta bistår utsatta i stöd för matinköp var denna insats viktig. Men folks behov av att få samtala blev också en möjlighet att få kontakt med nya klienter. Det var inte bara i ekonomiska ärenden diakonin kontaktades, utan också i själavårdande. Framför allt gav de nya verksamhetsformerna möjligheter för diakonin att utvecklas på olika sätt, som t.ex. att registrera sig via WhatsApp före grupper träffades för att undvika att för många kom samtidigt. Uppvaktningar på födelsedagar gjordes genom att lämna en present i brevlådan och sedan ringa upp den som fyllde jämnt. Krisen blev ett uppvaknande i hur saker och ting görs inom diakonin.

Hoten utgörs främst av de restriktioner som hindrade människor från att träffas. En del klienter föll helt bort och spontana möten blev märkbart färre. Diakoniarbetarna upplevde det som väldigt stressande när klientkontakterna bröts. Också arbetsmängden under coronapandemin utgör ett hot. Alla informanter berättar om osäkerhet och ständigt förändrade planer och ett konstant behov av flexibilitet. Dessa aspekter ledde till utmattning hos många diakoniarbetare.

I artikeln diskuterar jag hur diakonin behöver hitta nya verksamhetsformer för att förnya sig. Krisen är ur den synvinkeln behjälplig för att lämna utdaterade arbetssätt och målgrupper bakom sig. Ständig förnyelse är en förutsättning för kyrkans och diakonins överlevnad. Studiens resultat gör det relevant att fråga sig om diakonin kan vara den aktör som leder kyrkan framåt i att hitta nya lösningar i kritiska situationer. I sådana fall kan diakonin förverkliga sin roll som pionjär inte bara för sin egen verksamhet utan för hela kyrkan. Detta skulle förutsätta att förmän och chefer låter diakoniarbetare använda sig av den flexibilitet de visade under coronakrisen för att hitta de som är i stor utsatthet. Det är vid denna frontlinje som diakonin kan förändra samhället. Det är också här som diakonin skall vara om man utgår från vad som specificeras i kyrkolagen. Men då måste diakonin också få vända svagheter som här identifierades till att bli nya idéer för verksamheten och innovativa sätt att göra sitt jobb på. Genom historien har diakonin utgjort en katalysator för förändring, genom att hjälpa människor som är utsatta för svårigheter. Diakoni har förändrat samhället. Med kyrkan i kris (pga färre medlemmar och mindre intäkter) behöver också

kyrkan en förändring. Denna kan komma via lärdomar som dras efter pandemin, för att visa vägen ut ur också andra typer av kriser.

Artikeln avslutas med konklusionen att diakonin befinner sig i en liminal fas vid tiden av dess färdigställande. Diakonin är mitt i en förändring och man vet inte hur den ser ut när krisen är förbi.

4.5 Hellöre & Vikström 2022: Diakonin och skyddshemmen: Om diakonins roll i välfärdssamhället

En enkät till samtliga diakoniarbetare i Borgå stift visar att endast elva av ett hundra diakoniarbetare har kontakt med skyddshem; en statligt finansierad boendeliknande miljö som tar emot våldsoffer. Skyddshemmen i sin tur har upplevt en årlig ökning av klienter med 72 % åren 2015–2020 till 5 244 personer per år. Våldet som ligger bakom är inte uteslutande fysiskt, utan kan lika väl vara t.ex. ekonomiskt, psykiskt, sexuellt, kulturellt eller religiöst. Finland är det land i Europa som har högst andel våld mot kvinnor och 30 % av 18–74-åringarna har blivit utsatta av en nuvarande eller f.d. partner. I ljuset av denna ökning frågar vi oss i artikeln vilken diakonins roll är i arbetet mot familjevåld, men också bredare som välfärdsproducent. I vilken mån skall EvL sköta samhällets angelägenheter? Enligt den lutherska synen är det centrala att den behövande medmänniskan får hjälp, inte vem som hjälper. I Finland har staten burit ansvar för de grundläggande strukturerna i välfärdssamhället, och för diakoniarbetet har detta betytt ansvar för de mest utsatta där målet ofta varit att styra de som behöver hjälp till samhällets social- och hälso-tjänster. Samtidigt framgår av kyrkolagen att kyrkans grunduppgift bl.a. är att ”i enlighet med sin bekännelse /.../ förverkliga kärleken till nästan” och diakonins uppgift är mer specifikt att hjälpa den som är i störst nöd och som inte får hjälp från annat håll. Forskare ser kyrkans roll i att svara mot de problem som finns i samhället, en del t.o.m. mera radikalt i att omforma samhället, dvs en diakoni med politiska eller profetiska målsättningar. Vår övergripande forskningsfråga lyder: Vilken är diakonins roll i välfärdssamhället och specifikt i arbetet mot familjevåld i Finland? Denna indelas i följande delfrågor, där den första är empirisk, den andra teoretisk och den sista normativ:

1. Hur ser dagens diakoniarbete ut gällande relationen till skyddshemsklienter?
2. Hur kan man förstå diakonins roll i välfärdssamhället i Finland idag?
3. Hur kan diakonin utvecklas i kreativ växelverkan med det pågående strategiska arbetet inom kyrkan?

Dessa undersöker vi dels genom en enkätstudie samt djupintervjuer i Borgå stift, dels via en innehållsanalys av relevant litteratur. Studien är hermeneutisk och empirin kvalitativ med fokus på en ökad förståelse, där samspelet mellan teori och empiri skapar en abduktiv generering av de olika momenten i forskningsprocessen. Litteraturgenomgången visar att teologiska studier om våld långt saknar skyddshemskoppling, och vålds- och

skyddshemsstudierna saknar ofta den kyrkliga anknytningen. Diakonins relation till skyddshem är utforskad endast i liten utsträckning, varför vår studie fyller en lucka i litteraturen.

Enkätundersökningen belyser de fem fenomen som identifierats i litteraturgenomgången. Dessa är skammen och skuldkänslorna, tabu och tystnaden, lidande och förlåtelse, hopp samt *empowerment*. Studien påvisar också att samarbete mellan församlingar och skyddshem tenderar att vara återkommande i de fall kontakt etablerats. Resultaten visar vilka såväl praktiska som teologiska hinder och möjligheter som föreligger i diakonins kontakt med skyddshem. För att bredda förståelsen följdes enkäten upp av fyra semi-strukturerade djupintervjuer med personer som svarat på enkäten. Intervjuerna utfördes i juni 2021 och innehöll specifika frågor om familjevåld och skyddshem, men också andra frågor.

Svaret på vår första delfråga är att endast elva av cirka hundra diakoniarbetare i Borgå stift hade varit i kontakt med skyddshem. Centrala orsaker till detta är t.ex. tabu kring familjevåld, skammen, frågan om lidande och skuld, men också rent praktiska orsaker som geografiska avstånd och okunskap. Däremot kunde diakonin erbjuda möjligheter som andra instanser i samhället inte kan, t.ex. andligt stöd och en helhetsbild över situationen. Våra fyra informanter med erfarenhet av samarbete mellan diakoni och skyddshem kunde berätta att allt fler instanser, så som t.ex. socialen, räknar med diakonin i samhället. Kontakten till skyddshem tenderar att vara personbunden, dvs att man känner personalen som jobbar där vilket underlättar när man vägleder våldsdrabbade vidare. Med dessa empiriska studier besvarar vi frågan om hur dagens diakoniarbete ser ut gällande relationen till skyddshemsklienter.

Vår andra forskningsfråga svarar vi på genom att belysa hur vår empiri relaterar till andra studier. Diakonin efterfrågas alltmer i dagens Finland, och får också erkännande från samhället. En viktig fråga är huruvida diakonin fungerar som en ersättande eller en kompletterande faktor i välfärdssamhället och vilken roll avtalsreglerat samarbete skall spela, samt vad det betyder för kyrkans religiösa värderingar om den blir en tjänsteproducent i samhället. De fyra respondenterna förhåller sig, liksom även resultaten i *Diakonibarometern* visar, ambivalent till den ekonomiska hjälp som församlingarna kan erbjuda. En respondent lyfter fram att det uppenbarligen är lättare att kontakta diakonin med ekonomiska ärenden, och en annan konstaterar att i synnerhet de som har utsatts för våld av sin partner ofta kommer med ärenden som bara på ett fördolt sätt vittnar om våldet. Så även om det ekonomiska stödet tar mycket arbetstid av diakoniarbetarna och de tillgängliga summorna sällan är stora, är det en inkörsport för kontakt med klienter som har andra problem i sitt liv. Ett genomgående drag i intervjuerna är att respondenterna framhåller betydelsen av samarbete med andra aktörer. Genom att man kan komplettera varandras resurser och specialkunskaper blir den sammanlagda hjälpen betydligt effektivare, och den enskilda arbetstagarens börda lättar. Denna betoning av relationer inbegriper

även diakoniarbetets andliga dimension. Det här syns i hur de fyra respondenterna i artikeln karaktäriseras på basen av intervjuerna: som Guds uppdragsutförare, pionjären, nätverkaren och påverkaren. Respondenterna framhåller även vikten av att diakonin kan förmedla det som andra aktörer inte erbjuder, såsom gudsförtröstan och bön. Målet hos diakoniarbetarna är uttalat att hjälpa till självhjälp genom att antingen slussa klienterna vidare eller hjälpa dem igenom den akuta fasen så att de sedan klarar sig själva. Endast på så sätt kan diakonin ständigt rikta sig mot den som behöver mest hjälp och är mest utsatt, i enlighet med kyrkolagen och kyrkans strategi. Med dessa huvudsakliga argument svarade vi på den teoretiska delfrågan om kyrkans roll i välfärdssamhället.

I vårt svar på den tredje och normativa forskningsfrågan speglar vi våra empiriska forskningsresultat mot kyrkans strategiarbete. *Diakonibarometern 2020* konstaterar att diakoniarbetarna allt oftare är i kontakt med människor som har en bred skala av problem. Samma iakttagelser framkommer även i den lutherska kyrkans senaste strategi, *Öppna dörrar*, som sträcker sig fram till 2026, där kyrkan deklarerar att man tar de allra svagastes parti och ger röst åt dem som inte har någon röst i samhället och som drabbats av många slags svårigheter eller inte nås av annan hjälp. Här understryks också att behovet av diakoni kommer att öka även om kyrka och tro har blivit allt osynligare i det finländska samhället och allt fler fjärras från kyrkan. Det finns fortsättningsvis en förväntan på att kyrkan i krissituationer skall stå för trygghet, tröst och hopp. Såsom vår artikel visar i både empiri och litteratur är offer för familjevåld ofta i desperat behov av hjälp och i en situation av multiproblematik. Därför placerar de sig också som en angelägen grupp av klienter för diakonin. I enlighet med kyrkans strategi borde alltså samarbete med skyddshem poängteras.

Såväl vår undersökning som de olika dokumenten vi analyseras målar upp en bild av en tjänande kyrka, som identifierar smärtpunkterna i det omgivande samhället och lindrar nöden som del av ett nätverk tillsammans med andra aktörer. I linje med en luthersk kallelselära är det inte bara kyrkans anställda som utgör kyrkan, utan även dess enskilda medlemmar kan i sina olika yrken och uppgifter bidra till Guds rikets förverkligande. En kritisk fråga som vi aktualiserar är huruvida den här synen på kyrkan är en rest från en gångens tid, som var genomsyrad av kristen tro och kyrkliga traditioner och om kyrkan har praktiska möjligheter att förverkliga denna vision? Enkätundersökningen pekar på att väldigt få diakoniarbetare i Borgå stift kommer i kontakt med skyddshemmens offer i sitt arbete. Det här beror knappast på ovilja, utan på att det finns många konkreta hinder att övervinna i ett pluralistiskt samhälle, där EvL bara är en aktör bland andra inom den tredje sektorn.

Samtidigt är verkligheten idag brokig, sekulariserad och mångkulturell på ett nytt sätt, vilket sannolikt syns i diakoniarbetarnas möjligheter att etablera ett kontinuerligt samarbete med skyddshemmen. Diakonin finns till för alla oberoende av kyrkotillhörighet, men dess värdegrund är inte, och kan inte

vara, religiöst neutral. En annan aspekt är diakoniarbetets två dimensioner: den synliga, samlande verksamheten i form av till exempel samtalsgrupper, matutdelningar och gemensamma måltider, och den osynliga – hembesöken, själavårdssamtalen och ekonomisk rådgivning, till vilken arbetet med klienter i skyddshemmen hör. I en tid då allt fler frågar sig vad de får ut av sitt medlemskap i kyrkan ser vi det som nödvändigt att kyrkan pekar på allt det goda som den bidrar till i människors liv. Men den marknadsföringsmässiga logiken skapar gnissel då den konfronteras med den kristna etikens ideal om att inte förhäva sig och inte framhålla sina goda gärningar. Ändå är det kanske just en mer aktiv kommunikation där kyrkan lyfter fram de resurser den har att erbjuda, som erfordras för att skapa de nätverk och relationer som diakonin behöver – både till klienter och till expertorganisationer som t.ex. ett skyddshem. Dessa nätverk och de personliga relationer de skapar kan i sin tur också ge diakonin möjlighet att påverka samhällsutvecklingen. Att kyrkans strategi rekommenderar återhållsamhet i affärsmässig tjänsteproduktion stöder detta förfaringsätt. Diakoni ses då uttryckligen som ett fristående komplement till samhällets välfärdstjänster. Med dessa normativa slutsatser svarar vi slutligen på den tredje frågan om hur diakonin kan utvecklas för att bättre svara mot och påverka det strategiska arbetet inom kyrkan och vår konklusion är att det behövs fortsatt forskning gällande hur denna marknadsföring av tjänster och resurser skall gå till.

4.6 En kort sammanfattning av centrala bidrag

De viktigaste bidragen (empiriska, teoretiska, normativa) i varje artikel visas i tabellen nedan.

Tabell 3. De viktigaste resultaten i varje artikel

Artikel	Centrala empiriska bidrag	Centrala teoretiska bidrag	Centrala normativa bidrag
Hellöre 2023a	Studiens empiriska bidrag ligger i en utforskning av hur diakoniarbetarna upplever sin uppgift i Borgå stift samt hur denna kunde utvecklas och förnyas. Resultatet visar att diakonins uppgift består av ekonomiskt stöd, samtalsstöd, stöd vid praktiska ärenden och erbjudande av gemenskap. För att ta sig an nya uppgifter, måste traditioner förändras och en del uppgifter lämnas bort. Diakoniarbetarnas initiativ blir särskilt viktigt för att nå de som inte själva förmår ta kontakt.	Teoretiskt bidrar studien med en problematisering kring diakonins ansvar för kyrkans trovärdighet samt reflektioner kring evangeliseringens betydelse för diakonin. En diskussion kring termen klient påvisar varför det kanske råder så delade meningar om huruvida den ekonomiska hjälpen skall vara en del av diakonin eller inte. Även initiativkraften och riktningen på kontaktsökande diskuteras, varvid konstateras att en stor del av diakonins kontakter skapas av klienter som vänder sig till diakonin, vilket är i enlighet med utvecklingen av diakonin. Om människor inte känner till diakonins existens föreligger risk att det blir slumpmässigt vem som får ta del av den strategi som EvL målar upp, dvs att diakonin skall riktas mot den som är i störst behov av hjälp.	Det normativa bidraget ligger i ett förslag på tre vägar framåt för diakonin i Borgå stift: 1) att modigare förnya verksamheten och utvärdera rådande arbetsbild med förmån, 2) att mera aktivt hitta dem som man identifierar vara i störst behov av hjälp, antingen direkt eller indirekt via föreningar, expertorganisationer eller motsvarande och 3) att tydligare kommunicera den hjälp som diakonin kan erbjuda för att möjliggöra att nya grupper hittar till diakonin och kan påverka dess utveckling, m.a.o. att gynna jämlikheten hos potentiella klienter
Hellöre 2023b	Artikeln bidrar med ett innovativt värdeskapande perspektiv på diakonins verksamhet, genom att undersöka vilken diakonins värdeskapande potential är och huruvida den uppfylls. De empiriska resultaten visar att diakoniarbetarna	Teoretiskt bidrar artikeln delvis med att positionera diakonin inom forskning kring religionens roll i det immateriella kulturarvet. Delvis också med en diskussion kring inkongruensen mellan det att diakonin skall hjälpa de i störst nöd	Det normativa bidraget ligger främst i åskådliggörandet av den potential som ligger i diakonins verksamhet, vilken innehar stora värdeskapande möjligheter för preventivt arbete för att förhindra problem såväl på individuellt plan som samhällsplan.

	<p>själva ser människovärdet som viktigast: att se klienten och stärka hen att ta sig igenom akuta kriser. Ouppnådd potential ligger bl.a. i att effektivare kunna minimera ojämlikheter i samhället och utbilda människor i att bättre hantera sina liv. Även om många enskilda diakoniarbetare uppnår potentialen i sitt arbete, vore det möjligt att skapa större värde såväl för samhället, klienterna och diakonin ifall resurserna vore större. Studien bidrar även med diakoniarbetarnas syn på vad ekonomiskt värdeskapande samt andligt värdeskapande är och kunde vara.</p>	<p>och vad tidigare forskning visar att diakonin är mest lämpad för, vilket är mindre komplexa uppgifter av socialt arbete samt vanliga kriser i människors liv. Teoretiskt tar studien även avstamp i senaste diakoniforskning och syn på klienter, för att förstå verksamheten i Borgå stift.</p>	<p>För detta krävs mera resurser och större flexibilitet. Diakoni har pulsen på en särskilt känslig del av vårt samhälle och kunde visa vägen för förändring både i samhället och i kyrkan.</p>
<p>Vikström & Hellöre 2023</p>	<p>Empiriskt bidrar artikeln med material om hur diakonin har påverkats av pandemin och framför allt hur man omprövat sina arbetssätt som konsekvens av krisen. Studien bekräftar resultaten som också framkommit i <i>Diakoniabarometri 2022</i>, förutom på en viktig punkt; vårt material visar att nya ekonomiska donatorer tillkommit. Empirin visar att de karitativa dimensionerna i arbetet är centrala, men dessa är samtidigt dimensioner som begränsades under coronakrisen. Diakoniarbetarna</p>	<p>Teoretiskt bidrar studien med en tillämpning av diakoniparadigmen samt Porckas och Ritokoskis typologi, där vi kategoriserade olika attityder bland våra informanter a) de uppgivna som väntade på att allt skulle bli som förr igen, b) de engagerade hjälparna som bevarade sin målgrupp och anpassade sig efter restriktionerna, c) de resilienta möjliggörarna som vågar ifrågasätta och hittar nya vägar framåt under restriktionerna och d) förändringsagenterna som mer långsiktigt tog pandemins möjligheter</p>	<p>Studiens normativa bidrag grundas bl.a. i att diakonin attraherar donationer i en kris just pga. sin flexibilitet och möjlighet att snabbt reagera på nya behov. Vi anser att diakonins uppgift att hjälpa där nöden är störst uppmanar till denna flexibilitet och är ett sätt för diakonin att förverkliga sin profetiska uppgift. Vi motiverar detta nytänkande såväl funktionellt som teologiskt. Samtidigt efterlyser vi en gedigen teologisk diskussion och analys av denna typ av kriser som pandemin är. Vårt normativa</p>

	<p>anser att andra positiva följder av pandemin är större synlighet samt nya samarbetspartners och innovativa arbets sätt.</p>	<p>tillvara för att förnya diakoniarbetet. Dessa båda sista grupper omprövade tidigare arbetsmetoder samt utvecklade nya arbets sätt för att nå nya målgrupper. Man hoppades på en förändring så att diakonin kunde fokusera på de människor som är i störst behov av stöd. Studien visade att förändringsarbetet försvåras av motstånd hos förtroendevalda och församlingsaktiva.</p>	<p>bidrag är att samhällskriser är något som även kyrkosamfund behöver bearbeta, både teologiskt och praktiskt. Här kan diakonin fungera som inspiration för förnyelsearbetet, eftersom devisen att hjälpa där nöden är som störst förutsätter beredskap till nytänkande. Avgörande är att attityderna och teologin i kyrkan inte motverkar den här nödvändiga utvecklingen.</p>
<p>Hellöre 2022</p>	<p>Artikeln empiriska och metodologiska bidrag ligger i ett material som analyserats med innovativt grepp. Detta ger en insyn i hur coronakrisen påverkade diakoniarbetet i Borgå stift och ger lärdomar som kan dras för stiftet och för Finland. PEST-analysen visade att de politiska restriktionerna påverkade diakonin mycket, speciellt i arbetet med äldre. Ekonomiskt drabbades barnfamiljer hårt, men diakonin fick även nya donatorer och stort bidrag från Finska staten. Teknologiskt innebar coronakrisen ett stort digitalt kliv framåt. SWOT-analysen visar på stor flexibilitet och kreativitet men också på brister i förmånskap och oklarheter i arbets bilden. Innovativa arbets sätt och nya samarbeten utgjorde</p>	<p>Det teoretiska bidraget ligger i genomgången av coronarelaterad teologisk litteratur samt i den empirisk-teoretiska diskussionen. Men även i tillämpningen av ledarskapsmodellerna PEST och SWOT, vilka vanligtvis används i andra sammanhang, i en teologisk kontext.</p>	<p>Det normativa bidraget ligger i diskussionen om huruvida diakonin är redo att förnya sig eller rentav gå tillbaka till sitt ursprungssyfte. Kan diakonin vara ledaren som via sin integritet visar vägen i en krissituation? Det skulle förutsätta bättre ledarskap och tillåtelse från förmän att låta diakoniarbetarna arbeta med dem som är i störst nöd. Historiskt sett har diakonin förändrat samhället, artikeln frågar sig om också kyrkan är redo att förändras med diakonin: att låta de styrkor som diakonin visade under coronakrisen inspirera resten av kyrkan.</p>

<p>Hellöre & Vikström 2022</p>	<p>möjligheter, medan konstant stress och osäkerhet samt förlorade människokontakter var hot mot diakonins verksamhet.</p> <p>Artikeln empiriska bidrag utgörs både av en enkätundersökning till diakoniarbetare i hela Borgå stift samt av fyra kvalitativa intervjuer med diakoniarbetare som haft kontakt med skydds hem. Enkäten visar att endast elva av hundra diakoniarbetare varit i kontakt med skydds hemsklienter, och där kontakt finns är den oftast personbunden. Orsaker till detta diskuteras, t.ex. tabu kring familjevård, skam, frågan om lidande och skuld. Men också positiva attribut som diakonin kan ge i de fall där kontakt finns, t.ex. andligt stöd och en helhetsbild av situationen. Sammantaget visar enkätundersökningen på teologiska hinder och möjligheter samt praktiska hinder och möjligheter som diakonin har i relation till skydds hem. De kvalitativa intervjuerna återspeglar fyra diakoniarbetares syn på kontakten till skydds hem och synen på kyrkan/diakonin som välfärdsaktör.</p>	<p>Teoretiska bidrar artikeln med en diskussion om diakonins roll som ersättande eller kompletterande faktor i välfärdssamhället och vad det betyder för kyrkans religiösa värderingar om den blir en tjänsteproducent i samhället. Vi aktualiserar även en diskussion kring kyrkolagen och kyrkans strategi visavi diakonin.</p>	<p>Normativt landar artikeln i en position där vi anser att samarbete med skydds hem borde poängteras och att diakonin tydligare borde kommunicera sina tjänster. Genom nätverkande kan diakonin omforma samhället i enlighet med kyrkans strategi. Resultatet från studien är i ett nötskal att en aktiv relation mellan skydds hem och diakoni skapar värde för såväl kyrkan som samhället och den enskilda.</p>
---	---	---	--

5 Avslutande diskussion

I detta sista kapitel är det så dags att dra ihop trådarna av hela studien. Först följer en diskussion kring studiens centrala resultat i relation till studiens syfte. Sedan evaluerar jag studiens validitet och empiriska, teoretiska samt metodologiska relevans. Slutligen följer uppslag för fortsatt forskning. Kapitlet slutar med en sammanfattande konklusion.

5.1 Diskussion

Syftet med den här studien konstaterades i första kapitlet vara att undersöka relationen mellan värdeskapande och förnyelse av diakoni. Detta med fokus på aktuella frågor som covid19-pandemin och våld i nära relationer. Den övergripande frågeställningen löd: *Hur uppfattar Borgå stifts diakoniarbetare sitt arbete, vilket värde skapar det och hur kan diakonin utvecklas i tider av nya samhällsutmaningar? Vidare, hur syns detta i diakonins erfarenheter från Covid-19-pandemin och mera specifikt, hur kan ett diakonalt arbete med skyddshemsoffer ses som ett exempel på en värdeskapande möjlighet för diakoniarbetet?* Att undersöka värdeskapande i en kontext av covidpandemi och familjevåld konstaterades bära det gemensamma att coronasmittan och familjevåld finns överallt även om de inte syns. Sålunda är exemplen generella även om de är specifika till sin natur och är därför angelägna också för diakoni som utformas lokalt.

Jag har föreslagit ett marknadsföringsperspektiv baserat på värdeskapande i nätverk för att svara på forskningsfrågorna vilket tvärvetenskapligt gett potential för förnyelse i studiet av diakoni såväl som i praktisk teologi. Kort sagt utgår detta från att värde skapas tillsammans genom den relation en aktör har till klienter och andra aktörer i nätverket. Man kan säga att den här forskningstraditionen (som härstammar från företagsekonomi) delvis fokuserat på att undersöka positioneringskonceptet för att förstå strategiska handlingar hos en affärsorganisation (se närmare i Lindfelt 2006). På så sätt kommer strategi in som ett viktigt element i nätverksforskningen. I diakonin centreras arbetet kring människor och samarbeten (Hammarén 2022), men också här torde verksamheten styras av en kyrklig strategi (*Öppna dörrar* 2020). I studien framkommer att diakonin kunde kommunicera bättre till omgivningen för att mer effektivt skapa de nätverk och relationer som den behöver; både till expertorganisationer och till samhället med dess medborgare. På så sätt kunde diakonin bättre påverka samhället och också undvika att kontakterna blir personbundna. (Hellöre & Vikström 2022)

Många gånger kan det teologiska studiet te sig som ett ängsligt försök att förstå sig själv. Teologer försöker begripa sin lära, sina lärofäder, sin praxis och sig själva. Man diskuterar i längd vad det är man skall studera och hur man skall förstå teologin. Inte sällan är det definitioner som påkallar långa filosofiska, invecklade tanketrådar. Till vilken nytta, kanske samhället frågar sig? Varför skall ett statligt universitet finansiera forskning om religioners inre angelägenheter, skriver Edgardh (2021: 22) i en artikel om den praktiska

teologins varande. Jag tar avstamp i en syn på att den praktiska teologin måste vara samhällsrelevant, den måste bidra till en bättre värld, ett bättre samhälle och en konkret utveckling mot ett mänskligare, mera hållbart liv. Den praktiska teologins uppgift är att vara normativ och konstruktiv (se även Bobrowicz & Mannerfelt 2021: 55). Därmed drar jag följande slutsatser av resultaten i min studie.

Diakoni är inte bara en central del av kyrkornas historia och verksamhet, utan också en viktig del i vårt kulturarv och skapar i huvudsak immateriellt värde (såsom kärlek, människovärde, hopp). Man kan även se hur detta immateriella värde i förlängningen skapar materiellt värde t.ex. i en situation där en människa hjälps genom en akut svårighet, men också stärks till att ordna upp sitt liv, få ett jobb, kunna bryta loss från en våldsam partner och genom bättre välmående bli mindre beroende av sociala stöd. När diakonin talar om för sitt samarbetsnätverk vilka tjänster den erbjuder är det en form av kommunikation och marknadsföring. Även ideella organisationer bedriver marknadsföring, som t.ex. EvL. I detta fall sker värdeökningen främst för individer, kyrkan och samhället. För att denna skall vara trovärdig och leda till ett skapande av värde förutsätts att det finns en symmetri mellan vad kyrkan är och vad den säger. Annars är effekterna av marknadsföringen negativa. Flera av mina artiklar visar att de kyrkliga myndigheternas ställningstaganden visavi diakoni till en del, men inte helt, motsvarar den verksamhet som framkommer i det praktiska diakonala arbetet. Auktoriteten säger t.ex. att diakonin skall hjälpa den i störst nöd, medan studien bekräftar tidigare forskning om att det praktiska arbetet inom diakonin är mera inriktat på normala problem i en människas liv, där diakonin verkar kunna göra störst nytta med de resurser och den organisationsstruktur den har idag. Detta exemplifierar en brist på symmetri mellan myndighet och praktik, mellan vad Ryzsard Bobrowicz och Frida Mannerfelt (2021: 49) menar när de använder *kuriaké* (kyrkomyndigheters normativa ställningstaganden) och *ekklesia* (fokus på uttryckssättet hos kristna individer och församlingar).¹² Speciellt viktig är denna symmetri för den praktiska teologin (t.ex. diakonin), oavsett marknadsföringsperspektiv, eftersom det är just i balansen och relationen mellan dessa som den praktiska teologin idag finner sin plats. På ett mera generellt plan är det även centralt för kyrkans inflytande på vårt kulturarv att dess identitet är tydlig och kongruent.

Centrala resultat i min studie visar att i vissa fall (t.ex. vid psykisk ohälsa, missbruk) är det extremt viktigt att diakoniarbetaren är den aktiva parten i att kontakta en klient – men i andra fall är det klienten själv som måste ta kontakt (som vid skyddshem). Diakonin måste alltså vara flexibel. Som framkommer i studien består den diakonala verksamheten av ekonomiskt stöd, hjälp vid praktiska sysslor, själavård och erbjudande av gemenskap. Människovärdet är en grundbult i diakoniarbetet. Studien visar också att det är möjligt – och även nödvändigt – att förändra rådande vanor och traditioner.

---

¹² Begreppsparet är först lanserat av Diarmaid MacCulloch och här modifierat av Bobrowicz och Mannerfelt.

Däremot visar resultaten att stela strukturer i form av t.ex. begränsande förmän och aktiva kyrkomedlemmar förhindrar diakonins utvecklingsmöjligheter. En akut situation, som t.ex. coronakrisen, kan bli till en oväntad möjlighet att göra saker på ett nytt sätt. Men här behövs flexibilitet inte bara av diakoniarbetare, utan också av andra inom den kyrkliga organisationen och verksamheten. Covidsituationen visade att latent rum och sätt att skapa värde plötsligt kan visa ny potential för diakonins verksamhet. Nya rum att erövra hävdar jag finns bl.a. i samarbetet med skyddshem, vilket är kraftigt underutvecklat i största delen av Borgå stift. Här ser jag en stor potential för värdeskapande för såväl samhället, individen och kyrkan. För att diakonin skall kunna nå dessa utforskade latent rum behöver den resurser och flexibilitet. Diakonin behöver också bättre definieras för att den diakonala praktiken i högre grad skall motsvara vad diakonin är mest lämpad för att göra och vad den sägs göra. Detta är en viktig fråga för diakonins identitet.

Med andra ord visar det empiriska materialet att diakonins identitet är någorlunda oklar. Detta kan medföra flertalet utmaningar gällande t.ex. diakoniarbetares välmående, hur EvL uppfattas i samhället (dess image) och hur attraktiv kyrkan är för diakonins klienter. En oklar identitet medför även utmaningar gällande diakonins möjligheter att utveckla sin verksamhet och påverkar hur nöjda olika intressenter, både interna och externa, är med diakonin.

På basis av ovanstående vill jag föra fram följande ståndpunkter:

- EvL bör förtydliga diakonins roll, såväl teologiskt som praktiskt, för kyrkans trovärdighets skull.
- Diakonins identitet bör vara mera realistisk och konkret men samtidigt ge mera utrymme och flexibilitet för diakoniarbetarna. Diakoniarbetarna behöver tydliga övergripande mål för sitt arbete, vilka samtidigt borde vara de samma i hela stiftet. Dessa ska ändå inte utesluta möjligheten att anpassa verksamheten efter lokala behov.
- Diakonins tjänster bör marknadsföras bättre för att öka jämlikheten bland potentiella klienter samt för att mera jämlikt motverka lidande: diakonin behöver hitta nya rum och nya klienter. Detta ökar också kyrkans förtroendekapital/trovärdighet i samhället.
- Diakonin besitter en stor kompetens för att hjälpa i akuta situationer, men också viktig kunskap som kan användas i förebyggande syfte och i påverkansarbete. Denna profetiska diakoni har stor potential för värdeskapande i kyrkan, för individen och i samhället och bör därför få mera plats. För detta behövs skolning om hur man kan påverka samt stöd till diakoniarbetare.
- EvL skulle göra klokt i att låta diakonisektorn visa vägen för hela kyrkans utveckling mot att erövra ny mark (såväl människor som rum) och öka sin trovärdighet i samhället och på individnivå. Den styrka och flexibilitet som diakonin visade under covidkrisen torde vara lärorik för kyrkan som helhet.

Vad betyder då detta för min frågeställning om diakonins utveckling i tider av nya samhällsutmaningar och det värde detta kan skapa? Bidraget i min studie kan sammanfattas enligt följande: Diakonins arbete med skyddshemsklienter är mycket knappt och här finns en stor potential för utveckling av verksamheten. Ett exempel på sådan utvecklingspotential syntes tydligt under den akuta Covid19-krisen. Ett sådant erövrande av nya rum skulle ligga i linje med kyrkans värden och strategi, dvs att aktivt arbeta med vida nätverk och nya samarbeten (*Öppna dörrar* 2020: 9), men också i linje med den erfarenhet som diakoniarbetare berättar om i min studie. Ett närmare samarbete mellan diakonin och skyddshemmen skulle också innebära att bättre bidra till Finlands satsning på att motverka våld i nära relationer och till Finlands mål att följa Istanbul-konventionen. Det skulle även öka kyrkans trovärdighet och image. Men för att offer för familjevåld skall veta om diakonins tjänster måste dess arbete kommuniceras tydligt till skyddshemmen eller genom andra kanaler (sociala medier, social- och hälsovården, gemensamma skolningar, internet etc.). Genom tillräcklig marknadsföring kan våldsoffer förstå att kontakta diakonin. En sådan tjänstemarknadsföring kunde med fog vara del i diakoniarbetarens arbetsbeskrivning och/eller i målet för diakonins verksamhet. Inte bara för att avhjälpa akut nöd, utan också för att aktivera diakoniarbetaren i förebyggande samt påverkansarbete för denna grupp som ofta har en uppsjö av olika problem att tampas med. Denna typ av arbete har efterlysts i tidigare forskning (t.ex. Hammarén m.fl. 2022), i min empiriska studie och av kyrkan själv (*Öppna dörrar*, 2020: 2). Ett sådant värdeskapande som samarbetet mellan diakoni och skyddshem(sklienter) är brett och livsviktigt, mångbottnat och nära relaterat till kyrkans identitet. Christiansson (2006: 24) visar på religionens roll som drivkraft vad gäller den sociala diskursen i modern tid, och i likhet med det önskar jag att den här avhandlingen kan vara en drivkraft framåt vad gäller diakonins arbete för nya rum såsom i exemplet med familjevåldsoffer. Genom att bättre kunna tillgodogöra sig sådana diakonala tillgångar som bl.a. Nordstokke (2014), WCC och ACT Alliance (*Called to Transformation* 2022) hänvisar till kan kyrkan bättre använda sig av sin strategi och mera effektivt se diakonins möjligheter.

5.1.1 Forskningens validitet – besvaras forskningsfrågorna?

För att en vetenskaplig studie skall hålla måttet krävs att man som forskare lyckas hålla sig på två plan, det empiriska när man samlar in och behandlar data och det teoretiska när man utarbetar problemställningen och tolkar resultatet. Dessutom skall man lyckas få dessa att stämma överens. Om man gör det har studien en relevans eller giltighet, man talar om den definitionsmässiga validiteten (Halvorsen 1992: 41) eller begreppsvaliditet (Johannessen och Tuftu 2003: 47). De data som jag samlat in skall alltså vara relevanta för den problemställning som min studie har. Detta kan inte mätas, utan man måste bedöma och argumentera för ståndpunkten. Reliabiliteten i sin tur hänvisar till vilken mån det empiriska materialet mäter vad det är tänkt att det skall mäta. Skulle en annan oberoende mätning få samma

resultat? I så fall är reliabiliteten hög. När det empiriska materialet kodas och registreras måste också en precis process följas för att pålitligheten skall vara så hög som möjligt. Hög reliabilitet finns när de empiriska data är pålitliga och när de kan belysa den vetenskapliga problemställningen. (Halvorsen 1992: 42) Gällande den empiriska reliabiliteten har denna diskuterats redan i samband med datainsamlingen, i kapitel tre.

För att bedöma validiteten i studien går jag tillbaka till forskningsdesignen för studien (Figur 1, kapitel 1). Såväl min frågeställning, min empiri och min teori utgår från diakonins praxis, vilken utgör kärnan i studien. Tre perspektiv på diakonins praxis har varit 1) kontakten till familjevåldsoffer, 2) fokus på vad som är värdeskapande vilket exemplifieras av Covid-situationen och 3) hur kyrkans strategi formuleras vad gäller diakonin. Dessa har varit centrala i den deskriptiva och explorativa delen av utforskningen av problemområdet. I slutändan landar jag i att problemsituationen kan påverkas konstruktivt genom marknadsföring, kommunikation i nätverken och via diakonins strategi, vilka utgör det normativa bidraget i studien.

Forskningsdesignen visar hur frågeställningen, den empiriska datainsamlingen och den teoretiska basen hör ihop med bidraget av studien. Eftersom det råder en tydlig samstämmighet mellan dessa, ser jag att studien håller en hög validitet.

5.1.2 Bidragens teoretiska relevans

För att kunna besvara frågeställningen har studien rört sig i spänningsfältet mellan diakoni, våldsforskning, värdeskapande och nätverksteori med inslag av modeller från management/ledarskap och strategiförståelse. Jag har också tillvaratagit Covid19-krisen som inträffade under datainsamlings-skedet för att förstå diakonins möjligheter att utveckla sin verksamhet och för att närmare granska relationen mellan diakoni och samhälle. I kapitel två konstaterades att den praktiska teologins uppgift är att vara en del av det offentliga samtalet i samhället, men också till tjänst för kyrkorna (t.ex. Borgehammar 2021: 84). Den skall alltså ha betydelse för kyrkans praxis och vara normativ. Diakonins teologi innebär att kritiskt reflektera över diakonins praxis, och sedan utveckla och förnya den (Nordstokke 2009). Att upptäcka förändringar i välfärdssamhället och i människors värderingar kan göra att kyrkan återupptäcks utanför sitt vanliga rum och nya områden kan erövrats (Leis 2004: 11). Mot den här bakgrunden är de största teoretiska bidragen i min studie:

- 1) Studiens identifiering av ett utforskat teoretiskt fält: diakoni och familjevåld, framför allt relationen mellan diakoni och skyddshem, dit våldsoffer kan fly.
- 2) Litteraturgenomgången i närområdet diakoni – våld i nära relationer – skyddshem.
- 3) Teoretiskt nydanande grepp för att kunna förstå vad som sker eller inte sker i detta teoretiska fält.
- 4) Användningen av värdebegreppet för diakoniforskning, vilket är en utvidgning av en ekonomiskt använd teori till ett nytt område.

- 5) Appliceringen av managementteorier/-modeller (PEST, SWOT) för att analysera diakonins verksamhet.
- 6) Förståelsen av diakonin i ett akut krisläge som förorsakades av coronapandemin och som försatte verksamheten i ett läge där förändring var nödvändig.
- 7) Förståelse om kriser som gränsområden för möjlighet till förnyelse.

Eftersom frånvaron av litteratur och studier i fältet är stor, fyller min studie ett betydande teoretiskt tomrum som behövs för att förstå och kunna studera diakonins uppgift, dess roll i samhället och kyrkans trovärdighet, speciellt i det aktuella fallet med våld i nära relationer som är aktuellt i Finland. Just Covid19-krisen gav studien en unik bakgrund för att förstå dynamisk utveckling och diakonins växelverkan med samhället.

5.1.3 Bidragens empiriska relevans

Den praktiska teologin har i kapitel två konstaterats göra anspråk på att vara relevant såväl för kyrkosamfund (i det här fallet EvL och specifikt Borgå stift) som för samhället (i det här fallet Finland). Jag menar att den också skall vara relevant för individen, för människan. Inte minst genom att det i slutändan är den enskilda som blir hjälpt av diakonin och den enskilda som är offer för familjevåld eller andra akuta kriser.

Studiens empiriska relevans ligger i det nyinsamlade materialet på 22 intervjuer från 2021 samt indirekt i pilotstudiens enkät från år 2019. Anmärkningsvärt är att intervjumaterialet dessutom är förlagt till Covid19-krisen, vilket ger studien flera dimensioner i att förstå diakonins roll i att hjälpa där nöden är störst. Materialet i sin helhet har belyst hur diakoniarbetarna själva ser på diakonins roll, på dess möjligheter och potential samt på familjevåld och värdefrågor. Eftersom problemområdet är utforskat sedan tidigare kan materialet anses nytt och unikt. Det torde ha relevans för såväl kyrka, akademisk forskning samt även för praktiskt arbetande diakoniarbetare även om det är anonymiserat och inte allmänt tillgängligt. I förlängningen får det också betydelse för den enskilda människan när de nya rönen eventuellt tas med i det praktiska diakoniarbetet.

De normativa slutsatserna poängterar en förändring av såväl kyrkans som diakonins praxis. Genom studiens förståelse av kriser som katalysator och möjlighet till förnyelse blir det synligt hur också diakonin kan utvecklas men ändå vara till för den som är i störst nöd. Dessa bidrag kan få en empirisk relevans för upplevelsen av diakonins tjänster och för diakoniarbetarnas vardag, samt för kyrkans utformande av diakonins identitet. Likväl ligger denna empiriska relevans inte inom denna studie, utan som ett hopp om påverkan, likt diakonins profetiska roll.

5.1.4 Bidragens metodologiska relevans

Studien har applicerat ledarskapsmodeller (PEST och SWOT i Hellöre 2022) samt värdebegrepp vanligtvis associerade med ekonomiskt drivna organisationer till en kontext av kyrklig verksamhet. Detta kan anses vara ett

innovativt grepp, även om det naturligtvis finns ett visst utbyte dessa sfärer emellan. Kyrkan använder t.ex. ekonomiska styrmodeller och företagsvärlden är intresserad av värdefrågor och andlighet. I akademisk forskning har denna korsbefrukning på senare tid fått mera uppmärksamhet i Finland (t.ex. Moberg 2022, Seppänen 2022, Kokkonen 2022), även om företagsekonomiska modeller kan anses ovanliga. De viktigaste undantagen utgörs av studier om ideella/sociala företag eller investeringar. Naturligtvis kan mitt bruk kritiseras för att inte vara ändamålsenligt, men genom att korsa olika discipliner kan även nya användbara metoder hittas för att undersöka det som kanske ligger dolt eller latent för vedertagna perspektiv.

I övrigt hänvisar jag här till den kritiska granskning av mitt metodologiska grepp som ingick i kapitel tre: hur tolkningen har påverkat studien samt vad som kunde ha gjorts annorlunda.

5.2 Fortsatt forskning

I Hellöre (2022) påtalas att forskningen äger rum under coronapandemin och att det är för tidigt att dra slutsatser om var samhället och kyrkan landar när krisen har lagt sig. I ett senare skede kan man bättre bedöma hurvida en transformation av mera bestående form tagit plats eller inte och hur den i så fall ser ut. I en sådan studie är också tidigare forskning, som till exempel den som förs fram i Hellöre (2022) och Vikström och Hellöre (2023) värdefull för att få insyn i hur situationen såg ut för den som befann sig mitt inne i krisen. Ett uppslag för vidare forskning är därmed att undersöka coronapandemin i ett senare skede och jämföra med de tidiga resultaten.

I Vikström och Hellöre (2023) påtalar vi även behovet av teologisk reflektion över pandemin, vilket vi ser att långt fattas i skrivande stund. Covidkrisen berörde människor på ett djupt existentiellt plan och människor hade stora behov av att diskutera situationen. Inom diakonin reagerade de anställda på vitt skilda sätt inför de akuta förändringarna och hotbilderna. Vidare forskning behövs kring hur kyrkan kan reagera på kommande kriser av olika slag. Vad gäller diakonin är det intressant att utforska vilken roll den kan ha för att finna vägar framåt i motsvarande plötsliga utmaningar av stor skala.

Forskningen kring diakonins roll som värdeskapare och analysen av det aktuella och potentiella värdet i diakonins verksamhet (Hellöre 2023b) visade framför allt på ett behov av vidare forskning kring indiskrepansen mellan devisen att hjälpa dem i störst nöd och diakonins reella situation. Att diakonin tenderar att vara bäst på att hantera kriser som inte förutsätter specialkunskap och särkompetens motsvarar inte de förväntningar som stipuleras i kyrkans strategi. Denna stora fråga borde utredas teologiskt för att vidareutveckla förståelsen av diakonin för såväl för akademiker som för praktiker. Här kunde man med fördel använda sig av och vidareutveckla ansatsen kring *diaconal assets*, diakonala tillgångar (t.ex. Nordstokke 2014).

Jag efterlyser även vidare forskning kring diakonins värdeskapande från klienternas perspektiv (se även Huhanantti & Wallenius 2022: 9–10). Inte minst vore detta viktigt med tanke på diakonins utveckling mot ett allt större

initiativ från den som är behov av hjälp. För att stödet skall kunna utformas i en autonomi-orienterad (Dietrich 2014), postkolonial (Lartey 2022) eller transformativ (Ham 2014) förståelse av diakoniverksamheten, behöver rösten hos den hjälpta få höras tydligare. Detta har delvis gjorts av Ulla Jokela (2011). En sådan studie förutsätter dock att man kan komma till rätta med frågan om anonymitet och framför allt accessabilitet, dvs hur klienterna skall kunna nås på ett sätt som inte förorsakar dem osäkerhet, skada eller oönskat intrång i privatlivet.

Gällande diakonins roll och dess lagstadgade uppgift, kyrkomötets linjedragningar och EvL:s strategi finns motstridigheter, vilka redan nämndes ovan. För att dessa bättre skall vara i linje med varandra föreslogs i Hellöre (2023a) att kyrkans diakoni behöver förnya verksamheten och utvärdera nuvarande arbetsbilder bättre, mera aktivt identifiera dem som är i störst behov av hjälp, antingen direkt eller indirekt via mellanhänder, samt tydligare kommunicera diakonins utbud av hjälp för att den skall nå potentiella klienter mera jämbördigt. Vidare forskning behövs därför gällande hur diakoni kan förstås på en tjänstemarknad. Här kan man med fog utgå från den forskning som gjorts om strategiska varumärken i ideell verksamhet t.ex. av Andreas Linderyd (2020: 95–107). Det skulle motiveras av att diakoniarbetarna är centrala i kyrkans ansikte utåt och i byggandet av gemenskap och solidaritet, som en motvikt mot individualisering och konsumtion (Addy 2017).

Slutligen vill jag lyfta fram en specifik grupp av potentiella klienter hos diakonin, de som är offer för familjevåld och som sökt sig till skyddshem. Min studie har visat att den här gruppen ofta är i desperat behov av hjälp och samtidigt befinner sig i en situation av multiproblematik (Hellöre & Vikström 2022). I enlighet med EvL:s strategi borde dessa alltså vara en angelägen grupp för diakonin att hjälpa. Men sekretessen kring skyddshem är sträng och anonymiteten starkt poängterad. Hur diakonin skall nå fram med sina möjligheter att hjälpa blir därför en delikat fråga, speciellt eftersom det inte finns andra myndigheter som på samma sätt kan erbjuda andligt stöd eller helhetsperspektiv på situationen. Jag ser det därför som en angelägen fråga för fortsatt forskning hur marknadsföringen av tjänster och resurser skall äga rum i detta specifika fall. Som forskningen i Hellöre och Vikström (2022) visar, är diakonins samarbete med expertorganisationer väldigt personbundet, vilket gör situationen problematisk, eftersom det försvårar en kontinuitet i samarbetet om diakoniarbetaren slutar eller byter arbetsplats, samt gör kontakten till våldsoffren slumpmässig. Eftersom vår studie visar att skyddshemmen i minimal utsträckning tar kontakt med diakonin och offret i akut kris inte kanske heller orkar själv i den traumatiska situationen, är en viktig fråga för fortsatt forskning hur diakonin bättre kan skapa en stabil och varaktig relation till skyddshemmet och marknadsföra sig till den utsatta grupp klienter som finns där, alternativt före eller efter vistelsen.

Med dessa förslag på fortsatt teoretisk, empirisk och normativ forskning ger jag bollen vidare till forskargemenskapen och hoppas på vidare forskning som kan föra såväl den akademiska diakonin, kyrkans beslutsfattare, samt

diakoniarbetarna och dess klienter – både reella och potentiella – framåt till bättre förståelse av vad det är att vara kyrka i samhället.

5.3 Sammanfattande konklusion

Den här studien består av flera delar: en pilotstudie samt fem publicerade artiklar, vilka fogats ihop i den här s.k. kappan där den övergripande frågeställningen besvarats. Syftet med studien var att undersöka relationen mellan värdeskapande och förnyelse av diakoni med fokus på aktuella frågor som dagens samhälle stått inför (Covid-19-pandemin och våld i nära relationer). Dessa exempel är generella även om de är specifika: existensen begränsas inte geografiskt och inte heller av huruvida de syns eller inte. Även om diakonin är lokal, är behoven kring dessa exempel gemensamma i grunden.

Studiens övergripande frågeställning löd: Hur uppfattar Borgå stifts diakoniarbetare sitt arbete, vilket värde skapar det och hur kan diakonin utvecklas i tider av nya samhällsutmaningar? Vidare, hur syns detta i diakonins erfarenheter från Covid19-pandemin och mera specifikt, hur kan ett diakonalt arbete med skyddshemsoffer ses som ett exempel på en värdeskapande möjlighet för diakoniarbetet? Genom teorier och verktyg från marknadsföringsforskning har forskningsdesignen gett potential för förnyelse i studiet av diakoni såväl som i praktisk teologi.

Bland de centrala resultaten framkommer att EvL har stora möjligheter, vilka framkom under covidkrisen, att utveckla sin diakoniverksamhet vad gäller familjevåld och relationen till skyddhem. Men också att diakonin bättre kunde delta i påverkansarbete för gynnsammare strukturer i samhället och därmed mota problemen redan i grind. Fältet för vidare forskning innehåller många utmaningar, varav en viktig är hur kyrkan tydligare skall förstå och kommunicera sin identitet, vilket är essentiellt för det fortsatta deltagandet i det finländska kulturarvet.

Källförteckning

- Addy, Tony (red.) (2017). *Re-forming Community Diakonia in Europe. Evaluation and Commentary from the European Solidarity Group*. Geneva: The Lutheran World Federation – A Communion of Churches.
- Ahlqvist, Karin & Charlotte Säll (2000). *Som en rörelse. På spaning efter diakoni i vår tid*. Stockholm: Verbum.
- Ahonen, Risto (1991). *Diakonaatin uudistus*. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A:56. Pieksamäki: Kyrkans forskningscentral.
- Ahonen, Risto A (2000). Ecclesiology and the Diaconate. I: G Borgegård, O Fanuelsen & C Hall (red.) *The Ministry of the Deacon. Ecclesiological Explorations*, 207–238. Nordisk Ekumenisk Skriftserie 32. Uppsala: Nordiska Ekumeniska Rådet.
- Alava, Hanna., Auli Kela, Anni Nikkanen & Pirjo Paloviita (2020). *Diakoniabarometri 2020. Aina uuden edessä*. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 88. Helsingfors: Kyrkostyrelsen.
- Alvesson, Mats & Kaj Sköldberg (1994). *Tolkning och reflexion*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Bengt-Erik (2005). *Som man frågar får man svar – en introduktion i intervju- och enkätteknik*. 2a uppl. Stockholm: Nordstedts Akademiska.
- Anderson, Paul F. (1982/1996). Marketing, Strategic Planning and the Theory of the Firm. I: (red.) BM Enis, K K Cox & M P Mokwa, *Marketing Classics. A selection of influential articles*, 81–97. 8 uppl. London: Prentice-Hall International. Även 1982, i *Journal of Marketing*, 46(2), 15–26.
- Anderson, James C & James A Narus (1999). *Business market management: understanding, creating, and delivering value*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Andrén, Åke (1996). Kyrkovetenskap ur uppsalaperspektiv. I: Oloph Bexell (red.) *Kyrkovetenskapliga forskningslinjer*, 11–36. Lund: Studentlitteratur.
- Asplund, Johan (1970). *Om undran inför samhället*. Stockholm: Argos.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, NY: Anchor Books
- Bexell, Oloph (1996). Om kyrkans praxis och dess teologi. I: Oloph Bexell (red.) *Kyrkovetenskapliga forskningslinjer*, 155–167. Lund: Studentlitteratur.
- Björkgren, Malena. (2004). *Inöd och lust. Feministiska perspektiv på mäns våld mot kvinnor inom kristen tradition*. Pro gradu avhandling. Åbo: Åbo Akademi.
- Björkstrand, Gustav (2023). Så fick vi svenska Borgå stift. *Kyrkpressen* 1/2023, 22–24.
- Blennberger, Erik & Mats J Hansson (2008). *Diakoni: tolkning, historik, praktik*. Stockholm: Verbum.
- Bobrowicz, Ryzsard & Frida Mannerfelt (2021). Between Kuriaké and Ekklesia. Tracing a Shift in Scandinavian Practical Theology Based on Handbooks in the Discipline. *Svensk teologisk kvartalskrift* 97(1): 47–68. <https://doi.org/10.51619/stk.v97i1.22517>
- Borgehammar, Stephan (2021). Den praktiska teologin som professionsteori. *Svensk teologisk kvartalskrift* 97(1): 69–91. <https://doi.org/10.51619/stk.v97i1.22518>

- Brodd, Sven-Erik (1997). Diakonin genom kyrkans historia. Fem ecklesiologiska modeller. I: S-E Brodd, P Eckerdal, V-A Grönqvist, B Lagh  & L G Lindström, *Diakonins teologi*, 11–44. Stockholm: Verbum.
- Brown, Brené (2015). *Resa sig stark*. Örebro: Libris.
- Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber Ekonomi.
- Bäckström, Anders (2001). *Svenska kyrkan som välfärdsaktör i en global kultur. En studie av religion och omsorg*. Stockholm: Verbum.
- Called to Transformation – Ecumenical Diakonia* (2022). Geneve: WCC Publications.
- Christiansson, Elisabeth (2006). *Kyrklig och social reform: Motiveringar till diakoni 1845–1965*. Artos & Norma.
- Christiansson, Elisabeth (2019). Diakoni, utopi och genus. I: Christiansson Elisabeth & Stig Linde (red.) *Kan barmhärtigheten institutionaliseras?* 61–89. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.
- Collins, John N (2002). *Deacons and the Church. Making connections between old and new*. Herefordshire – Harrisburg, Pennsylvania: Gracewing - Morehouse Publishing.
- Degerman, Karin (1993). *Friställd och överskuld satt – en utmaning för församlingens diakoni*. Helsingfors: Stiftsradet i Borg  stift.
- Dietrich, Stephanie, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien & Kjell Nordstokke (red.). (2014). *Diakonia as Christian Social Practice: An Introduction*. 1517 Media. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1ddcsdb>
- Dietrich, Stephanie (2014). Reflections on Core Aspects of Diaconal Theory. I: Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien & Kjell Nordstokke (red.) *Diakonia as Christian Social Practice*, 13–27. 1517 Media. Fortress Press.
- Donaldson, Thomas & Lee E Preston (1995). The stakeholder theory of the corporation: concepts, evidence and implications. *Academy of Management Review*, 20(1), 65–91.
- Edgardh, Ninna (2021). Praktisk teologi i ny skepnad. *Svensk teologisk kvartalskrift* 97(1): 5–26. <https://doi.org/10.51619/stk.v97i1.22512>
- Edlund, Caroline (2020). När jag får vara ute på fältet dansar jag tango! En organisationsteologisk studie av konkurrerande logiker i kyrklig verksamhet. Diss. Åbo Akademi.
- Ejlertsson, Göran (2005). *Enkäten i praktiken. En handbok i enkätmetodik*. 2a upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- En finlandssvensk gemenskap av ansvar och delaktighet. En strategi för diakoni- och samhällsarbetet i Borgå stift 2010*. (2004). Helsingfors: Kyrkans central för det svenska arbetet.
- ”El n jatkuvassa kriisitilanteessa ja h d ss ” riitt m t n perusturva Suomessa (2021). Amnesty International Suomen osasto ja Ihmisoikeusliitto 31.8.2021. https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2021/08/Perusturvaraportti_31082021.pdf Läst 26.4.2023
- Engel, Charlotte. (2006). *Svenska kyrkans sociala arbete - för vem och varför? En religionssociologisk studie av ett diakonalt dilemma*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- En gemenskap av delaktighet och delande. Riktlinjer för utvecklandet av kyrkans diakoni och samhällsansvar*. (1996). Suomen ev lut. Kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 1996:1 Kirkon diakonia ja

- yhteiskuntatyön keskus.
Helsingfors: Kyrkostyrelsen.
- Etiska principer för humanforskning och etikprövning inom humanvetenskaperna i Finland* Forskningsetiska delegationens anvisningar 2019 (2019). Forskningsetiska delegationens publikationer 3/2019. Helsingfors: Forskningsetiska delegationen.
- Ewalds, Helena, Olav Fanuelson, Flemming Jensen, Hans-Erik Lindström & Ragnheidur Sverrisdottir (1999). *Över Gränser: Diakonalt arbete i nordiska kyrkor*. Stockholm: Verbum.
- Fejes, Andreas & Robert Thornberg (reds.) (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. Liber. Stockholm.
- Finnilä, Heidi (2018). Våld i parrelationer: 130 000 misshandlade och 20 döda i Finland. *Svenska Yle*.
<https://svenska.yle.fi/a/7-1350910>, 11.12.2018. Läst 29.3.2023
- Finska Missionssällskapets verksamhetsberättelse och bokslut 2021* (2022). Finska Missionssällskapet.
<https://felm.finskamissionssallskap.et.fi/wp-content/uploads/2022/05/finska-missionssallskapets-verksamhetsberattelse-2021.pdf>. Läst 16.2.2023.
- Ford, David (1990). *Understanding Business Markets: Interaction, Relationships, Networks*. London: Academic.
- Ford, David (1997). Introduction: The Interaction Approach. I: Ford D (red.) *Understanding Business Markets*, ix-xvi. London: Dryden.
- Ford, David, Lars-Erik Gadde, Håkan Håkansson & Ivan Snehota (2003). *Managing Business Relationships*. 2nd ed. Chichester: John Wiley & Sons.
- Granovetter Mark (1985). Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91(3), 481-510.
- God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland* (2012). Helsingfors: Forskningsetiska delegationen.
- Freeman, R Edward (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston: Pitman.
- Halvorsen, Knut (1992). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Ham, Carlos (2014). Empowering Diakonia: A Perspective from the World Council of Churches. I: Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien & Kjell Nordstokke (red.). *Diakonia as Christian Social Practice*, 107-120. 1517 Media. Fortress Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctv1ddcsdb>
- Hammarén, Sirkku, Maija Hietaniemi, Sakari Kainulainen & Meri Kalanti (2022). *Diakoniabarometri 2022. Muuttuva ja muuttava diakonia*. Kirkon tutkimus ja koulutus. Kyrkostyrelsen.
<https://julkaisut.evl.fi/> Läst 13.9.2022.
- Handbok för hantering av forskningsdata* (2023). Finlands samhällsvetenskapliga dataarkiv.
<https://www.fsd.tuni.fi/sv/service/handboken/> Läst 16.2.2023.
- Hansson, Mats. J (2019). Kan barmhärtigheten institutionaliseras? I: Elisabeth Christiansson, Per Eckerdal, Mats. J. Hansson, Stig. Linde, & Linnea Lundgren. *Kan barmhärtigheten institutionaliseras?* 17-60. Skellefteå: Artos.

- Hatch, Mary Jo (2002). *Organisationsteori - Moderna, symboliska och postmoderna perspektiv*. Studentlitteratur: Lund.
- Heitink, Gerben (1999). *Practical theology: history, theory, action domains: manual for practical theology*. Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans.
- Hellöre, Lise-Lotte (2020). När mörkret är som djupast. Diakoniarbetare om sin kontakt till skyddshemsklienter. Pro gradu. Åbo: Åbo Akademi.
- Hellöre, Lise-Lotte (2022). When Diaconia Became an Exhausted Millionaire: Experiences from the Coronavirus Pandemic in Finland. *Diaconia: Journal for the Study of Christian Social Practice*, 12(2): 117-136.
<https://doi.org/10.13109/diac.2021.12.2.117>
- Hellöre, Lise-Lotte (2023a). Diakoniarbetare om sitt värv. Fallstudie Borgå stift i Finland år 2021. *Finsk Tidsskrift*. No. 2/2023: 7-35.
- Hellöre, Lise-Lotte (2023b). Wind of change. Exploring latent value creating assets of diaconia. *Approaching Religion*, 13(2), 116-136.
<https://doi.org/10.30664/ar.125717>
- Hellöre, Lise-Lotte & Björn Vikström (2022). Diakonin och skyddshemmen. Hur göra kyrkans osynliga arbete synligt? *Diakonian tutkimus*, 1: 6-31.
<https://doi.org/10.37448/dt.111676>
- Hiilamo, Heikki. (2012), Rethinking the role of church in a socio-democratic welfare state. *International Journal of Sociology and Social Policy* 32(7/8), 401-414.
- Huhanantti, Saara & Veera Wallenius (red.) (2022). *Diakonia. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön*. Helsingfors: Kirjapaja.
- Ideström, Jonas & Gunilla Löf Edberg (red.) (2018). *Att öppna ett slutet rum. Självavård och ecklesiologi*. Stockholm: Verbum.
- Istanbulkonventionen om förebyggande av våld mot kvinnor och i hemmet går framåt* (2014). Pressmeddelande 198/2014,19.9.2014. Utrikesministeriet.
https://finlandabroad.fi/web/coe/utrikesministeriets-pressmeddelanden/-/asset_publisher/Pwv11DJkwzCD/content/istanbulkonventionen-om-forebyggande-av-vald-mot-kvinnor-och-i-hemmet-gar-frames/35732. Läst 26.4.2023.
- Jeppsson Grassman, Eva (2001). *Socialt arbete i församlingens hägn*. Stockholm: Verbum.
- Johannessen, Asbjörn & Per Arne Tuft (2003). *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber.
- Johansson, Anna (2012). *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Jokela, Ulla (2011). *Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa*. Diss. Helsingfors: DIAK.
- Kalule, Andrew (2021). *The international Finland: A football tournament as a tool to encourage immigrant community participation in Helsinki*. Kandidatavhandling. Helsingfors: DIAK.
- Klassificeringen av stads- och landsbygdsområden har uppdaterats: urbaniseringsgraden i Finland har stigit till över 72 procent* (2020). Pressmeddelande 29.5.2020. www.ymparisto.fi. Läst 17.5.2022
- Kokkonen, Laura (2022). *Negotiating with branding: The adoption of marketing in established Lutheran*

- and Orthodox Churches in Finland. Helsingfors universitet. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/fc0db152-3d01-410a-af28-9afded4211de/content>. Läst 10.1.2024.
- Korslien, Kari Karsrud (2014). *Diakonia as Action: Some Perspectives on Diaconial Professional Practice*. I: Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien & Kjell Nordstokke (red.). *Diakonia as Christian Social Practice*, 203-213. 1517 Media. Fortress Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1ddcsdb>
- Kothandaraman, Prabakar & Wilson David T (2001). The future of competition: Value-creating networks. *Industrial Marketing Management*, 30(4), 379–389.
- Kristensson Ugglå, Bengt (2002). *Slaget om verkligheten: filosofi, omvärldsanalys, tolkning*. Eslöv: Symposion.
- Kurkiala, Mikael. (2020). Bortom pandemin: Om Corona, kultur och klimat. I: *Nyckeln till Svenska kyrkan: En skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2020*, 7–20. Stockholm: Svenska Kyrkan.
- Kyrkolagen (2023). 14.4.2023/652. www.finlex.fi. Läst 31.1.2024.
- Kyrkoordningen (2023) 11.11.2021/657 år 2023. www.finlex.fi. Läst 31.1.2024.
- Lahdenperä, Hanna (2021). Dagens forskningsmaterial är morgondagens kulturarv. *Öppen vetenskap*. 24.3.2021. <https://avointiede.fi/sv/nyheter/dagens-forskningsmaterial-ar-morgondagens-kulturarv>. Läst 16.2.2023.
- Latvus, Kari (2017). *Diaconia as Care for the Poor?* Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 53. Kirkon tutkimuskeskus. Helsingfors: Kyrkostyrelsen.
- Lartey, Emmanuel Y. (2022). Postcolonial Studies in Practical Theology. I: Weyel B, W Gräb, E Lartey & C Wepener (eds.) *International Handbook of Practical Theology*, 661-676. Berlin, Boston. De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110618150-050>
- Latvus, Kari & Antti Elenius (red.) (2007). *Auttamisen teologia*. Helsingfors: Kirjapaja.
- Laczniak Eugene R & Patrick E Murphy (1993). *Ethical Marketing Decisions: the higher road*. Needham Heights: Allyn and Bacon.
- Leijman, Maria & Jenny Zetterqvist (2022). Diakoni och ett människorättsbaserat arbetssätt – ett sätt att lyfta blicken. I: Christiansson Drake Elisabeth, Mats J Hansson & Stig Linde (red.) *Diakoni – reflektion och praktik*, 205–222. Stockholm: Verbum.
- Leis, Annette (2004). *Den kyrkliga diakonins roll inom ramen för två välfärdssystem. En jämförande fallstudie av två diakoninstitutioner i Sverige och Tyskland*. Diss. Diakonivetenskapliga institutets skriftserie nr 7-2004. Uppsala: Uppsala universitet.
- Lindberg, Malin, Cecilia Nahnfeldt & Knut-Erik Berglund (2016). *Social innovation i Svenska kyrkan. Orienteringsbok*. Luleå: Luleå Tekniska Universitet.
- Lindberg, Malin & Cecilia Nahnfeldt (2017). *Idéburen innovation. Nyskapande lösningar på organisatoriska och samhällliga behov*. Göteborg: Idealista.
- Linde, Stig (2019). Institutionaliseringsen av en kallelse – framväxten av en yrkeskår. I: Christiansson Elisabeth & Stig Linde

- (red.) *Kan barmhärtigheten institutionaliseras?* 147–180. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.
- Linderyd, Andreas (2020). *De varumärkeskluvna. Varumärkesarbete och värdegrundsretorik i ideell och offentlig verksamhet*. Diss. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Lindfelt, Mikael, Linda C. Karlsson, Jan Antfolk & Anna Soveri (2022). Covid-19 pandemi, maktlöshet och livsåskådning. *Teologinen Aikakauskirja/Teologisk Tidskrift* 2, 189–208.
- Lindfelt, Lise-Lotte (2004). *Ethics as Strategy in Industrial Firms? A study on the Stora Enso business network*. Meddelanden från Ekonomisk-Statsvetenskapliga fakulteten, No. 539. Lic-avh. Åbo: Åbo Akademi.
- Lindfelt, Lise-Lotte (2006). *Etik – den saknade länken. Den industriella nätverksteorin i ett nytt värdeskapande perspektiv*. Diss. Åbo: Åbo Akademi.
- Lounela, Birgitta (2018). *Församlingsdiakonins kännetecken. Hur motiveras och utövas församlingens diakoni i en lokal kontext där även stadsmision är aktiv?* Oslo: Det teologiske Menighetsfakultet.
- Madsen, Dag Øivind (2016). SWOT Analysis: A Management Fashion Perspective. *IJBR*, 16 (1), 39–56. <https://doi.org/10.18374/IJBR-16-1.3>
- Marcus Moberg (2022). Understanding Religious-Organizational Marketization: The Case of the United States Mainline, *Journal of the American Academy of Religion*, 90(4): 815–835. <https://doi.org/10.1093/jaarel/lfac076>
- Morney, Jessica (2022). "Gudstjänsten är kyrkans hjärta, men diakonin är dess lunga" – 150 år sedan första diakonissan vigdes till tjänsten. 13.3.2022. Svenska Yle. <https://svenska.yle.fi/a/7-10012917>. Läst 26.4.2023.
- Möller, Kristian E (1991). *Interorganizational Marketing Exchange: Metatheoretical analysis of current research approaches*. I: Gilles Laurent, Gary L Lilien & Bernard Pras (red.) *Research Traditions in Marketing*, 347–372. Boston: Kluwer.
- Nipuli, Suvi (2022) *Skyddshemstjänster 2021. Antalet klienter på skyddshemmen minskade för andra året i rad* (2022). Statistikrapport 20/2022. Helsingfors: THL. <https://www.julkari.fi/handle/10024/144492>. Läst 2.5.2023.
- Nordstokke, Kjell (2009). *Diakonien teologi*. I: Pia Kummel-Myrskog, Birgitta Sarelin & Sixten Ekstrand (red.) *Där nöden är störst: en introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel*, 9–29. Publikationer utgivna av Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2009:1. Helsingfors: Kyrkostyrelsen.
- Nordstokke, Kjell. (2014). Mapping Out and Mobilising Diaconal Assets. I: Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien, & Kjell Nordstokke (red.) *Diakonia as Christian Social Practice*, 214–225. 1517 Media. Fortress Press.
- Norén, Lars (1995). *Tolkande företagsekonomisk forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Normann, Richard (2001). *När kartan förändrar affärslandskapet*. Malmö: Liber Ekonomi.
- Nylén, Ulrika (1996). *Gott och ont inom affärslivet – Utveckling av ett etiskt perspektiv på företags relationer mellan aktörer*. Diss. Umeå: Umeå Universitet.

- Näsi, Juha (1991). Strategic Thinking as Doctrine. Developments of Focus Areas and New Insights. I: Näsi J (red.) *Arenas of Strategic Thinking*, 26–66. Tammerfors: Liikesivistysrahasto.
- October, Martta (red.) (2018). *Lasten, Nuorten ja aikuisten kokemuksia väkivallasta. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen kysely- ja väestötutkimusten tuloksia*. Työpaperi 28/2018. Helsingfors: THL.
- October, Martta (2021) *Lähisuhdeväkivalta 2019: Viranomaisten tietoon tulleiden lähisuhdeväkivallan määrä kasvussa*. Tilastoraportti 3/2021. Helsingfors: THL.
- Om Borgå stift (2022). <https://www.borgastift.fi/om-borga-stift/>. Borgå stift. Läst 2.3.2022.
- Peltomäki, Isto (2020). *Kärsimys ja rakkaus: Cura animarum mundana*. Diss. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Patton, Michael Quinn (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage.
- Pessi, Anna Birgitta, Olav Helge Antell & Per Pettersson (2009). Nordic Majority Churches as Agents in the Welfare State: Critical Voices and/or Complementary Providers? *Temenos* 45(2), 207–34. <https://doi.org/10.33356/temenos.7901>
- Porkka, Jouko & Sami Ritokoski (2023). Seurakuntien nuorisotyön ja nuorisotyöntekijöiden ammatti-identiteetin muutos ensimmäisen pandemia-vuoden aikana. I: Jouko Porkka & Minna Valtonen *Lupa uskoa ja kasvaa – Kirkon kasvatuksen barometri 2022*, 220–256. Kyrkostyrelsen. Helsingfors. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 141. <https://julkaisut.evl.fi/> Läst 9.8.2023.
- Porter, Michael E (1998). *The Competitive Advantage of Nations*. London: MacMillan Business.
- Prosén, Martina (2021). *A Rhythm that Connects my Heart with God: Worship, Ritual and Pentecostal Spirituality as Theology*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Rakotoarison, Zo Ramiandra, Stephanie Dietrich & Heikki Hiilamo. (2019). Tackling Poverty with Local Assets: A Case Study on Congregational Asset-Based Community Development in a Lutheran Church in Madagascar. *Diaconia. The Journal for the Study of Christian Social Practice*, 10(2): 119-140, <https://doi.org/10.13109/diac.2019.10.2.119>
- Ramírez, Rafael (1999). Value co-production: Intellectual origins and implications for practice and research. *Strategic Management Journal*, 20, 49-65.
- Robson, Sue & Angela Foster (1989). *Qualitative Research in Action*. London: Edward Arnold.
- Rubensson, Karin & Elin Lockneus (2021). Praktisk och pastoral teologi i Svenska kyrkans prästutbildning. *Svensk teologisk kvartalskrift* 97(1): 27–46. <https://doi.org/10.51619/stk.v97i1.22515>
- Ryökäs, Esko (1987). *Själavårdande diakoni – karitativ själavård. En undersökning av nuläget inom diakoni och själavård. Institutionen för praktisk teologi vid Åbo Akademi*. Skrifter nr. 33. Åbo: Åbo Akademi.
- Ryökäs, Esko (2019). *Aikaan sidottu diakonia-käsite*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 289, Vasa: STKS.
- Ryökäs, Esko, Titi Gävert, Tiina Ikonen, Sakari Kainulainen, Suvi-Maria Saarelainen & Veli-Matti Salminen (2022). *Diakonin förändras och*

- förändrar, I: Hammarén, S, M Hietaniemi, S Kainulainen och M Kalanti (red.), *Diakoniabarometri 2022. Muuttuva ja muuttava diakonia*, 140–152. Helsingfors: Kyrkostyrelsen. <https://julkaisut.evl.fi>. Läst 13.9.2022.
- Salo, Daniela (2023). I tio år samlade Emma mod för att lämna sin våldsamma partner. *Svenska yle*. <https://svenska.yle.fi/a/7-10030964>, 1.4.2023. Läst 26.4.2023.
- Sammut-Bonnici, Tanya & David Galea (2015). PEST analysis. I: Cooper, C. L. (red.), *Wiley Encyclopedia of Management*, John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118785317.weom120113>.
- Seppänen, Anna Martta (2022). *The virtues of corporate volunteering: An ethical-empirical analysis of relations of recognition in corporate volunteering*. Helsingfors universitet. <https://helda.helsinki.fi/items/78e1717f-2140-4670-946f-b4021ff322ae>. Läst 10.1.2024.
- Schauman, Barbro E (2003). Från Venus och från Mars: om jämställdhet som organisatorisk fars. Diss. Åbo: Åbo Akademi.
- Skyddshemstjänster: som stöd för offer för våld i nära relationer* (2020). Helsingfors: THL. <https://www.julkari.fi/handle/10024/140801>. Läst 21.6.2023.
- Statistik om kyrkan* (2022). <https://evl.fi/fakta-om-kyrkan/statistik>, Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, Läst 2.5.2022.
- Stebbins, Robert A. (2001). *Exploratory Research in the Social Sciences*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
- Steiner, George A & John F Steiner (1997). *Business, Government, and Society. A Managerial Perspective*. Singapore: McGraw-Hill.
- Stifoss-Hanssen, Hans. (2014). Diakonia as a Professional Practice: Perspectives on Research and Education. I: *Diakonia as Christian Social Practice*, red. Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien, & Kjell Nordstokke, 62-74, 1517 Media, Fortress Press.
- Stiles-Ocran, Elorm (2021). Women's Stolen Voices in Marriage in Ghana. The Role of Gender, Culture, and Religion in Intimate Partner Violence. *Diaconia Journal*, 12(2): 179-197. <https://doi.org/10.13109/diac.2021.12.2.179>
- Stückelberger, Christoph (2002). *Global Trade Ethics. An Illustrated Overview*. WWC Publications. Aubenas: Imprimerie Lienhart.
- Strauss, Anselm L (1987). *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University.
- Sukupuolistuneen väkivallan yleisyys* (2023). Helsingfors: THL. 13.1.2023, <https://thl.fi/fi/web/sukupuoltentasa-arvo/tasa-arvon-tila/vakivalta-ja-hairinta/sukupuolistuneen-vakivallan-yleisyys#lahisuhdevakivalta>. Läst 26.4.2023.
- Sundholm, Marianne (2021). 5 kvinnor har dödats av sina män på bara 3 veckor i Sverige: Dessvärre inget nytt att kvinnor dödas i ganska hög omfattning. *Svenska Yle*. <https://svenska.yle.fi/a/7-1529203>, 21.4.2021. Läst 29.3.2023
- Suonpää, Karoliina Tarja Koskela, Mika Sutela, Miisa Törölä ja Mikko Aaltonen (2023). *Naisiin kohdistuvat parisuhdetapot Tapahtumaketjut, taustat ja ehkäisy*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:16. Helsingfors: Statsrådet.

- Thomassen, Bjern (2009). The uses and meaning of liminality. *International Political Anthropology*, 2(1): 5–28.
- Törnroos, Jan-Åke (1997). Networks, NetWorks, NETWorks, NETWORKS. I: F Mazet, R Salle R & J-P Valla (red) *13th IMP Conference Competitive Papers: Interaction, Relationships and Networks in Business Markets*, 615-631. 4-6.9.1997, Lyon.
- Ulaga, Wolfgang (2001). Customer value in business markets: An agenda for inquiry, *Industrial Marketing Management*, 30(4), 315-319.
- Vigda att tjäna. Betänkande angivet av ämbetsstrukturkommittén tillsatt av Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland år 2000 (2002). Evangelisk-lutherska kyrkans i Finland centralförvaltning. Serie A 2002:2. Helsingfors: Kyrkostyrelsen.
- Vikström, Björn (2005). *Den skapande läsaren: hermeneutik och tolkningskompetens*. Lund: Studentlitteratur.
- Vikström, Björn & Lise-Lotte Hellöre (2023). "Till dem vars nöd är störst." En studie av diakoniarbeters upplevelser av coronapandemin i Borgå stift. I: Laura Kallatsa & Jonna Ojalampi (red.). *Kokemuksia, käytäntöjä ja kohtaamisia rajoituksissa Koronapandemia eksistentiaalisena, eettisenä ja uskonnollisena kysymyksenä*, 115–137. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran Julkaisuja 302. Helsingfors:STKS.
- Villa, Janne (2022). Diakoniassa sana tulee lihaksi. *Lilja*, 4/2022, 4–6. Åbo och S:t Karins kyrkliga samfällighet. Åbo.
- Vähäkangas, Auli. (2023). Deathscapes in Finnish funerals during Covid-19. *Approaching Religion*, 13(1): 21-37. <https://doi.org/10.30664/ar.12152>
- Walter, Achim, Thomas Ritter & Hans Georg Gemünden (2001). Value creation in buyer-seller relationships: Theoretical considerations and empirical results from a supplier's perspective. *Industrial Marketing Management*, 30(4): 365–377.
- Watt Boolsen, Merete (2007). *Kvalitativa analyser. Forskningsprocess, människa, samhälle*. Malmö: Gleerups.
- Weick, Karl E (1995). *Sensemaking in Organizations*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Westergård, Anki (2021). I dag lyser Finland orange för att uppmärksamma våldet mot kvinnor: "Det är ju inte mycket vi begär, bara att få leva i trygghet utan våld och trakasserier". *Svenska yle*. <https://svenska.yle.fi/a/7-10009216>, 25.11.2021. Läst 26.4.2023.
- Yin, Robert K (1994). *Case study research: design and methods*. 2nd ed. Newbury Park, CA: SAGE.
- Österman, Bernt (1995). *Value and Requirements*. Aldershot: Avebury.
- Öppna dörrar (2020). Strategi för Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland fram till 2026. Publikationer från Ev.-luth. kyrkan i Finland 91. Helsingfors: Kyrkostyrelsen.
- Otryckta källor: 22 intervjuer (2021) samt enkät (2019).

Bilaga: Intervjuguide

Öppna frågor. Tematan:

Allmänt

1. Corona-situationen – hur har den märkts i ert arbete?

Diakonins uppgift

2. Vilken anser du är diakonins uppgift?
3. Hur mycket upplever du att du kan forma ditt jobb enligt dina egna prioriteringar?
4. Är det klienterna som kommer till dig som formar ditt jobb, eller är det du som hittar dina klienter där de finns? Vilken part initierar största delen av ditt jobb – församlingen/du eller dina klienter?

Värdeskapande

5. Upplever du att det finns färdigt ställda värderingar som du bör jobba efter – varifrån kommer de? (Bibeln, församlingen, samfälligheten, diakoniämbetet, något annat?)
6. Får du utlopp för dina egna värderingar i det arbete du gör?
7. Vad upplever du är speciellt värdefullt i det arbete du gör?
8. Var kan du skapa mest värde – hurudant värde är det?
9. Om det fanns oanade resurser – både tid och pengar – var upplever du att du bäst kunde göra en skillnad i ditt jobb, var skulle insatsen vara allra viktigast/(mest värdeskapande)?

Familjevåld och skyddshem

10. Du har redan svarat på frågor om hur mycket du varit i kontakt med familjevåld och skyddshem. Vill du tillägga något till det eller berätta mera?
11. Anser du att det är diakonins uppgift att stödja familjevåldsoffer? Varför/inte?
12. Kunde du tänka dig att inleda ett samarbete med skyddshem – och hur skulle det då kunna se ut?
13. Vad kunde ett sådant samarbete ge diakonin?
14. Vad kunde diakonin ge i ett sådant samarbete som andra aktörer inte kan?
15. Vilka andra instanser/myndigheter/organisationer samarbetar du med? Vem initierar kontakten där?

Kyrkan som välfärdsaktör?

16. Hur ser du på det att kyrkan/diakonin alltmer blivit en välfärdsaktör/ansvarsbärare i samhällsmaskineriet?
17. Upplever du att diakonin får erkännande för det jobb ni gör?

Övrigt

18. Något du vill tillägga?

Originalartiklar

Hellöre, Lise-Lotte (2023a). **Diakoniarbetare om sitt värv. Fallstudie Borgå stift i Finland år 2021.** *Finsk Tidsskrift*. No. 2/2023: 7-35.

Kollegialt granskade artiklar

Diakoniarbetare om sitt värv. Fallstudie av Borgå stift i Finland år 2021

Lise-Lotte Hellöre

Inledning

För en kyrka som i dag på flera sätt är i kris, har diakonin kommit att spela en stor roll vad gäller kyrkans trovärdighet i samhället (Edgardh 2019, 188). Man kan säga att diakonin på ett väsentligt sätt legitimerar de västerländska protestantiska kyrkornas närvaro i samhället (Ryökäs 2009, 126). Samtidigt gör samhällsutvecklingen att gruppen som inte nås av annan hjälp ständigt växer, vilket ställer stora krav på de resurser diakonin har. (Malkavaara 2009.) Valfärdssamhället utgör därmed en av diakonins stora utmaningar. Valfärdssamhället är en av de största innovationerna på det sociala området under 1900-talet i och med att man har kunnat fördela resurserna på ett mer jämlikt sätt mellan livets olika skeden, mellan rika och fattiga samt mellan olika hushållstyper (Svärd 2017, 7). Svaga grupper garanteras en skälig levnadsstandard och

en grundläggande trygghet samtidigt som man på politisk och samhällelig nivå värnar om värden som solidaritet, hjälpsamhet och medkänsla. Välfärdsstaten är dock i gungning, vilket också märks i det diakonala arbetet.

Diakonin är en verksamhet som är nära förknippad inte bara med akuta kriser i samhället, utan också med kriser under människans liv. En svensk utredning visar att församlingar passar bäst för att ägna sig åt lättare välfärdsuppgifter med flexibel organisation, antingen med egen eller extern finansiering (Christiansson Drake & Linde 2022, 269–270). En annan studie visar hur den svenska folkkyrkan i ett enhetssamhälle blivit en majoritetskyrka i ett pluralistiskt samhälle, och därifrån vidare till att bli en marknadsaktör på en välfärdsmarknad. Den nyaste rollen för kyrkan är att agera som arena för demokrati och förändring i det civila samhället. (Linde 2022, 104–105.) För diakonin betyder det här att lyfta blicken och få syn på de underliggande orsakerna till människors problem, i stället för att bara arbeta reaktivt på individnivå (Leijman & Zetterqvist 2022, 205–206). Även om dessa utmaningar gäller Svenska Kyrkan (SvK) är situationen med stor sannolikhet motsvarande i finska samfund. Det är svårt för diakonin att prioritera bland uppgifter, samtidigt som man måste ta ställning till hur människors behov och samhällsproblem skall hanteras. Är det social sammanhållning och gemenskap som är viktigast att erbjuda, eller är det att lyfta fram de svagas röster? Eller är det diakonins konkreta och praktiska bistånd? Antagligen alla tre, men i vilken kombination? Om man i stället tar den hjälp-sökandes perspektiv är det svårt att veta *att* man kan söka stöd och *vilken* hjälp man kan förvänta sig från församlingen (Christiansson Drake & Linde 2022, 288). En finländsk studie efterlyser en aktivare marknadsföring av kyrkans tjänster, för att undvika den ojämlikhet som uppstår när kontakter till expertorganisationer blir väldigt personbundna (Hellöre & Vikström 2022, 24). I en tidigare studie av SvK (Engel 2008) påpekas att det finns ett glapp mellan vad kyrkan säger om sin diakoni (på nationell nivå) och vad den gör (på lokal nivå). Charlotte Engel (2008) talar om kyrklig retorik och diakonal praktik, vilket hon ser som en av de stora utmaningarna som SvK står inför i dag.

I den här artikeln undersöker jag diakonins verksamhet i Finlands svenskspråkiga stift och diskuterar hur den kunde utvecklas. I Finland undersöks regelbundet diakoniarbetarnas syn på sitt jobb och det nyaste resultatet framkommer i *Diakoniabarometri 2022* (red. Hammarén m.fl. 2022), där 355 diakoniarbetare (27 % av alla) i Evangelisk-lutherska kyrkan (EvL) svarat på 35 frågor via en virtuell enkät. Studien visar att den finländska diakonin har en klar utmaning i den stora reformen inom social- och hälsovårdsväsendet som träder i kraft år 2023, eftersom diakonins klienter ofta är konsumenter av dessa tjänster. Diakoniarbetarna är mycket oroliga för sina klienter och tror att ojämlikheten bland klienterna kommer att öka. Speciellt svårt befarar man att det blir på landsbygden. Flera respondenter har dock varit med i planeringsarbetet och man ser positivt på diakoniarbetarnas möjligheter till samverkan med andra aktörer för att underlätta klienternas situation. Anmärkningsvärt är att diakoniarbetarna nästan helt samfällt anser att man tydligare bör lyfta fram den ekonomiska ojämlikheten och människors illamående i samhällsdebatten. Tidigare forskning visar att diakoniarbetarna i Finland allt oftare möter medmänniskor med multiproblematik, vilken också kan innefatta att problemen funnits i flera generationer (Alava m.fl. 2020). Enbart viljan att hjälpa räcker inte om det inte finns tillräckliga resurser att agera och metoder att ändra på strukturer som orsakar nöd (jfr Leijman & Zetterqvist 2022; Linde 2022). Däremot upplevde tre av fyra i *Diakoniabarometri 2022* att de behöver satsa på sina kunskaper i politik för detta syfte, då man inte kan eller vet hur man skall gå till väga (Ryökäs m.fl. 2022, 148–150).

Ett annat aktuellt problem är att kyrkans medlemsantal minskat under en längre tid, vilket påverkar diakonins resurser på en allmän nivå. EvL hade i början av år 2022 drygt 3,6 miljoner medlemmar, vilket utgör cirka 65,7 % av finländarna. Siffran antas sjunka till 2,9 miljoner år 2040 (motsvarar 51,9 %). De nya välfärdsområdena innebär enligt *Diakoniabarometri 2022* att kyrkans framtida positionering blir en stor fråga:

Vill och strävar den [kyrkan] efter att vara närvarande i människornas vardag även i områden där offentliga tjänster skärs ned? Om kyrkan av ekonomiska skäl inte klarar av att vara närvarande på heltid i avlägsna områden, kommer diakonins arbetssätt då att ändras så att kontakten

på ett eller annat sätt kvarstår även med församlingsmedlemmar som bor i sådana områden? Innebär det här en liknande förändring som pågår i samband med utvecklingen av välfärdsområdenas tjänster? I så fall fortsätter diakoniarbetarna att i stor utsträckning tillämpa de nya digitala sätten att producera distanstjänster och bygger upp mobila tjänster.

(Ryökäs m.fl. 2022, 151.)

Diakonin är en lagstadgad tjänst i Finland och sysselsatte totalt i landet 1334 anställningar under 2021. Antalet församlingar var 367 år 2022. (*Statistik om kyrkan 2022.*)

Diakonins ramar

Diakonin som vi ekumeniskt förstår den i dag har uppstått under de senaste två hundra åren, först i en form av välgörenhet, där man såg hjälpbehövande som objekt som kunde stödjas ovanifrån genom projekt och donationer. På 1980-talet tog utvecklingen fart mot en mer ömsesidig modell, där fokus blev mera på att hjälpa till självhjälp och där samarbetet fick en mer horisontell dimension mot det tidigare vertikala uppifrån-ner förhållandet. Mottagaren av hjälpen började alltmer ses som ett subjekt i stället för ett objekt. En tredje utvecklingslinje har tagit fart på 2010-talet, vilken lyfter fram de grupper som samhället – och också kyrkan – många gånger har glömt bort. Detta är en transformativ trend som för in röster från marginaliserade och där kraften till omvandling kommer nerifrån, och inte uppifrån, som för tvåhundra år sedan. (Ham 2014, 109–110.)

Sedan 2010 pågår ett arbete inom Lutherska Världsförbundet för att möta behovet av en mer diakonal kyrka i kölvattnet av nyliberalismens negativa följder. I förändringsarbetet utgår man från att medarbetarna är diakonins viktigaste resurs. Därmed är de centrala i byggandet av gemenskap och solidaritet (eng. *conviviality*), i konsten att kunna leva tillsammans, i motsats till individualisering och konsumtion. (*The Concept of Conviviality 2022; Addy 2017.*) Mot den bakgrunden blir det centralt att veta hur diakoniarbetaren själv ser på sitt arbete.

Diakonins uppgift kan ses ur olika synvinklar och har av forskare inom olika discipliner definierats på olika sätt, till exempel teologiskt, organisatoriskt och historiskt. Ett vanligt synsätt inom diakoniforskning är följande tre perspektiv, vilka delvis går in i varandra (Lounela 2018, 23–26):

1. Ett karitativt-diakonalt paradigm med diakonen som omsorgsutövare i centrum, var man ofta likställer diakonin med *Caritas* och där barmhärtigheten är en moralisk plikt för såväl kyrka som privatpersoner. Genom denna får diakonin sin plats både i kyrka och i samhälle och uttrycker kristen identitet och allmänmänsklig godhet. Detta paradigm har starkt präglat den nordiska diakoniförståelsen, men även ifrågasatts (t.ex. Hansson 2019).
2. Ett liturgiskt-diakonalt paradigm, vilket placerar diakontjänsten till gudstjänsten och kyrkolivets centrum. Därigenom får diakonin sin utgångspunkt för kyrkans uppdrag i sin helhet. Paradigmet är centralt i ekumeniska sammanhang och har en stark kyrklig identifikation.
3. Ett kommunikativt-diakonalt paradigm där diakonen främst är medlare, budbärare och representant. Denna forskning lyfter fram diakoni-begreppet i bibeltexter och andra källor och kunde möta utmaningar gällande brobyggande, förmedling och kommunikation.

Ett viktigt koncept inom diakonin är att hjälpa till självhjälp, vilket på engelska (ibland också svenska) går under termen *empowerment*, översatt till bemyndigande. Carlos Ham (2014) visar hur bemyndigande utgår från ömsesidighet och genom ett delande av kraft lyfter människans värdighet och egna styrkor. Han hänvisar till Kyrkornas Världsråds syn och menar att diakoni inte är något självändamål, utan ett av Guds instrument för att bygga ett inklusivt och rättvist samhälle, där hela skapelsen ingår och kan njuta av ett fullvärdigt liv (Ham 2014, 108). Även i Finland har man diskuterat diakonins betydelse och definition, till exempel Esko Ryökäs (2021) som visar hur man är av olika uppfattning om

den traditionella och ursprungliga förståelsen. I den här artikeln utgår jag från den definition som EvL presenterar på sin webbplats (*Diakoni* 2022):

Diakoni är omsorg och tjänande. Den är en del av kyrkans liv och ett uttryck för den kristna tron.

Diakonin tar sig uttryck på många olika sätt, men utgår primärt från Jesu exempel och undervisning. Jesus mötte människor som behövde hjälp; fattiga, sjuka och utslagna. Han lyssnade på dem, botade, hjälpte och berättade om Guds kärlek och förlåtelse.

Diakoni hör också nära ihop med samhällsansvar. De strävar båda efter en ansvarsfull livsstil och rättvisa strukturer i samhället.

Forskare menar att kyrkans roll i det finländska samhället är påverkad av den lutherska tvåregementsläran, enligt vilken Gud styr världen, men ansvaret för välfärden ligger hos staten (Pessi m.fl. 2009, 209–210). Det betyder att den lutherska teologin har gynnat en syn på staten som god, men också stärkt statens makt samtidigt som den försvagat kyrkan som en separat social aktör. Detta synsätt bäddade, speciellt efter andra världskriget, för vad som utvecklades till den välfärdsstat som vi i dag känner till. Här kan speciellt noteras att diakoniarbetarna fram till år 1972 också fungerade som sjukskötare, en uppgift som fräntogs dem i samband med den nya Folkhälsolagen (Hiilamo 2012, 405). Liksom i andra nordiska länder har den lutherska kyrkan i Finland ett nära förhållande med staten, även om Finland inte längre har en statskyrka, men nog en kyrkolag (Pessi m.fl. 2009, 209–210). I den stipuleras att diakonin ”i enlighet med sin bekännelse...” skall ”...förverkliga kärleken till nästan” (KL 1993, 1:2). Kyrkan vill själv betona den som är i störst nöd och som inte får hjälp från annat håll (KO 1991/1993, 4:3). EvL:s senaste strategi *Öppna dörrar* (2020:4) proklamerar att man tar de allra svagastes parti och ger en röst till de i samhället som inte kan stå upp för sig själva. Kyrkan tror att behovet av diakoni kommer att öka, även om kyrka och tro blivit mer osynliga i samhället, eftersom det finns en förväntan på att kyrkan vid kris står för tröst, hopp och trygghet (diskuteras närmare i Hellöre & Vikström 2022).

I Finland definieras diakoniarbetarens kärnkompetens i dokumentet *Diakonian viranhaltijan ydinosaamien* (2010), som handlar om en kristen och på tron grundad uppfattning om människan. Det är Gud som har gett människan hennes unika värde som är lika stort för alla, omöjligt att dela, förhandla, förtjäna eller förlora. Denna människosyn förenas med diakonins andra värden: omsorg, förtroende, gemenskap och social rättvisa. Som diakoniarbetare kan man vara antingen diakon med specialitet på socialt arbete eller diakonissa med inriktning på vårdarbete. Termen diakoniarbetare innefattar både diakoner och diakonissor. Diakoniarbetet är kundarbete, organisering av frivilliga krafter, nätverkssamarbete och påverkan. Diakoniarbetaren skall hjälpa och stärka människor till att kunna hantera sina liv (jfr *empowerment* ovan). I dokumentet framgår följande fyra kärnområden för diakoniarbetaren: 1) kunskap om att jobba med andligt liv, 2) kunskap om diakonins kundarbete, 3) organisations- och utvecklingskunskap, och 4) samfunds- och samhällskunskap.

Syfte och forskningsfrågor

Med avstamp i vad ovan presenterats om diakonins roll som en allt viktigare aktör för att hantera välfärdsfrågor – samt den alltmer förekommande empiriska och normativa forskningstraditionen i praktisk teologi (Bobrowicz & Mannerfelt 2021, 48) – blir det angeläget att fråga *hur* diakonins arbete utformas samt hur det kunde utvecklas. Detta görs redan bland annat i finländska *Diakoniarometri 2022* samt i de rikssvenska publikationerna av Engel (2008) och Christensson Drake och Linde (2022). Mitt syfte är att snäva in perspektivet på det finlandssvenska stiftet i Borgå, vilket balanserar mellan att vara finländskt, men ha svenskspråkig majoritet och därför påverkas både av Finland och Sverige. Studien är sålunda en tvärsnittsstudie av diakoniarbetet i Finland, med speciell fokus på den svensktalande befolkningen. Detta perspektiv saknas i existerande forskning. Därför frågar jag mig i den här artikeln *hur diakoniarbetarna upplever sin uppgift i Borgå stift samt hur denna kunde utvecklas och förnyas*. Därmed är artikelns bidrag främst empiriskt med deskriptiva och normativa anspråk.

Forskningsfrågorna är fyra, varav de tre första är empiriska och den sista normativ:

1. Vilken är diakonins uppgift enligt diakoniarbetarna själva?
2. I vilken mån ser diakoniarbetarna att de kan forma sitt jobb enligt sina egna prioriteringar?
3. Vem initierar kontakten till klienter enligt diakoniarbetarna?
4. Hur kunde diakonins uppgift förnyas och utvecklas?

Studien avgränsas till nutid, till Borgå stift, till diakoniarbetarens perspektiv och till 22 semi-strukturerade djupintervjuer.

Metod och material

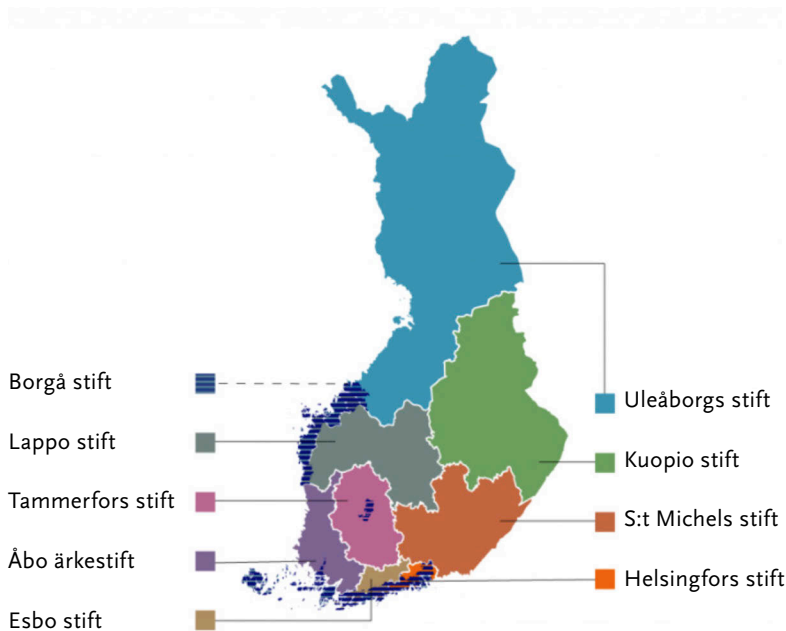
Jag gjorde 22 semi-strukturerade djupintervjuer över Zoom under juli-september 2021 med syfte att skapa förståelse (Robson & Foster 1989, Strauss 1987) för diakonins verksamhet i Svenskfinland. Tidpunkten sammanföll med coronapandemin, och kring detta ställdes också frågor, men den huvudsakliga fokusen låg på diakonins uppgift, värdeskapande, och nätverkande i samhället, speciellt med skyddshem. Det transkriberade materialet finns i digital form hos forskaren, i en säker databas på Åbo Akademi och är fullständigt anonymiserat.

Populationen, den grupp av individer som är målet för en undersökning (Ejlertsson 2005, 18; Halvorsen 1992, 95), utgörs av alla diakoner i Borgå stift. Man kan se populationen som en fallstudie, eftersom den är en klart avgränsad enhet (Halvorsen 1992, 99). Borgå stift utgör här ett naturligt geografiskt kluster. Vid fallstudier är man ofta intresserad av processer, alltså hur något förlöper, och av en helhetsförståelse (Halvorsen 1992, 67–68). Johannessen och Tufte (2003) menar att fallstudien inte är en egen metod, utan en forskningsstrategi.

Informanterna är utvalda så att de representerar olika delar av Borgå stift. Utifrån Miljöförvaltningens bestämning kan fjorton

informanter anses arbeta i landsbygdsmiljö och åtta i stadsmiljö (*Klassificeringen av stads-...* 2020). Informanterna består av båda könen, dock av färre än tre män, men det precisa antalet anges inte av anonymiseringsskäl. Detta kan jämföras med att Borgå stift under 2021 som mest hade 94 personer i arbete och att färre än sex var män, siffror lägre än sex anges inte (*Statistik om kyrkan 2022*).

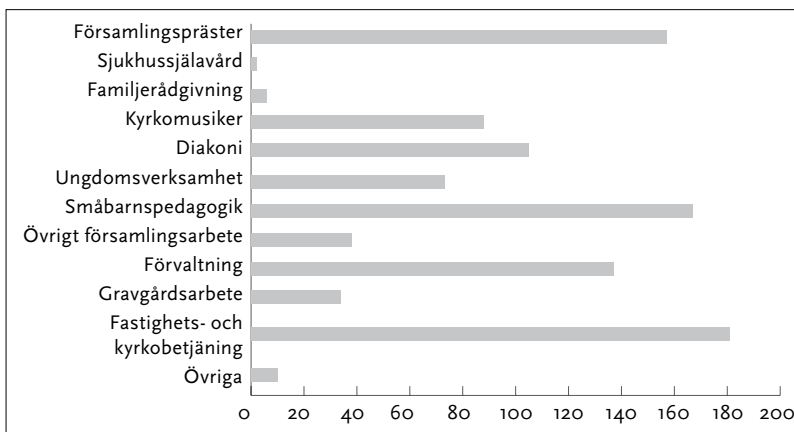
Ansatsen är närmast explorativ (se t.ex. Stebbins 2001), vilket är att föredra när det undersökta fenomenet inte är väl utforskat sedan tidigare (Johannessen & Tufte 2003, 21). Målet är att genom innehållsanalys få fram beskrivande berättelser ur diakoniarbetarnas perspektiv. I den fulla intervjun ingick 17 frågor, varav primärt tre används i denna artikel. Intervjufrågorna sammanfaller med forskningsfrågorna (1–3) till sitt innehåll, men är omformulerade och riktade till informanterna i intervjun. Informanterna har getts varsin bokstav från A till V som pseudonym för anonymiseringens skull.

Figur 1. Stiftens utbredning i Finland. Borgå stift skuggas i mörkblått. Källa: *Om Borgå stift* (2022).

Om materialet kan tilläggas att det under det studerade året fanns 47 församlingar i Borgå stift. Geografiskt är stiftet utspritt längs med kusten med inslag av områden i centrala Finland, sålunda täcker stiftet inte ett geografiskt enhetligt område (se Figur 1). Detta beror på att stiftet består av de församlingar i EvL som har svenskspråkig majoritet. Även den riksomfattande Tyska församlingen samt Rikssvenska Olaus Petri församling hör hit. Det sammanlagda medlemsantalet är ca 230 000 personer. (*Om Borgå stift 2022.*)

Antalet tjänsteförhållanden inom diakonin var 105 under året. Dock var alla inte fullt besatta, endast 93 personer var i arbete i slutet av året. (*Statistik om kyrkan 2022.*) Andelen intervjuade är således 24 % av diakoniarbetarna. Som jämförelse kan nämnas att antalet anställningar för församlingspräster i stiftet var 157, och inom småbarnspedagogiken 167. Flest anställda per grupp fanns inom fastighets- och kyrkobetjäningsarbete, 181 (se Figur 2). Medelåldern för diakoniarbetarna var 51 år.

Figur 2. Antalet anställda per yrkesgrupp i Borgå stift år 2021. Det totala antalet anställda i Borgå stift år 2021 var 998, av dessa är 9,5 % inom diakonin. Källa: *Statistik om kyrkan (2022)*.

De tre största aktiviteterna i Borgå stift var under 2021 ett på förhand överenskommet möte (vilket sker oftast), ett slumpmässigt möte samt besök eller dejourering. Vid jultiden förhöjdes alla dessa former av arbete kraftigt. (*Statistik om kyrkan 2022.*)

Resultat från den empiriska analysen

Resultatet från den empiriska undersökningen presenteras i tre underrubriker i enlighet med hur forskningsfrågorna ställdes. Först går jag igenom hur diakoniarbetarna upplevde diakonins uppgift, sedan hur mycket de upplever att de kan påverka sitt jobb och sist vad de berättar om vem som oftast initierar kontakten till klienter.

▪ **Diakonins uppgift**

Många av informanterna hänvisar till kyrkolagen (KL) och kyrkoordningen (KO) när de skall berätta om hur de ser på diakonins uppgift. Att hjälpa där nöden är störst formuleras på olika vis, en informant talar specifikt om där nöden är stor, (C). En annan menar att det inte bara är i kris diakoniarbetaren är medvandrande, utan också i glädje (F). En del talar om att ”fånga upp de som har sökt hjälp av samhället men ändå inte klarat sig” (A). J berättar:

När socialen kan ge enligt vissa regler så kan diakonin gå utanför, vi har inte lika strikta regler som många av de här statliga och kommunala inrättningarna har, utan vi ser mera på helhetsituationen och situationen just nu.

Diakonin porträtteras som den absolut sista möjligheten att få hjälp. Många gånger är det ekonomisk hjälp som här åsyftas, att få mat på bordet eller komma ur en låst ekonomisk situation. Centralt är också att hjälpen ges åt alla: ”Att föra Kristi kärlek, utan att fråga bakgrund eller vad man tillhör, man hjälper också de som inte hör till kyrkan, man hjälper alla som är i behov” (L). Vissa klienter träffar man en gång och andra under flera års tid (M). Men diakonin är också samtalshjälp och handgripligt stöd i att hantera en situation, till exempel att gå till socialen eller Folkpensionsanstalten (FPA, som ansvarar för de sociala stödfunktionerna i Finland). Någon påpekar också att det är diakonins, och hela kyrkans uppgift, att erbjuda gemenskap (K, L, M). Kort sagt kretsar svaren om diakonins uppgift kring: 1) ekonomiskt stöd, 2) samtalsstöd, 3) stöd vid praktiska ärenden, och 4) gemenskap till varandra och till Gud.

Gällande det **ekonomiska stödet**, kan konstateras att många informanter genast börjar prata om pengar när jag frågar om diakonins uppgift. Exempelvis säger en informant:

Vi har en ganska stor kris-budget [...] och vi är en församling som satsar på diakonin och då blir det ju liksom att vad är då kris, för ett samhälle har ju också ansvar i kriser. Socialtjänsten har ansvar för att människor har mat på bordet och någonstans att bo och det inkluderar ström och vatten och sånt här. [...] vi skall inte ta över kommunens ansvar, samtidigt kommer folk med hyresskulder, skulder de har för att de har spelat upp sina pengar eller druckit upp pengar och då är det ju en kris på ett annat sätt, för FPA och socialen säger att du har ju fått de där pengarna redan. Och då är ju frågan om att skall vi betala och jag tänker att om det nu hjälper människan att komma upp ur den där gropen. [...] tålmodet är kanske inte lika långt inom det kommunala och vid offentliga ställen, där kan det ju hända att diakonin har lite längre tålmod och att vi tänker att okej, nu har det igen farit, men vi försöker tillsammans jobba vidare. (S)

Åsikterna går starkt isär bland diakoniarbetarna om huruvida den ekonomiska hjälpen är en välkommen del av diakoniarbetet eller inte. De som är för menar att en ekonomisk kris är en väg till bekantskap med diakonin, en kontakt som ofta kan fördjupas eftersom problemen sällan är enbart ekonomiska. Då är diakonins uppgift att ge både ekonomiskt stöd och samtalsstöd. De som är mot upplever sig som en betalautomat (H) och menar att det är välfärdssamhällets ansvar (socialväsendets) att människor har tak över huvudet, mat och värme. De ser att samma människor kommer år efter år och att den ekonomiska hjälpen inte alltid för en människa framåt. Q framhåller att det är människomötena tillsammans med evangeliet som bör vara i centrum, och diakonin skall inte vara en social instans som ger ekonomiskt stöd.

Gällande **samtalsstödet**, visar empirin att klienterna ofta är personer som antingen inte har några nätverk, varken i form av släktingar, familj eller vänner, eller som har problem i sina relationer. En diakoniarbetare dristar sig till att uppskatta att 90 % av klienterna är just de som saknar nätverk (P). B beskriver diakonins uppgift som "att stöda människor i sitt förhållande både till sig själva och till sina medmänniskor och till Gud, oberoende av vilken ålder de finns i" (B). Att via samtal stöda relationsbyggande är viktigt. Att lyssna framträder som viktigt, likaså att man har tid att ge, inte bara en inbokad glugg på 20 minuter, utan den tid som

behövs. ”Att ha ögonen öppna och vara alert och lyhörd, med åren har det blivit alltmer viktigt att vara den här lyssnande medmänniskan” (O). I bemötandet är det viktigt att vara just medmänniska och inte möta människan från ovan. O använder ogärna termen klient, men konstaterar att ”man måste”.

Att vara till **praktisk hjälp** kan för någon respondent betyda att hitta alla stödfunktioner som samhället har (I) eller att till och med handgripligen ordna med olika myndighetsärenden för den som inte klarar det själv. För en annan är redan det att gå för långt. H ser att diakonins uppgift är ”att hjälpa och stöda till självhjälp. Inte att fixa eller vara en betalautomat, utan finnas till, gå bredvid, lyssna, ställa frågor. Att vara en medmänniska.” Men hjälp i praktiska ärenden är också ett sätt att visa den kristna identiteten:

Att möta människan och den enskilda människan, tycker jag är viktigast, det här mötet med den som lider, som har det jobbigt på olika sätt och att försöka lyssna och vara till stöd och hjälpa på olika sätt, också med praktiska saker och att förmedla där, i det här mötet, Guds kärlek, att varenda liten människa är värdefull. (T)

En speciell form av praktiskt stöd sker vid språkförbistring, som gör att den som är utanför inte heller orkar eller klarar av att söka den hjälp hen har rätt att få från samhället. Studien visar att det speciellt är svenskspråkiga, och invandrare som blivit integrerade på svenska, som har det kämpigt i finska sammanhang, varför man kan tänka sig att Borgå stift här skiljer sig från andra stift i Finland.

Också den digitala världen orsakar svårigheter att ta sig fram.

De har det nog jättejättesvårt. Där är det nog att gå vid dess sida och vara med den och på bästa möjliga sätt försöka hjälpa där. Att vara med dem som mest behöver hjälp och som har lättast att bli utanför samhällets stödfunktioner, för allt har blivit jättesvårt när allt har blivit via nätet, man skall boka dittan och dattan så där. Det är så mycket med robotar och automatik och sen när man inte har ork att fundera på det så. (U)

Vad gäller **gemenskapen till varandra och till Gud**, resonerar många att diakonin är alla kristnas uppgift. K uttrycker sig så här:

Vi är inte en kyrka om vi inte är diakonal. Det är inte jag som sköter diakonin, det gör vi i alla forum, i gudstjänsten, det gör vår husmor, vår ungdomsarbetare, allt i vårt arbete så skall skapa den här gemenskapen för alla.

L nyanserar den här bilden genom att påpeka att alla behöver ha ett diakonalt hjärta, men den yrkeskunskap som diakoniarbetaren har kan vägleda en människa i ett svårt vägska. Den professionella skall då med sin människo- och samhällskänedom kunna vägleda den behövande i frågor hen inte behärskar själv. Till professionaliteten, säger L, hör också att kunna veta vem som ärligt söker hjälp och vem som försöker utnyttja systemen.

Oftast är det så att om något börjar rasa så det kan hända att där finns många olika svårigheter, parrelationen, ekonomin, barnen, eller något annat. Det är inte bara det ekonomiska, utan också att diakonin är fysisk, psykisk, ekonomisk och andlig hjälp, alla fyra typer av hjälp hör till. (L)

Många använder termen medvandrare för att beskriva hur de delar en klients liv under en kortare eller längre tid (t.ex. M, F). "Huvudsaken att gå bredvid, lyssna och finnas där. Se människan" (J). Det är viktigt att skapa mötesplatser för dem som behöver det (M). När det inte längre finns tid för småprat i vårt samhälle på samma sätt som förut, blir många ensamma i ett förtvivlat behov av att umgås:

Men sen är det mycket att vandra med, i det här samhället när mycket, när man inte mera går in på en bank och småpratar och ingen mera småpratar, så det här behovet, och att närvårdarna tvingas göra hembesöken väldigt korta, springa in och springa ut, så där har diakonin en plats att sitta och umgås med äldre och ta ut dem och fara med en som fått en cancerdiagnos till de här första mötena och fara med en flykting när de får sina resultat, att blir det negativt som det ofta blir när man kallas till polisstationen, men gå med, vara den här medvandranen. (P)

N ser diakonins gemenskapsbyggande som att gå ut och finnas till hands för dem man snubblar över, eftersom arbetet till sin natur är gränslöst och hjälpbehovet bottenlöst, vilket gör en "lätt uppgiven". Ändå skiljer sig det kristna diakoniarbetet, enligt informanter, från den insats som andra aktörer i tredje sektorn gör:

Det handlar mycket om att gå ut [och träffa människor] och det handlar om att jobba med individer, det handlar om att jobba med grupper och ibland kan det ju vara någon typ av samhällsarbete, men att gå ut, ramen eller grunden för vårt arbete är att vi jobbar i kyrkan, i församlingen, och det finns något man skulle vilja peka på. Kalla det då det kristna hoppet eller något, men det där. Skulle vi inte ha det skulle vi lika gärna kunna heta Röda Korset eller Folkhälsan. (N)

Gemenskapsbyggandet kan också bli ett problem när grupper som funnits länge och klarar sig bra själva tar tid från individuella besök hos till exempel mentalvårdspatienter eller personer med funktionsnedsättningar om inte kan ta sig till gruppträffar. R upplever detta som en stor källa till frustration i sitt arbete då många dagar i veckan knyts till existerande grupper. ”Världen förändras och vi måste vara öppna för att se behoven i dag och det är inte samma värld vi lever i (som tidigare).” Här får hon medhåll också av några andra (t.ex. V).

Slutligen, när diakonin har hjälpt en människa i den akuta situationen är det dags att gå vidare och se var nästa utmaning finns, menar flera av informanterna. C säger:

Ett sånt här aktivt utvärderande att skall vi göra det här eller är det dags för oss att gå vidare och göra något annat? Det tycker jag är en anda som skall genomsyra diakoniarbetet. [...] det är lite av en frestelse att stanna kvar i de här trygga verksamheterna, det som vi alltid har gjort. Vi har ju sånt också som vi är ut och är in gör samma, som vissa såna här pensionärsamtalsgrupper och vissa såna här mindre hur skall jag säga aktuella grupper och sammankomster, men vi får inte bara gå omkring och göra det, utan vi behöver aktivt söka nya områden.

En annan (D) uttrycker sig mera drastiskt, även till sina klienter:

Till de här nya klienterna som jag får säger jag att min uppgift är att hjälpa och stöda och putta på och sen hoppas jag att jag inte ser dem igen. Att det är ju diakonins uppgift att hjälpa någon på fötter så att den klarar sig själv. Att det är krisarbete i den där akuta krisfasen som någon har.

I sista hand handlar diakonin om bemyndigande, att hjälpa till självhjälp i en svår livssituation, för den som behöver lite stöd och hjälp framåt i livet (t.ex. E, H). Eller i mindre drastiska situationer, att möta en människa i den situation som de är i, i alla åldrar (F).

Diakonins uppgift är med andra ord att göra sig obehövlig, och om det inte är möjligt, att finnas vid medmänniskans sida.

▪ **Möjligheten att påverka sitt arbete**

Många informanter upplever att de till stor del kan forma sitt arbete enligt egna prioriteringar (t.ex. A, B, S, G). Så här svarar några informanter: "Jag tycker nog att jag kan forma det väldigt mycket och det är det fina med det här jobbet, att man kan använda gåvorna man har och styra enligt det" (H). "Det kan jag helt och hållet tycker jag" (O). "Det finns stora möjligheter att påverka vad jag skall göra – bara jag förstår att göra det" (C). Andra har svårt att svara entydigt på frågan, det lutar åt ett "både och", eller så har respondenten olika erfarenheter av skilda församlingar (t.ex. Q, P, R). Men det finns också ett par individer som anser att de inte kan forma sitt arbete som de önskar.

Det har varit jättesvårt under åren. Nu har jag ju varit många år diakonissa, och jag har nog mest haft svårt med mig själv under de här åren, för jag har varit så fast i vad jag borde vara, eller i vad andra förväntar sig av mig, jag har varit rädd att göra och vara den diakoni som jag står för. (K)

Centrala faktorer som framkommer i materialet vad gäller hur man kan påverka sitt arbete är traditioner, graden av struktur på arbetet samt församlingens storlek. Nedan går jag igenom dessa tre faktorer.

Det som i empirin tydligast hindrar diakoniarbetarna att forma arbetet som de själva önskar är **traditioner och vanor**. Något har blivit gjort på ett visst sätt och upptagit arbetsbilden redan en tid och det tycks svårt att avveckla existerande verksamheter. Diakoniarbetaren upplever sig beroende av förmannens och/eller klienternas (gruppers) förväntningar och kan inte avstå en viss verksamhet (t.ex. K). R säger: "Det är tudelat, för egentligen är det ett självständigt arbete och jag har möjlighet att forma mitt arbete, men sen är det de här kraven som ändå finns att det ändå inte går ihop". Informanter upprepar att de får eller själv väljer flera nya uppgifter, men har svårt att också sälla bort (M, C, B). P konstaterar: "Man måste kunna svänga om i sin kalender, säga hej då till gruppen där man inte har en aktiv roll och gå på det

där hembesöket eller gå till det där sjukhuset eller så här, så där måste man känna sig för, och känna för och emot”. Uppvaktningar, konfirmandarbete, vissa institutionsbesök samt registrerande av statistik och administration är sådant som flera informanter (S, P) menar att inte kan kompromissas bort. Coronapandemin har föranlett omprioriteringar i flera församlingar, vilka även får följer på sikt. En informant berättar om öppna mottagningar som har stängts för gott, eftersom klienterna hittar diakonin via andra kanaler, och på så vis frigörs mera tid (I).

En annan återkommande kommentar gäller **spänningen mellan frihet och struktur**. Ju större flexibilitet desto större stress för hur man skall välja för att prioritera rätt. Eftersom diakonin möter ett hav av ändlösa behov skapas lätt prestationsångest när valet står till en själv, å andra sidan syns en frustration när valmöjligheterna begränsas. Situationen kompliceras ytterligare av att hjälpbehoven kan vara diffusa och maskerade.

Vi är nog ganska fria här [...] Det är ju på gott och ont som vi är ganska lämnade åt oss själva så att säga. Det gör ju också att man inte riktigt vet att var vill de ha oss, var vill de att diakonin skall finnas? Vi har nog en diakonidirektion så att jag tänker att vi får söka stöd där, men jag tror nog att jag har ganska stora möjligheter att forma det lite som jag vill. (Q)

Jag tycker jag har en enorm frihet i mitt arbete och det är ju någonting helt fantastiskt i dessa tider, samtidigt gör det det svårt för det blir så svårt att strukturera och i dessa tider så väldigt svårt att prioritera och välja vad man skall arbeta med och vad man inte skall arbeta med. Så det är frihet, samtidigt så har ju väldigt många av oss grupper till exempel som strukturerar dagarna också, men man skulle ju inte ha de grupperna om man inte skulle ha gått med på det i något skede. (N)

L berättar att den som lyckas berätta den bästa historien om sitt liv ibland är den som får bäst och störst hjälp. Därför måste diakoniarbetaren även kritiskt kunna evaluera trovärdigheten hos en klient och det motsatta, det vill säga läsa mellan raderna hos en annan, vars behov inte genast framkommer tydligt. Denna typ av osäkerhet skapar också stress, menar L, och är en form av frihet att välja huruvida man skall tro en klient eller inte.

Ganska många hade en åsikt om huruvida **församlingens storlek** utgör en god eller dålig möjlighet att påverka sitt jobb.

Det rådde även delade meningar om ifall ett större team gynnar eller begränsar ens profileringsmöjligheter. V ansåg för sin del att lagarbetet ger bättre potential att profilera sig enligt egna styrkor eller intressen (V), medan andra upplever att ett större team begränsar en.

Jag har jobbat också i församlingar där jag har jobbat ensam. Där måste man ju hinna med alla delar, men där är det ju inte heller någon som säger så mycket ja och nej, utan man kan ganska långt forma det. Sen har jag också jobbat i en församling med tre diakoniarbetare och där är det ju ganska styrt förstås att man har sina egna områden. Och då får man ju hoppas att man får sådana områden som man brinner för. Det är inte alltid det lyckas så. Där är väldigt stor skillnad att vilken församling man är i. (O)

Nyckeln till arbetsglädje verkar ligga i ett bra ledarskap i församlingen, ett sådant som ger friare händer att själv utforma sitt arbete (J, H, E). Självständigheten kan bestå av att förmannen och församlingsrådet tillåter tomma luckor i kalendern och godkänner att arbetsbilden kan avspegla diakoniarbetarens egen vision och egna gåvor. Luckor i kalendern behövs för att kunna finnas till vid akuta behov, utan att det går ut över ens egen fritid (P, I). Det finns ju ingen socialtjänstlag att uppfylla, påpekar en (S).

▪ Varifrån kommer klienterna?

Eftersom materialet samlades in under coronapandemin, ser kontakten till klienter lite annorlunda ut i insamlingsögonblicket. Empirin visar att öppna mottagningar har flyttat till nätet och telefonen och gruppverksamhet kan inte ordnas i samma utsträckning som tidigare. I svaren har detta speciellt beaktats och tas upp nedan. I övrigt bygger svaren på hur det vanligtvis går till inom diakonin under normala förhållanden. En del har också varit i sitt värv många år och kan svara med ett längre perspektiv, andra har bytt arbetsplats inom diakonverksamheten flera gånger och ger ett mera varierat svar. Studien visar att diakonins klienter ofta hittar fram själva, och många uppger att deras arbete formas mest av denna grupp (t.ex. J, H, A, I, L). Andra igen upplever att det uppsökande arbetet överväger, det vill säga att diakoniarbetarna själva söker upp sina klienter, till exempel vid dödsfall (t.ex. B, M). Situationen varierar för många under året och av olika orsaker.

Viktigt att notera är att båda typerna av kontakt i olika grad finns hos alla diakoniarbetare. Nedan presenterar jag i mera detalj och med exempel svaren för de olika kategorierna: klienter som söker upp diakonin, diakonins uppsökande verksamhet och övriga svar.

När det är en **klient som själv hittar till diakonin** berättar det bland annat om att man känner till diakonin, man har förtroende för verksamheten och man vågar vända sig till kyrkan i en angelägen situation. Därför berättar det en del om själva diakonins verksamhet. Som en respondent påpekar kan det också vara ”som med så många andra saker i livet att så länge man har det ganska bra så noterar man inte att vad finns det för hjälpbehov och instanser” (D). En annan menar att mun-till-mun metoden fungerar bra och att hen inte behöver ”fiska klienter” (H). En tredje uttrycker uppgivet att det ”tyvärr är så att klienterna hittar diakonin”, men att framtidsvisionen är att diakonin i större utsträckning skall kunna söka upp sina klienter och i nya sammanhang visa att diakonin finns och att det inte är farligt att vara i kontakt med kyrkan (I). Samma anda finns hos O: ”det har varit ett problem i mitt arbete att jag inte har haft tid att själv söka upp.” I flera fall framgår att klienten är den som tar första kontakten (F, J, L, M, Q, U). Det kan vara till exempel en släkting eller en vän som fått hjälp själv och som tipsar om att man kan ta kontakt. Ibland är det en myndighet som FPA eller socialen. När en relation etablerats kan den dock förändras så att diakoniarbetaren tar kontakt ifall klienten inte hör av sig som väntat.

I mitt jobb nu så är det nog klienterna som tar kontakt, åtminstone den här första kontakten. Men sen bestämmer vi ju nästa träff om vi redan har träffats. Om jag har haft någon som jag är lite orolig för hur det gick, så om jag inte har hört något så kan jag om jag har tid ringa upp dem och se hur det går för dem. De lämnar nog lite på hjärtat så här de här som jag har haft kontakt med. Då tar jag kontakt fast de inte tar kontakt själva. (A)

I de fall där **diakonin söker upp klienter** är det många gånger en etablerad tradition. Många förväntar sig att diakonin eller kyrkan skall ta kontakt i en viss situation, till exempel vid en nära anhörigs bortgång, vid uppvaktningar eller inför julen om man är mindre bemedlad. Så är också ofta fallet i sorgegrupper eller till exempel för mentalvårdspatienter (T, V). B beskriver sin situation:

Klienterna förväntar sig att jag skall ta kontakt. Och det ger mig en liten stress, det skulle vara trevligare om den som känner behov skulle ta kontakt, då skulle jag vara lite mera säker på att vi ... men jag känner nog att folk sitter och väntar och tycker att men inte är vi väl bortglömda, men inte tar de heller kontakt så där. Det är nog en utmaning. Att i stadsmiljö är det nog mera vanligt att klienterna tar kontakt. Men i ekonomiska ärenden tar de nog själva kontakt, och det har ökat nu nog, också under coronatiderna.

Empirin visar att hembesök oftast sker på diakoniarbetarens eget initiativ, många gånger efter uppmaning av en släkting, närstående eller myndighet. Men den uppsökande verksamheten vittnar också om att diakonin själv kan styra in sin verksamhet på ett område den identifierat som angeläget. Därför medför diakonins uppsökande verksamhet en möjlighet till att verka på nya områden och visar på en pionjäranda, en möjlighet att hoppa in där det finns en lucka (J). Alla är inte så förtjusta i den här formen. K menar att hen inte lyckats så bra i arbetet när hen sökt upp ett problem, men att det handlar om att skapa gemenskap kring olika teman, och därigenom hitta klienter (även N). Man kan skapa gemenskap på många olika sätt: genom grupper, att röra sig i olika sammanhang, besöka ett café regelbundet eller genom att aktivera sig i olika föreningar. Behovet av diakoni är större nu än tidigare, säger R, som upplever sig balansera mellan grupper hen av tradition länge deltagit i och nya klienter i akut behov av hjälp. Hen kontaktas av myndigheter som önskar att diakonin rycker in vid olika svåra fall. ”På några dagar tar psykolog, psyk och socialarbetare kontakt [...] men kyrkoherden sade åt mig att det är viktigt att jag är med i symötena” (R). Hen önskar själv ha mera tid för akuta klientmöten och större förståelse för att man måste räcka till för personer som inte kan tala för sig själva. Tystnadsplikten förvärrar situationen, menar R, eftersom hen inte kan berätta om sina klienter för förmannen. Därmed accentueras också den gränslöshet som karaktäriserar diakoniarbetet.

Några **övriga aspekter** framkommer också. Som svar på frågan hur kontakten till klienter uppstår svarar N så här: ”Jag vet egentligen inte. Jag brukar säga att klienter finns. Och människor finns. Och människomöten finns. Sen finns det tusen olika sätt att få den här kontakten.” Flera informanter upplever att kontakten är både uppsökande och mottagande.

Både och, en del klienter tar ju kontakt själva, på eget initiativ själv, men jag värdesätter den här uppsökande verksamheten väldigt mycket och jag tycker det är en oersättlig verksamhetsform, eller vi behöver ha den verksamheten i kyrkan, för alla vågar inte eller kan inte ta kontakt, för de kommer sig inte för. I en landsortsförsamling, som jag ju då har jobbat i, hela mitt yrkesliv, är ju nog den uppsökande verksamheten större än de som självmant tar kontakt. Men det har blivit vanligare och lägre tröskel att ta kontakt till en diakoniarbetare. Så jag skulle nog säga att den grupp som självmant tar kontakt, det är en grupp som växer. Och då är det oftast mathjälp och ekonomisk hjälp man vill ha. (E)

Coronapandemin har medfört att den uppsökande verksamheten fått mera plats än den hade tidigare. I och med att öppna mottagningar stängde och människor drog sig undan kontakter, har också färre klienter sökt upp diakonin, med undantag av de klienter som kommer på grund av ekonomiska behov. Det har lämnat ett vacuum som gjort några informanter osäkra på hur klienterna mår och har det, samt på huruvida man bör ta kontakt eller inte (t.ex. F). På en del håll har man genom telefonlistor ringt runt till församlingsmedlemmar och hört om de behöver hjälp, och på så sätt hittat nya klienter (S, P). På andra håll har understödsprinciperna ändrat och det krävs av en klient att man skall ta med kontoutdrag från de senaste månaderna för att kunna få ekonomisk hjälp. Det har lett till att klienter faller bort, kanske för att det är för svårt eller till och med omöjligt för någon att få fram erforderliga dokument. En annan möjlig förklaring är att man inte vill visa sina tillgångar och utgifter (G).

Diskussion och slutsatser

I empirin har jag sökt svar på frågan hur diakoniarbetarna upplever sin uppgift i Borgå stift samt hur denna kunde utvecklas och förnyas. Sammanfattningsvis visar empirin på diakonins uppgift som bestående av ekonomiskt stöd, samtalsstöd, stöd vid praktiska ärenden och erbjudande av gemenskap. Gällande det ekonomiska stödet måste framhållas att empirin innehåller vitt skilda syner på huruvida den ekonomiska hjälpen skall vara en del av diakonins uppgift eller inte (t.ex. H och Q som är emot och S och J som är för). För att ta sig an nya uppgifter, måste traditioner

förändras och en del uppgifter lämnas bort. Detta kräver en inre styrka av diakoniarbetaren. Därtill ter det sig som att diakonin ser människas möjligheter också när hen misslyckas. Hoppet och kärleken, det vill säga det kristna budskapet, som diakonin står för skymtar mellan raderna. De svenskspråkiga diakoniarbetarna lyfter fram att en del av deras jobb innebär att göra samhället tillgängligt för dem som inte behärskar finska. Diakoniarbetarnas initiativ blir särskilt viktigt för att nå de som inte själva förmår ta kontakt. För detta behövs tid och möjlighet att forma sitt arbete, men även initiativkraft, kommunikation och visioner. Oftast är det i ekonomiska frågor som klienter själva tar kontakt, mer sällan vid hembesök. Vidare tyder svaren på att det är vanligare i städer att klienter själva hittar diakonin, medan det på landsbygden oftare förväntas att diakonin själv agerar och tar kontakt. Samtidigt vittnar informanterna om att det är både svårare och lättare för klienter att ta kontakt om man känner varandra från tidigare, det beror på typen av behov. Möjligtvis är det så att ju mera tabubelagt behov, desto svårare att ta kontakt med någon man känner.

Empirin har analyserats explorativt utifrån mönster som framstår i materialet i en innehållsanalys. Dessa är studiens deskriptiva resultat. Jag vill vidare diskutera materialet med utgångspunkt i det inledande teoretiska ramverket, vilket utmynnar i även normativa bidrag. Först, diakonins ansvar för kyrkans trovärdighet måste problematiseras, eftersom en sådan syn instrumentaliserar diakonins roll. Att det de facto är diakonin som gör kyrkan salongsfärdig och behåller betalare av kyrkoskatt gör inte diakonin mindre värdefull i sig själv. Däremot kan man tänka sig att diakonin på så vis blir värdefull både i en inre och yttre mening. I materialet syns många exempel på hur den kristna identiteten förs fram i arbetet utan tanke på vare sig skapande av trovärdighet i samhället, eller omvändande av klienten. Däremot är det intressant att notera att det i den ekumeniska utvecklingen har blivit allt vanligare att tala om kyrkans trovärdighet, hur kyrkan ser ut för människor, uttryckt av till exempel Ham (2014, 108) i att diakonin är ett Guds instrument för att ge liv till en fullvärdig skapelse, en tanke som ändå inte på något sätt är ny (se bl.a. Brodd 1997, 15, 32–37).

Detta för oss in på följande reflektion, evangeliseringens betydelse för att skilja diakoni från mission. En del informanter är

tydliga på den här punkten, att tron inte skall få spela någon roll för själva diakoniarbetet, medan andra balanserar på en tunn lina mellan dessa två verksamheter. Exempelvis menar N att diakonin skiljer sig väsentligt från tredje sektorns arbete då diakonin exklusivt inkluderar det ”kristna hoppet”, som N uttrycker det. Q:s berättelse fångar in skillnaden till sociala instanser med att det är människomötena och evangeliet som bör stå i centrum. Är diakoniarbetet de facto en dold evangelisering, vilken sker utan medmänniskans informerade samtycke? På EvL:s hemsida (*Diakoni* 2022) står att diakonin tar sig många uttryck, med hänvisning till vad Jesus gjorde, och här ingår också att han ”lyssnade på dem, botade, hjälpte och berättade om Guds kärlek och förlåtelse”. Därmed är gränsen mellan diakoni och mission inte heller tydlig från kyrkans egen sida, vilket naturligtvis beror på hur man definierar diakoni respektive mission.

En tredje reflektion gäller användandet av ordet klient, som O säger att man ”måste använda”. Termen visar förvillande nog på en äldre syn på diakoni (subjekt till objekt), vilken kan te sig främmande för den som låtit sig inspireras av tanken om en ömsesidig relation (där man snarare utgår från subjekt till subjekt). Å andra sidan påpekar flera intervjuade att idén är att hjälpa klienten till självhjälp, till och med att göra sig onödig. Detta i sin tur visar på en förlegad terminologi som inte avspeglar det bemyndigande som de facto sker i arbetet (se t.ex. E, H och D som hoppas att inte se klienter mera), och som Ham (2014) talar om i sin förståelse av *empowerment*.

En fjärde reflektion gäller vem som tar initiativ till kontakt. I den senaste diakoniutvecklingen utgår man från att kraften till förändring kommer nedifrån, i stället för uppifrån, det vill säga från klienten snarare än från diakoniarbetaren (Ham 2014, 109–110). Med avstamp häri kunde man tänka sig att diakoniarbetet skulle präglas av klientens initiativ. Men det förutsätter förstås att klienten känner till diakoniarbetet och vet hur man kan ta kontakt, samt att diakoniarbetaren är öppen för kontaktsökande. Materialet visar på viss frustration hos en del diakoniarbetare som tycker att de borde hinna med mer uppsökande arbete (t.ex. O och I). Här föreligger en viss spänning mellan å ena sidan vem som skall ta initiativet samt å andra sidan vilken tid diakoniarbetaren har att

disponera samt även mellan att marknadsföra sina tjänster och att inte göra det. I materialet framkommer olika ståndpunkter.

För det femte, ser många informanter diakonin som alla kristnas uppgift, och diakoniarbetaren (sig själva) som expert på att vägleda människor som inte hittar framåt själva samt den som kan dela vägen med dem som behöver en medmänniska. Denna syn sammanfaller med det karitativt-diakonala paradigmet, där såväl kyrkan som privatpersoner antas visa barmhärtighet, och där diakonin är ett uttryck för kristen identitet och allmänmänsklig godhet (Lounela 2018, 23–26).

Slutligen kan konstateras att alla fyra kärnområden som definieras i *Diakonian viranhaltijan ydinosaamien* (2010) exemplifieras i det empiriska materialet ovan, kanske med störst tyngdpunkt i nummer två (kunskap om diakonins kundarbete) och fyra (samskaps- och samhällskunskap, vilket jag förstår som hur man navigerar i samhället). Vad gäller kunskap om att jobba med andligt liv (nummer ett) och organisations- och utvecklingskunskap (tre) syns dessa betydligt mindre i materialet.

Resultaten i studien visar att det finns goda möjligheter att forma sitt arbete, däremot säger flera att det inte bara går att ta sig an nya uppgifter, då måste man också slopa gamla rutiner. Till det behövs mod, och stöd från förmän. Vad gäller kommunikation konstaterades i forskningsgenomgången att det behövs en aktivare marknadsföring av kyrkans tjänster, för att undvika eventuell ojämlikhet (Hellöre & Vikström 2022). I empirin framkommer att en stor del av diakonins kontakter skapas av klienter som vänder sig till diakonin, vilket stämmer väl överens med den senaste utvecklingen av diakonin. Om människor inte känner till diakonins existens föreligger risk att det blir slumpmässigt vem som får ta del av den strategi som EvL målar upp, det vill säga att diakonin skall riktas mot den som är i störst behov av hjälp. På basen av detta föreslår jag tre vägar framåt för diakonin i Borgå stift:

- A. Att modigare förnya verksamheten och utvärdera rådande arbetsbild med förmän.

- B. Att aktivare hitta dem som man identifierar vara i störst behov av hjälp, antingen direkt eller indirekt via föreningar, expertorganisationer eller motsvarande.
- C. Att tydligare kommunicera den hjälp som diakonin kan erbjuda för att möjliggöra att nya grupper hittar till diakonin och kan påverka dess utveckling, med andra ord att gynna jämlikheten hos potentiella klienter.

En sådan utveckling skulle förbättra diakonins möjligheter att komma i kontakt med de som är i störst behov av hjälp. Därmed skulle också diakonins lagstadgade uppgift, kyrkomötets beslut samt EvL:s strategi bättre förverkligas. För detta behövs även mera forskning till exempel i riktning mot Andreas Linderyds (2020, 95–107) grepp om diakonin på en marknad och om hur diakoni kan förstås som strategiskt varumärkesarbete i ideell verksamhet. För trots allt är diakoniarbetarna centrala i kyrkans ansikte utåt, och i byggandet av den gemenskap och solidaritet som vi behöver i dagens värld av individualisering och konsumtion vilket förs fram av Tony Addy (2017). Kyrkan behöver kunna navigera också i dessa vatten.

Sammanfattning

Denna specifika studie är en empiridriven forskning som utgör del av en större helhet kring diakonins värdeskapande roll. Här har jag försökt synliggöra Borgå stifts diakoniverksamhet utifrån diakoniarbetarnas egna perspektiv. På basen en innehållsanalys av tjugotvå intervjusvar år 2021 föreslås några normativa synpunkter. För att diakonin skall vara trogen sin uppgift och kyrkans strategi föreslås en modigare förnyelse samt tydligare marknadsföring av verksamheten och en större uppsökande verksamhet hos diakoniarbetarna.

Denna artikel är skriven som del i den tvärvetenskapliga forskargruppen *Värdegrund under omförhandling. Kyrkan som värdeskapare i Svenskfinland*, understödd av Svenska Kulturfonden in Finland.

Litteratur

- Addy, Tony (red.) (2017): *Re-forming Community Diakonia in Europe. Evaluation and Commentary from the European Solidarity Group*. Geneve: The Lutheran World Federation – A Communion of Churches.
- Alava, Hanna, Kela, Auli, Nikkanen, Anni & Paloviita, Pirjo (2020): *Diakoniabarometri. Aina uuden edessä*. Kirkko ja toiminta, 88. Helsingfors: Kyrkostyrelsen.
- Bobrowicz, Ryszard & Mannerfelt, Frida (2021): "Between Kuriaké and Ekklesía. Tracing a Shift in Scandinavian Practical Theology Based on Handbooks in the Discipline", *Svensk teologisk kvartalskrift* 97(1), s. 47–68. <https://doi.org/10.51619/stk.v97i1.22517>
- Brodd, Sven-Erik (1997): "Diakonin genom kyrkans historia. Fem ecklesiologiska modeller", *Diakonins teologi*, red. Sven-Erik Brodd, Per Eckerdal, Vivi-Ann Grönqvist, Birgitta Larghé & Lars G Lindström. Stockholm: Verbum, s. 11–44.
- Christiansson Drake, Elisabeth, Hansson, Mats J & Linde, Stig (red.). (2022): *Diakoni – reflektion och praktik*. Stockholm: Verbum.
- Diakoni* (2022): Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. evl.fi/plus/verksamhet/diakoni [hämtat 5.5.2022].
- Diakonians viranhaltijan ydinosaaminen* (2010): Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. sakasti.evl.fi [hämtat 2.1.2019].
- Edgardh, Ninna (2019): *Teologi, kön och omsorgens utmattning*. Stockholm: Verbum.
- Ejlertsson, Göran (2005): *Enkäten i praktiken. En handbok i enkätmetodik*. 2:a upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Engel, Charlotte (2008): "Diakoni – för vilka och varför? Ett kyrkans dilemma", *Diakoni – tolkning, historik, praktik*, red. Erik Blennberger & Mats J Hansson. Stockholm: Verbum, s. 231–247.
- Halvorsen, Knut (1992): *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Hansson, Mats J (2019): "Kan barmhärtigheten institutionaliseras?", *Kan barmhärtigheten institutionaliseras?* red. Elisabeth Christiansson, Per Eckerdal, Mats J Hansson, Stig Linde & Linnea Lundgren. Skellefteå: Artos, s. 17–60.

- Ham, Carlos (2014): "Empowering Diakonia: A Perspective from the World Council of Churches", *Diakonia as Christian Social Practice: An Introduction*, red. Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien & Kjell Nordstokke. *1517 Media, Fortress Press* s. 107-120, [online] <https://doi.org/10.2307/j.ctv1dcdsdb> [hämtat 20.3.2023]
- Hammarén, Sirkku, Hietaniemi, Maija, Kainulainen, Sakari & Kalanti, Meri (2022): *Diakoniabarometri 2022. Muuttuva ja muuttava diakonia*. Helsingfors: Kirkon tutkimus ja koulutus. [online] <https://julkaisut.evl.fi/> [hämtat 13.9.2022].
- Hellöre, Lise-Lotte & Vikström, Björn (2022): "Diakonin och skyddshemmen. Hur göra kyrkans osynliga arbete synligt?" *Diakonian tutkimus*, 1, s. 6-31. <https://doi.org/10.37448/dt>.
- Hiilamo, Heikki. (2012): "Rethinking the role of church in a socio-democratic welfare state" *International Journal of Sociology and Social Policy* 32(7/8), s. 401-414.
- Johannessen, Asbjørn & Tufte, Per Arne (2003): *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber.
- Klassificeringen av stads- och landsbygdsområden har uppdaterats: urbaniseringsgraden i Finland har stigit till över 72 procent* (2020): Pressmeddelande 29.5.2020. [www.ymparisto.fi/sv-FI/Livsmiljon_och_planlaggning/Klassificeringen_av_stads_och_landsbygds\(57440\)](http://www.ymparisto.fi/sv-FI/Livsmiljon_och_planlaggning/Klassificeringen_av_stads_och_landsbygds(57440)) [hämtat 17.5.2022].
- KL (1993): *Kyrkolagen* 26.11.1993 / 1054. www.finlex.fi [hämtat 24.4.2020].
- KO (1991/1993): *Kyrkoordningen*. 8.11.1991 / 1055 år 1993. www.finlex.fi [hämtat 25.4.2020]
- Leijman, Maria & Zetterqvist, Jenny (2022): "Diakoni och ett människorättsbaserat arbetssätt – ett sätt att lyfta blicken", *Diakoni – reflektion och praktik*, red. Elisabeth Christiansson Drake, Mats J Hansson & Stig Linde. Stockholm: Verbum, s. 205-222.
- Linde, Stig (2022): "Från välfärdsstat till välfärdsmix, från statsskyrka till civilsamhällesaktör", *Diakoni – reflektion och praktik*, red. Elisabeth Christiansson Drake, Mats J Hansson & Stig Linde. Stockholm: Verbum, s. 95-118.
- Linderyd, Andreas (2020): *De varumärkeskluvna: Varumärkesarbete och värdegrundsretorik i ideell och offentlig verksamhet*. Diss. Åbo: Åbo Akademis förlag.

- Lounela, Birgitta (2018): *Församlingsdiakonins kännetecken. Hur motiveras och utövas församlingens diakoni i en lokal kontext där även stadsmission är aktiv?* Oslo: Det teologiske Menighetsfakultet.
- Malkavaara, Mikko (2009): ”Den finländska diakonins historia och nuläge”, *Där nöden är störst: en introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel*, red. Pia Kummel-Myrskog, Birgitta Sarelin & Sixten Ekstrand. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2009:1, s. 30–80.
- Om Borgå stift* (2022): Borgå stift. <https://www.borgastift.fi/om-borga-stift/> [hämtat 2.3.2022].
- Pessi, Anne Birgitta, Antell, Olav Helge & Pettersson, Per (2009): ”Nordic Majority Churches as Agents in the Welfare State: Critical Voices and/or Complementary Providers?” *Temenos* 45(2), s. 207–34. <https://doi.org/10.33356/temenos.7901>
- Robson, Susan & Foster, Angela (1989): *Qualitative Research in Action*. London: Edward Arnold.
- Ryökäs, Esko (2009): ”Forskning inom ämnet diakoni”, *Där nöden är störst: en introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel*, red. Pia Kummel-Myrskog, Birgitta Sarelin & Sixten Ekstrand. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, s. 126–161.
- Ryökäs, Esko (2021): ”Perinteinen käsitys diakoniasta – saksalaisen esimerkin analyysi”, *Diakonian Tutkimus* 1, s. 53–71. <https://doi.org/10.37448/dt.97567>
- Ryökäs, Esko, Gävert, Titi, Ikonen, Tiina, Kainulainen, Sakari, Saarelainen, Suvi-Maria & Salminen, Veli-Matti (2022): ”Diakonin förändras och förändrar”, *Diakoniabarometri 2022. Muuttuva ja muuttava diakonia*, red. Sirkku Hammarén, Maija Hietaniemi, Sakari Kainulainen & Meri Kalanti. Helsingfors: Kirkon tutkimus ja koulutus, s. 140–152. [online] <https://julkaisut.evl.fi/> [hämtat 13.9.2022].
- Statistik om kyrkan* (2022): Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. <https://evl.fi/fakta-om-kyrkan/statistik> [hämtat 2.5.2022].
- Stebbins, Robert A (2001): *Exploratory Research in the Social Sciences*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
- Strauss, Anselm L (1987): *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University.
- Swärd, Hans (red.) (2017): *Den kantstötta välfärden*. Lund: Studentlitteratur.

The Concept of Conviviality (2022): The Lutheran World Federation (LWF). <https://www.lutheranworld.org/content/concept-conviviality>. [hämtat 17.5.2022]

Öppna dörrar. Strategi för Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland fram till 2026 (2020): Publikationer från Ev.-luth. kyrkan i Finland 91. Helsingfors: Kyrkostyrelsen.

Hellöre, Lise-Lotte (2023b). **Wind of change. Exploring latent value creating assets of diaconia.** *Approaching Religion*, 13(2): 116–136.
<https://doi.org/10.30664/ar.125717>

Wind of change

Exploring the value creation of diaconia

DOI: <https://doi.org/10.30664/ar.125717>

 Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

 VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALLI GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

The value of diaconia is difficult to measure, its immaterial assets not easily grasped. In this article, I contribute to the area in analysing the perspective of 22 deacons on what is most important in their job and what could potentially be of greatest value if there were no restrictions of money and other resources. Data were collected in the midst of the Corona crisis in 2021 in the Porvoo diocese in the Evangelical Lutheran Church of Finland. The timing of data collection therefore coincides with a unique chance to rethink ways of doing things. International research shows that the religious heritage of diaconia has changed from merely supporting people in need to also advocating marginalized groups and building bridges to other actors. This intangible heritage is sensitive to changes in society, whereby latent sources of value creation may be traced. Key contributions are identifying new areas of development of this religious heritage and assessing the value creation taking place – now and in a potential future. For this, understanding the changed role of diaconia in society and in the church are central.

Introduction

Diaconia is an old church tradition; the early church already had the office of deacon, and deacons are mentioned in the New Testament, even if the term ‘diaconia’ is not used for the ‘social-caritative acts’ of the church (Latvus 2017: 74). Still today, diaconia reflects the frontiers of society as it meets people in acute need. Thus, diaconia is found in the interface of change while

also constituting an immaterial/intangible religious heritage. In fact, Johannes Eurich (2018) argues that religious traditions have had a great influence on social order and eventually on the formation of the type of welfare states that took over responsibility for socio-political matters, in which the Scandinavian countries were among the first.

The ideas of cultural heritage and religious heritage are intertwined, but still separate (Agadjanian 2021). Cultural heritage is a self-realization process in which immaterial and material objects become meaningful for the identity-building of humanity, nations or individuals. In present-day Finland cultural heritage is a term that can refer to almost anything, and research in the field has grown exponentially (Immonen 2021). While last century debated mainly tangible heritage, the twenty-first century sees a shift to manifestations of intangible heritage, identities, sustainable development and cultural sustainability (Immonen 2021: 344–5, also Djabarouti 2021: 391). The key word of cultural heritage, as summarized by Visa Immonen (2021: 353), is process. A so-called culturalization of religion, meaning reframing the religious as cultural heritage, is a more or less universal modern process,

argues Johnathan Agadjanian (2021). In consequence, diaconia can, in light of Johannes Eurich (2018), be seen as a legitimate holder of national culture (a true *Kulturträger*, cf. Agadjanian 2021: 398) and not merely a religious institution/tradition.

In 2022, Finnish diaconia celebrated its 150th anniversary, commemorating the first deaconess Mathilda Hoffman. At that time diaconia was primarily provided through institutions, not by parishes (Huhanantti and Wallenius 2022: 8).

Modern diaconia arose as a reaction against abused and mistreated groups and aimed to reach out to marginal groups in society. Therefore, to be faithful to its own roots, 'Christianity must be committed to asking who the poor are, who suffers most and who are exploited locally, as well as globally' (Latvus 2017: 98). As for diaconia, Kari Latvus (p. 11) identifies three existing ecumenical megatrends worldwide: 1. the growing importance and awareness of diaconia/care, 2. the interest in the permanent caritative ministry of deacons, and 3. the scholarly debate on the origin and meaning of the lexis of diaconia.

In such a peculiar situation of change, on the border of past traditions and being a pioneer of future challenges, as described by the World Council of Churches (WCC) and ACT Alliance (Called to Transformation 2022: 73), it is of interest to know where diaconia is now and where it is heading, and to look at one example of self-realization and identity-building that characterize the process of intangible cultural heritage (Immonen 2021). This is the aim of my article, as I am *asking what value is created by diaconal work in the case of the Porvoo diocese in Finland*. The diocese is one of nine in the Evangelical Lutheran Church of Finland (ELCF). With its 3.7 million members at the beginning of 2021, the ELCF comprised 65.7 per cent of the Finnish

population (Statistik om kyrkan 2022). My study can be seen as part of the discussion on the professionalism of the diaconal work. As stressed by Beate Hofmann (2017), there is need for reflection of what diaconia is and a need for corporate culture supporting a constant reflection of professional action. Marianne Rodriguez Nygaard (2017) on the other hand wants to place diaconia at the centre of the church.

I first define the key terms of this study, after which I present a theoretical framework on how diaconia has developed and how to understand diaconia. After this, I move on to present the aim of my study in more detail, followed by the method and material. The empirical results are then analysed and discussed before a conclusion ends the article.

Definitions

The term diaconia has many notions and perspectives. One of the key features of the practice of diaconia is working at the margins of society (Rodriguez Nygaard 2017: 166). In Finland, all ELCF parishes have compulsory positions for deacons, according to the Church Law. Diaconal activities are seen as church social work or poor relief (Hiilamo 2012: 404–5; Kyrkolag 1993: 1§2). Diaconia's purpose is further stipulated to help those in gravest need, especially those not helped by others (Kyrkoordning 1991/93: 4§3). On the international, ecumenical arena, diaconia (or diakonia) is used increasingly to describe the social action and engagement of a church locally, in society, and globally. While the European Protestant tradition has used this term frequently (especially over the last two centuries), others would use other words, such as *caritas* in the Roman Catholic tradition, or they associate diaconia mainly with the deacon's ministry as a first stage on the way to priesthood, as in the Anglican, Roman

Catholic and Orthodox traditions, with merely liturgical functions (Dietrich 2014: 13). Kjell Nordstokke (2014b: 47) adds that diaconia is often referred to as ‘social ministry’ in international traditions, as it is not a much-used word in theological English, but rather belongs to the Nordic and German spheres. Carlos Ham (2014: 108), in turn, argues that diaconia is ‘not an end in itself, but rather an instrument used by God, together with others, to build an inclusive and just community, an oikos (household) in which the entire creation is included, enjoying the fullness of life intended for all’.

‘Deacon’ is also a term used in various ways, sometimes referring to a professional church worker focused on social caritative tasks, or to a lower-ranked pastor or layperson helping out with certain practical tasks (Latvus 2017: 23). Here, I use the term in the former sense, addressing the employed professionals in the ELCF working within the diaconal practice. In Finland these have the title of Fi. *diakonissa* or Sw. *diakon*; in English I will use the term deacon.

Value creation is a key feature of business research, but value is also central in other traditions for instance in philosophy, mathematics and theology. In order to describe and explore the value creation that takes place within diaconia, a suitable approach is to make use of the network research tradition (e.g. Kothandaraman and Wilson 2001: 382), which emphasizes how value is co-created by two or more actors in a relationship, rather than in a linear sense such as in the value chain (Porter 1998: 40). The interconnectedness in the network enables co-invention and combined values that cannot always be measured and that are more than merely economic (e.g. Ramírez 1999). Values in diaconal research have been approached, for instance, by Hofmann, who contends

that practising values and reflecting over these form the cornerstone of diaconal professionalism (Hofmann 2017: 144).

UNESCO has defined intangible cultural heritage as follows:

The ‘intangible cultural heritage’ means the practices, representations, expressions, knowledge, skills – as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith – that communities, groups and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage. This intangible cultural heritage, transmitted from generation to generation, is constantly recreated by communities and groups in response to their environment, their interaction with nature and their history, and provides them with a sense of identity and continuity, thus promoting respect for cultural diversity and human creativity. (UNESCO 2003: 5)

The intangible cultural (or in this case also religious) heritage is thus what a certain group, such as ELCF or Porvoo diocese, transmits from generation to generation – but also recreates constantly in response to the environment. It constitutes a sense of identity and continuity. Some researchers speak of a religion that resides ‘in the culture’, not requesting active belief or participation. Here, continuity with generations and a contrast with rival groups and identities matter, as well as its central place in national history.¹

Intangible cultural heritage, writes Solomon Gwerve (2023: 6), is ‘made

1 For instance, the study of Demerath (2000) on Irish, Swedish and Polish churches; also Lanier 2016: 380–1.

up of all immaterial manifestations of culture', which 'represents the variety of living heritage of humanity as well as the most important vehicle of cultural diversity' (cf. Lenzerini 2011). This argument clearly shows why this heritage matters for diaconia, for which humanity is a key concern.

Previous research and a paradigm shift within diaconia

Most research in the Nordic countries revolves around the caritative role of diaconia (Latvus 2017), with the deacon in the centre and where care is a moral duty for church and individuals alike, in expressing the Christian faith both in church and in society. One example is the attempt by the Church of Sweden in 2015–18 to measure its caritative work. The work of diaconia was divided into categories depending on what kind of crises the work dealt with. The least-demanding task was dealing with *quality of life and a good society: affirming life rather than solving problems*, such as soup lunches, language cafés and group activities. The middle category consisted of *common problems of human life*: dealing, for example, with challenges of divorces, sorrow or ageing. The most demanding type was *serious social or mental problems*: dealing with complex situations such as mental illness, addiction or extremism (Hollmer 2022). Another study concluded that Swedish congregations are most suited to dealing with less complex tasks of social work that demand a flexible organization, either with their own or external financing (Christiansson *et al.* 2022: 269–70).

Diaconal research is also very dependent on the perspective taken to its changing role within the religious heritage, which I will go through below.

A post-colonial perspective, and beyond

According to Emmanuel Y. Lartey (2022: 663–4), post-colonial studies have revolved first around an analysis of the various strategies employed by colonizers to construct images of and to exercise dominance over the colonized. Second, they refer to the study of the agency of the colonized with the aim of empowering these: 'If all people are created in and bear the image of God, then all have a contribution to make in the presentation of the God of all creation and in the care of all humanity' (p. 662). This connotes key diaconal assets such as promoting the value of being the subject of one's life and having a task to fulfil (Called to Transformation 2022). Accordingly, the post-colonial approach can in this second sense be a metaphor for making sense (Weick 1995) of how church employees reach out to marginalized clients and empower them. The idea of applying Lartey's perspective is then to interpret, and find meaning and plausible explanations for what is studied (Kristensson Ugglå 2002). Below I will show how.

Modern diaconia is a result of change and development. Carlos E. Ham (2014: 109–10) presents three phases/models of diaconia observed in the ecumenical movement of the WCC. Sometimes the phases show conflicting signs and tension, sometimes trends complementing each other.

- a. *The charity model* is marked by the transfer of funds between churches in a vertical, top-down way, to support diaconal projects and persons in need. This phase is characterized by seeing people as objects of the aid, which comes from the most powerful churches and church-related organizations, mainly from the global North. This phase lasts from the early twentieth century up until the

beginning of the 1980s. The outcome of this model is aid.

- b. *The reciprocity model* is represented by a process of sharing resources, which developed in the 1980s and inaugurated a paradigm shift. Voices and ministries from the churches in the global south were getting their voices heard. This phase is characterized by diaconia's emerging notions and practices of empowerment.² In a more intentional and collective way, the horizontal level is accentuated in assessing the needs, the challenges and the problems. Resources that are expected to be shared are not solely financial, but also human resources. However, the 'we–they' mentality is still quite prominent. This model lasts up to the first decade of the twenty-first century. The outcome of the model is a move towards change.
- c. *The transformative model* is characterized by inclusiveness and integration, with a stronger relationship to each other, initiated by those often excluded by society and even by the churches. These people from the periphery and the margins (disabled, women, indigenous people, Afro-descendants, impoverished) are empowered to change society in a bottom-up approach, in an inductive manner (see also Lartey 2022; Leijman and Zetterqvist 2022: 211). This phase is now ongoing. The outcome of this model is transformation.

In different words, but with the same sense of change, Stephanie Dietrich (2014) thoroughly discusses the theory of diaconia. She calls the paradigm shift of care within academia 'a move from post-colonial

professional care to autonomy-orientated assistance' (p. 14). By this, she means that today's focus is on partnership such as mutuality, reciprocity and sharing, rather than on offering help. In this network, people are sometimes givers, sometimes recipients, with a profound understanding of the other's autonomy and right to decide on their own. Dietrich argues for a professionalized and institutionalized care for others, which should also be motivated personally and related to the community in which it is embedded. This paradigm shift of diaconia is also discussed by Kari K. Korslien (2014).

Similar studies

Kari Jordheim (2014) has studied the role of the deacon and the diaconate in different churches. The most important tasks she found to be of caritative character, educational tasks, pastoral and liturgical tasks, administrative tasks and advocacy work. She also identified an interesting development in the identity of deacons from humble servants of people in need to advocates (or bridge-builders/go-between) of the needs of marginalized groups (p. 196). In Denmark, Jakob Egeris Thorsen (2020), taking a more conceptual stance, studied the role of the (changing) identity of diaconia in diaconal organizations and institutions. As Christianity no longer forms the common moral and religious framework, ecclesial anchoring and Christian identity are downplayed in favour of an immanent and exclusivist humanist framework, he argues, and he questions whether this poses a challenge to diaconia. He argues that diaconal work should keep its Christian character as an essential expression of the church and a mark of Christian identity. Thereby, diaconia stands as the church's unique and authentic contribution in a pluralistic society.

2 For a literature review on 'empowerment' see Hellöre 2020: 54–7.

Another study of interest (Nordstokke 2014a) combines the value³ aspect with development work of faith-based organizations (FBO). Mobilized by Christian faith, these FBOs promote human dignity to construct a just and participatory society by delivering services and being involved. Nordstokke elaborates with the idea of diaconal assets and calls for identifying tangible and intangible resources that may make a difference in the struggle for a better world. Diaconal assets he defines 'as elements that bring diaconal practice into being and doing, assets that motivate, mobilise, transform and empower people, congregations and organisations for diaconal involvement' (p. 217). This asset-based approach identifies strengths within communities, instead of focusing on needs, and it should be carried out inter-disciplinarily to develop professional competence (p. 223). An asset-based approach has also been adopted by Zo Ramiandra Rakotoarison and her colleagues (2019) in a study on congregational asset-based community development in a Lutheran church in Madagascar. The researchers see community-driven development as resting on the principle of participation, and in this development FBOs, like congregations, can be important stakeholders for civil society. However, they also conclude that the resources offered do not always benefit the local communities, as institutional structures in the church may claim their share. A joint publication of the WCC and ACT Alliance (Called to Transformation 2022), aiming to strengthen institutional capacity of those involved in diaconia and foster dialogue and co-operation ecumenically,

3 Researching value and value creation from a business perspective has been discussed in length in Lindfelt 2004: 52–62.

has a section on diaconal assets, where the term is defined as follows:

Within development work, there has been a shift of focus from a needs-based to an assets-based approach, which means emphasizing local resources and competence rather than what is lacking. When referring to assets, we are talking about kinds of social capital that a community, a group, or even an organization may possess. It may link to their collective experiences and insight, their social practices, their faith and to the richness of individual talents and skills. ... Local churches, diaconal institutions and departments as well as international agencies contribute with resources of different kinds, both tangible and intangible. These diaconal assets, as we may name them, affirm the distinctiveness of diaconal action, its core values and the basis of its professional strength. (Called to Transformation 2022: 73)

The publication lists the individual Christian as the primary asset of diaconal service. As diaconal action relies on skilled personnel, human resources (HR) further constitute a large group of tangible assets. Also economic resources are foundational for diaconal action, which is possible thanks to funds and foundations, and to properties, but also to donors and financial supporters, private and public. Additionally, communication resources are crucial, such as publications, educational material and other forms of communication that are used to promote attitudes, responsibilities, opportunities, and the relevant competence to work for change. Intangible assets are more difficult to grasp, but may include collective memory of the past, for instance

narratives such as the biblical stories about Jesus and his caring for the sick, the hungry and the poor. Also rites and rituals in various ways form intangible assets as people share sacred moments of faith, hope and love. Closely connected to this is the understanding of life as sacred and the aim of the vocation as directed to protecting and defending human life: the diaconal ethos. This is based on value systems promoting the practice of justice, fairness, inclusiveness, mercy and care. Communities also carry a sense of belonging together and of being part of an extended family, which bears a notion of having a role and fosters expressions of mutual care. Finally, the list includes trust as an important asset in networking and co-operating. Diaconal professionals must understand the potential of these assets and know how to relate to them: this is the key message. When undercommunicating or neglecting these, which often happens (especially with the intangible assets), added value is lost and with it a missed opportunity of articulating the distinctiveness of professional diaconal action and its core values (Called to Transformation 2022: 73–5).

In Finland, the role of the deacon in the ELCF is investigated bi-annually. The most recent report ‘Diakoniabarometri 2022’ was answered by 355 deacons (27 per cent of all) and focused on the impact of the Covid crisis (Hammarén *et al.* 2022). The study revealed the importance of diaconia’s wide co-operation between various agencies and professions to enhance the welfare and inclusion of clients. Such a network consists, for example, of local grocery shops, health-care authorities and various home services, companies and electrical providers, where the deacon is often the facilitator enabling contact between the client and other agents (Ryökäs *et al.* 2022: 148). One remarkable finding was

that almost all respondents saw a need for deacons to better advocate for people’s illness in the public debate, but many did not know how to do this. Knowledge of politics was lacking as well as know-how on how to influence society. The capability of handling change had soared since the last study two years ago (p. 149).

Ulla Jokela (2011) researched diaconia in ELCF from the standpoint of the clients, where she relied on empirical data from both clients and diaconal workers. She argues that the collapse of the welfare system imposes new assignments, or spaces, for diaconia. But she also concludes that because of lack of resources, diaconal workers fail in their advocacy work on a societal level, although on an individual level this is often what the work is about (see also Jordheim 2014: 196). Jokela emphasizes the importance of taking people’s experiences seriously.

In sum, several studies on diaconal assets depart from developing work (Nordstokke 2014a; Rakotoarison *et al.* 2019; Called to Transformation 2022) but I consider that the approach to diaconal assets, value creation and potential may be applied also in a more developed part of the world. The study of Jordheim (2014) has a broader geographical scope, but her question of the role of the deacon is relevant for a smaller geographical region with more limited representation of denominations. In Finland, ‘Diakoniabarometri 2022’ shows that deacons want to change society, but don’t know how, and at the same time eagerness for change has soared, maybe due to the Covid crisis, which absorbed lots of resources. All in all, there is reason to combine and extend previous research to investigate a smaller geographical case and ask about the potential of the key religious heritage, the self-realization process, of the diaconal work. Diaconal assets are a way to

understand the changing role of the deacon as a bridge-builder, servant of people in need and advocate of the marginalized. I have chosen the Porvoo diocese for my contribution to this field.

Aim and research questions

It should by now be clear that diaconia is a central immaterial feature of religious and cultural heritage (e.g. Immonen 2021; Astor *et al.* 2017; Djabarouti 2021) and the welfare tradition in the Nordic countries, and that its assets create a considerable value for the people who receive its help. The value is, however, difficult to assess, be it spiritual, economic or human, just to mention a few possibilities. The activities of diaconia are measured by the ELCF each year and statistics can be found on, for instance, the number of appointments, donations or home visits (Statistik om kyrkan 2022). Here, I am not interested in quantifying the number of visits or euros, but rather in the immaterial value created within diaconal activities, which in many ways better reflects the essence of the church than monetary and measurable issues. According to the idea of value co-creation, interactions or offerings are the units of analysis (Ramírez 1999), which in this study could equal the input of the diaconal work. From a post-colonial view (Lartey 2022), the best approach would be to ask the clients themselves about what diaconia has brought to their lives, though, for reasons of accessibility, this is very difficult. Therefore, my focus will be on the deacons, who are at the core of the activities that (co-)create value, with the aim of exploring the potential value creation in their job.

For this I pose the following research questions to be answered in my study:⁴

4 Special thanks to Professor Wilhelm Barner-Rasmussen for co-operation in

1. What activities do deacons see as valuable in their work?
2. What potential for value creation do deacons see in their work?
3. Is the value created by diaconia equal to the value it could create, and why or why not?

The limitations of the empirical study are as follows. The views are those of deacons, the geographical area is the Porvoo diocese in Finland, and the empirical data were collected in 2021. Methodologically, the study is a qualitative study with an explorative and a descriptive approach (Stebbins 2001; Strauss 1987), allowing the possibility of additional normative contributions. The focus is on interpreting the data and on a holistic understanding of the case studied.

Method and material

Recently, diaconia has been researched increasingly through empirical studies, where the emphasis has been on relevant and solid knowledge of diaconal practices, the users and relational processes in the profession of the deacon, according to Hans Stifoss-Hanssen (2014: 64, see also Bobrowicz and Mannerfelt 2021: 48). He argues that using methodologically transparent research, the empirical approach can be useful in revealing structural conditions and connections as well as helping evaluate the actions and strategies of the professionals and the parishes (descriptive contribution). But studies of practices can also focus on improving strategies and developing reflection, for example on practice and theory (normative contribution), as well as establishing links between theory and practice. This qualitative study follows a hermeneutical (Vikström 2005; Stålsett 2019) social-con-

formulating these research questions.

structivist (Berger and Luckmann 1966) and interpretative process (Kristensson Ugglå 2002; Weick 1995), which is in line with many studies in practical theology (e.g. Prosén 2021; Vähäkangas 2023; Stiles-Ocran 2021). I favour innovative perspectives to find new viewpoints. I argue this approach is sometimes necessary or even called for to find alternative perspectives on the object studied. When previous knowledge relating to the research problem is scarce, an explorative approach is useful. My contribution is descriptive, but also explorative and normative.

In June–September 2021, I conducted qualitative interviews with 22 deacons (24 per cent) in the Swedish-speaking Porvoo diocese in Finland. It is one of nine dioceses in Finland and stretches across vast areas of western and southern Finland, serving the Swedish-speaking minority in Finland as well as the local German Evangelical-Lutheran congregation and Swedish Olaus Petri congregation. The total number of members in the Porvoo diocese in 2021 was about 230,000, spread out over 47 parishes (Om Borgå stift 2022). In 2021, the diocese employed 93 deacons (Statistik om kyrkan 2022). The interviews were held virtually over Zoom (because of the Covid crisis and subsequent restrictions), transcribed and anonymized, giving the respondents pseudonyms A–V. The shortest interview lasted approximately 30 minutes, the longest about 90 minutes. A semi-structured interview guide with 17 questions on value, networks and the role of diaconia was used and the influence of the researcher on the content of the talk was minimized. The data were analysed through a qualitative content analysis, across both questions and persons.

Of the 22 informants, 8 were from urban and 14 from rural Finland. Their professional experience ranged from a few

months to a couple of decades. There were fewer than three men, though I will not be more precise than this to ensure anonymity, as the number of men working within diaconia in the diocese is low. The selection of informants was made by approaching almost all parishes in the diocese by email, asking if they wanted to participate anonymously in the study. I omitted the parish I live in because of a possible conflict of interest. No parish is represented by more than one deacon. The data collection followed the data-protection regulation in Finland, The Finnish National Board on Research Integrity (TENK).

Empirical analysis and results

Because the study is explorative, I consider that it is justifiable to report the analysis procedure alongside the results. The tables show the main empirical results, which I have left for the reader to follow, as a transparent analysis increases the reliability of the study. Below follow three sections, each reflecting a research question, beginning with 1. what the empirical data say on current value creation in diaconia, continued by 2. possible value creation as expressed by deacons and ending with 3. a comparison between these two.

Value creation in current diaconia

In the interviews the deacons were asked *where can they create most value – and of what type?* One informant pointed out that today many are ‘religiously distanced’ in a different sense from before: and the situation in larger cities is distinct from that in the countryside.

Spiritually the situation is very different nowadays. Before, there was a natural connection to the sacred, people maybe had a grandmother who introduced evening prayers or similar, but

I do think there has been a secularization: the natural spiritual connection is more absent when talking to people. And the work tends to go towards meeting people's basic needs and the spiritual is quite low-rank there. Financial matters are high-rank in my work at the moment. On the other hand, it may be good to have a neutral external reason for getting in touch; it is not possible to hit right onto spiritual stuff directly – it may come up as a side issue. It may be good to have a neutral reason to meet people, to get to know each other, and with time get more into deeper things in life. It is important to meet the human being as they are, to give them a value; many feel they are only a number in society and in a larger city there is a bigger risk in becoming one case among many. (O)⁵

When analysing the empirical data, I found it useful to categorize the twenty-two answers (A–V) into human value, spiritual value and/or economic value. Although not always separable from each other, the value categories form an instrument making data-analysis possible. In the analysis I strove to find the key core value to categorize in one or several of the boxes. See Table 1.

Most respondents see human value as the key source of value creation in their work. When meeting a fellow human being and acknowledging them just as they are, even if it doesn't lead to a substantial change in the client's life, something essential happens, according to the data. Respondents characterize the typical diaconal client as being worn down by setbacks that make

5 All interview excerpts are translated from Swedish to English by the author.

them feel not as capable or important as others.

In meeting people, the human value. Just taking one example, someone with addiction problems, maybe also homeless, they don't feel as valuable as others, but I think we should lift them up, showing that they are of equal value to everybody else and that anyone can do good or bad. All of us experience peaks and deep valleys in our lives, not just them. (I)

Often deacons can help with practical issues such as financial support or food aid, even if many say these bring about only short-term gains. The same clients often return with the same problem at hand.

Oh, I do feel it's important to help these people who get into economic distress. But I do not see it creates so much value, even if it is a relief when they have their bills paid, but off it goes again ... I do feel it is very temporary. But the greatest value, well that is the value of eternity, being able to help someone get in touch with God and find this connection. This is the most valuable aspect. It's hardly ever possible to see my own role in that process; my piece of support is just one of many in the puzzle. But as for children, supporting this connection is even more important, because it's easier when they are kids. But with people who face crises, it feels very valuable, for instance in groups of grieving people. We aim to meet twice a year, and it's something close to my heart for me, I really feel it means a lot for the people there to get support. In the same way, I belong to the crisis group organized by the municipi-

Table 1. Core value-creating aspect of the diaconal work (HV = human value, SV = spiritual value, EV = economic value)

Answers from deacons (A-V)		HV	SV	EV
A	Focusing on how valuable everyone is, that each one of us is equally created by God. Everyone is a sinner, and everyone is forgiven. No one is better than others.	x	x	
B	The value of eternity, to help people get in touch with God, which is especially important for children. To help financially, even if it is often only in the short term and does not create value in the long run. To help and offer support in acute crises, such as in grief and deaths.	x	x	x
C	Helping people in crisis with their life situation, the lonely and people in need. The need can be physical, mental, financial or spiritual. Spiritual value exists but is often unspoken.	x	x	
D	How God guides people in the miracles that happen when needs meet donations or benevolence.		x	
E	Being able to acknowledge a person and their needs, even if not being able to change the situation at hand.	x		
F	The sole meeting with another human being, during a home visit or during a gathering of some kind. Talking about life or something else. The meeting itself is the essential piece of value.	x		
G	Good meetings with people, where everyone is faced with the same respect, value, and equality. Being able to transmit the love given through faith, to communicate hope.	x	x	
H	Talking with a person about life. Noticing the individual human being.	x		
I	Meeting people, to share an individual's ups and downs, without seeing these as defining a person's worth.	x		
J	Making people understand that they are valuable, that there is a task and hope for each one. God is always present in the talks because he is in the deacon, and he is in the room.	x	x	
K	Meetings with people, in what happens on several levels. In meeting both individuals and groups alike.	x		
L	Giving hope to people in difficulties. Being able to meet and ponder issues together. Giving hope to people also includes a spiritual dimension.	x	x	
M	Being able to support a person in a difficult situation; this goes deeper than financial support, which is often only temporary. Sometimes I have had the chance to pray with someone, for instance at their death bed.	x	x	
N	Sometimes we can contribute (financially) to something really good. Sometimes it does not matter what we do. Sometimes our help is contradictory and makes things even worse.			x
O	Financial help is indeed very central in my work at the moment.			x
P	Being able to share a part of a person's path, even if not being able to change that person's situation. Offering a community.	x		

Q	Acknowledging a person is what's most important, if you can do it so that God is illuminated, that's the best. To offer support financially in a difficult situation is important for a person to be able to cope with circumstances.	x	x	x
R	The human value: some many feel excluded and lonely, they feel unimportant and of no use. Quite a few wish to have the spiritual part, that I read something, pray <i>Fader Vår</i> (<i>Our Father</i>) or <i>Herrens välsignelse</i> (<i>The Lord's Blessing</i>), or that I pray for something very concrete. Many are over-indebted or in deep financial trouble, and then it is valuable being able to help out financially.	x	x	x
S	Human value, a loving and merciful approach.	x		
T	Spiritually, a depth can be reached, where words cannot get through, only prayer: where God can touch someone's heart.		x	
U	Human value, offering value to a person who experiences no worth due to external issues.	x		
V	Meeting people in grief, where one touches right at the core of things.	x		
Summary		18	11	5

pal health services and our debriefings after sudden deaths is very valuable work too. Of course, it's quite temporary, but it's good being there and supporting people to a better quality of life. (B)

In short, the deacons describe the value creation in their work as being closely connected to acknowledging the intrinsic value of the human being, which is the same for everyone. But financial and spiritual dimensions also create value, as well as helping out in acute situations of crisis. In the categorization of key values in a respondent's work, human value was pinpointed by 18 respondents, spiritual value by 11, and economic value by 5.

Latent diaconal assets

To grasp the latent diaconal assets, deacons were asked a hypothetical question: *If you were to have unlimited resources – both time and money – where could you make the largest difference in your work, where would your effort be most important (most value-*

creating)? For some the answer was easy, a long-time dream to be put into words, while for others it was more difficult. A few respondents wished to create an oasis for troubled people, be it a café or a pub (K) or a place where people could work at their own pace and be accepted for this (S).

Inner healing is close to my heart. When I meet people with broken lives, then I think of some kind of retreat centre or place for caring for souls, where struggling people could come and stay for a while. There would be pastoral care, daily prayers, but also a lot of being out-of-doors in nature. And then I think specifically about women. (T)

But many also wished to keep up the good work of diaconia and have more time to do the same work, but with more time and personnel. To spend more time with the lonely, the mentally ill or the cognitively disabled, to have enough time to talk to people and support them. A few

also mentioned preventative work such as courses or classes to teach people the difficult art of life (E), or how to manage money, work and relationships (A).

I think about money and other things that get out of hand; I would like preventative actions before things get really difficult. Sometimes when clients come to us it is already too late and the financial problems are too huge. We cannot really help any more. (M)

Table 2 shows an overview of how the informants answered.

Deacons do not desire any dramatic and utopian solutions to maximize value in their job. Many see the greatest potential in helping clients with financial problems, women with troubled backgrounds, people with challenges in acquiring and keeping a job, single parents with many children.

I sympathize most with families with children, especially single parents with many kids; here I feel very insufficient. I'd love to support much more, both physically and mentally, so that this person would not be so lonely. I'd like to have a huge network of volunteers around these people, being able to go in there and help these exhausted single parents with simple things such as cleaning or baking or taking a child to some kind of activity, helping financially so that they can join in some kind of hobby, because these are so expensive nowadays, yes, this is where I would allocate time and money. (Q)

In short, the informants wish to minimize differences in society, helping especially women, people with mental illness, the unemployed, children and youngsters, the

lonely in society. Of special interest is the notion of helping Muslim women, because these are not part of the ELCF parishes, which shows concretely how diaconia engages across denominations and beliefs. Also, being able to support the marginalized who do not even manage to seek help themselves is a latent diaconal asset. Many informants also mention teaching people how to better manage life. A thread of empowerment is noticeable throughout the answers: helping clients help themselves. In the categorization of values, human value was pinpointed by 17 respondents, spiritual value by only 2, and economic value by 7.

What deacons do and what they could potentially achieve

What, then, can be concluded in comparing existing value creation to potential value creation? First, had the deacons unlimited resources, they would probably be able to proactively help society better in fighting marginalization and inequalities. Second, the existing focus on *seeing* the other is replaced in the vision to some extent by *empowering* the clients by more effective means (a café, a retreat centre, teaching people how to handle financial issues, physical training etc.) A third notion is that value creation in the current work is more similar among the respondents, while in the hypothetical situation a few groups stand out (women, Muslims, children, elderly, single parents, economically distressed etc.). Deacons see potential in being able to do more for a certain group of clients instead of just scratching at the surface of many people's difficulties. Finally, as for the various types of value, human value remains stable, being the key driver for value creation both in the current and in a hypothetical situation. Spiritual value received more attention in the current work for deacons than in the vision. With

Table 2. A vision of the most value-creating diaconal work (HV = human value, SV = spiritual value, EV = economic value)

Answers from deacons (A-V)		HV	SV	EV
A	Preventative work to keep marriages intact, such as offering pre-marriage classes, and on the strengthening of people's identity, tuition on relations, on handling of conflicts and on the art of living.	x		
B	Work with victims of different crises. Helping children and youngsters with mental illness, a complex problem which would need unlimited resources and research, what is it really all about?	x		
C	Work with immigrants, especially with Muslim citizens.	x		
D	Reaching those who cannot, for various reasons, seek help themselves. Those who cannot even manage to call for help or come knocking on the door.	x		
E	Educating people in the art of life, especially clients asking for economic support and food aid. Teaching them not only how to get a job, but how to manage it and keep it. Educating people on how to handle money, conflicts and relationships in a sound manner, methods of talking to one another.	x		x
F	I don't know.			
G	A retreat centre with possibilities for tranquility and quietness, for people to calm down and get help and support in developing their inner life and be together with others to deepen their relationship with God.		x	
H	Helping people in financial trouble, even if it doesn't solve all problems. Talking more to people, since often other issues lie behind financial problems.			x
I	Youngsters and children! Maybe through scholarships, so that everyone would have the same access to education, clothing, shoes and bags, stuff that everybody else has. Meaningful programme during spare time, places to just hang around, without having to produce a great lot, where people can do sports, cook, or play games and such.	x		x
J	More personnel resources for supporting people with mental illness, more open activities, educated personnel and time to make company, why not even every day. And opportunities to educate people in everyday financial issues, preferably from an early school age, before things go wrong.	x		x
K	Some kind of café where people can meet and hang around.	x		
L	Having enough time to meet people, to listen and discuss things in peace. More resources and more personnel.	x		
M	Being there for the lonely, being able to give time for the individual meeting and provide preventative input before things get out of hand for these people.	x		
N	Having more time to do things properly and not just scratch at the surface, extinguish fires, but work profoundly and really make a difference.	x		
O	I don't know.			

P	A workshop where asylum seekers are engaged, and others in our society who are out of work, also for the marginalized. Various projects that give a salary to frustrated people and income to the church.	x		x
Q	More allowance and much more help for families with children to manage both physically and mentally, especially for single parents with many children.	x		x
R	Greater investment and focus on the lonely, the elderly and those not feeling part of society, people with mental illness.	x		
S	Support for people in economic distress, who have VIP-loans or are in real financial trouble and don't know how to get out of it. Meaningful occupation for people out of work for a long time and creating networks where one can give and take, share resources.	x		x
T	A retreat camp or centre for care of souls in a scenic place, for inner healing, where violated people could come, especially women.		x	
U	Providing training, especially for female victims of violence. Giving the feeling of being able to manage, succeed and be together. When strong in body, it also strengthens one's mind. Building self-confidence through functional strength.	x		
V	Wider resources for the cognitively disabled.	x		
Summary		17	2	7

economic value it was quite the opposite; in the present work not many saw it created much value, but when freely envisioning where one can make a great difference, more deacons mentioned economic support for special groups of people, including the possibility of schooling people how to handle their financial affairs, a central pillar in managing life today.

Discussion

As the aim of this article has been to explore the potential of value creation in the work of deacons in Finland today, I want to underline why this is important from the perspective of cultural and/or religious heritage. I have already stressed how intangible cultural heritage is concerned with the living heritage of humanity, a key concern for diaconia (Gwervevde 2023: 6; Lenzerini 2011). Also, how the intangible heritage is a process (Immonen 2021) interacting directly with the environment,

which forces it to be constantly recreated by its communities and groups to provide a sense of identity (UNESCO 2003: 5). The question of value creation though diaconal work is one example of how the religious heritage is moulded in the interaction between ELCF, society and the welfare state of Finland, making it also part of the intangible cultural heritage that is transmitted from generation to generation, whether as a confessing member of the church or not (Demerath 2000; Laniel 2016: 380–1).

To better understand potential diaconal assets for development, I find it useful to go back to the classification of diaconia by the Church of Sweden (Hollmer 2022). In the empirical data, all three grades of crisis can be noted. The lightest form, *addressing people's quality of life and a good society*, is exemplified in the vision of cafés as places to hang around in (K) and workshops/projects for marginalized people and asylum seekers (P). The middle form, dealing with

common problems of a human life, is frequently noted, for instance in the examples of exercise for victims of violence (U) and being there for the lonely and/or elderly (R, M). Also educating/supporting people in the art of life (A, B, E) and helping the financially vulnerable (H, I, Q) is part of this category, as well as providing retreat centres for the exhausted (G, T). The most demanding level is when diaconia deals with *complex, even extreme, situations of social or mental nature*. Although not very frequent, this category is seen in deacons' actions in order to reach people who cannot manage to seek help themselves (D) and in helping people in extreme financial difficulties (P). Working with asylum seekers (S), with female victims of violence (U) or the cognitively disabled (V) could also exemplify this degree, depending on the acuteness of the crisis.

My results show that deacons see their greatest potential for value creation in addressing specifically the middle form, common problems in a normal human life. In other words, for anybody troubled by crises in life and for the marginalized who do not qualify for sufficient help in the Finnish social security network. When comparing this to what the Church Order (Kyrkoordning 1991/93: 4§3), ratified by the Synod (Kyrkomötet), in Finland proclaims – helping those in the gravest need, especially those not helped by others – a discrepancy can be noted. Diaconia does help people who fall between the chairs, but not necessarily those in greatest need. This inconsistency confirms the Swedish findings that more profound tasks which demand complex organizational assets are not suitable for diaconia (Christiansson *et al.* 2022: 270). The role of deacons, then, is to address issues not requiring special competencies or too much engagement. The Church Order is thereby inconsistent with

the results of previous studies and with my empirical data. If diaconia is to help those in gravest need, a reallocation of assets would be necessary, either helping fewer people more, or allocating more funds and expertise to diaconia and better identifying people in the gravest need; or else reformulate the Church Order.

This equation is even more complex when questioning whether 'those in the gravest need' should relate to the whole world, or simply to the country, region or parish where one lives and works. This is a dilemma for diaconia, which does not appear at all in my empirical data: no one regarded it as a value-creating task to engage in helping people further away, beyond their own parish. Whether it is a matter of the church to engage in the welfare of society is in fact a current theological discussion (Christiansson *et al.* 2022: 277; Wijkström 2014; Hellöre and Vikström 2022; also Hiilamo 2012), but I will not go further into it here owing to lack of space. The fact that the Church Order stipulates helping 'those especially those not helped by others' (Kyrkoordning 1991/93: 4§3) should not exempt Finnish authorities from their responsibility to meet the basic needs of their own citizens.

In this respect, one should also not overlook the newer understanding of diaconal assets that depart from finding strengths within communities, instead of focusing on needs (Nordstokke 2014a; Rakotoarison *et al.* 2019), and from following a principle of participation of the stakeholders through networking and interdisciplinary co-operation (see also Hammarén *et al.* 2022). As the welfare system seems to be in difficulties, diaconia acquires more and new spaces with clients with acute needs. Jokela (2011), Jordheim (2014) and Thorsen (2020) all raised the issue of the changing role of diaconia. While Thorsen argued that

the identity of diaconia needs to be linked to its Christian character, Jokela found that diaconia fails in advocacy work on a societal level, and the importance of this advocacy work was raised by Jordheim (2014: 196).

One way to handle this changing identity of diaconia is to apply Ham's (2014: 109–10) development of diaconia. This showed how *the charity model* was replaced in the 1980s by *the reciprocity model* and, after the turn of the millennium, *the transformative model*. My data reflect remnants of the charity model, seeing people as objects of aid, for instance in how the term 'client' is used by all deacons in the interviews. This reflects the phase where the notion of financial support (top-to-bottom) is central. As financial aid causes much disagreement among deacons in my material, I raise the question, whether it is because this praxis is outdated in the mainstream development of diaconia.

Empowerment is seen in many deacons' visions for the future. One very clear example is the following:

I would like to start a gym for functional training, a wellness class where everybody succeeds, no matter what you do, step by step. It is great to hear 'Well done!' or 'Wow, that's a great job!' Getting the feeling of success together with others, exercising and become stronger, that's what I very much dream of doing in my work: to strengthen one's mind by strengthening one's body. Especially with female victims of violence, to rebuild their self-confidence. But also for teenagers to become strong and confident individuals, not just on the outside, but on the inside too. I would love to offer it to all ages and all groups, had I only the chance. (U)

This citation reflects practices of the reciprocity model, where not only financial resources are expected to be shared, but also human resources. A few answers also clearly show influx of the last phase, the transformative model, where change takes place in an inductive manner:

I would love to have a workshop to engage asylum seekers and other frustrated people without a mission in our society. Some kind of their own employment agency, to map what people can do and just start various projects and the church would get the money. There would be a café, gardening work, and anything people want to do would be possible. And they would get paid for this instead of walking around and being frustrated. (P)

The change would here be initiated by the church and run in co-operation with people often excluded by society. People from the periphery and the margins would be empowered to change society in a bottom-up approach, where the competence departs from the people on the margin or in need. This practice also very much resembles Dietrich's (2014: 14) 'autonomy-oriented assistance', which highlights partnership, mutuality and sharing, rather than traditional help. People are both givers and receivers in the quotation above, which supports independence and an individual right to decide.

A drawback of my study is, of course, the voice of what deacons refer to as their clients (which has been accomplished by Jokela 2011). To deepen the understanding of the post-colonial (Lartey 2022), autonomy-oriented (Dietrich 2014) or transformative phase of diaconia (Ham 2014) – I see all of these as reflections of the recent academic study of diaconia – further

studies are called for that give voice to the clients of diaconia in assessing potential assets or development. This is needed to further the research in the field, if the question of accessibility and anonymity could be solved. Crucial would also be to further study whether diaconal professionals understand the potential of the tangible and intangible assets as expressed by WCC and ACT Alliance (Called to Transformation 2022: 73–5) and whether they know how to relate to them. This would assess whether potential added value is lost and what missed opportunities there are in the work of professional diaconia and its core values.

Conclusion

This study set out to determine the value creation in diaconia from the perspective of deacons in the Porvoo diocese in Finland in 2021. Through interviews I mapped 1. what deacons see as valuable in their work, 2. the potential for value creation and 3. whether the value created is equal to what could be created. Key results showed that the most valuable aspects of diaconal work were to acknowledge and see the client and empower them, as well as to help in acute crises. In a situation of limitless resources, deacons would like to further minimize differences in society and find ways of accessing early help, such as schooling in money matters or the art of life. Whether deacons create the value they potentially could or not is twofold: yes, to some extent, as it seems deacons to a large extent already do what they can, within their limits, in showing people their value and fighting marginalization; no, because with more resources, deacons could create a win-win-win situation for society, the clients and diaconia alike. The human value created in their work is stable and high, followed by the economic value, where dea-

cons feel a greater potential than in spiritual value creation.

This study contributes with its empirical results and raises normative questions on what should be done with the discrepancy between what the Church Order stipulates on the one hand (helping those in the gravest need) and on the other what research shows is a suitable arena for diaconia (less complex tasks of social work that demand a flexible organization) and where diaconia actually creates most value (common problems in a normal human life). This is a wide and important question, which deserves a space in theological discussion, both for academics and practitioners. It is also a question of the intangible cultural and religious heritage that is continuously formed in the interaction between church and society. Closely related to this comes another normative question, to what degree the ELCF/the church should engage in the welfare society, a question that has already received attention in the current discussion on a more general level. My contribution to this discussion is that deacons in fact would like to do more to prevent problems from arising on both the individual and the societal level. Diaconia is still sensitive to flaws in our society and acts as a pioneer in it. It therefore would be wise to give more resources and a flexible mandate to deacons for activities which could create a win-win-win situation for all parties involved. By letting diaconia enter the new diaconal paradigm full-heartedly, it can co-create much value for society, the church and the marginalized individual alike. The religious heritage of diaconia could thus show the way for a real change in both society and church alike. ■

Lise-Lotte Hellöre, Ph.D. in international marketing and Master of Theology, is currently working on her doctoral dissertation in practical theology. She is interested in sustainability issues in the interface between society and church (diaconia), as well as between business organizations and society (CSR, business ethics). A common feature of both is how responsibility creates value. Hellöre has published several academic books and articles in the fields of business and theology; for instance 'Diakonin och skyddshemmen. Hur göra kyrkans osynliga arbete synligt?' in *Diakonian tutkimus* (1/2022) and 'When Diaconia became an exhausted millionaire: experiences from the coronavirus pandemic in Finland' in *Diaconia: Journal for the Study of Christian Social Practice* (2/2022). She is affiliated with the Polin Institute for Theological Research at Åbo Akademi University (Finland).

List of references

Archive sources

Twenty-two interviews (with pseudonyms A–V) conducted by the author. In the custody of the author.

Bibliography

Agadjanian, Alexander. 2021. 'From urban landscape to national culture: Russia's conspicuous religious simulacra and enduring, if fragile, secularity', *Social Compass* 68(3): 392–409, doi: <<https://doi.org/10.1177/0037768620985750>>.

Astor, Avi, Marian Burchardt, and Mar Griera. 2017. 'The politics of religious heritage: framing claims to religion as culture in Spain', *Journal for the Scientific Study of Religion* 56(1): 126–42, <<http://www.jstor.org/stable/26651860>>.

Berger, Peter, and Thomas Luckmann. 1966. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge* (Garden City, NY: Anchor Books).

Bobrowicz, Ryszard, and Frida Mannerfelt. 2021. 'Between kuriaké and ekklesía. Tracing a shift in Scandinavian practical

theology based on handbooks in the discipline', *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 97(1): 47–68, doi: <<https://doi.org/10.51619/stk.v97i1.22517>>.

Called to Transformation – Ecumenical Diaconia. 2022. (Geneva: WCC Publications).

Christiansson Drake, Elisabeth, Mats J. Hansson, and Stig Linde (eds.). 2022. *Diakoni – reflektion och praktik* (Stockholm: Verbum).

Demerath, Nicholas Jay. 2000. 'The rise of "cultural religion" in European Christianity: learning from Poland, Northern Ireland, and Sweden', *Social Compass* 47(1): 127–39, doi: <<https://doi.org/10.1177/003776800047001013>>.

Diakoni. 2022. <evl.fi/plus/verksamhet/diakoni> (accessed 5.5.2022).

Dietrich, Stephanie. 2014. 'Reflections on core aspects of diaconal theory', in *Diakonia as Christian Social Practice*, eds. Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien, and Kjell Nordstokke (1517 Media, Fortress Press), 13–27.

Djubarouti, Johnathan. 2021. 'Stories of feelings and things: intangible heritage from within the built heritage paradigm in the UK', *International Journal of Heritage Studies* 27(4): 391–406, doi: <<https://doi.org/10.1080/13527258.2020.1798271>>.

Eurich, Johannes. 2018. 'Social impulses of the Reformation and their importance for the development of the welfare state: comments from the perspective of the study of diaconia', *Diaconia. The Journal for the Study of Christian Social Practice* 9(1): 3–15, doi: <<https://doi.org/10.13109/diac.2018.9.1.3>>.

Gwervevande, Solomon. 2023. 'Chilonga cultural landscape in the shadow of eviction: living cultural heritage, livelihoods and minority indigenous people's rights under threat in Zimbabwe?', *International Journal of Heritage Studies*, 1–6, doi: <<https://doi.org/10.1080/13527258.2023.2211976>>.

Ham, Carlos. 2014. 'Empowering diakonia: a perspective from the World Council of Churches', in *Diakonia as Christian Social Practice*, eds. Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien, and Kjell Nordstokke (1517 Media, Fortress Press), 107–20.

Hammarén, Sirkku, Maija Hietaniemi, Sakari Kainulainen, and Meri Kalanti (eds.). 2022.

- Diakoniabarometri 2022. Muuttuva ja muuttava diakonia* (Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus).
- Hellöre Lise-Lotte. 2020. 'När mörkret är som djupast. Diakoniarbetare om sin kontakt till skyddshemsklienter', Master's thesis, Åbo Akademi University.
- Hellöre, Lise-Lotte, and Björn Vikström. 2022. 'Diakonin och skyddshemmen. Hur göra kyrkans osynliga arbete synligt?', *Diakonian tutkimus* 1: 6–31, doi: <<https://doi.org/10.37448/dt.111676>>.
- Hiilamo, Heikki. 2012. 'Rethinking the role of church in a socio-democratic welfare state', *International Journal of Sociology and Social Policy* 32(7/8): 401–14.
- Hofmann, Beate. 2017. 'New diaconal professionalism – theology, spirituality, values and practice', *Diaconia. The Journal for the Study of Christian Social Practice* 8(2): 138–51, doi: <<https://doi.org/10.13109/diac.2017.8.2.138>>.
- Hollmer, Miriam. 2022. 'Församlingsdiakoni i Svenska kyrkan', in *Diakoni – reflektion och praktik*, eds. Elisabeth Christiansson Drake, Mats J. Hansson, and Stig Linde (Stockholm: Verbum), 119–40.
- Huhanantti, Saara, and Veera Wallenius. 2022. 'Johdanto: diakonia eilen, tänään ja huomenna', in *Diakonia. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön*, eds. Saara Huhanantti and Veera Wallenius (Helsinki: Kirjapaja), 6–22.
- Immonen, Visa. 2021. 'Bildung as the process of cultural heritage: two traditions under a single name', *International Journal of Heritage Studies* 27(4): 344–55, doi: <<https://doi.org/10.1080/13527258.2020.1795906>>.
- Jokela, Ulla. 2011. *Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa* (Helsinki: DIAK).
- Jordheim, Kari. 2014. 'Bridge-building and go-between: the role of the deacon in church and society', in *Diakonia as Christian Social Practice*, eds. Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien, and Kjell Nordstokke (1517 Media, Fortress Press), 187–202.
- Korslien, Kari Karsrud. 2014. 'Diakonia as action: some perspectives on diaconial professional practice', in *Diakonia as Christian Social Practice*, eds. Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien, and Kjell Nordstokke (1517 Media, Fortress Press), 203–13.
- Kothandaraman, Prabakar, and David T. Wilson. 2001. 'The future of competition: value-creating networks', *Industrial Marketing Management* 30(4): 379–89.
- Kristensson Ugglå, Bengt. 2002. *Slaget om verkligheten: filosofi, omvärldsanalys, tolkning* (Eslöv: Symposion).
- Kyrkolag. 1993. <<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1993/19931054>> (accessed 21.11.2022).
- Kyrkoordning. 1991/93. <<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1993/19931055>> (accessed 21.11.2022).
- Laniel, J.-F. 2016. 'What 'cultural religion' says about secularization and national identity: a neglected religio-political configuration', *Social Compass* 63(3): 372–88, doi: <<https://doi.org/10.1177/0037768616654236>>.
- Lartey, Emmanuel Y. 2022. 'Postcolonial studies in practical theology', in *International Handbook of Practical Theology*, eds. Birgit Weyel, Wilhelm Gräb, Emmanuel Y. Lartey, and Cos Wepener (Berlin, Boston: De Gruyter), 661–76, doi: <<https://doi.org/10.1515/9783110618150-050>>.
- Latvus, Kari. 2017. *Diaconia as Care for the Poor? Critical Perspectives on the Development of Caritative Diaconia* (Kuopio: Church Research Institute).
- Leijman, Maria, and Jenny Zetterqvist. 2022. 'Diakoni och ett människorättsbaserat arbetssätt – ett sätt att lyfta blicken', in *Diakoni – reflektion och praktik*, eds. Elisabeth Christiansson Drake, Mats J. Hansson, and Stig Linde (Stockholm: Verbum), 205–22.
- Lenzerini, Federico. 2011. 'Intangible cultural heritage: the living culture of peoples', *The European Journal of International Law* 22(1): 101–20, doi: <<https://doi.org/10.1093/ejil/chro06>>.
- Lindfelt, Lise-Lotte. 2004. 'Ethics as strategy in industrial firms? A study on the Stora Enso business network', Licentiate's thesis, Åbo Akademi University.
- Nordstokke, Kjell. 2014a. 'Mapping out and mobilising diaconal assets chapter', in *Diakonia as Christian Social Practice*, eds. Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien, and Kjell Nordstokke (1517 Media, Fortress Press), 214–25.

- Nordstokke, Kjell. 2014b. 'The study of diakonia as an academic discipline', in *Diakonia as Christian Social Practice*, eds. Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien, and Kjell Nordstokke (1517 Media, Fortress Press), 46–61.
- 'Om Borgå stift'. 2022. Borgå stift [web page], <<https://www.borgastift.fi/om-borga-stift/>> (accessed 2.3.2022).
- Porter, Michael E. 1998. *The Competitive Advantage of Nations* (London: MacMillan Business).
- Prosén, Martina. 2021. 'A rhythm that connects my heart with God: worship, ritual and Pentecostal spirituality as theology', Doctoral dissertation, Lund University.
- Rakotoarison, Zo Ramiandra, Stephanie Dietrich, and Heikki Hiilamo. 2019. 'Tackling poverty with local assets: a case study on congregational asset-based community development in a Lutheran church in Madagascar', *Diaconia. The Journal for the Study of Christian Social Practice* 10(2): 119–40, doi: <<https://doi.org/10.13109/diac.2019.10.2.119>>.
- Ramírez, Rafael. 1999. 'Value co-production: intellectual origins and implications for practice and research', *Strategic Management Journal* 20: 49–65.
- Rodriguez Nygaard, Marianne. 2017. 'Reflective practice of diakonia from the margins: ecclesiological and professional implications', *Diaconia. The Journal for the Study of Christian Social Practice* 8(2): 166–87, doi: <<https://doi.org/10.13109/diac.2017.8.2.166>>.
- Ryökäs, Esko, Titi Gävert, Tiina Ikonen, Sakari Kainulainen, Suvi-Maria Saarelainen, and Veli-Matti Salminen. 2022. 'Diakonin förändras och förändrar', in *Diakoniabaro-metri 2022. Muuttuva ja muuttava diakonia*, eds. Sirkku Hammarén, Maija Hietaniemi, Sakari Kainulainen, and Meri Kalanti (Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus), 140–52.
- Stålsett, Sturla J. 2019. 'Precious and precarious life: exploring diaconal economics', *Diaconia. The Journal for the Study of Christian Social Practice* 10(1): 67–84, doi: <<https://doi.org/10.13109/diac.2019.10.1.67>>.
- Statistik om kyrkan. 2022. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland [web page], <<https://evl.fi/fakta-om-kyrkan/statistik>> (accessed 2.5.2022).
- Stebbins, Robert A. 2001. *Exploratory Research in the Social Sciences* (Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage).
- Stifoss-Hanssen, Hans. 2014. 'Diakonia as a professional practice: perspectives on research and education', in *Diakonia as Christian Social Practice*, eds. Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien, and Kjell Nordstokke (1517 Media, Fortress Press), 62–74.
- Stiles-Ocran, Elorm. 2021. 'Women's stolen voices in marriage in Ghana. The role of gender, culture, and religion in intimate partner violence', *Diaconia. The Journal for the Study of Christian Social Practice* 12(2): 179–97, doi: <<https://doi.org/10.13109/diac.2021.12.2.179>>.
- Strauss Anselm L. 1987. *Qualitative Analysis for Social Scientists* (Cambridge University Press).
- Thorsen, Jakob Egeris. 2020. 'The Christian identity of diaconal work in a secular age of authenticity', *Diaconia. The Journal for the Study of Christian Social Practice* 11(1): 71–94, doi: <<https://doi.org/10.13109/diac.2020.11.1.71>>.
- UNESCO. 2003. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. <<https://ich.unesco.org/en/convention>> (accessed 6.6.2023).
- Vähäkangas, Auli. 2023. 'Deathscapes in Finnish funerals during Covid-19', *Approaching Religion* 13(1): 21–37, doi: <<https://doi.org/10.30664/ar.121528>>.
- Vikström, Björn. 2005. *Den skapande läsaren: hermeneutik och tolkningskompetens* (Lund: Studentlitteratur).
- Weick, Karl. E. 1995. *Sensemaking in Organizations* (Thousand Oaks, CA: Sage).
- Wijkström, Filip. 2014. 'Svenska kyrkan i ett omförhandlat samhällskontrakt', in *Välfärdsinsatser på religiös grund: förväntningar och problem*, ed. Anders Bäckström (Skellefteå: Artos), 221–57.

Vikström, Björn & Lise-Lotte Hellöre (2023). **"Till dem vars nöd är störst." En studie av diakoniarbetares upplevelser av coronapandemin i Borgå stift.** I: Laura Kallatsa & Jonna Ojalampi (red.). *Kokemuksia, käytäntöjä ja kohtaamisia rajoituksissa Koronapandemia eksistentiaalisena, eettisenä ja uskonnollisena kysymyksenä*, 115–137. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran Julkaisuja 302. Helsingfors: STSK.

”Till dem vars nöd är störst.” En studie av diakoni- arbetares upplevelser av coronapandemin i Borgå stift

Att se pandemin som ett gränstillstånd mellan då och nu erbjuder möjligheter att ompröva tidigare rutiner och utveckla nya arbetsformer. I den här artikeln undersöker vi i vilken utsträckning diakoniarbetarna i Borgå stift i linje med devisen ”hjälpa där nöden är störst” har upplevt pandemin som en möjlighet till förnyelse av verksamheten, och i vilken utsträckning de anser sig ha lyckats med denna förnyelse. För att en sådan förnyelse skall få legitimitet inom ett kyrkosamfund behöver dess orsaker motiveras såväl funktionellt som teologiskt, vilket förutsätter att Bibeln och kyrkans tradition förs i dialog med dagens människors livsfrågor och behov. Därför aktualiserar vi även behovet av en teologisk tolkning såväl av pandemin som av diakonins målsättning att hjälpa där nöden är störst. Vårt empiriska material består en explorativ innehållsanalys av 22 intervjuer med diakoniarbetare i Borgå stift. Ett centralt resultat av undersökningen är att en del av diakoniarbetarna är redo för förändring och flexibilitet, men att sådan flexibilitet att möta människor där nöden är störst också förutsätter tillåtande attityder och teologi i kyrkosamfundet.

Introduktion

När covid-19 pandemin slog till på våren 2020 ställdes Finland inför nya utmaningar. I nära relationer rapporteras exempelvis våldet ha ökat¹ och sociala relationer försvagats.² I Sverige visar forskare på en ökad sårbarhet

---

¹ Hietamäki et al. 2021.

² t.ex. Kalule 2021.

hos högriskgrupper som till exempel äldre, sjuka och sköra.³ Annan internationell forskning berättar om högre dödlighet i coronaviruset för de som varit socialt eller ekonomiskt marginaliserade.⁴ Alla dessa grupper är sådana som diakonin har omsorg om, vilket visar på hur direkt påverkat diakoniarbetet blev av pandemin.

När diakoner tillfrågas om målet för verksamheten svarar många: att hjälpa där nöden är störst. Målsättningen fastställs även av kyrkoordningen för den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland: ”Församlingen och dess medlemmar skall utföra diakoniverksamhet, vars syfte är att ge en sådan hjälp som betingas av kristlig kärlek, särskilt till dem vars nöd är störst och vilka inte får någon annan hjälp.”⁵

En pandemi berör alla i samhället. Därför kunde en fokusering på ”dem vars nöd är störst” omprövas under pandemin. Samtidigt drabbas människor olika hårt under en omfattande samhällskris. Ofta är det de som redan från tidigare är i en utsatt position som berörs allra mest. Genom de restriktioner som pandemin föranleder uppkommer det dessutom nya utsatta grupper i samhället.

Forskare har diskuterat hur inte bara diakonin, utan hela kyrkosamfundets roll och identitet har förändrats under coronapandemin.⁶ I skrivande stund år 2022 pågår pandemin fortfarande. Mikael Kurkiala beskriver ett strukturellt mellanrum:

Detta är ett liminalt tillstånd som – liksom sorg, graviditet, separation, karnevaler och fasteperioder – förflyttar individer och kollektiv till ett strukturellt ”mellanrum” där det sociala, och ibland också rättsliga, regelverket tillfälligt upphävs. Dessa tillstånd erbjuder en frizon där nya identiteter kan prövas och ta gestalt, nya och ibland förbjudna tankar tänkas och sociala band fördjupas eller omtolkas.⁷

Många forskare, speciellt inom sociologi och antropologi, har använt bilden av en övergångsrit, *rite de passage*, för att beskriva politiska, samhäl-

---

³ Mulinari et al. 2021, 5.

⁴ Knoetze 2021, 5.

⁵ KO 1991/1993, 4 § 3

⁶ t.ex. Pillay 2020, Beukes 2020, Cho 2021, DeVilliers 2020.

⁷ Kurkiala 2020, 12.

leliga och kulturella förändringar. Så länge övergångsriten pågår har man lämnat en status bakom sig, men inte ännu kommit till nästa.⁸ Kurkiala talar om ett gränstillstånd, som kan leda till såväl otrygghet som kreativitet. Det som man tidigare tagit för givet känns plötsligt osäkert, men man får en ny utsiktspunkt varifrån man kan granska samhällets regelverk och normsystem.⁹

En av diakonerna i den undersökning som denna artikel bygger på formulerade diakonins uppgift på följande sätt:

Att hjälpa utsatta, personer som man ser att behöver stöd, rådgivning, hjälp, det är mångsidigt. Att föra Kristi kärlek, utan att fråga bakgrund eller vad man tillhör, man hjälper också de som inte hör till kyrkan, man hjälper alla som är i behov. Det är alltid i början, sen om det blir längre kontakter eller om kontakten fortsätter så börjar det bli lite mera allt möjligt hur kan man komma med till gemenskapen i församlingen. Men att hjälpa var nöden är störst. Det varierar men viktigast är det att man ser och hör. (L)

Här understryks dels att hjälpen inte begränsas till församlingens medlemmar, dels att uttrycket ”där nöden är störst” oundvikligen behöver konkretiseras på olika sätt i olika människors liv. Därför förutsätter denna målsättning både lyhördhet och flexibilitet.

Syfte, forskningsfrågor och disposition

En kris är i egenskap av ett strukturellt mellanrum alltid också en möjlighet, eftersom den kan leda till att tidigare arbetssätt måste överges och nya arbetsformer skapas. I den här artikeln syftar vi till att undersöka i vilken utsträckning diakonerna i Borgå stift i linje med devisen ”hjälpa där nöden är störst” såg pandemin som en möjlighet till förnyelse av verksamheten, och i vilken utsträckning de anser sig ha lyckats med denna förnyelse. För att en sådan förnyelse skall få legitimitet inom ett kyrkosamfund be-

---

⁸ Thomassen 2009.

⁹ Begreppet samhällskontrakt diskuteras bl.a. i Wijkström 2014, 225.

höver dess orsaker motiveras teologiskt, vilket förutsätter att Bibeln och kyrkans tradition förs i dialog med dagens människors livsfrågor och behov. Därför vill vi även aktualisera behovet av en teologisk tolkning såväl av pandemin som av diakonins målsättning att hjälpa där nöden är störst.

Detta gör vi genom att explorativt undersöka hur diakoniarbetarna i Borgå stift har påverkats av coronapandemin. Uppfattar de pandemin som en tillfällig paus som följs av en återgång till tiden före restriktionerna, eller ser de tiden som en möjlighet att omforma verksamheten i linje med målsättningen att hjälpa där nöden är störst? Vi delar upp uppgiften i två forskningsfrågor, som vi besvarar utgående från den insamlade empirin:

1. Vilka dimensioner av diakonin har främst påverkats av pandemin?
2. I vilken mån har pandemin medfört en omprövning av beprövade arbetssätt inom diakonin?

Efter att ha redogjort för forskningsläget samt metod och material besvarar vi den första forskningsfrågan genom att analysera respondenternas svar i ljuset av distinktionen mellan karitativa, liturgiska och kommunikativa dimensioner i diakonin. Därefter fokuserar vi på frågan i vilken mån pandemin har bidragit till en omvärdering av arbetsmetoderna och tidsanvändningen. Vi tillämpar här på vårt empiriska material den typologisering som Jouko Porkka och Sami Ritokoski har utvecklat i sin undersökning av ungdomsarbetsledarnas erfarenheter under pandemin.¹⁰ Eftersom vår ansats är explorativ¹¹ med liten förhandskänedom om utgången av intervjuerna, har vi valt att ta upp dessa teoretiska perspektiv i samband med genomgången av den empiriska analysen. Sålunda presenteras resultaten i ljuset av ovannämnda dimensioner av diakonin samt av Porkkas och Ritokoskis typologisering. Vår artikel avslutas med en sammanfattning av resultaten och en diskussion om vilka frågor som vi anser behöva ytterligare fördjupning. Vi argumenterar bland annat för att diakonins målsättning att hjälpa där nöden är störst förutsätter beredskap att ompröva arbetssätten och identifiera nya målgrupper, särskilt i kristider. För att en sådan strategi skall få legitimitet i en kyrka behövs det

¹⁰ Opublicerad forskning, muntlig presentation på Forskningsdagar i teologi och religion, Helsingfors, maj 2022.

¹¹ Se t.ex. Stebbins 2001.

en teologisk reflektion över diakonins målsättning och över hur pandemier och andra samhällskriser kan tolkas ur ett kristet perspektiv.

Tidigare forskning om diakoni i samhälleliga krissituationer

Tidigare forskning visar att under osäkra tider, såsom samhällskriser, strävar kyrkosamfund efter att göra en samhällsinsats och efter att få synlighet för det arbete som de utför.¹² Sven-Erik Brodd tar upp en särskild form av kyrkligt samarbete med samhället som han kallar katastrofsjälavården, vilken har varit föremål för en aktuell teologisk diskussion.¹³ I akuta kriser får kyrkan en omfattande terapeutisk roll. Större olyckor eller katastrofer såväl lokalt som nationellt skapar stor utsatthet, och det krävs nytänkande vad det gäller att vara kyrka. Samtidigt får församlingarnas stöd till de drabbade synlighet i nyhetsrapporteringen: minnesstunder i kyrkor och olika former av samtals hjälp lyfts ofta fram i media. Traumat, men också post-traumatiska livssituationer, utgör då ett centralt inslag. I en sådan situation kan pragmatismen framstå som kyrkans kännetecken, skriver Brodd. Till detta hör både att på kort varsel kunna tillämpa lösningar som har visat sig värdefulla vid tidigare katastrofer på olika håll, och en beredskap att flexibelt göra undantag från de regelverk som normalt styr församlingens arbetsmetoder.

Svensk forskning visar på att det åtminstone i Sverige finns ett större samhälleligt stöd för kyrkans sociala roll än för dess tydligt teologiskt profilerade roll. Förväntningarna är att kyrkan visar medmänsklighet utan vinstintresse, samtidigt som den skall vara öppen för alla och inte förut-sätta en viss trosuppfattning.¹⁴ Samtidigt visar andra svenska studier på att diakoniverksamheten i församlingar förlorar stöd och legitimitet hos medarbetare och förtroendevalda. Diakonin har låg status och saknar någon som för dess talan.¹⁵ Denna konflikt tyder på att diakonin, åtminstone i Sverige men också möjligen i Finland, kan ha en större legitimitet i samhället än i kyrkan.

¹² Jeppsson Grassman 2001, 20-.

¹³ Brodd 2018, 36–38.

¹⁴ Edgardh 2019, 154–155.

¹⁵ Engel 2006, 152.

I Finland görs vartannat år en landsomfattande enkät där man undersöker den evangelisk-lutherska kyrkans diakoni. I den färskaste rapporten har 355 diakoniarbetare (27 procent av alla) deltagit. Empirin samlades in under pandemin, i början av år 2022. Tematiken för undersökningen var konsekvenserna av coronapandemin för diakoniarbetet, frivilligarbetarna inom diakonin samt nätverksarbetet. I rapporten står att: ”Diakonins uppdrag är att via nätverk hjälpa utsatta människor, arbeta för rättvisa, fred, jämlikhet och gemenskap, påverka samhället och främja välfärden”¹⁶ samt att ”Diakonins uppgift och utmaning är att reagera, ibland snabbt, på förändringar och behov i samhället”¹⁷. Gällande pandemin fastslås att coronatiden starkt präglade diakoniarbetet, bl.a. med anpassade arbetsätt, nya rutiner och större användning av digitala verktyg, som t.ex. Teams. Oron över såväl den egna som andras hälsa var stark, och gav utslag i att arbetet omorganiserades på ett coronasäkert sätt. Belastningen i arbetet ökade av restriktioner som ändrades gång efter annan och vilka kraftigt begränsade olika evenemang och försvårade frivilligarbetet. Ändå anser över hälften av informanterna att coronarestriktionerna inte påverkade kontakten med klienterna nämnvärt. Detta förklaras i rapporten med att diakoniarbetet kraftigt anpassats till den nya situationen. De flesta förde själavårdssamtal, gav serviceradgivning och ekonomisk hjälp per telefon. Också öknings i arbetsmängd rapporteras under pandemin, även om resurserna inte stigit. Däremot har gruppverksamhet och möten ansikte mot ansikte minskat, liksom antalet utflykter, läger, hembesök och besök på institutioner, även deltagandet i insamlingen *Gemensamt Ansvar* har minskat.¹⁸

Diakonins klientel förändrades inte markant under pandemin och livssituationen präglades av samma fem faktorer som i de tidigare undersökningarna: psykiska problem, fysiska sjukdomar, regelbundet mottagande av utkomststöd, upprepat behov av mathjälp samt långtidsarbetslöshet. En ny tydlig klientgrupp formades av arbetstagare som permitterats på grund av coronapandemin. Ett annat tydligt resultat var ett ökat antal klienter med nedärvd utsatthet och utsatthet som anhopas. Även ensamheten rapporterades ha ökat hos diakonins klienter. De allra flesta diakoniarbetare ansåg att samhällspåverkan borde ha en större roll i arbetet.

---

¹⁶ Ryökäs et al. 2022, 140.

¹⁷ Ryökäs et al. 2022, 141.

¹⁸ Ryökäs et al. 2022, 141–142.

Från sitt eget arbetsliv rapporterar diakoniarbetarna stor belastning och svårigheter att dra gränser.¹⁹ Inför framtiden frågar sig forskarna:

Det är intressant att iaktta i vilken mån de förändringar som nu införts etablerar sig permanent i vardagen inom diakonin. Inom diakoniarbetet orsakade pandemin flera förändringar i det sätt som verksamheten genomförs, medan klientgrupperna och samarbetsmönstren förblev relativt oförändrade. Kärnan i diakoniarbetet förändrades inte trots att rutinerna gjorde det. Coronatiden förbrukade resurser och tröttade ut arbetstagarna, men generellt verkar det som om känslan av att coronan övervunnits dominerar²⁰.

Utöver denna forskning finns studier gjorda om pandemins inverkan och om kyrkor i krissituationer från hela världen. Vi har ändå valt att främst fokusera på den forskning som gjorts i Finland och de närmaste nordliga grannländerna, eftersom de kulturella, religiösa och samhällseliga strukturerna påminner mest om varandra här.

Metod och material

Trygve Wyller menar att den akademiska diakoniforskningen undersöker och tolkar praxis och empiriska resultat som hjälper oss att bättre förstå vad kristendom handlar om genom att beskriva hur tron praktiseras i en viss social kontext.²¹ Vårt empiriska material utgörs av 22 semi-strukturerade, transkriberade och anonymiserade djupintervjuer, vilka gjordes över Zoom under juli-september 2021. Intervjuernas längd varierade mellan ca 30–90 minuter. Antalet tjänsteförhållanden inom diakonin i Borgå stift var under år 2021 105 stycken. Dock var alla inte fullt besatta, och statistiken visar att 93 personer var i arbete i slutet av år 2021 (*Statistik om kyrkan* 2022). Informanterna utgör därmed 24 procent av de diakonianställda inom Borgå stift. De intervjuade är utvalda så att de representerar

---

¹⁹ Ryökäs et al. 2022, 143–144.

²⁰ Ryökäs et al. 2022, 144.

²¹ Wyller 2021, 74.

olika delar av stiftet: 14 arbetar i landsbygdsmiljö, och åtta i stadsmiljö.²² Bland informanterna finns både kvinnor och män. Ansatsen är explorativ²³ och målet med intervjuerna är att genom kvalitativ innehållsanalys få fram beskrivande berättelser ur diakoniarbetarnas perspektiv och skapa förståelse för diakonins verksamhet i Svenskfinland. Informanterna har getts varsin bokstav från A till V som pseudonym för anonymiseringens skull.

År 2021 fanns 47 församlingar i Borgå stift, som består av de församlingar i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland som är enspråkigt svenska eller har svenskspråkig majoritet, plus Tyska församlingen samt Rikssvenska Olaus Petri församling. Det sammanlagda medlemsantalet är ca 230 000 personer.²⁴ Diakoniverksamheten i stiftet avviker från andra stift på olika sätt.²⁵ Bland annat har antalet klientkontakter stigit i stiftet, medan det i kyrkan som helhet sjunkit. Borgå stift står också klart över genomsnittet i fråga om hembesök och gällande klientkontakter med äldre. Men även innehållet i dessa relationer skiljer sig från andra stift. Hälsa och sjukdom dominerar klarare, liksom andliga frågor, samtidigt som de ekonomiska frågorna, inklusive jobb och arbetslöshet, tenderar att vara mindre betonade i Borgå än i övriga stift.

Diakoniarbetarnas erfarenheter från pandemin

För att kunna svara på artikelns första forskningsfråga, som berör vilken del av diakonin som främst har påverkats av pandemin, är det nödvändigt att klarlägga innebörden i begreppet diakoni. Diakoniverksamhet har av Heikki Hiilamo definierats som kyrkligt socialt arbete eller bekämpande av fattigdom, att fokusera på de mest marginaliserade grupperna i samhället.²⁶ Den här definitionen kommer nära den beskrivning av diakonin som ges i ovan citerade paragraf i kyrkoordningen. Andra forskare har valt att förstå diakoni ur ett specifikt perspektiv, till exempel teologiskt, orga-

²² *Klassificeringen av stads-...* 2020.

²³ Johannessen & Tufte 2003, 21.

²⁴ *Om Borgå stift* 2022; *Statistik om kyrkan* 2022.

²⁵ *En finlandssvensk gemenskap ...* 2010, 9–10.

²⁶ Hiilamo 2012, 405.

nisatoriskt, funktionellt²⁷ och historiskt²⁸. Esko Ryökäs ser fyra olika arbetssätt som dimensioner i diakonins verksamhet.²⁹ Den första består av traditionellt socialarbete och syftar till att hitta hjälpbehövande och kunna undsätta dem. Den andra handlar om den kristna själavården, att gå bredvid och att lyssna på en annan människa. Den tredje är instrumentell såtillvida att den riktar sig till människor i nöd, men med målsättningen att dessa skall omvändas till den kristna tron. Den sista är också uttalat teologisk och vänder sig till äldre människor för att erbjuda spirituell omvårdnad och sjukvård. Vi kan konstatera att alla fyra arbetssätten framträder i vårt material, men för att analysera hur pandemin har påverkat diakoniarbetet har vi bedömt det vara mer fruktbart att utgå från de tre delvis överlappande paradigmer som utvecklats av K. I. Johannessen, och som använts av bl.a. Birgitta Lounela:³⁰ En motivering till detta val är att den profetiska dimensionen av diakonin annars riskerar bli osynliggjord.

1. Det karitativt-diakonala som utgår från diakonen som omsorgsutövare, även om barmhärtigheten ses som en moralisk plikt för både kyrka och privatpersoner. Genom att uttrycka såväl kristen identitet som allmänmänsklig godhet får diakonin en plats både i kyrka och i samhälle. Detta paradigm har starkt präglat diakoniförståelsen i Norden.
2. Det liturgiskt-diakonala paradigmet placerar diakonin huvudsakligen i gudstjänstlivet, vilket innebär att diakonin motiveras utgående från kyrkans helhetsuppdrag. Paradigmet är karakteristiskt till exempel för katolska och ortodoxa kyrkor.
3. Det kommunikativt-diakonala paradigmet där diakonen återfinns som medlare, budbärare och representant i relation till det omgivande samhället. Den s.k. profetiska diakonin eller påverkansdiakonin kan placeras här.

Många respondenter uttrycker en djup sorg och frustration över all verksamhet som man i församlingarna hade varit tvungna att ställa in på grund

²⁷ T.ex. Lindström & Lindström 2015; Engel 2006, 163–200.

²⁸ Se t.ex. Brodd 1997, 12–15.

²⁹ Ryökäs 2019, 66–68.

³⁰ Lounela 2018, 23–26.

av pandemin, och i synnerhet över att kontakterna till äldre, sjuka och andra utsatta människogrunder avsevärt försvårats. Förutom restriktionerna fanns också rädslan att själv vara den som för smittan vidare.

Erfarenheterna varierar ganska kraftigt från församling till församling. Vissa berättar med förvåning att situationen har varit ungefär som förut, trots att man har informerat om möjligheten att få hjälp. Andra vittnar tvärtom om ett radikalt högre antal hjälpbehövande: ”Vi har i vår församling haft en 76 procentig ökning av klienter som behöver främst mathjälp, men också annan sorts hjälp med räkningar...” (D) I flera av svaren nämner man att orsaken till denna ökning var att många blev arbetslösa eller permitterade. Privatföretagare som inte har kunnat hålla igång verksamheten på grund av restriktionerna blev också nya klienter.

De flesta av diakoniarbetarna berättar att de efter den första besvikelsen lyckades hitta nya sätt att jobba på; man träffade klienter utomhus, använde telefon mera än förr och minskade på gruppstorlekarna. Inom mathjälpen har flera kreativa innovationer skett för att möjliggöra att hjälpen når fram också under restriktionerna. Bland annat har man hjälpt barnfamiljer som hade det svårt med maten de perioder då skolorna och daghemmen var stängda, eftersom kommunernas hjälpkriterier var så strikta. En diakon berättar om att församlingen fick ställa fram inköpsvagnar i matbutikerna, där de som ville bidra kunde lämna matvaror, som sedan fördelades till hjälpbehövande. Det uppstod även nya former av frivilligverksamhet:

Vi startade upp en verksamhet att en grupp frivilliga varje vecka träffades och lagade mat tillsammans och så fick folk komma och hämta och sedan förde vi ut åt dem som inte kunde komma och hämta. Tidigare hade det varit så att folk kom till städes och åt tillsammans. (V)

Några nämner att församlingarnas diakoni har fått en större synlighet under pandemin: andra aktörer i samhället räknar med diakonin mer än förr. ”Jag tycker det har skett en förändring de senaste åren och socialen har mera sträckt ut sina händer och fikar litet efter samarbete.” (O) Det fanns också hos församlingsmedlemmar och företag en villighet att både stöda ekonomiskt och ställa upp med frivilliga insatser. Flera nämner explicit det corona-stöd som regeringen beviljade till församlingarnas

diakoni, och ser det som ett viktigt positivt erkännande från samhällets sida.

Fast vi hade en sån där massiv ökning av klienter så vi har också haft en massiv ökning i alla de här ekonomiska donationerna vi har fått in av företag i [orten] och av privatpersoner att vi har kunnat köpa in mera mat. /.../ Nog har jag upplevt tidvis när jag har jobbat liksom att ingen märker och ingen förstår hur mycket arbete det ligger bakom eller så här men där har coronan kanske också synliggjort det mer. Vi har nog lokalt fått jättemycket erkännande av privatpersoner och också företag som har skrivit på sociala medier att tänk vad bra att vi har en församling som hjälper och att det har nog synliggjorts mera hur mycket vi stöder. (D)

En annan respondent berättar om hur en ny verksamhetsform uppstod inom diakonin efter att föräldrar från en lokal idrottsförening spontant hade hört sig för om de kunde sköta matuppköpen för människor som inte själva kunde ta sig till butiken.

Däremot är det flera respondenter som uttrycker besvikelse över att kyrkoherden och förtroendevalda i församlingen inte visar tillräcklig uppskattning för diakonernas arbete: ”Av min egen förman och kyrkoherde skulle jag gärna få mera respons.” (R)

En viktig orsak till att nya grupper i lokalsamhället har fått upp ögonen för diakonin uppges av respondenterna vara att diakonin snabbare än andra aktörer förmår reagera på behov som uppkommit. Även diakoniarbetarna själva ser flexibiliteten som en styrka, till exempel i jämförelse med kommunens sociala sektor och Folkpensionsanstalten.

I jämförelse med FPA och socialen så vi har inga listor och tabeller som säger att nå du har fem euro för mycket i lön att du får inget bostadsbidrag, vi kan alltid se mellan fingrarna och hitta lösningar och det är inte bara med pengar vi kan hjälpa med utan vi kan hjälpa också med mat eller kläder och vi kan gå med till polisförhöret och det är så oändliga möjligheter som då inte de här andra tjänstemännen har på samma vis. (D)

Digitala kommunikationskanaler tycks ha använts mest för möten med kolleger och samarbetsparter, nästan ingen nämner att man skulle ha haft kontakt med klienter den vägen – förutom strömmade gudstjänster och andakter, som dock närmast är att betrakta som envägskommunikation. Den fysiska närheten, som ger möjlighet att avläsa kroppsspråk och mimik, är enligt flera respondenter viktig inom diakonin, i synnerhet då man träffar nya personer. En respondent berättar att hen känner sig osäker om människors nöd verkligen är så stor som de säger, om hen bara är hänvisad till att tala med en ny klient per telefon. Men även vid fysiska möten försvårades den non-verbala kommunikationen av att man var tvungen att använda munskydd.

Målsättningen att hjälpa där som nöden är störst förutsätter en beredskap att lämna gamla arbetssätt och skapa nya. Det är uppenbart att informanterna upplever en spänning mellan förväntningar på att upprätthålla traditionell verksamhet och att kunna nå ut till nya hjälpbehövande. Flera av diakoniarbetarna är frustrerade över tid som sätts på dem som inte är i störst nöd i samhället just nu.

Men sen finns det kanske i församlingen förväntningar att man skall ha de här ”pensionärsgrupperna” – att vissa pensionärer tycker att det är diakonins uppgift att underhålla dem och ordna program. Och vissa av de här dagssamlingarna så det finns ju behov, jag säger inte emot det, men att nog skulle jag vilja sätta ännu mera tid på klienterna även efter att vi går tillbaka till vardagen efter coronan. (I)

Här blir ju en konflikt, jag kan ta ett exempel här från hösten, jag har sådana här flitiga som innan corona träffades varje vecka, det är två grupper och jag var oftast med. Och det här tar ju ganska mycket tid, det blir två eftermiddagar per vecka och jag anser ju att det är en viktig grupp, men jag anser att de är ändå så pass duktiga och inte så ensamma som många andra som diakonin borde hinna liksom möta, men sen är det väldigt starkt från min kyrkoherde att det här är en väldigt viktig grupp, vi måste lyssna på deras önskemål. (R)

På basen av vår undersökning förefaller det uppenbart att det främst är den karitativa dimensionen i diakonin som respondenterna berör, då de tillfrågas om pandemins följder. Denna karitativa aspekt lyfts fram av diakoniarbetarna även då de fick frågan vad de ser som diakonins uppgift. Den liturgiska dimensionen nämns av några respondenter i förbigående gällande strömmade gudstjänster, men det förefaller som om få av diakoniarbetarna har varit involverade i dessa. Den kommunikativa dimensionen förekommer oftare i svaren, och i många fall i sammanhang där diakoniarbetare berättar om hur man i deras församlingar under pandemin har utvecklat nya sätt att göra diakonin synlig. Även pandemins inverkan på rollen som förmedlare och undervisare kommer fram hos de diakoniarbetare som också ansvarar för barngrupper och kontakten till skolor. Diakonins profetiska uppgift syns knappt alls i materialet, tvärtom är det anmärkningsvärt att ingen kritiserar myndigheternas agerande, trots att restriktionerna försvårat diakoniarbetet märkbart. Här är det skäl att också notera resultatet i *Diakoniabarometri 2022*, där flertalet respondenter önskade att diakonin i högre grad skulle ägna sig åt påverkansarbete³¹, men att man upplevde att man saknade verktyg och kunskap för det. Sålunda kunde det möjligtvis finnas en lucka för kyrkan att fylla i detta paradigm, som för övrigt saknas i Ryökäs diakoniöversikt³², möjligtvis för att den inte är poängterad i den finländska diakonitraditionen.

En typologisering av respondenterna

För att tydliggöra diakonernas olika sätt att hantera pandemisituationen har vi tillämpat den typologisering som Jouko Porkka och Sami Ritokoski har utvecklat. I en omfattande studie av hur ungdomsarbetsledare i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland reagerat på restriktionerna under pandemin, har de identifierat fyra typer som de kallar engagerade hjälpare, resilienta möjliggörare, förändringsagenter och de uppgivna.³³

³¹ Ryökäs et al. 2022, 143–144.

³² Ryökäs 2019, 67.

³³ Se not 10 ovan.

Deras typologi baserar sig på i vilken mån respondenterna visar sig vara villiga att ompröva och förnya sitt sätt att arbeta. Vi har tidigare i den här artikeln argumenterat för att flexibilitet och beredskap till förändring är en nödvändig konsekvens av målsättningen att hjälpa där nöden är störst. Vårt material är inte så omfattande att vi i likhet med Porkka och Ritokoski skulle kunna göra procentuella uppskattningar av hur stor andel av respondenterna som kan hänföras till de olika grupperna. Däremot menar vi att det är möjligt att identifiera motsvarande typer av förhållningssätt i vår undersökning av diakoniarbetare i Borgå stift.

a. De engagerade hjälparna

Denna kategori består av församlingsanställda som inte låter sig nedslås av restriktionerna, utan i stället intensifierar sina arbetsinsatser enligt tidigare beprövade metoder. I Porkkas och Ritokoskis undersökning var det främst äldre arbetstagare som hörde till den här kategorin. Dessa vägrade ge upp de kontakter de hade från tidigare, utan upprätthöll kontakten med alla de medel som stod till buds, utan att spara på vare sig tid eller krafter. I vårt material märks denna hållning bland annat av att diakoniarbetarna upprätthållit tidigare klientkontakter genom att ringa, träffa människor utomhus och gå på gemensamma promenader.

Den märktes nog väldigt mycket i mitt arbete, det blev väldigt mycket mera jobb genast den där våren så det blev långa dagar och mycket jobb, för alla grupper som försvann så behövde man ta tag i alla enskilda människor. Och jag är förman i vår lilla grupp på två, så det var att skriva listor, försöka delegera, till alla vilka människor vi skall ringa och vem skall ringa och kan vi få några frivilliga med? (P)

b. De resilienta möjliggörarna

Dessa utgjorde den största gruppen i Porkkas och Ritokoskis undersökning. Nästan hälften av ungdomsarbetsledarna räknades hit, och de kännetecknas av att de såg pandemin som ett tillfälle att omorganisera arbetet. De vågade ifrågasätta tidigare arbetsformer och arbetssätt. Deras egen roll var att planera, koordinera, inspirera och engagera kolleger och frivilliga medarbetare, och de bidrog aktivt till att nya arbetsformer och stödgrupper skapades. I föregående delkapitel framkom att man i synnerhet inom

mathjälpen utvecklade nya kreativa verksamhetsformer, som även engagerade många frivilliga. Även diakoner som jobbar med barn och familjer skapade nya flexibla lösningar. För att minimera risken för smittspridning delade man upp barnen i mindre grupper, ordnade skilda samlingar för olika årsklasser, skapade WhatsApp-grupper för föräldrar och kom överens på förhand om vilka som deltar en viss dag.

Och sen tänkte vi att nu är det så många familjer med barn i skolåldern, förskole- eller dagisålder, att hur skall vi få kontakt med dem, för det är säkert många som har blivit arbetslösa under pandemin. Och då gjorde vi på våren 2020 så att vi tog kontakt med de svenskspråkiga skolorna i regionen och skickade, eller bad dem om vi kan skicka ett meddelande genom Wilma, det här systemet som skolorna och förskolorna har, att bara berätta att vi finns här, om man behöver ekonomiskt stöd eller samtal eller hjälp med att fundera på saker och ting, att hur fungerar socialen eller KELA eller något, och då fick vi ju bra respons. Det var många familjer som tog kontakt med oss och vi kunde dela ut stöd på det sättet och vissa kontakter har vi kvar ännu. (I)

c. Förändringsagenterna

Den här gruppen står rätt nära den föregående, men deras sätt att reagera på restriktionerna kännetecknas av en mer långsiktig strävan efter att förnya arbetssätten. De uttryckte glädje över att nya samarbetsformer skapades med kolleger inom andra yrkesgrupper, och såg pandemin som en möjlighet att överge arbetsformer som inte längre fungerar.

Och det har ju varit en hel del planerande och så där. Vi har organiserat mathjälpen på ett annat sätt för att göra det coronasäkert /.../ Och så har vi ju haft en hel del planeringsarbeten med medarbetare. /.../ missionsarbetet har vi organiserat om så det har blivit bättre, så vi sköter det här samarbetet lite effektivare nu så vi har en styrgrupp som sköter det och vi har gjort nya avtal när de här gamla avtalen har gått ut. Där i början på den här coronaperioden när det blev ett abrupt avslut på allt möjligt så då hade vi grupparbeten

när vi funderade på olika ämnen som vi kan utveckla. Vi tog vara på den plötsliga pausen på det sättet och det tyckte jag var bra. Vi hade en grupp som funderade på det här digitala arbetet och vi fick ju en spark ut i på nätet, så vi började ha andakter som vi skickade på Facebook och så började vi skriva gudstjänster och det har varit en stor utveckling på många områden och på många fronter samtidigt, så det har inte varit fruktlöst. (B)

Det är ändå värt att notera att bara en informant nämner att hon använt de lugnare perioderna till att läsa och förkovra sig, då hon svarar på frågan om det har varit mer eller mindre jobb under pandemin.

d. De uppgivna

Benämningen hänvisar till dem som sörjer allt som blivit inhiberat på grund av restriktionerna, och som endast tycks vänta på att allt skall bli som förr igen. Det behöver inte nödvändigtvis handla om att respondenterna ifråga är totalt uppgivna, men de har ett behov att få berätta om sin besvikelse.

Främst nedstängningen, man har inte kunnat ha samlingar, inga pensionärssamlingar, inga kara-samlingar, inga syjuntor och sen har man inte kunnat fara på hembesök och inte heller fått gå på uppvaktningar. (F)

Främst att de flesta grupper har blivit inställda och verksamheten som samlar folk, det har varit allt från gudstjänster, och förra sommaren höll vi inget skriftskolläger /.../ Vi skall försöka med grupper nu har vi planerat, men nu är det ju värre än någonsin, så vi vet ju aldrig vartåt det svänger nu och kommer det nya restriktioner, men vi har planerat att öppna upp hösten ganska som vanligt. (E)

Man skall naturligtvis vara försiktig med att indela människor i olika typer. I samma intervju kunde det finnas utsagor som passar in i olika av dessa fyra kategorier. Samtidigt visar de fyra typerna på olika förhållnings-sätt till pandemin. Kategori a och d kännetecknas av att det tidigare sät-

tet att jobba utgjorde den självklara referensen: de uppgivna väntade på att allt skulle kunna återgå till det normala, medan de engagerade hjälparna höll fast vid samma mål och målgrupper som förr och anpassade arbetsätten efter restriktionerna. Såväl de resilienta möjliggörarna som förändringsagenterna såg däremot pandemin som en tid då tidigare arbetsmetoder behövde omvärderas, för att bereda rum för nya arbetsätt, nya samarbetsparter och nya målgrupper. Tolkat i ljuset av diakonins målsättning kan man säga att de två senare grupperna tydligare var beredda att tillämpa den flexibilitet och förändringsberedskap som devisen ”hjälpa där nöden är störst” förutsätter.

Diskussion om studiens resultat och dess betydelse för utvecklingen av diakoniverksamheten

Empirin för den här undersökningen visar på i stort samma resultat som *Diakoniabarometri 2022*, dvs uppkomsten av nya arbetsätt, de virtuella arbetsredskapens ökade betydelse, restriktionernas inverkan på verksamhetsformer och gruppmöten, samt ett ökat ekonomiskt behov. Dock skiljer sig resultaten på en viktig punkt, där barometern för fram att resurserna inte ökat, ”och inga ökningarna är heller i sikte”³⁴, medan vårt material visar hur stor betydelse statens öronmärkta bidrag samt det ökade inflödet av privata donationer till diakonin har haft.

Vår undersökning har visat att diakonerna i Borgå stift betonar de karitativa dimensionerna i sitt arbete, och det var också svårigheterna att bedriva denna sida av verksamheten som de främst påtalade, då de tillfrågades om pandemins verkningar. När det gällde den kommunikativa sidan av arbetet berättade flera respondenter att man använt sig av nya sätt att nå ut till hjälpbehövande, och att diakonin under pandemin fått en större synlighet samt nya samarbetsparter och understödjare.

Med hjälp av typologin kunde vi identifiera fyra olika attityder bland respondenterna: de uppgivna sörjde allt som blivit inhiberat och väntade på att kunna öppna upp som förr igen. De engagerade hjälparna bevarade samma målgrupp som tidigare, men förfinade arbetsätten beroende på vad restriktionerna medgav. De resilienta möjliggörarna och förändrings-

---

³⁴ Ryökäs et al. 2022, 142.

agenterna såg däremot pandemin som ett tillfälle att ompröva tidigare arbetsmetoder, utveckla nya sätt att arbeta och nå ut till nya målgrupper.

De resilienta möjliggörarna och förändringsagenterna betonade att de omvälvande förändringar som pandemin medförde har gjort det omöjligt att fortsätta arbetet precis som tidigare. De uttryckte en förhoppning om att pandemin därigenom skulle påskynda en förändring i arbetssättet, så att diakoniarbetarna kunde fokusera på sådant där deras specialkunnande behövs och där människor verkligen är i störst behov av stöd. En intressant iakttagelse är att förändringsarbetet försvåras av att diakoniarbetarna ofta känner att förmän, förtroendevalda och församlingsaktiva förväntar sig att tidigare verksamhetsformer skall fortsätta, även om dessa riktar sig till grupper som inte är speciellt sårbara och som lika bra kunde ledas av frivilliga.

Flexibilitet är någonting som diakoniarbetarna värdesätter i sitt arbete, i jämförelse med verksamheten inom till exempel socialsektorn eller Folkpensionsanstalten, som är betydligt mera regelstyrd. Resultaten i vår undersökning uppmärksammar också att en orsak till att människor och företag vill stöda diakoniverksamheten, är att de märker att den kan reagera snabbt på behov som uppkommit. I vår artikel har vi argumenterat för att målsättningen att hjälpa där nöden är störst uppmanar till en sådan flexibilitet, eftersom den förutsätter beredskap att prioritera på olika sätt beroende på de aktuella behov som föreligger. Det här är också ett sätt för diakonin att förverkliga sin profetiska uppgift i samhället: genom att vara lyhörd och flexibel kan den lyfta fram grupper som behöver stöd, och sedan, när andra aktörer eller samhällets sociala skydd träder till, gå vidare till andra ”vars nöd är störst”.³⁵

För att ett nytänkande skall ses som legitimt och nödvändigt i ett kyrkosamfund behöver förändringen motiveras både funktionellt och teologiskt. Att hjälpen bör riktas till de mest utsatta kan motiveras av behovet att hushålla med diakonins begränsade resurser, men det kan även motiveras med hjälp av såväl Gamla som Nya testamentet: uppfordran att ta hand om änkor, föräldralösa och främlingar, samt Jesus starka identifikation med de mest utsatta medmänniskorna ger en stadig grund att bygga resonemanget på. Jesus sätt att å ena sidan betona nedärvda moralkoders giltighet, å andra sidan vid behov gå emot dem om kärleken så kräver,

³⁵ Hellöre & Vikström 2022, 17.

representerar flexibel situationskänslighet, i likhet med devisen att hjälpa där nöden är störst. Även den gyllene regeln, som utgör en hörnsten i den nordiska förståelsen av luthersk etik, uppmanar till att lyhört lyssna in enskilda människors behov.

Men för att konsekvenserna av en pandemi, eller en *rite de passage*, skall beaktas i ett kyrkosamfund behöver dessa typer av samhällskriser ges en gedigen teologisk uttydning. Vilken betydelse har det för den kristna tron och gudsbilden att pandemier uppkommer och drabbar människor och nationer? Den diskussionen har inte förts i vårt land, och det är därför inte förvånande att ingen av respondenterna reflekterar över vad pandemin betyder för människors tro och livssyn. Det här resultatet stöds av den undersökning av Lindfelt m.fl. som bygger på en enkät riktad till finländare i olika ålder. Avsikten i den undersökningen var att ta reda på om man kunde notera skillnader i människors förhållningssätt till pandemin utgående från deras livsåskådning. Deras slutsats är att den maktlöshet som människor upplevde under pandemin inte i avgörande grad påverkades av människors livsåskådning, vare sig den var teistisk eller strikt naturvetenskaplig.³⁶

Det vi efterlyser är inte domedagsförkunnelse om att pandemin är en varning eller ett straff från Gud, även om kyrkans representanter bör kunna bemöta också den typen av frågor. Men vi vill aktualisera frågan huruvida avsaknaden av en teologisk reflektion över pandemin beror på att kyrkan inte har någonting att säga om det som sker. De människor som diakoniarbetarna kom i kontakt berördes nämligen av pandemin på ett djupt existentiellt plan.

En enorm ångest nog i alla åldrar, både hos de äldre och hos de yngre. Ångest för hela situationen, om de själva blir smittade, om de smittar någon annan och /.../ men klienterna minskade ju inte – ökade till en del, ja. Men en enorm ångest är nog kanske det som sitter kvar hos många. Osäkerhet, rädsla och otrygghet. (J)

Det som människor behöver är inte en teodicé-förklaring, som ger lidandet en skenbart rationell förklaring. Tvärtom riskerar en sådan förklaring att

---

³⁶ Lindfelt et al. 2022.

leda till att Gud framstår som hotfull, dömande eller känslokall. Sari Kivistö och Sami Pihlström ifrågasätter föreställningen om att en teistisk gudstro förutsätter att man har en rationell förklaring till lidandet, i stället förespråkar de en anti-teodicé, som vägrar att godta tanken att människors lidande kan förklaras instrumentellt utifrån att det skulle tjäna ett högre gott mål.³⁷ I stället för eleganta förklaringar behöver människor i kris handfast hjälp, som försäkrar dem om att de inte är övergivna i sin nöd.

I början av coronapandemin frågade många sig när man kan gå tillbaka till det normala. Så småningom växte insikten fram att det ”nya normala” är någonting annat än tiden före pandemin. I skrivande stund är det oklart hur pandemin utvecklar sig, och samhällena behöver oberoende vara inställda på att nya pandemier kan drabba – för att inte tala om klimatkrisen, ekonomiska recessioner, energibrist och väpnade konflikter. Med vår artikel har vi önskat peka på att samhällskriser är något som även kyrkosamfund behöver bearbeta, både teologiskt och praktiskt. Diakonins devis att hjälpa där nöden är störst kan fungera som en inspirationskälla och modell för detta förnyelsearbete, eftersom den förutsätter beredskap till omvärdering och nytänkande. Diakonin kan vara den instans som hjälper kyrkan vidare i en situation av *rite de passage*, en övergång till det nya. Det är emellertid av avgörande betydelse att strukturerna, attityderna och teologin i kyrkosamfundet inte försvårar eller motverkar en sådan nödvändig utveckling.

Slutligen, en reflektion kring vårt tillvägagångssätt. Vi har vinnlagt oss om att underbygga metodens lämplighet för undersökningen och empirins tillförlitlighet och verifierbarhet på följande sätt: Intervjuerna gjordes först och frågorna var öppna. Modellerna för tolkning valdes efter transkribering och anonymisering. Reliabiliteten i studien stärks av de många citaten och empirin kan verifieras eftersom de transkriberade intervjuerna finns anonymiserade och pseudonymiserade, men ändå tillgängliga hos forskarna. Modellerna för tolkning svarar på det syfte vi formulerade och specificerade i forskningsfrågorna.

---

³⁷ Kivistö & Pihlström 2021, 294.

Sammanfattning och bidrag

Vår studie syftade till att undersöka i vilken utsträckning diakoniarbetarna i Borgå stift såg pandemin som en möjlighet till förnyelse av verksamheten, och i vilken utsträckning de anser sig ha lyckats med denna förnyelse. Ett centralt resultat av studien var att det förekommer stora variationer mellan diakoniarbetare och att det finns behov av en diskussion om hur kyrkan kan reagera på kommande kriser av olika slag, där diakonin kan vara av stor betydelse för att finna vägar framåt. Vårt empiriska bidrag ligger i materialet bestående av 22 intervjuer. Det teoretiska bidraget finns främst i en tillämpning av diakoniparadigmen samt av typologin. Normativt bidrar studien med en ståndpunkt gällande diakonins målsättning i kristider. Med detta medverkar vi till en vidareutveckling av vad Trygve Wyller definierar som forskning inom diakoni och en bättre förståelse av vad kristendom handlar om.³⁸

Tillkännagivande

Denna artikel är skriven med personligt forskarunderstöd (Lise-Lotte Hellore) av Svenska Litteratursällskapet och som del i den tvärvetenskapliga forskargruppen *Värdegrund under omförhandling. Kyrkan som värdeskapare i Svenskfinland*, understödd av Svenska Kulturfonden in Finland.

Källor

- Brodd, Sven-Erik (1997). Diakonin genom kyrkans historia. Fem ecklesiologiska modeller. I: *Diakonins teologi*, 11–44. Stockholm: Verbum.
- Brodd, Sven-Erik (2018). Självård och ecklesiologi. Några teman och internationella utblickar. I: Idestrom, Jonas & Gunilla Löf Edberg (red.) *Att öppna ett slutet rum. Självård och ecklesiologi*, 21–55. Stockholm: Verbum.
- Edgardh, Ninna (2019). *Diakonins kyrka. Teologi, kön och omsorgens utmattning*. Stockholm: Verbum.
- En finlandssvensk gemenskap av ansvar och delaktighet* (2010). En strategi för diakoni- och samhällsarbetet i Borgå stift 2010.

---

³⁸ Wyller 2021.

- Engel, Charlotte (2006). *Svenska kyrkans sociala arbete – för vem och varför? En religionssociologisk studie av ett diakonalt dilemma*. Diss. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Hansson, Mats. J (2019). Kan barmhärtigheten institutionaliseras? I: Christiansson, E., P. Eckerdal, M. J. Hansson, S. Linde, & L. Lundgren. *Kan barmhärtigheten institutionaliseras?* Artos. Skellefteå, 17–60.
- Hellöre, Lise-Lotte & Björn Vikström (2022). Diakonin och skyddshemmen: Om diakonins roll i välfärdssamhället. *Diakonian tutkimus* 1, 6–31. DOI: 10.37448/dt.111676.
- Hietamäki Johanna, Anniina Kaittila, Jarno Tuominen, Maaret Vuorenmaa, Marita Husso, Joonas Peltonen & Anu Karhinen-Soppi (2021), Lähisuhdeväki-valta koronapandemian aikana, *Tutkimuksesta tiiviisti* 2. Institutet för Hälsa och Välfärd THL: Helsingfors.
- Hiilamo, Heikki (2012). Rethinking the role of church in a socio-democratic welfare state. *International Journal of Sociology and Social Policy* 32(7/8), 401–414.
- Jeppsson Grassman, Eva (2001). *Socialt arbete i församlingens hägn*. Stockholm: Verbum.
- Johannessen, Asbjörn & Per Arne Tufte (2003). *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Liber. Malmö.
- Kalule, Andrew (2021). *The international Finland: A football tournament as a tool to encourage immigrant community participation in Helsinki*. Kandidatavhandling. DIAK: Helsingfors.
- Kivistö, Sari & Sami Pihlström (2021). Antiteodikea, traagisuus ja sopiva etäisyys koronakriisissä. *Teologinen Aikakauskirja/Teologisk Tidskrift* 4, 291–307.
- Klassificeringen av stads- och landsbygdsområden har uppdaterats: urbaniseringsgraden i Finland har stigit till över 72 procent* (2020). Pressmeddelande 29.5.2020. <http://www.ymparisto.fi> (Läst 17.5.2022).
- Knoetze, Johannes J. (2021). African youth, African faith(s), African environment and sustainable development: A missional diaconal calling, *HTS Theologiese Studies/Theological Studies* 77(2), DOI: 10.4102/hts.v77i2.6607.
- Kurkiala, Mikael (2020). Bortom pandemin: Om corona, kultur och klimat, in: *Nyckeln till Svenska kyrkan*, 7–20. Stockholm: Svenska Kyrkan.
- KO (1991/1993). *Kyrkoordningen*. 8.11.1991/1055 år 1993. Finlex.fi. (Läst 17.8.2022)
- Latvus, Kari (2017). *Diaconia as Care for the Poor?* Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 53. Kirkon tutkimuskeskus.
- Lindfelt, Mikael, Linda C. Karlsson, Jan Antfolk & Anna Soveri (2022). Covid-19 pandemi, maktlöshet och livsåskådning. *Teologinen Aikakauskirja/Teologisk Tidskrift* 2, 189–208.
- Lindström, Sanna & Hans-Erik Lindström (2015). *Diakonins sju bord*. Stockholm: Verbum.

- Lounela, Birgitta (2018). *Församlingsdiakonins kännetecken*. Masteravhandling. VID Vitenskapelige høyskole, Det teologiske Menighetsfakultet. Norge.
- Mulinari, Shai, Linda Soneryd & Susanna Öhman (2021). Sociologisk forskning om Covid-19-pandemin – en introduktion, *Sociologisk Forskning*, 58 (1–2), 5–14. DOI: 10.37062/sf.58.23216.
- Om Borgå stift* (2022). <https://www.borgastift.fi/om-borga-stift/>. Borgå stift. (Läst 2.3.2022).
- Ryökäs, Esko (2019). *Aikaan sidottu diakonia-käsite*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 289, Vasa.
- Ryökäs, Esko, Titi Gävert, Tiina Ikonen, Sakari Kainulainen, Suvi-Maria Saarelainen & Veli-Matti Salminen (2022). Diakonin förändras och förändrar. *Diakoniabarometri 2022. Muuttuva ja muuttava diakonia*. (Red.) Hammarén, Sirkku, Maija Hietaniemi, Sakari Kainulainen & Meri Kalanti. Kirkon tutkimus ja koulutus, 140–152. <https://julkaisut.evl.fi/> (Läst 13.9.2022).
- Statistik om kyrkan* (2022). <https://evl.fi/fakta-om-kyrkan/statistik>, Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, (Läst 2.5.2022)
- Stebbins, R A (2001). *Exploratory Research in the Social Sciences*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage.
- Thomassen, Bjørn (2009). The Uses and Meanings of Liminality. *International Political Anthropology* 2(1), 23 s.
- Wijkström, Filip (2014). Svenska kyrkan i ett omförhandlat samhällskontrakt. I: Bäckström, Anders (red.) *Välfärdsinsatser på religiös grund: förväntningar och problem*, 221–257.
- Wyller, Trygve (2021). Embodied Spiritualities. Methodologies, Practices, and the Issue of Generous Christianities. *Diaconia*. 12 (1), 61-78. DOI: 10.13109/diac.2021.12.1.61.

Hellöre, Lise-Lotte & Björn Vikström (2022). **Diakonin och skyddshemmen. Hur göra kyrkans osynliga arbete synligt?** *Diakonian forskning*, 1: 6–31. <https://doi.org/10.37448/dt.111676>.

Diakonin och skyddshemmen: Om diakonins roll i välfärdssamhället

Sammanfattning

Vår artikel belyser diakoniarbetets möjligheter och utmaningar i mötet med skyddshemsklienter. Skyddshemmen i Finland tar emot allt fler klienter. Enligt såväl officiella strategidokument som empiriska undersökningar strävar diakonin efter att hjälpa dem som är mest utsatta i samhället. Samtidigt visar forskning att kontakten mellan den lutherska kyrkans diakoni och skyddshemmen är väldigt liten. Våra intervjuer med diakoniarbetare visar att en aktiv relation mellan skyddshem och diakoni skapar värde för kyrkan, samhället och den enskilda. Men hur skall parterna hitta varandra bättre? Diakonins tystlåtna natur är främmande för marknadsföring, men en fruktbar växelverkan med skyddshemmen förutsätter att dessa är medvetna om vilka resurser diakonin har att erbjuda.

Tiivistelmä

Artikkelissa pohditaan diakoniatyön mahdollisuudet ja haasteet turvakotien asiakkaiden kohtaamisessa. Suomalaiset turvakodit ottavat vastaan yhä enemmän asiakkaita, ja sekä virallisten strategiadokumenttien että empiiristen tutkimusten mukaan diakonian päätavoitteena on auttaa niitä, jotka ovat eniten avun tarpeessa. Tutkimusten mukaan luterilaisen kirkon diakoniatyöntekijät tekevät kuitenkin suhteellisen vähän yhteistyötä turvakotien kanssa. Diakoniatyöntekijöitten kanssa tehtyjen haastatteluiden perusteella pyrimme ar-

tikkelissa osoittamaan, miten toimiva yhteys turvakotien ja diakonian välillä tuottaa arvoa niin kirkolle, yhteiskunnalle kuin yksilöille. Kynnyskysymys on, miten eri osapuolet voisivat löytää toisensa paremmin. Diakonian hiljaisen ja näkymättömän profiilin takia markkinoinnin kieli on sille kovin vieras, mutta toimiva vastavuoroinen suhde turvakoteihin edellyttää, että nämä ovat tietoisia diakoniatyöntekijöiden tarjoamista resursseista.

Avainsanat: diakonia, turvakoti, markkinointi

Introduktion

Det är absolut diakonins uppgift att hjälpa offer för familjevåld! Så resonerar fyra diakoniarbetare i Borgå stift som alla har kontakt med skyddshem, en statligt finansierad boendeliknande miljö som tar emot våldsoffer. Samtidigt uppger bara tretton av Borgå stifts cirka hundra diakoniarbetare att de har kontakt med skyddshem (Hellöre, 2020). Skyddshemmen i sin tur har upplevt en dramatisk ökning av klienter under de senaste åren. Våldet som ligger bakom är inte uteslutande fysiskt, utan kan lika väl vara t.ex. ekonomiskt, psykiskt, sexuellt, kulturellt eller religiöst (se närmare om våld i Piispa m.fl., 2006:112). Finland är det land i Europa som har högst andel våld mot kvinnor (Kaittila, 2017:43). Så mycket som 30 % av 18–74-åringarna har blivit utsatta av en nuvarande eller f.d. partner (*Planen för att...* 2017).

I ljuset av denna ökning frågar vi oss vilken diakonins roll är i arbetet mot familjevåld, men också bredare som välfärdsproducent. I vilken mån skall Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (härefter kallad kyrkan) sköta samhällets angelägenheter? Kyrkans roll som tjänsteproducent beror både på synen på kyrka och på uppfattningen om vad en tjänst är. Kyrkan har poängterat att den finns överallt där dess medlemmar finns, inte bara där det finns kyrkligt anställda eller kyrkligt arrangerad verksamhet. På så sätt kan också kyrkan hitta sin naturliga plats i samhällets tjänstesystem. (*Kyrkan och offentliga tjänster*, 2018:20) Enligt den lutherska synen är det centrala att den behövande medmänniskan får hjälp, inte vem som hjälper. I Finland har staten burit ansvar för de grundläggande strukturerna i välfärdssamhället, och för diakoniarbetet har detta betytt ansvar för de mest utsatta där målet ofta varit att styra de som behöver hjälp till samhällets social- och hälso-tjänster (*Kyrkan och offentliga tjänster*, 2018:18).

Diakonins teologi och målsättningar omformas i dialog med samhället

Av kyrkolagen framgår att kyrkans grunduppgift bl.a. är att ”i enlighet med sin bekännelse /.../ förverkliga kärleken till nästan” (KL 1993, 1:2). Diakonins uppgift är mer specifikt att hjälpa den som är i störst nöd och som inte får hjälp från annat håll (KO 1991/1993, 4:3). Hur detta sedan utformas är långt upp till församlingen och diakoniarbetaren själv. Ninna Edgardh (2019:156–157) betonar att kyrkan är en del av samhället och samhället en del av kyrkan. Diakonins roll är därför att svara mot de problem som finns i samhället och därigenom vara ett uttryck för kyrkans tro. Therese Bue Kessel (2014) är mera radikal och menar att diakonin inte bara skall svara på samhällets behov, utan också omforma samhället. Diakonin skall vara *mera* än en slags kyrklig social hjälp där diakonin sekulariseras. Forskare talar om ett socialt diakonalt arbete (t.ex. Engel, 2006:184) och en diakoni med politiska eller profetiska målsättningar (t.ex. Ardin, 2019).

Paavo Kettunen (2013:62) argumenterar för att det från 1960-talet framåt skedde en markant förändring i synen på själavård. Fokus försköts från förkunnelse till en strävan att hjälpa människor utgående från deras egen livssituation. Isto Peltomäki (2020:201–202) beskriver hur en mer terapeutisk syn på lidande, med fokus på medmänsklig omsorg, har präglat kyrkans verksamhet och undervisning under senare decennier. En allt starkare betoning av mottagarperspektivet är tydlig även inom diakoniarbetet, där ambitionen att hjälpa människor utgående från deras egna behov och livsfrågor idag är mer eller mindre en självklarhet. Själavården och diakonin har påverkat varandra ömsesidigt; själavård är idag den arbetsform som diakoniarbetarna ser som allra viktigast i sitt arbete. I diakonin är själavårdsarbetet holistiskt och kan inbegripa både konkret hjälp och samtal. (Alava m.fl., 2020:86, 91–92) Diakoniarbetarna betonar respekten för individens självbestämmande och eget aktörskap, och den stora merparten av dem skulle till exempel önska att brödköerna kunde avslutas. Som hjälpform uppfattas den vara passiverande och nedsättande, eftersom de hjälpsökandes beroendeposition förstärks. (Alava m.fl., 2020:27)

Sammanfattningsvis kan man säga att diakonin utöver dimensionen att idka själavård och konkret hjälpa utsatta människor även har en politisk eller profetisk dimension, där målet är att påtala systemfel i samhället och protes-

tera mot förändringar för dem som inte själva kan eller orkar göra sin röst hörd. Kjell Nordstokke (2009) menar att diakonins teologi har som uppgift att i första hand kritiskt reflektera över diakonins praxis för att i andra hand utveckla den så att den blir mera autentisk och relevant.

Syfte

Med beaktande av ovanstående lägesbeskrivning lyder vår övergripande forskningsfråga: Vilken är diakonins roll i välfärdssamhället och specifikt i arbetet mot familjevåld i Finland?

Denna besvaras med följande delfrågor:

1. Hur ser dagens diakoniarbete ut gällande relationen till skyddshemsklienter? (empiriskt)
2. Hur kan man förstå diakonins roll i välfärdssamhället i Finland idag? (teoretiskt)
3. Hur kan diakonin utvecklas i kreativ växelverkan med det pågående strategiska arbetet inom kyrkan? (normativt)

Detta undersöker vi dels genom empiriska studier i Borgå stift, dels via en innehållsanalys av relevant litteratur. Studien utmynnar i en normativ ståndpunkt, vilket enligt Nordstokke (2009) är målet med diakonins teologi. Studien är sålunda hermeneutisk och empirin kvalitativ med fokus på en ökad förståelse där samspelet mellan teori och empiri skapar en abduktiv generering av de olika momenten i forskningsprocessen (Alvesson & Sköldberg, 1994).

Tidigare studier om diakoni, skyddshem och våld

De studier som fokuserar på eller tangerar relationen mellan diakoni, skyddshem och familjevåld kombinerar vanligen högst två av dessa tre forskningsfält. Nedan går vi kort igenom de mest relevanta studierna gällande familjevåld, skyddshem och teologi/diakoni i dessa frågor i Finland och dess närområden.

Under 2000-talet har det i Finland publicerats flera studier om familjevåld inom olika discipliner. Minna Piispa och Markku Heiskanen har bland annat undersökt hur mycket våldet kostar (Piispa & Heiskanen, 2000) och

varför just unga kvinnor upplever familjevåld mera än kvinnor i andra åldrar (Piispa, 2004). Vuokko Nietolas licentiatavhandling klarlägger processen att få hjälp av myndighets- och expertnätverk. Till nätverken räknar hon såväl skyddshem som församling (ungdomsarbetsledare och diakoniarbetare), men också skola, polis, hemtjänst, psykiatrisk poliklinik, sjukhus och dagis. Hon fann att kyrkan och psykiatrin ansåg sin grunduppdrag vara en annan än just hanteringen av familjevåld, vilket väckte kritiska kommentarer från dagis och skolor. (Nietola, 2011:50, 63)

Många studier finns också kring skyddshem men sällan med koppling till diakonin. Ett viktigt bidrag är Leo Nyqvists doktorsavhandling (2001) om hur man blir fri från partnervåld genom skyddshemmens kundarbete. Han för fram ”tukeva asiakastyö”, en typ av empowerment. Avhandlingen står som bas för flera av de studier kring familjevåld som gjorts efter det. En relevant samhällsvetenskaplig avhandling är Auli Ojuri (2004) studie av tjugo skyddshemsklienter och deras process att komma vidare. Undersökningen visar hur alla offer försökt få hjälp via hälso- eller socialvården innan de sökt upp skyddshemmet. Det verkar som om ingen aktör har ett helhetsansvar över familjevåldet som fenomen. Orsaken till detta är det sektoriserade synsättet, menar Ojuri. Den drabbade bemöts på ett ignorant sätt, där man inte tas på allvar, eller i värsta fall skuldbeläggs eller misstros. (Ojuri, 2004:157–158)

I en studie kring våldets utveckling i Finland åren 1997–2005 tangeras också både kyrkan och skyddshemmen. Studien visar våldets mängd och karaktär, samt kvinnors rädsla för våld och vilka hjälpande instanser de har varit i kontakt med. Av 1317 familjevåldsoffer har några enstaka procent sökt hjälp hos kyrkan respektive hos skyddshem, och merparten har varit nöjda med stödet de fått. (Piispa m.fl., 2006:112) Nämnas kan också Maija Jäppinens (2015) forskning av ryska kriscentra, vilket är en motsvarighet till skyddshem. Hon visar hur den ortodoxa kyrkans konservativa familjesyn påverkar arbetet med kvinnorna. En stark strävan efter att hålla ihop familjen gör det extra svårt att bryta sig loss. Avhandlingen visar att våldet tenderar att fortsätta tills man går skilda vägar.

I Sverige finns doktorsavhandlingar som tangerar skyddshem i andra discipliner än teologi, bl.a. Charlotte Agevall (2012) i rättssociologi om hur kvinnan skall kunna möta sin egen historia och hur hon relaterar till sin omgivning. Sociologen Hans Ekbrand, som liksom Agevall presenterar en utmärkt genomgång av familjevåld och centrala definitioner, fokuserar inte på

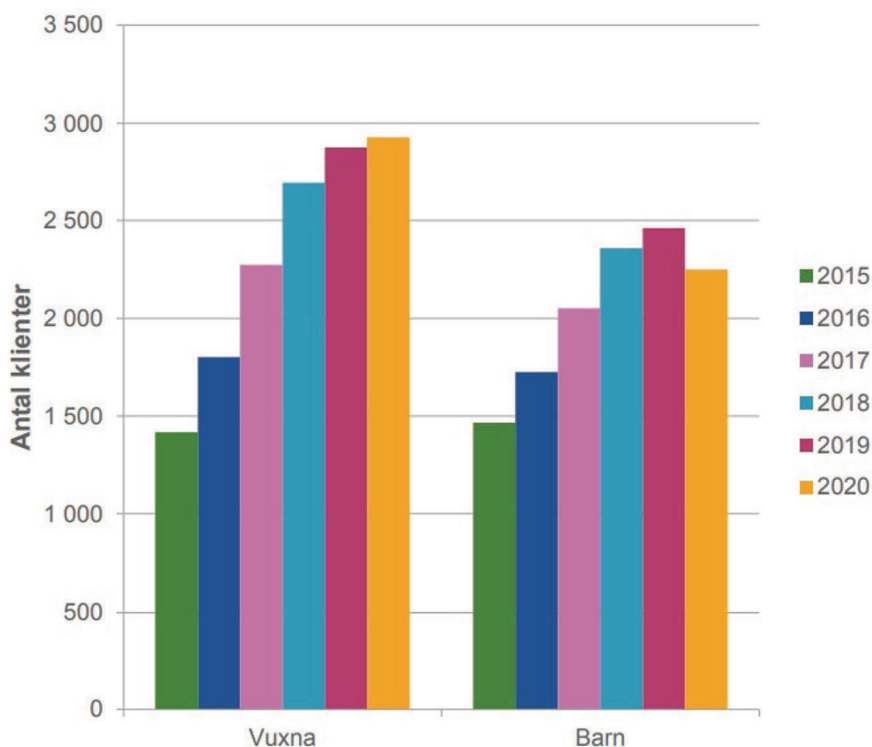
kvinnjourer (den svenska motsvarigheten till skyddshem), men nämner dem (Ekbrand, 2006: 64, 184). Flera svenska avhandlingar fokuserar på barnens synvinkel, t.ex. Åsa Källström Caters (2004) avhandling i socialt arbete om studerar barn, vars mammor flytt till kvinnojourer. Även Anna Georgsson Stafs (2013) avhandling i psykologi fokuserar på barnens synvinkel på det våld som deras pappa utövar mot deras mamma. Kvinnans känsla och kognition i den kritiska fasen när hon lämnar sin man har undersökts av Viveka Enander (2008), som lyfter fram hur stor roll skam spelar för kvinnans tvekan att lämna sin partner. Nämnas kan även Karin Sporres avhandling i teologisk etik (1999) kring förtryck av kvinnor.

Kyrkliga och teologiska publikationer som berör våld, men inte nödvändigtvis skyddshem, är bl.a. *Kvinnor, män och våld* (2000) vilken tar upp den evangelisk-lutherska kyrkans syn på våld och förklarar varför våldet angår kyrkan. *Näe väkivalta* (2007) är en antologi gjord speciellt för kyrkligt anställda vilken går igenom kristen tro och förhindrandet av våld. Teologiska studier är bl.a. Malena Björkgrens avhandlingar (2004, 2009) där hon med ett feministiskt grepp kritiskt påpekar att våldet ibland har glorifierats i den kristna traditionen, genom att lidandet har setts som en väg för Gud att nå fram till den enskilda (Björkgren, 2004:62–66). Hon för också fram att kristendomen tidvis har använts i förtryckande syfte, men hävdar att Lutherska världsförbundets handlingsplan *Kyrkornas "Nej" till våld mot kvinnor* från 2002 erbjuder ett sätt att göra upp med vantolkningar och visa på rimliga alternativ. Ovan nämndes redan Bue Kessel som med sin doktorsavhandling (2014) undersökt diakoni och empowerment inom den kristna traditionen i Kamerun. Från Norge kommer även Tormod Kleivens avhandling (2008) som undersöker kyrkliga ståndpunkter gällande sexuella övergrepp.

Ingen av dessa teologiska studier om våld har emellertid en specifik skyddshemskoppling, och vålds- och skyddshemsstudierna saknar ofta den kyrkliga anknytningen. Diakonins relation till skyddshem är utforskad endast i liten utsträckning, varför vår studie fyller en lucka i litteraturen.

Skyddshem

Den senaste statistiken visar att det år 2020 totalt var över 5244 klienter på skyddshemmen i hela Finland. År 2021 fanns det plats för 211 klienter samtidigt. Institutet för hälsa och välfärd, THL, ansvarar sedan år 2015 för skydds-

Figur 1: Antalet klienter vid skyddshemmen år 2015–2020. (Peltonen & Kaipanen, 2021:1)

hemmen och visar i sin statistik hur klientantalet dramatiskt ökade mellan åren 2015–2020 med 72%. Se figur 1. Under det senaste året har en svag minskning på 2% skönjts, vilket beror på att antalet barn i skyddshemmen minskat, trots att mängden vuxna fortsatt att öka. År 2021 var andelen barn 44% medan 56% var vuxna. Kvinnornas andel var 92% och männens 8%. (Peltonen & Kaipanen, 2021)

En enkätstudie om diakoniarbetares kontakter till skyddshemsklienter

En tidigare enkät (utförd 2019) om den kontakt diakonin har med klienter vid skyddshem visar att frekvensen är låg. Endast sex av totalt cirka 100 diakoniarbetare i Borgå stift berättar att de varit i direktkontakt med klienter på skyddshem. Därtill hade ytterligare fem haft något att göra med dessa. Stu-

dien hade i och för sig en låg svarsprocent (26 svar inkom), vilket gör att det är svårt att dra desto större generaliseringar av materialet. Däremot konstateras att vidare forskning behövs inom området. (Hellöre 2020) Vi har valt ut fyra av dessa elva personer som haft kontakt med skyddshem för en semi-strukturerad djupintervju (se nedan).

Enkätundersökningen utgör en viktig beskrivning av kontexten för vår senare intervjustudie. Bland annat lyfter den fram fem fenomen som återkommer i såväl den akademiska som i den icke-vetenskapliga/självbiografiska litteraturen om våld, skyddshem och diakoni/kyrka. Dessa är skammen och skuldkänslorna, tabut och tystnaden, lidande och förlåtelse, hopp samt empowerment. Studien påvisar också att samarbete mellan församlingar och skyddshem tenderar att vara återkommande i de fall kontakt etablerats. Diakonins möjligheter att hjälpa är ofta av praktisk art, men diakonin har samtidigt en särställning i fråga om andligt stöd, till exempel gällande skuld och förlåtelse samt människovärde. Frågan om lidande är svår och hoppet kan vara både destruktivt och leda offret tillbaka till förövaren eller konstruktivt och leda vidare mot ett liv utan våld. I slutändan handlar diakoniarbetet om att på nytt bygga upp människans förmåga till att leva sitt eget liv, till empowerment. Och här är människans egen vilja att ta emot hjälp central, liksom hoppet.

Studien konkluderar vidare att diakonin har teologiska möjligheter att nå fram där samhället står handfallet. Utöver detta har diakonin också ett unikt fågelperspektiv i och med dess position utanför det sektoriserade samhällsmaskineriet. Man kan hjälpa klienter genom att koordinera insatsen från olika instanser, men också med att täcka upp när individer faller mellan stolarna och systemet läcker. I bästa fall räddar diakonin liv. Hinder för diakonin att nå fram kan vara både teologiska och praktiska. Teologiska hinder inkluderar synen på lidande, som i vissa fall kan uppmuntra till ett lidande som man tycker är ädelt. Också synen på förlåtelse som något som borde ges på nytt och på nytt i oändlighet hindrar diakonin att nå fram. Likaså kan människors olika trosföreställningar göra det svårt att hjälpa, till exempel på grund av en syn på äktenskapet där skilsmässa inte i något fall är acceptabel.

Praktiska hinder är i sin tur t.ex. geografiska avstånd till skyddshem speciellt i de fall när ett skyddshem inte ligger inom församlingens område. Även okunskap om skyddshemmet utgör en barriär. Men också språkförbistring såväl mellan finska och svenska, som till andra språk utgör hinder, liksom

mångkulturalitet och andra levnadsvanor. Bristen på nätverk, dvs att man inte har någon personlig kontakt till ett skyddshem, är också ett praktiskt hinder.

Sammanfattningsvis går studien ut på att visa vilka hinder och möjligheter såväl praktiskt som teologiskt som föreligger i diakonins kontakt med skyddshem.

Metod och empirisk dataanalys

För att bredda förståelsen och för att säkerställa att andra viktiga fenomen inte förblivit oidentifierade, har enkäten följts upp av semi-strukturerade djupintervjuer med fyra informanter. Dessa är från olika delar av Borgå stift och representerar såväl landsbygd som urban miljö. Informanterna valdes ut av de elva personer som i enkätstudien haft kontakt med skyddshem. Intervjuerna utfördes i juni 2021 via Zoom p.g.a. coronaepidemin. Intervjuguiden innehöll specifika frågor om familjevåld och skyddshem, men också frågor om diakonins uppgift och coronasituationen, diakonins roll i välfärdssamhället och det värde diakonin skapar. Intervjuerna var cirka 30–90 minuter långa. Materialet transkriberades och anonymiserades och finns hos skribenterna. En innehållsanalys av det transkriberade materialet gjordes för hand genom en tematisk kategorisering med syfte att skapa förståelse såväl för den enskilda respondenten som för fenomenet.

Denna kvalitativa och explorativa ansats för att få fram fylliga beskrivningar av diakoniarbetarnas perspektiv är särskilt användbar när man vill undersöka fenomen som inte tidigare har varit föremål för forskning i någon högre grad (Johannessen & Tufte, 2003:21). Nedan följer ett sammandrag av resultaten från intervjuerna gällande kontakten till skyddshem samt synen hos informanterna på kyrkan/diakonin som välfärdsaktör.

Respondent A, "Guds uppdragsutförare"

A har hjälpt tre personer vidare till skyddshem. Hen upplever att det utan tvekan är diakonins uppdrag att hjälpa familjevåldsoffer: att se den utsatta och kunna förmedla offret vidare till närmaste skyddshem. Också därefter har A haft regelbunden kontakt med familjevåldsoffret, antingen via telefonsamtal eller träffar. A har även en fungerande tvåvägskommunikation med själva skyddshemmet. I den här kontakten är diakonins roll att förmedla kunder/

klienter till skyddshemmen och att få trygghet och specialistkunskap i retur inom ett område som diakonen upplever svårt. A är med i områdets MA-RAK-grupp, vilken består av representanter för olika myndigheter som samlas för att försöka förhindra utvidgade självmord och familjemord. A säger:

Och det tyckte jag var jättevärdefullt, just att jag vet att det finns [skyddshemmet] och att jag har den här kontakten till [föreståndaren] och det är väldigt, väldigt låg tröskel för mig att ringa upp [föreståndaren] om jag träffar på någon som jag märker skulle behöva prata lite mera med någon som kan lite mera än jag om de här sakerna.

Förutom kontakten till skyddshem är A även i kontakt med andra myndigheter som polisen, socialväsendet samt hälsovårdsväsendet och kan följa sina klienter dit vid behov, t.ex. för att göra brottsanmälan eller vid ett första besök. A jobbar för att visa att människovärdet är lika för alla. Om hen hade tid och pengar i överflöd skulle A vilja satsa på kurser för unga vuxna om identitet och relationer samt på äktenskapskurser. A ser det som bra att kyrkan är en välfärdsaktör, att kyrkan är med i samhället och att man hjälps åt.

Kyrkan står ju på en kristen grund och den grunden handlar ju om att vi som människor skall hjälpa varandra/.../jag tycker det är bra när det finns just de här olika instanserna som jobbar sida vid sida med samhället, de kan också ha ordnat olika samtalsgrupper, men jag tycker båda behövs.

Erkännande för sitt arbete får A från klienterna och från Gud, som A ser som sin uppdragsgivare, inte från samhället i stort. A sammanfattar diakonins uppgift med orden: *”Att man fångar upp, det är som absolut sista utvägen då människorna kommer till diakonin, nu har jag inget annat råd.”*

Respondent B, ”Nätverkaren”

Respondent B har slussat några klienter till närmaste skyddshem och också konsulterat skyddshemmet gällande en familj där det förekommit våld. Hen säger att informationen varit värdefull. B förmedlade senare skyddshemmets synpunkter till den misshandlade. B tycker det är svårt att erbjuda hjälp i familjevåldsfrågor om det inte finns minderåriga barn involverade. Vuxna måste

ta sina initiativ själva. B menar ändå att det är diakonins uppgift att hjälpa familjevåldsoffer. Det ger B lugn att ha kontakt till skyddshemmet och hen upplever det skönt och väldigt värdefullt att kunna lämna familjevåldssituationen till dem att reda upp. Diakonin å sin sida kan vara den förmedlande parten som hjälper offer att hitta skyddshemmets hjälp och möjligheter, speciellt dem som inte vet om att det existerar.

B tycker det är roligt att fler instanser och myndigheter i samhället börjatta kyrkans insatser i beaktande och räkna med diakonins resurser, fast hen också upplever att många ännu inte vet vad kyrkan gör. Regelbunden tvåvägskontakt har B med socialen och polisen. Socialen och diakonin hjälps åt när det finns människor som behöver ekonomisk hjälp, därtill hör socialen av sig gällande diakonins matutdelningar och tipsar om människor som behöver utkörd mat. Polisen i sin tur tar kontakt med krisgruppen, där diakonin ingår, vid plötsliga dödsfall eller om någon behöver stöd. Erkännande för sitt jobb förväntar sig inte B, eftersom det är ett arbete i det tysta, med tystnadsplikt. Men hen gläder sig åt att socialmyndigheterna känner till diakonins insats samt även räknar med den. B värderar högt den uppskattning hen får därifrån. Om B hade oändliga resurser skulle hen sätta dem på ungas välmående och människor i kris. Det mest värdefulla arbetet är det stöd hen kan ge i sorgarbete och stödandet av barns gudskontakt.

Det är främst i ekonomiska frågor som B blir kontaktad, i andra frågor är det B själv som måste vara aktiv och söka upp klienterna. Vi kallar B för nätverkaren eftersom hen ser diakonins uppgift som

...att stöda människor i sitt förhållande både till sig själva, till sina medmänniskor och till Gud, oberoende av vilken ålder de finns i. Att försöka hjälpa dem där nöden är störst och där ingen annan hjälper, så att man försöker hitta de här luckorna. Och om det är några som står utanför kontakter och släktingar och andra stöd, där det här sociala stödnätverket inte fungerar, så där rycker vi in.

Respondent C, "Pionjären"

Respondent C har en lång bakgrund inom diakonin och har varit i kontakt med personer på skyddshem vid flera tillfällen. Klienterna kommer ofta *"förklädda till något annat"*, berättar C. Det har tagit hen många år att intuitivt

”förstå de lösa trådar som klienterna kastar ut”. Samarbete med skyddshemmet sker då en gemensam klient finns. Hen upplever sig välkommen som samarbetspartner till skyddshemmet. Utmaningar gäller oftast brist på gemensamt språk med den drabbade. C berättar inlevelsefullt om att vägen till skyddshemmet många gånger är lång för offret. Därför blir det en lättnad när den misshandlade äntligen kommer dit, även om det inte betyder att jobbet är slut. I den situationen behöver klienten mycket stöd för att orka ta itu med sin situation och se möjligheten till ett annat liv. Det är en utmanande belägenhet och samarbetet mellan personalen på skyddshemmet och diakoniarbetaren är viktigt. C upplever en stor trygghet i att ha kontakt med skyddshemmet, att veta att det finns. Samtidigt är jobbet med familjevåldsoffer slitsamt. ”Det är de arbetsuppgifterna som går mest under huden på mig /.../ Och det är kanske det som är det jobbigaste med de här familjevåldssituationerna att man måste utvärdera att hur stor är den här faran för att någon skall dö?”

Hen anser bestämt att det är diakonins uppgift att stödja familjevåldsoffer, liksom det är diakonins roll att stödja alla som faller mellan stolarna i vårt samhälle. C ser diakonin som en pionjär i samhället, den aktör som är i fronten av utvecklingen, där samhället inte ännu hunnit skapa skyddsnet. Som exempel ger hen närståendevårdare. Här gjorde diakonin mycket för tjugo år sedan.

Men nu finns det så mycket goda andra organisationer som gör det här jobbet så nu är det dags för oss diakoniarbetare att dra oss tillbaka och göra något annat där andra inte ännu gör så mycket. Ett sådant här aktivt utvärderande att skall vi göra det här eller är det dags för oss att gå vidare och göra något annat? Det tycker jag är en anda som skall genomsyra diakoniarbetet /.../ vi behöver aktivt söka nya områden.

C har under sin långa tjänst inom diakonin upplevt hur det tidigare var församlingsborna som ställde krav på vad diakonin skall göra, men att det nu alltmer är ett diffust krav i samhället och via media på att diakonin skall träda in. Ofta är det ekonomiska behov som styr klienter till diakonin, därigenom kommer sedan andra behov, som t.ex. samtalsstöd. C skulle helst inte bara vara en penningutgivare, utan se människan som en helhet. Det att diakonin ger ekonomiska bidrag upplever hen både som *”gott och ont”*. Det är i många fall ändå inkörsporren till kontakten med en diakoniarbetare. C har tidvis väldigt intensiv kontakt med socialen, när det finns en gemensam klient. Ge-

mensamma nätverksmöten ordnas regelbundet, där diakonin är med och man stämmer av vad som är på gång. Genom de här mötena har också diakonin möjlighet att föra fram vad man gör och försöka påverka andra aktörer. Så-dant påverkansarbete behövs också i viss mån, säger C:

Vi måste hela tiden aktivt ha en diskussion, vi måste vara medvetna om att vi inte får göra för mycket, vi måste begränsa oss, vi måste aktivt hålla den där diskussionen levande att vad skall vi göra och hur skall vi göra och när skall vi kräva att nu måste samhället göra något...

Sist och slutligen är det för dem som sviks av samhället som C upplever att diakonin gör sitt jobb. Någon måste ju finnas där.

Det är människovärdet som driver C, hen talar om den barmhärtiga samariern. Ändå menar C att man inom församlingen bristfälligt förstår uppskatta värdet på diakonins insatser. Samhället ger diakonin erkännande för sitt jobb, men *"ser man inom församlingen vad vi gör?"* frågar hen och påpekar att många ändå hänvisar till diakonins roll när de motiverar varför de hör till kyrkan. C önskar att kyrkan på allvar skulle överväga vad som är viktigare när nya tjänster tillsätts: *"är det en präst eller är det en diakon och varför är det viktigt/.../ även om prästerna har vissa lagstadgade uppgifter."* Med oändliga resurser skulle hen vilja hjälpa muslimer och flyktingar mera.

Respondent D, "Påverkaren"

D har en relativt kort erfarenhet av arbete inom diakonin och har en gång varit i kontakt med ett skyddshem gällande en gemensam klient. Eftersom skyddshemmet finns i en annan kommun är kontakten begränsad. D tror att om skyddshemmet skulle finnas inom det egna verksamhetsområdet vore relationen mera aktiv, precis som inom andra boenden inom omsorgsvården eller äldreomsorgen. Med dem är församlingen regelbundet i kontakt *"och frågar vad behöver ni hjälp med och kan vi samarbeta"*.

Däremot har D ett aktivt samarbete med andra aktörer i närsamhället, som armén, Folkpensionsanstalten och socialväsendet, även med den finska församlingen på orten. Kontakten är ömsesidig och initieras från båda håll. Diakonins roll är ofta att finansiera när en klient faller mellan stolarna hos FPA eller socialen. Så har diakonin t.ex. betalt platser till kommunens barnlä-

ger och någon större införskaffning för en barnskyddsklient eller en beväring. Parterna har ibland också bara möten för att stämma av. D konstaterar att diakonin har större flexibilitet att räkna till när behovet tränger sig på, medan FPA, armén och socialen måste följa strikta tabeller och regler.

Men i jämförelse med FPA och socialen så vi har inga listor och tabeller som säger att du har fem euro för mycket i lön att du får inget bostadsbidrag, vi kan alltid se mellan fingrarna och hitta lösningar och det är inte bara med pengar vi kan hjälpa utan vi kan hjälpa också med mat eller kläder och vi kan gå med till polisförhöret och det är så oändliga möjligheter som då inte de här andra tjänstemännen har på samma vis.

Diakonin kan även ge andligt stöd, säger D, när andra instanser inte räcker till för dessa frågor. Just den andliga biten lyfter D upp som mest värdefull i sitt jobb: när hen upplever Guds ledning i jobbet, att Gud griper in och hjälper via hen.

Respondent D har blivit tagen på säng av den stora ökningen i antalet klienter under coronakrisen, som mest tog man emot 2/3 flera klienter än tidigare, ökningen är fortfarande märkbar med ca 1/3. Mycket rör det sig om ekonomisk hjälp. D frågar sig ibland huruvida diakonin borde vara mera politisk: skulle diakonin i högre grad informera om vad man gör och påverka, t.ex. i media? D konstaterar att många som bestämmer helt enkelt inte vet, eller ens har tänkt på, hur det går till på gräsrotsnivå. Coronakrisen har ändå medfört att diakonin fått mera erkänsla från privatpersoner men också från företag för det arbete som görs, framför allt med mathjälpen. På det stora hela konstaterar D ändå *”att vi som jobbar inom diakoni jobbar i det dolda så sen när vi slutar göra vad vi gör, så sen märker alla andra att hur skit det sen då blir och hur jobbigt och svårt det kan vara.”* Diakonins uppgift ser D som att göra sig obehövlig, att *”hjälpa någon på fötter så att den klarar sig själv”*. Det handlar om akut krisarbete i en människas liv.

Sammanfattning av empiriskt bidrag: diakonins relation till skyddshemsklienter

Vår första delfråga löd ”Hur ser dagens diakoniarbete ut gällande relationen till skyddshemsklienter?” Denna fråga har besvarats ovan via de empiriska

studierna, dels i enkätstudien, dels i intervjuundersökningen. Tabell 1 och 2 sammanfattar de viktigaste empiriska resultaten och det viktigaste empiriska bidraget i den här artikeln.

	Hinder	Möjligheter
Teologiska	Frågan om ett ädelt lidande, upprepade förlåtelse, äktenskapssyn, annan tro	Andligt stöd, förlåtelse, förståelse av lidande, bekräfta människovärdet, bli av med skuld känslor
Praktiska	Okunskap, geografiska avstånd, språkförbistring, komplexa situationer, inte inkluderade i nätverk, mångkulturalitet	Ekonomisk hjälp, praktiska ärenden, ett utifrån-perspektiv på sociala problem, flexibilitet och frihet att reagera snabbt.

Tabell 1: En sammanfattning av enkätundersökningen: teologiska hinder och möjligheter samt praktiska hinder och möjligheter som diakonin har i relation till skyddshem.

	Kontakten till skyddshem	Kyrkan/diakonin som välfärdsaktör
A – Guds uppdragsutförare	Fungerande tvåvägskontakt, diakonin förmedlar kunder, skyddshemmet ger trygghet.	Nätverkskontakt med polis, social-, hälsovårdsväsende. Kyrkan och samhället hjälper och kompletterar varandra.
B - Nätverkaren	Förmedlar kontakt till skyddshemmet, sedan får detta sköta om problematiken.	Allt fler instanser räknar med diakonin, speciellt socialen (för ekonomisk samt mathjälp) och polisen (t.ex. vid dödsfall)
C – Pionjären	Tidvis intensiv kontakt, även med klienten efter att hen kommit till skyddshemmet. Först då börjar jobbet. Familjevårdsfrågor berör djupast i jobbet, de är ofta svåra att upptäcka.	Diakonin måste vara en pionjär i samhället, i fronten av utvecklingen. Tidvis aktiv kontakt med socialen, även påverkansarbete. Krav kommer från samhället, det borde också kyrkan mera inse.
D – Påverkaren	Kontakten till närmsta skyddshem begränsad, eftersom det är i en annan kommun.	Kontakter till socialen, FPA, armén. Påverkansarbete. Ekonomi är politik. Diakonin kan erbjuda instanserna andligt stöd.

Tabell 2: En sammanfattning av intervjuundersökningen: fyra diakoniarbetsares syn på sin kontakt till skyddshem och på kyrkan som välfärdsaktör.

Diskussion: diakonin och välfärdssamhället

Vår andra forskningsfråga löd ”Hur kan man förstå diakonins roll i välfärdssamhället i Finland idag?” Denna svarar vi på genom att belysa hur vår empiri relaterar till andra studier.

När dåvarande vetenskaps- och kulturminister Annika Saarikko besökte kyrkomötet i augusti 2020 konstaterade hon att kyrkan har haft en viktig roll i upprätthållandet av människors välbefinnande i det finländska samhället. Hon nämnde särskilt diakoniarbetet, som på ett kreativt och flexibelt sätt har reagerat på behov som uppkommit, och utvecklat nya arbetsformer i samarbete med den offentliga sektorn. Att kyrkans hjälp har gått till alla oberoende av medlemskap har bidragit till diakoniarbetets trovärdighet och genomslag. Hon underströk att finländarna sätter stort värde på kyrkans stöd i olika kriser, och berättade att statsmakten nyligen tilldelat kyrkan ett särskilt bidrag på 4,4 miljoner euro för att utveckla diakoniarbetet. (*Kirkko ja Koti*, 26.8.2020)

Ministerns uttalande och det beviljade statsstödet är konkreta uttryck för att statsmakten i Finland ser den lutherska kyrkans diakoniarbete som en värdefull resurs i välfärdssamhället. Det här är intressant ur ett historiskt perspektiv, om man betänker att Folkhälsolagen, som kan anses vara en milstolpe i utvecklandet av det finländska välfärdssamhället, då den trädde i kraft 1972 innebar att diakonin uttryckligen fräntogs sin roll i folkhälsoarbetet.

Diakonibarometern 2020 pekar på att många diakoniarbetare ser sitt arbete i termer av att lappa de luckor som finns i den hjälp som samhället erbjuder. Till detta kan räknas ekonomiska bidrag, skuldrådgivning, hjälp i att använda elektroniska tjänster samt samtalshjälp för ensamma, sörjande och för människor med mentala problem (Alava m.fl., 2020:116). Denna inställning återkommer i respondenternas svar i denna undersökning. Respondenterna B och D talar om att diakonin finns till för dem för vilka nöden är störst; de som saknar sociala stödnätverk eller faller emellan olika stödåtgärder.

Den här typen av kontakter utgör en stor del av diakoniarbetarnas vardag. Enligt *Diakonibarometern 2020* har 2% av diakoniarbetarna kontakt med offer för våld eller sexuellt utnyttjande varje vecka, 35% minst en gång i månaden och 56% ett par gånger i året eller ännu mer sällan. I motsvarande undersökning år 2016 sade sig nästan hälften av diakoniarbetarna ha mött offer för själsligt våld (”henkinen väkivalta”) minst en gång i månaden, medan en tredje del hade mött offer för fysiskt våld eller ekonomiskt utnyttjande. Var

tionde hade varje månad kontakt med offer för andligt våld eller sexuellt utnyttjande (Alava m.fl., 2020:78, 82).

Diakonibarometern pekar på en ambivalens i synen på förhållandet mellan kyrkans diakoni och det stöd som statliga och kommunala aktörer erbjuder: ibland ses diakonin som ersättande, ibland som kompletterande i relation till samhällets tjänster (Alava m.fl. 2020:21). Om man betonar att diakoniarbetet täpper till luckorna i det sociala nätverket riskerar diakonin framstå som enbart reaktiv, utan egna målsättningar. Respondent C representerar en intressant infallsvinkel på denna fråga, då hen uttryckligen ser täppandet av luckor som en pionjärinsats: diakonin skall uppmärksamma beslutsfattarna i samhället på vilka brister som finns, och ifall dessa luckor fylls av andra aktörer kan diakonin vända sin uppmärksamhet mot andra behov.

Flera av respondenterna beskriver diakonins roll i termer av en gemensam vandring: målet är att klienterna inte skall bli beroende av diakonin, utan få stöd så att de klarar sig själva. Respondent D talar om att diakonin är ett akut krisarbete, vars mål är att göra sig själv obehövlig, genom att människor kommit på fötter och kan hjälpa sig själva. En annan viktig uppgift för diakonin är att slussa klienterna vidare till dem som specialiserat sig på de aktuella behoven, såsom till exempel skyddshemmen. Respondent C berättar att det ofta är en lång väg innan offret är färdigt att söka sig till skyddshemmet, och respondenterna A och B understryker, likt C, vilket lättnad det är för diakoniarbetaren att få lämna över ansvaret på dem som har utbildning och erfarenhet för familjevåldsproblematiken – samtidigt som diakoniarbetarna vill hålla kvar kontakten till klienterna och hjälpa dem när de lämnar skyddshemmet.

Diakonin rör sig i gränsområdet mellan den offentliga sektorn och den tredje sektorn. Under de senaste decennierna har det förts en livlig diskussion i vilken utsträckning kyrkan och församlingarna skall erbjuda offentliga välfärdstjänster, och hur dessa i så fall skall organiseras. I nuläget är det framför allt sjukhussjälavården och familjerådgivningen som ordnas genom olika typer av samarbetsavtal och överenskommelser, men också dagklubbar för småbarn och eftermiddagsverksamhet för skolbarn hör till den här kategorin. Bland diakoniarbetarna finns det en skepsis mot ett ökat avtalsreglerat samarbete, eftersom det anses kunna leda till att tjänster som bör erbjudas av den offentliga makten överflyttas på församlingarnas ansvar. (Alava m.fl., 2020:21, 37)

Det är uppenbart att diakonins roll som tjänst och stöd till de mest utsatta inte på något oproblematiskt sätt kan kombineras med ett avtalsreglerat sam-

arbete, där kyrkan blir en producent av välfärdstjänster vid sidan av andra. En aspekt som diakoniarbetarna varnar för är att det kan bli svårare att vara en trovärdig röst för de utsatta, om samarbetet med kommunen är avtalsreglerat. Det finns även en rädsla för att flexibiliteten, som upplevs som en styrka i diakoniarbetet bland annat av respondent D, begränsas om verksamheten regleras i avtal (Alava m.fl., 2020:22). Dokumentet *Kyrkan och offentliga tjänster*, som utarbetades av kyrkostyrelsen och publicerades 2018, aktualiserar likaså de krav som ett avtalsreglerat samarbete kan medföra: ”Kan kyrkan som tjänsteleverantör fortsätta verka som ett genuint religiöst samfund och utifrån sina egna religiösa värderingar, eller måste den anpassa sig till samhällets sekulära värderingar?” (*Kyrkan och offentliga tjänster* 2018:19) Dokumentet uppmanar följaktligen församlingarna att vara återhållsamma med att idka affärsmässig tjänsteproduktion.

En självklar grund för diakoniarbetet är den kristna tron och de värderingar som den bär på. Respondenterna A och C framhåller att människovärdet är lika för alla, och respondent A understryker dessutom att det är bra att kyrkan är med i välfärdssamhället på kristen grund. Diakonin skall i synnerhet finnas till för alla dem som inte har någon annan utväg längre. Till respekten för alla människors värde hör också en ambition att stöda unga och äldre att bygga upp långsiktiga relationer och stödnätverk, samt, som respondent B betonar, att initiativet till stödande åtgärder helst skall komma från den drabbade själv.

Respondenterna förhåller sig, liksom även resultaten i *Diakonibarometern* visar, ambivalent till den ekonomiska hjälp som församlingarna kan erbjuda. En erfarenhet som respondent B lyfter fram är att det uppenbarligen är lättare att kontakta diakonin med ekonomiska ärenden, och respondent C konstaterar att i synnerhet de som har utsatts för våld av sin partner ofta kommer med ärenden som bara på ett fördolt sätt vittnar om våldet. Att diakonin ger ekonomiskt stöd är alltså på gott och ont: det tar mycket arbetstid av diakoniarbetarna, trots att de tillgängliga summorna sällan är stora, men det är en inkörsport för kontakt med klienter som har andra problem i sitt liv.

Ett genomgående drag i intervjuerna är att respondenterna framhåller betydelsen av samarbete med andra aktörer. Genom att man kan komplettera varandras resurser och specialkunnande blir den sammanlagda hjälpen betydligt effektivare, och den enskilda arbetstagarens börda lättar. Nätverk och relationer är återkommande termer i respondenternas svar, och denna betoning av relationer inbegriper även diakoniarbetets andliga dimension. Det här

syns i hur de fyra respondenterna ser på sin egen roll: Guds uppdragsutförare, pionjären, nätverkaren och påverkaren. Respondenterna framhåller även vikten av att diakonin kan förmedla det som andra aktörer inte erbjuder, såsom gudsförtröstan och bön.

Nätverkandet innebär inte bara att koordinera insatserna. Respondent C ser detta också som en möjlighet för diakoniarbetaren att påverka hur andra jobbar. Dessutom understryks vikten av att diakonin inte kan ställa upp på alla förväntningar, utan även förmår dra gränser. En intressant detalj är att diakoniarbetarna upplever mer av både förväntningar och uttalad uppskattning från det omgivande samhället, än från den inre kretsen i församlingen. I *Diakonibarometern 2020* förs en intressant diskussion om huruvida diakoniarbetet även borde inkludera påverkansarbete, så att det inte bara handlar om att läka sår, utan även åtgärda orsakerna till att människor far illa. I den undersökning som denna artikel bygger på reflekterar i synnerhet respondent D över behovet att föra de drabbades talan i media eller genom att gå direkt till stadens tjänstemän. Enligt *Diakonibarometern* anser 90% av respondenterna att diakoniarbetarna borde vara de fattigas röst i samhället, men när de får välja vad de vill prioritera mera i framtiden kommer påverkansarbete långt ned på listan (Alava m.fl., 2020:44–45, 94). Påverkansarbete ses alltså av diakoniarbetarna som nödvändigt, men inget som diakonerna själva anser sig ha tid eller möjlighet till, utan de hoppas att detta kunde ske av personer i ledande ställning i kyrkan lokalt och nationellt.

Diakonins roll i det strategiska arbetet inom kyrkan

Vår tredje forskningsfråga är normativ och lyder ”Hur kan diakonin utvecklas i kreativ växelverkan med det pågående strategiska arbetet inom kyrkan?” För att svara på den speglar vi våra empiriska forskningsresultat mot kyrkans strategiarbete.

Diakonibarometern 2020 konstaterar att diakoniarbetarna allt oftare är i kontakt med människor som har en bred skala av problem, vilket framkommit såväl i litteraturgenomgången som i empirin ovan. I många fall finns det också en historia av arbetslöshet, social marginalisering, missbruk och mentala problem som sträcker sig bakåt flera generationer. Detta aktualiseras även i den lutherska kyrkans senaste strategi, Öppna dörrar, som sträcker sig fram till 2026: ”Vi tar de allra svagastes parti och ger röst åt dem som inte har

någon röst i samhället. Vi riktar diakonin alltmer till dem som drabbats av många slags svårigheter eller inte nås av någon annan hjälp.” (Öppna dörrar, 2020:2)

I strategin understryks att behovet av diakoni kommer att öka, och där framhålls också, i likhet med minister Saarikko, att även om kyrka och tro har blivit allt osynligare i det finländska samhället, och allt fler fjärras från kyrkan, finns det fortsättningsvis en förväntan på att kyrkan i krissituationer skall stå för trygghet, tröst och hopp (Öppna dörrar, 2020:4, 6). Marginalisering och otrygghet nämns bland de trender som behöver identifieras och beaktas i planeringen av kyrkans verksamhet och i fördelningen av resurser. Därmed borde arbetet med skyddshemmens klienter prioriteras i kyrkans liv.

Respondenterna A-D framhöll alla behovet av att skapa och upprätthålla nätverk. Samma målsättning understryks även i strategin: ”Kyrkan och församlingarna bildar aktivt nya partnerskap. Vi uppmuntrar de anställda till ett aktivt arbetsgrepp med vidsträckta nätverk.” (Öppna dörrar, 2020:9).

Såväl denna undersökning som de olika dokumenten som här analyseras målar upp en bild av en tjänande kyrka, som identifierar smärtpunkterna i det omgivande samhället och lindrar nöden som del av nätverk tillsammans med andra aktörer. I linje med en luthersk kallelselära är det inte bara kyrkans anställda som utgör kyrkan, utan även dess enskilda medlemmar kan i sina olika yrken och uppgifter bidra till Guds rikes förverkligande.

En kritisk fråga som här aktualiseras är huruvida den här synen på kyrkan är en rest från en gången tid, som var genomsyrad av kristen tro och kyrkliga traditioner. Har kyrkan praktiska möjligheter att förverkliga denna vision? Enkätundersökningen pekar på att väldigt få diakoniarbetare i Borgå stift kommer i kontakt med skyddshemmens offer i sitt arbete. Det här beror knappast på ovilja, utan på att det finns många konkreta hinder att övervinna i ett pluralistiskt samhälle, där den lutherska kyrkan bara är en aktör bland andra inom den tredje sektorn.

Det faktum att kommuner och andra offentliga aktörer allt oftare ordnar service åt invånarna genom att köpa tjänster av privata aktörer försvårar eller åtminstone förändrar det traditionella nära samarbete som har förekommit mellan lokalförsamlingarna och sjukhus, bäddavdelningar, åldringshem och andra institutioner på församlingens område. Om man tidigare tämligen självklart kunde utgå från att merparten av såväl klienterna som personalen och klienterna i dessa hörde till Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland,

är verkligheten idag betydligt mer brokig, sekulariserad och mångkulturell. Det här syns sannolikt också i diakoniarbetarnas möjligheter att etablera ett kontinuerligt samarbete med skyddshemmen. Diakonin finns till för alla oberoende av kyrkotillhörighet, men dess värdegrund är inte, och kan inte vara, religiöst neutral.

Diakoniarbetet har två dimensioner: den synliga, samlande verksamheten i form av till exempel samtalsgrupper, matutdelningar och gemensamma måltider, och den osynliga – hembesöken, självavårdssamtalen och ekonomisk rådgivning. Arbetet med klienter i skyddshemmen hör definitivt till den senare. I en tid då allt fler frågar sig vad de får ut av sitt medlemskap i kyrkan ter det sig nödvändigt att kyrkan kan peka på allt det goda som den bidrar till i människors liv. Men den marknadsföringsmässiga logiken skapar gnissel då den konfronteras med den kristna etikens ideal om att inte förhäva sig och inte framhålla sina goda gärningar.

Som tidigare i denna artikel har framkommit, har man inom kyrkan förhållit sig tveksam till att församlingarna skulle gå in i rollen som kommersiella producenter av välfärdstjänster. Ordet ”tjänst” har en annan innebörd i kyrkans språkbruk, och upplevs som en kommersiell produkt som helt främmande för diakonin, som eftersträvar att vara en levande del av både församlingarnas och enskilda kyrkomedlemmars liv. Då tjänst används i betydelsen kärlek till nästan, handlar det däremot om förverkligandet av en av kyrkans mest grundläggande uppgifter, som har varit en oundgänglig del av kyrkans tradition ända från början (*En kyrka med ökade olikheter*, 2017:36).

Att kombinera ordet tjänst i dess traditionella kristna betydelse med en reflektion över vilka värden som kyrkan kan skapa i människors liv kan ändå ses som ett sätt att dra nytta av den kunskap som ekonomisk forskning kan ge om hur tjänster och värde produceras, utan att man behöver fastna i kommersialismens logik, där strävan efter tillväxt och ekonomisk vinst är underförstådd. Kyrkan är en tjänsteproducent i den bemärkelsen att den försöker svara an mot verkliga behov i människors liv, men i motsats till aktörer på marknaden kan den inte kritiklöst förändra sin verksamhetsidé eller anpassa sitt utbud efter vad som efterfrågas.

Diakonin är ofta en föregångare i samhället: en instans som tidigt identifierar problem och luckor i samhällets stödfunktioner, och som ser på människorna med en helhetssyn olik andra aktörers. Diakonin är en föregångare också i kyrkan genom att med empati bemöta människor med både andligt

stöd och praktisk hjälp i vardagen. Diakonin har potential att omforma kyrkan, men den kan också omforma samhället, beroende på hur den förverkligas, i synnerhet om kommunikation och påverkansarbete ses om viktiga delar av diakonin. Från samhället upplever diakonin såväl förväntningar som erkännande, kanske i högre grad än från den egna kyrkogemenskapen. Samtidigt är kyrkan och samhället inte två skilda enheter, utan invävda i varandra.

Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland anser att behovet av diakoni kommer att öka. Speciellt i krissituationer finns en förväntan på kyrkans stöd, tröst och hopp, även om samhället alltmer sekulariseras. För den som lever i partnervåld är krisen akut mer eller mindre hela tiden. Om kyrkan menar allvar med att beakta marginalisering och otrygghet i sin fördelning av resurser, och om strategins ord om att diakonin bör riktas mot dem som är mest utsatta skall förverkligas, då behöver man prioritera offer för familjevåld. Våldet bryter nämligen ner en människa i grunden och hen ser sig ofta förr eller senare tyngd av multiproblematik och marginalisering.

Det finns dock många hinder i vägen för en relation mellan diakonin och skyddshemmen. Ett är det pluralistiska samhället, där kyrkan bara är en aktör av flera andra aktörer inom tredje sektorn. Här kan diakonin profilera sig genom att erbjuda det som andra aktörer inte kan; en helhetssyn på människan och hennes omistliga värde, gudsförtröstan, hopp och bön. Men även ekonomiska behov kan vara akuta för den som inte kan bo hemma. Via ekonomisk hjälpverksamhet får diakonin ofta en inkörsport till djupare samtal om de djupaste problemen i en människas liv.

Att diakonins samarbete med expertorganisationerna är väldigt personbundet är problematiskt, eftersom det försvårar kontinuiteten i samarbetet och gör kontakten till våldsoffren slumpmässig. Även om initiativet till hjälp borde komma från den drabbade själv, är det ändå inte alla som aktivt orkar söka hjälp i den akuta krisen. Skyddshemmen tar inte kontakt med diakonin, om det inte finns kunskap om diakonin eller fungerande kontakter präglade av ömsesidigt förtroende. En fråga för fortsatt forskning är alltså hur diakonin bättre kan skapa relation till skyddshemmet och marknadsföra sig till den utsatta grupp som skyddshemsklienterna utgör, antingen före, under eller efter vistelsen där.

Diakonin framstår ofta som osynlig. Ändå är det kanske just en mer aktiv kommunikation, ett slags marknadsföring där kyrkan lyfter fram de resurser den har att erbjuda, som erfordras för att skapa de nätverk och relationer som

diakonin behöver – både till klienter och till expertorganisationer som t.ex. ett skyddshem. Dessa nätverk och de personliga relationer de skapar kan i sin tur också ge diakonin möjlighet att påverka samhällsutvecklingen. Att kyrkans strategi rekommenderar återhållsamhet i affärsmässig tjänsteproduktion stöder detta förfaringssätt. Diakoni ses då uttryckligen som ett fristående komplement till samhällets välfärdstjänster.

Sammanfattning

I artikeln frågar vi oss vilken diakonins roll är i det finländska välfärdssamhället och specifikt i arbetet mot familjevåld. Tre delfrågor som ringar in det empiriska, det teoretiska och det normativa bidraget strukturerar vår text.

I en enkätundersökning till alla diakoniarbetare i Borgå stift framgår att endast elva av cirka hundra har varit i kontakt med skyddshem. Centrala orsaker till detta är t.ex. tabut kring familjevåld, skammen, frågan om lidande och skuld, men också rent praktiska orsaker som geografiska avstånd och okunskap. Däremot kunde diakonin erbjuda möjligheter som andra instanser i samhället inte kan, t.ex. andligt stöd och en helhetsbild över situationen. För att undersöka fall där kontakten mellan diakoni och skyddshem har fungerat, intervjuade vi fyra diakoniarbetare med erfarenhet av detta. De kunde berätta att allt fler instanser räknar med diakonin i samhället, t.ex. socialen, men att det oftast är diakonin som i en familjevåldssituation är den aktiva parten och den som slussar klienter vidare till skyddshemmen. Kontakten till skyddshem tenderar att vara personbunden, dvs att man känner personalen som jobbar där. Med dessa empiriska studier besvarade vi frågan om hur dagens diakoniarbete ser ut gällande relationen till skyddshemsklienter.

Diakonin efterfrågas alltmer i dagens Finland, och får också erkännande från samhället. Nätverkande med olika instanser och myndigheter är en viktig del av diakoniarbetet. En viktig fråga är huruvida diakonin fungerar som en ersättande eller en kompletterande faktor i välfärdssamhället och vilken roll avtalsreglerat samarbete skall spela, samt vad det betyder för kyrkans religiösa värderingar om den blir en tjänsteproducent i samhället. Målet hos diakoniarbetarna är uttalat att hjälpa till självhjälp genom att antingen slussa klienterna vidare eller hjälpa dem igenom den akuta fasen så att de sedan klarar sig själv. Endast på så sätt kan diakonin ständigt rikta sig mot den som behöver mest hjälp och är mest utsatt, i enlighet med kyrkolagen och kyrkans strategi.

Med dessa huvudsakliga argument svarade vi på den teoretiska delen av frågan om kyrkans roll i välfärdssamhället.

Såsom visas i både empiri och litteratur är offer för familjevåld ofta i desperat behov av hjälp och i en situation av multiproblematik. Därför placerar de sig också som en angelägen grupp av klienter för diakonin. I enlighet med kyrkans strategi borde alltså samarbete med skyddshem poängteras. Eftersom klienter själva bör ta kontakt för hjälp, borde diakonin tydligare kommunicera att den finns såväl i samhället som i skyddshemmen. Ett sådant nätverkande ger också diakonin möjlighet att omforma såväl samhället som kyrkans roll i samhället. Hur denna marknadsföring av tjänster och resurser skall gå till är en fråga för fortsatt forskning. Med dessa normativa slutsatser svarar vi slutligen på den tredje frågan om hur diakonin kan utvecklas för att bättre svara mot och påverka det strategiska arbetet inom kyrkan.

Tillkännagivande

Svenska litteratursällskapet i Finland har stött forskningen (Lise-Lotte Hellöre) med medel ur Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond II. Forskningen är även en del av den tvärvetenskapliga forskargruppen *Värdegrund under omförhandling. Kyrkan som värdeskapare i Svenskfinland*, understödd av Svenska Kulturfonden in Finland.

Käll- och litteraturförteckning

- Agevall, C. (2012). *Väldet och kärleken. Väldsutsatta kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter*. Diss. Lund Studies in Sociology of Law 38. Lunds universitet. Lund.
- Alava, H., A. Kela, A. Nikkanen & P. Paloviita (2020). *Diakoniabarometri 2020. Aina uuden edessä*. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisu 88. Helsingfors.
- Alvesson M., & K. Sköldberg (1994). *Tolkning och reflexion*. Lund: Studentlitteratur.
- Ardin, A. (2019). *Politisk och profetisk diakoni: Olika perspektiv på kyrkans röstbärande roll i samhället*. Argument Förlag.
- Björkgren, M. (2004). *I nöd och lust. Feministiska perspektiv på mäns våld mot kvinnor inom kristen tradition*. Pro gradu avhandling. Åbo Akademi. Åbo.
- Björkgren, M. (2009). *Våld i parrelationer. En begreppslik undersökning av ett moraliskt och samhälleligt problem*. Diss. Åbo Akademi. Åbo.
- Bue Kessel, T. (2014). *Between God's sharing power and men's controlling power: A quest for diaconal empowerment and transformation in Femmes Pour Christ in Cameroon*. Dissertation Series – Volume 19. School of Mission and Theology. Stavanger.
- Edgardh, N. (2019). *Teologi, kön och omsorgens utmattning*. Verbum. Stockholm.
- Ekbrand, H. (2006). *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. Diss. Göteborg studies

- in Sociology No. 28. Göteborgs universitet. Göteborg.
- Enander, V. (2008). *Women leaving violent men. Crossroads of emotion, cognition and action*. Diss. Institutionen för socialt arbete, skriftserien 2008:3. Göteborgs universitet. Göteborg.
- Engel, C. (2006). *Svenska kyrkans sociala arbete - för vem och varför? En religionssociologisk studie av ett diakonalt dilemma*. Diss. Uppsala universitet. Ersta Sköndal högskola, Forskningsavdelningen.
- En kyrka med ökade olikheter. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 2012–2015: En översikt över kyrkans arbete* (2017). Kyrkans forskningscentrals webbpublikationer 50. Tammerfors.
- Georgsson Staf, A. (2013). *"I try to think about something else": Children's understanding of their situation and well-being when having experienced intimate partner violence*. Diss. Göteborgs universitet. Göteborg.
- Hellöre, L-L. (2020). När mörkret är som djupast. Diakoniarbetare om sin kontakt till skyddshemsklienter. Pro gradu avhandling. Åbo Akademi. Åbo.
- Johannessen, A., & P. A. Tuft (2003). *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Liber. Malmö.
- Jäppinen, M. (2015). *Väkivaltskyön käytännöt, sukupuoli ja toimijuus. Etnografinen tutkimus lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten auttamistyöstä Venäjällä*. Diss. Sosiaaliteiden laitoksen julkaisuja 2015:3. Helsingfors universitet. Helsingfors.
- Kaittila, A. (2017). *Rabakonfliktit ja taloudellien väkivalta parisuhteissa*. Diss. Turun Yliopiston Julkaisuja C: 434. Åbo universitet. Åbo.
- Kettunen, P. (2013). *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*. Kirjapaja. Helsingfors.
- Kirkko ja Koti* 26.8.2020. <https://www.kirkkojakoti.fi/elama/kirkon-toimintaa-arvostetaan-hyvinvoinnin-vahvistajana/> Läst 8.10.2021.
- Kleiven, T. (2008). *Intimitetsgrenser og tillitsmakt. Kirkesamfunns bruk av retningslinjer i møte med seksuelle krenkelser sett i lys av et diakonifaglig perspektiv*. Det teologiska Menighetsfakultet. Oslo.
- Kvinnor, män och våld. Evangelisk-lutherska kyrkans i Finland synpunkter på familjevåld* (2000). Kyrkostyrelsens publikationer 2002:2. Helsingfors.
- Kyrkan och offentliga tjänster* (2018). Publikationer från Ev.-luth. kyrkan i Finland 72. Helsingfors.
- Kyrkolagen* KL. 26.11.1993 / 1054. Finlex.fi. Läst 24.4.2020.
- Kyrkoordningen* KO. 8.11.1991 / 1055 år 1993. Finlex.fi. Läst 25.4.2020.
- Källström Cater, Å. (2004). *Negotiating normality and deviation - father's violence against mother from children's perspectives*. Diss. Örebro studies in Social Work 5. Örebro University. Örebro.
- Lindqvist, R. (2009). *Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä*. Diss. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 354. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Nietola, V. (2011). *Väkivalta-työ asiantuntijayhteistyönä*. Licentiatavhandling. A Tutkimuksia 30. Diakonia-ammattikorkeakoulu DIAK. Helsingfors.
- Nordstokke, K. (2009). *Diakonien teologi*. I: Pia Kummel-Myrskog, Birgitta Sarelin & Sixten Ekstrand (red.) *Där nöden är störst: en introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel*, s. 9–29. Publikationer utgivna av Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2009:1. Helsingfors
- Nyqvist, L. (2001). *Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä*. Diss. Åbo universitet. Ensi ja turvakotien liiton julkaisu 28. Helsingfors.
- Näe väkivalta - Kirstinuskosta nousevia pohdintoja perhe- ja lähisuhdeväkivallan vastustamiseksi* (2007). Kyrkostyrelsen. Helsingfors.
- Ojuri A. (2004). *Väkivalta naisen elämän varjona. Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäkulusta ja selviytymisestä*. Diss. Acta Universitatis Lapponiensis 77. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

- Peltomäki, I. (2020). *Kärsimys ja rakkaus: Cura animarum mundana*. Diss. Helsingin yliopisto. Helsingfors.
- Peltonen J. & S. Kaipanen (2021). *Turvakotipalvelut 2020*. THL. Tilastoraportti 17/21. Läst 1.6.2021.
- Piispa, M. (2004). *Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväivallan määrittely surveytutkimuksessa*. Diss. Statistikcentralen. Forskningsrapporter, 241. Helsingfors universitet. Helsingfors.
- Piispa, M., & M. Heiskanen (2000). *Väkivallan hinta. Naisiin kohdistuvan väkivallan kustannukset Suomessa*. Tasa-arvojulkaistus ja 2000:6, Oikeus 2000:14. Statistikcentralen. Helsingfors.
- Piispa, M., M. Heiskanen, J. Kääriäinen, & R. Sirén (2006). *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos HEUNI, Publication Series No. 51. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Helsingfors.
- Planen för att genomföra Istanbulkonventionen 2018–2021 är klar* (2017). Pressmeddelande 19.12.2017. Statsrådet. Stm.fi. Läst 3.3.2020.
- Sporre, K. (1999). *Först när vi får ansikten – ett flerkulturellt samtal om feminism, etik och teologi*. Diss. Lund Studies in Ethics and Theology. Lunds universitet. Atlas Akademi. Uddevalla.
- Öppna dörrar (2020). *Strategi för Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland fram till 2026*. Publikationer från Ev.-luth. kyrkan i Finland 91. Helsingfors.

Hellöre, Lise-Lotte (2022). **When Diaconia Became an Exhausted Millionaire: Experiences from the Coronavirus Pandemic in Finland.** *Diaconia: Journal for the Study of Christian Social Practice*, 12(2): 117-136. <https://doi.org/10.13109/diac.2021.12.2.117>

When Diaconia Became an Exhausted Millionaire

Experiences from the Coronavirus Pandemic in Finland

Abstract:

This article explores what happened to Finnish diaconia as the Coronavirus crisis hit in the spring of 2020. It is an empirical study conducted in Finland in 2021 and presents the experiences of 22 deacons regarding the impact of the Corona pandemic on their work. The data were gathered through semistructured interviews across the Porvoo diocese of the Evangelical Lutheran Church of Finland (EvL). One contribution of the paper is the use of managerial models to analyze data in a research area where they have not been used much before (Theology and Diaconal Studies). The study shows that diaconia was hit hard by distancing restrictions in the Porvoo diocese. However, it came also in contact with new donors and volunteers. The crisis thus also offered new possibilities and ways of working. Most informants reported positive feedback from society, though some were disappointed by the lack of appreciation from within the Church itself. The pandemic showed how diaconia could benefit from exceptional times by jettisoning old conventions in favor of doing things in novel ways. The pandemic period can be seen as a liminal situation for the Church in society and for the role of diaconia, creating opportunities for change and authenticity.

Keywords:

diaconia, deacons, pandemic, Coronavirus, Covid-19, crisis, SWOT, PEST, Finland, Porvoo diocese

1. Introduction

The Covid-19 pandemic challenged society in many ways – diaconia as well. For instance, partner-related violence against women accelerated, and the number of clients seeking help in shelters for victims of domestic violence increased in Finland (Hietamäki et al., 2021). Immigrant groups in Helsinki are reported to have suffered from weakened social connections (Kalule, 2021). In Sweden, researchers conclude that the pandemic accentuated already established social structures and inequalities and amplified existing power relations and vulnerabilities. There was

a rise in anxiety across the population, more prevalent within high-risk groups including, for example, people in vulnerable situations, with diseases, and at higher age (Mulinari et al., 2021, 5). An African study concludes that death because of Covid-19 was more likely if you were socially or economically marginalized (Knoetz, 2021, 5). Such societal factors have impacted the work of diaconia across the world: Deacons had to meet new challenges as well as new possibilities in doing their work during the pandemic.

Here, I use the term “deacon” to refer to employees who do diaconal work and have formal education in the field of diaconia. In Finland, all parishes have had compulsory positions for deacons since 1944, according to the Church Law. Until 1972, the deacons also took part in municipal healthcare duties. Diaconal activities, in turn, are seen as church social work or poor relief (Hiilamo, 2012, 404–405). The purpose of diaconia is further stipulated in the Finnish law to help those in the gravest need, especially those not supported by others. The mission statement to focus on the most marginalized groups, writes Hiilamo (2012, 405), is “giving parish-level social work and nursing a character distinctive from other church activities and a large degree of freedom to address emerging needs.”

2. Background

A large-scale crisis ensued when the pandemic emerged, striking diaconia with its purpose of helping those in the gravest need. Researchers worldwide have tried to grasp what was happening and how to understand the new situations during the pandemic. Below I go through some of these studies.

Even before the Corona pandemic, there were social challenges on the macrolevel. Knijn and Lepianka (2020, 1) argue that Europe had let down its most vulnerable and fallen short of its ideals. Economic and social solidarity between states had decreased in reaction to the financial and social crises of 2008–2015, which exacerbated growing inequalities. In addition, Europe faced accelerating economic globalization and the increased demand for flexibility from the labor market coinciding with shrinking social protection. All this was already a threat to the welfare state. Additionally, populism was threatening liberal democracy, and there had been a visible drift toward authoritarianism and rising nationalism. Thus, in Europe, foreigners were confronted by antagonist attitudes, and when the pandemic reached Europe and before the Russian war against Ukraine started, many countries already showed strong resistance to welcoming the increasing number of refugees.

What did research observe on the microlevel? Kurkiala (2020, 11) describes Sweden when the pandemic occurred and depicts how people, previously detached from each other in their ideological and acoustic bubbles, suddenly became aware of the breath and cough of others, also realizing that high numbers of people

were dying alone. Under these circumstances, people experienced insecurity – but also creativity. Ordinary, often implicit rules and norms suddenly become more apparent and, consequently, scrutinized. Convention lost its authority and no longer legitimized human actions while new possibilities emerged (Kurkiala, 2020, 12). Moreover, the Covid-19 situation accentuated questions about life and death, which is also reflected in the work of diaconia (Jonsson/Babajan, 2020, 73).

Other researchers argue that the pandemic has caused enormous trauma and changed politics, economics, and geographical structures, disrupting many areas of life (Pillay, 2020). In a recent study, Hiilamo (2022) compares the pandemic effects in Finland with the economic recession the country experienced in the 1990s, focusing on poverty relief. But negative effects are not the whole picture: Crises also create winners, for instance, the rise of net-based activities. Other reports see the local becoming more global, making the world even more intertwined. Relationships during the time of Corona tended to move from the physical to the virtual, whether permanently or temporarily. The dynamics between governments and their citizens changed, too, as governmental decisions on freedom, health, economy, and democracy affected everybody. Tensions arose between scientists, on the one hand, and politicians, on the other hand, as well as between commercial and public interests, for instance, in response to vaccination (Mulinari et al., 2021).

Religious life was not exempted. Pillay argues (2020, 1) that churches have been permanently transformed, so that, consequently, there is a need to research the implications of the crisis. Beukes (2020) reflects on the possible opportunities found in the Corona crisis and concludes that in this period the Church failed to be Church outside the walls. He ponders the pros and cons of rediscovering traditional ways of being Church as a reaction to the pandemic. Cho (2021) argues for a new understanding of church community, which goes beyond a spatial definition and is based on solidarity and empathy with the community and the world. According to Cho, this is a precondition for survival in society, and also for the Church. She claims that churches must activate themselves online to a larger extent, for example, in home worship or online worship as alternatives to public worship, “[b]ecause Covid-19 now presents a situation where the church cannot offer in-person, physical worship services” (Cho, 2021, 14). However, a Finnish study (Metso et al., 2021) on virtual spiritual connectedness shows that experiences have been twofold during the pandemic: While some experienced a stronger religious relationship, others felt that virtual worship distanced them from the Church.

De Villiers (2020) elaborates on the moral challenges and opportunities for the Church in a postpandemic era. The parallel management of two crises – the pandemic and extreme economic inequality – exacerbated the situation in South Africa (De Villiers, 2020, 4). It created a need – and a chance – for the Church to mobilize its members to make a difference and provide relief. De Villiers depicts three areas of opportunity where the Church can offer moral guidance: 1) an

alternative lifestyle for the future, 2) attitudes and actions toward other people, especially those in need, as well as toward the natural environment, 3) a more just and environmentally friendly society.

Religious life can contribute to health (Williams et al., 2021), a notion not irrelevant during a global pandemic. This is revealed in a recent study of the Los Angeles area, where the authors argue that churches of various denominations (24 in total) served as sources of connection and support for spiritual well-being. Moreover, the church communities also recognized the importance of extending this support beyond the mere spiritual.

Research from Finland shows that diaconal work was flexible and developed new means of helping clients during the crisis. Especially poverty relief and food aid were reorganized to better meet the needs. It is also important to mention that diaconia did not close down at any point in the EvL. In fact, individual meetings increased during the first year 2020 by 34% over the year before (Gävert, 2021).

In short, the pandemic created chaos, unprecedented lockdowns, and suffering worldwide. But the pandemic also created opportunities, for society and for religious life, both in Finland and other countries. My interest in this article lies in taking a concrete look at what these opportunities and challenges can be.

3. Aim

This study aims to better understand the context of diaconal work in the Evangelical Lutheran Church of Finland (EvL) during the Covid-19 pandemic by asking deacons in the Porvoo diocese how the pandemic has affected their work. The interviews were conducted about 1½ years into the crisis, in June-September 2021. The research question read: What is the impact of the Covid-19 pandemic on the diaconal work in the Porvoo diocese in Finland?

This overreaching qualitative research question is further divided into two sub-questions, the first descriptive, the second explorative in nature:

1. How did the Corona crisis influence diaconal work in the Porvoo diocese?
2. What lessons can be learned from the pandemic situation for future diaconal work in the Porvoo diocese and, more broadly, in Finland?

4. Method

This empirical study takes a qualitative approach. It inquires how deacons depict the influence of the pandemic on their work. In the data analysis part, I apply two models normally used outside the theological context (the PEST and SWOT

models). Because of the novel application of these two models, the study also contributes methodologically to developing the field of diaconal studies.

4.1 Data Collection

With its 3.7 million members at the beginning of 2021, the EvL comprises 65.7% of the Finnish population. In 2022, the number of parishes nationwide was 367 (Statistik om kyrkan, 2022).

Amid the Corona crisis, in June-September 2021, I conducted qualitative interviews with 22 deacons in the Porvoo diocese in Finland. The Porvoo diocese is one of nine dioceses in Finland. It stretches across vast areas of Western and Southern Finland, serving the Swedish-speaking minority in Finland as well as the German Evangelical-Lutheran congregation and Rikssvenska Olaus Petri församling (Swedish Olaus Petri congregation). The total number of members in the Porvoo diocese in 2021 was about 230,000, spread out over 47 parishes (Borgå stift, 2022). In 2021, the diocese employed 93 deacons (Statistik om kyrkan, 2022); thus, I interviewed 24% of them.

Of the 22 informants, 8 were from urban and 14 from rural Finland. Some were rather new in their office, whereas others already had several decades of experience in diaconia. There were fewer than three men, though I will not be more precise than this to ensure anonymity, as the number of men working within diaconia in the diocese is low. I approached almost all parishes in the diocese by email, asking if they would participate anonymously in the study. I received positive answers from the informants included here. I omitted the parish I live in because of a possible conflict of interest. No parish is represented by more than one deacon.

The interviews were held virtually over Zoom because of Covid-19 distancing recommendations. Afterward, I transcribed and anonymized the recorded talks, giving the respondents pseudonyms A-V. The shortest interview lasted approximately 30 minutes, the longest 90 minutes. The topics of discussion comprised the impact of the Corona crisis. Key questions were what had happened to diaconia as the pandemic hit the world in 2020, and what was happening at the time of the interview. The qualitative data collection was conducted following a semistructured interview guide. The study followed the data-protection regulation in Finland, The Finnish National Board on Research Integrity TENK.

Being a qualitative study, it aimed at creating and understanding the research question (Alasuutari, 1995; Ragin, 1992; Yin, 1994). It was inductive in nature, as I moved from specific observations to trying to see tendencies on a more general level. Finally, the study was descriptive and explorative (Stebbins, 2001), concentrating on the Porvoo diocese case to look at the impact on diaconia.

4.2 Data Analysis

I analyzed the data exploratively using two models developed within management research: the PEST model (Political, Economic, Social, Technological) and the SWOT model (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats). Both models have been used extensively outside of business contexts and at various levels, such as individual, organizational, national, and international (Madsen, 2016, 11). A combination of these models gives a) a good understanding of a situation in a certain case and b) can provide helpful insights for developing a strategy for the object being studied. Thus, the two subresearch questions are related directly to the purpose and nature of these models.

Importing these management-developed tools into theology and diaconal studies can help to see diaconia in a new light and enhance necessary strategies and decision-making. The models “are to be understood as additional tools that organizations can use to quickly understand the immediate environment and what measures they can take in response to a crisis” (Marketing Week, 2021), not as alternatives to long-term strategic planning. However, they may shed light on the current Corona crisis and its impact on diaconia. An example of the PEST analysis outside business context is Cox (2021), who studied how the higher-education environment affects academic libraries’ strategy. He notes that one of the limitations of the PEST model is that it is insufficient on its own, requiring additional other tools, such as SWOT. Another limitation is that it is very broad in range, so only some factors may be relevant or focus on issues with varying impacts in different regions (Cox, 2021, 3). SWOT is a simple tool, which is why it appeals to many, but it has also been criticized by academics and practitioners. For example, it has the high degree of subjectivity, and the simplistic and mechanistic nature of the SWOT matrix has been noted. On the other hand, defenders of SWOT see it more as a generic framework and template that can help the users to reflect on the information they already have (Madsen, 2016, 4–5).

The PEST model builds on identifying political, economic, sociocultural/social, and technological factors. It is a tool for identifying sources of change (Sammut-Bonnici/Galea, 2015) which provides insight into the macrofactors that dominate the environment and pinpoints the key external drivers that directly impact diaconia in this case. The model is visualized in Figure 1.

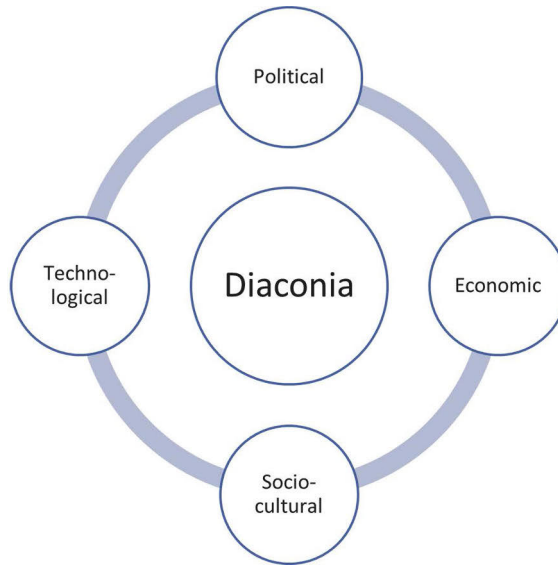

Figure 1 The PEST model, understanding diaconia as influenced by four factors (political, economic, technological, sociocultural).

The SWOT model, in turn, builds on identifying strengths, weaknesses, opportunities, and threats for the studied object, here the diaconal work in the Porvoo diocese. This enables understanding the exposure to potential risk factors and openings and opportunities. The SWOT model is one of the most extensively used strategy tools among managers for decision-making in Finland and worldwide (Madsen, 2016, 10). A typical SWOT model is shown in Table 1.

Table 1 The SWOT model.

	Helpful	Harmful
Internal	Strengths (S)	Weaknesses (W)
External	Opportunities (O)	Threats (T)

In short, the PEST model can show the impact of the pandemic crisis on diaconia for each aspect (political, economic, social, technological), whereas the SWOT model can help to understand how diaconia (or at a higher level, the EvL) can respond to the Covid-19 or similar crisis. PEST is a tool to answer subresearch question 1: How did the Corona crisis influence diaconal work in the Porvoo diocese? SWOT, in turn, addresses subresearch question 2: What lessons can be learned from the pandemic situation for future diaconal work in the Porvoo diocese

and, more broadly, in Finland? For both models, the data analyzed consists of the transcribed interviews.

5. Empirical Results

Below, I present the results of the interview study, first based on the analysis with the PEST model, then with the SWOT model. Because the informants consequently refer to their customers/visitors/clients/guests with the Swedish word “klient,” I have used the corresponding word in English (“client”). I do not discuss here the connotations of this term, which has been debated in recent diaconal literature, since this is not the scope of this particular article.

5.1 PEST: Macrofactors and Sources of Change

The PEST model answers the first descriptive research question: How did the Corona crisis influence diaconal work in the Porvoo diocese? The model distinguishes four major drivers for change in diaconia during the pandemic, each of which is presented below: political, economic, sociocultural, and technological factors.

5.1.1 Political Factors

As the Corona pandemic hit the world, there were severe lockdowns also in Finland. The informants experienced these pandemic restrictions as greatly impacting their work. Thus, the major political factor identified in the empirical analysis is the implementation of official restrictions on meeting with people and gathering in groups. Restrictions severely limited home visits, and at times only acute visits were permitted. In particular, the harsh regulations concerning the elderly made it difficult for deacons to visit those clients living in retirement and nursing homes. Many institutions blocked all visitors during the first outbreak of Covid-19 but reopened subsequently. At times, and irrespective of the weather, meeting clients outdoors was the only option.

The most severe restrictions made us cancel all group activities, and home visits were not possible to the same extent as before. Many are over 90 years old, so these were left out. We had telephone contact with most of them. We called and sent mails with information and such. Of course, we worked from home, doing what we could, meeting over Teams, just like everybody else. There was quite a lot of that. Our office was closed during its normal opening hours, but people could call and book a visit, so only one came at a time.

(J)

Various solutions evolved for different diaconal group activities. Sometimes, it was possible to break participants up into much smaller groups or to meet at different times or in separate rooms to facilitate coming together during times of contact restrictions. At other times, meeting outdoors was the only feasible way to get together. Face masks and social distancing were obligatory for a long period.

At times, particularly when society was locked down almost entirely, some deacons were unable to do much and instead used the time to plan ahead, send regular mails, or meet over the telephone or computer. Deacons found themselves working from home and seeing colleagues and clients only on Teams. Regular opening hours of the premises were canceled in most cases, but clients could sometimes make reservations for one-to-one meetings.

All in all, these regulations and the lockdown caused chaos and insecurity as well as fear among people. Many interviewees characterized the uncertainty of restrictions as a stressful situation. The official recommendations changed repeatedly, which made planning very difficult. After the vaccine was introduced in 2021, most regulations were lifted, and things became more normalized. Many groups were reactivated, and slowly it seemed as if the most acute situation was over.

5.1.2 Economic Factors

Also, economic factors directly impacted diaconal work. The lockdown brought severe consequences for many families who lost their jobs or were unable to work for some time. In addition, Finnish schools were closed for 2 months early in the pandemic, causing all kinds of challenges for working parents and families with little money to feed their children. Consequently, many new clients contacted diaconia because of economic difficulties, particularly in urban areas.

However, financial help was also provided in new ways. For instance, the Finnish state provided more than €4.4 million in special funds to EvL to support the diaconal work of the EvL and its parishes throughout the country. The state paid this support to thank for the EvL cooperation with public authorities and for helping people in severe need, regardless of their membership in EvL (see also Gävert, 2021, 112; Kirkko ja Koti, 2020). Two informants comment on this situation:

In the spring of 2020, we were in contact with the regional schools, just to say: “Here we are, if you need help or financial support or someone to talk to, guidance to how authorities work, or anything.” Many families were in touch, and we could help them. Some we keep contact with today. Then, we sent a reminder before the summer, too, if new needs would appear during the school break. Many families received help. We got Corona money from the state, so we did the same: We sent a message and received many applications for help. We are grateful for these contacts, since at times this generation

doesn't even think of asking for help from diaconia. (I).

Last Christmas, we had lots of donations to distribute. We had thousands of euros in the parish as well as the Corona support from the state. The state donated to diaconia through the Church, and we [the parish] got over €10,000 to give to people with special needs because of the Corona virus. Some money was given as food aid or gift cards for grocery stores. (S)

This economic aid has been of great importance economically, but it is also a recognition of the work done by diaconia in Finland. In addition, many informants talk about private and institutional donors who have been very willing to help people suffering economically because of the pandemic.

5.1.3 Sociocultural Factors

At the time of interviews, society had been under severe pressure since March 2020, when the first and most severe lockdown in Finland went into effect. People reacted very differently to such strain.

First, I thought, "These lonely people, they will be even more alone now." But the lonely ones, they are used to such a situation, not having people around and not going places to participate in various activities. So, they managed quite well during the lockdown. They may have even had more people calling them than before. But people who are used to being active in various groups, who enjoyed exercising and going to various congregational groups, they experienced more stress during this situation. (T)

Deacons met people with different worries, and many needed to talk. Some were troubled by conspiracy theories, others with everyday issues such as getting food, keeping their job, and going to school.

In their own work, deacons struggled with plans that could not be realized and the difficulty of scheduling ahead. The insecurity was immense. One deacon experienced working from home as a real challenge: "A running nose sends me to a Corona test, and then I have to cancel all activities and stay at home a few days to wait for the results. Am I then at work or not?" (R)

Many deacons found that society gave a lot of credit to diaconia during the pandemic. The state showed its appreciation very clearly through extra funds (see above); the local Finnish media, too (paper/journals, radio, and television), which were active in reporting about the various initiatives and actions taken up by diaconia during the pandemic. Public social workers also gave recognition to deacons in certain areas. At times, they even relied on diaconal work when they themselves were unable to sufficiently help people in need. This appreciation was

very valuable in a situation of heavy workload. One of the deacons comments: “We see our colleagues, priests, organ players, and others, out of work, and we are overloaded.” (L)

Thus, a few interviewees would have liked to see a rise in salary, as they feel the contribution of diaconia during the pandemic has been vital.

5.1.4 Technological Factors

Meeting over the virtual platform Teams became commonplace during the pandemic. Distance work from a home office likewise. Telephone calls made contact possible, particularly when meeting in person was out of the question because of official regulations and restrictions. In short, the technological leap forward has been enormous for diaconia. Some witness this as having been given a chance to develop new practices.

We took advantage of the sudden pause, which I think was good. We had a group discussing virtual work, and we got a push out on the Internet. So, we started with prayer devotion on Facebook, and we began writing worship services. This has been a great development in many fields and on many frontiers simultaneously. So, it has not been fruitless. (B)

Despite the giant technological leap forward, most experienced it as a great drawback being unable to meet in person. After all, meeting people face to face is the most valued aspect in diaconal work, according to the informants.

5.1.5 Summary of the PEST Analysis

The PEST analysis explains the impact of the pandemic on diaconia in the diocese for each of the four aspects. In short, politically, the restrictions of the pandemic were harsh on diaconal work, making home visits, group meetings and activities, and particularly meeting senior clients difficult. Economically, many families were hit hard by unemployment and home-schooling of children over longer periods. Diaconia made contact with many new clients with financial needs, though, at the same time, financial donors emerged. The Finnish state gave several million Euros for diaconal work. Among sociocultural factors, the wide appreciation for the work done by diaconia was mentioned, especially by the media but also officially and individually. Technological factors boil down to the giant digital leap forward taken by diaconia, both in contact with colleagues and clients.

5.2 SWOT: Responding to Crisis

The SWOT model helps to analyze potential risk factors and identifies opportunities in the empirical data. This analysis answers to my second explorative subresearch question: What lessons can be learned from the pandemic situation for future diaconal work in the Porvoo diocese and in Finland more broadly? Below, I first discuss the strengths and weaknesses and then the opportunities and threats for the diaconal work in the Porvoo diocese that appeared during the pandemic.

5.2.1 Strengths

The ability of diaconia to keep up the good work despite pandemic restrictions was a clear strength. Deacons experienced that bringing hope and care in a chaotic situation was important for people suffering.

However, I still made a few home visits if the person very much wanted me to come. Then, I wore a face mask and was very cautious about safety. Sometimes relatives asked me to go see someone they were worried about who lived alone. (B)

A few interviewees did not see a great difference in workload, while most experienced extraordinary challenges. All reported that the working picture had been altered – although contact with clients was not limited. Rather, it was necessary to find new modes; for instance, instead of meeting for common meals, volunteers cooked, and the clients could come and fetch their portion or have it delivered to their homes. Many congregations started phoning all senior members over a certain age, for instance, those over 80. This was partially achieved in cooperation with public social services. Being flexible in the pandemic situation brought new activities, too, for example, time to read professional literature and find novel solutions to providing assistance. Nevertheless, the all-important home visits could not be realized to the same extent as earlier.

5.2.2 Weaknesses

Lack of personnel was a clear drawback during the pandemic, and many informants were tired and overworked. The new situation made it less clear who the clients were, which proved to be exhausting. Another weakness was that it was not always possible to set old responsibilities aside, even if the new assignments and activities would have demanded it. An informant said: “It is frustrating to feel that some groups expect entertainment when other clients are in urgent need of my time.” (R)

A lack of understanding of the situation from supervisor(s) was also repeatedly raised. One deacon portrayed the chaotic situation:

... to-do-lists, delegating work, trying to find volunteers, then sitting long hours on the phone. And the mentally ill must be met in person. Plans needed to be amended, and bureaucracy takes its time. Teams meetings took up vast amounts of time. And then meeting the ones I really work for who are in urgent need of it. It has been a tough time. (P)

A lot of diaconal work in Finland consists of economic aid (Hiilamo 2022), which was accentuated during the pandemic (see above). Informants said it was often up to the deacon to assess any client's real needs, which differs from the procedure in public social services, where one relies on tables and figures (D). According to one informant (L), restrictions in place and masks that cover most facial expressions made it much more difficult to read people. It was noted, too, that there are always people who try to take advantage of the situation. Frequently, clients had multiple problems, and what appeared at first sight might not be the most urgent difficulty. A deacon said: "Diaconia is about helping, physically, mentally, economically, and spiritually, which is why I really prioritize meeting a new client in person the first time, taking all safety instructions into account." (L)

Additionally, some deacons reported that it was difficult to restart some activities as society gradually opened up again. Clients experienced much loneliness but were, nevertheless, reluctant to get back on track. Informants found it exhausting when the application of Covid regulations varied internally; for example, instructions for counting participants at a gathering or when/when not to wear masks. Moreover, the lack of volunteers at hand was also identified as a weakness, since most helpers were elderly themselves and therefore could not come since the high risk of infection made them extra cautious.

5.2.3 Opportunities

The pandemic implied a clear opportunity for more diaconal cooperation with institutions, private actors, and public actors, although official network meetings became less frequent. Contacts with new private donors and various associations were established. New cooperations materialized, not only new ways of doing the work.

Cooperating partners are actors who accept the Church. Current partnerships are very positive and acknowledge our resources. Also, they appreciate our values; similar values are not expressed by public actors. (S)

Another major and meaningful opportunity emerged in engaging volunteers in different diaconal tasks, for instance, phoning the elderly and asking what they need, donating food packages, or cooking meals for delivery. Grocery shops provided diaconia with shopping carts where people could donate products when shopping for themselves. There was a clear rise in the need for basic food supplies, which diaconia partly tried to meet with gift cards. Finnish diaconia has commonly been engaged in food aid (e. g., Hiilamo, 2012, 2022), which has often been done locally with other enablers. The need for economic assistance was most acute early in the pandemic but was later normalized, according to the interviews.

The Corona crisis hit unevenly. Some informants saw a 70–80% rise in clientele at the beginning of the pandemic, while others say their number of clients remained the same. Such a rise in clientele offered a clear chance for diaconia to reach out to people, not only economically. The need for psychological support was also recognized: People needed to meet and speak.

New ways of organizing the work demanded flexibility from most deacons. The data shows creative solutions such as dividing groups into smaller ones, using WhatsApp for registration before events, planning and communicating, anticipating changes in advance, reorganizing work, or leaving anniversary gifts for the elderly in the mailbox and calling them on the phone. The crisis caused by the pandemic was a wake-up call to reevaluate how things were traditionally done.

5.2.4 Threats

Corona restrictions made most gatherings impossible, for all ages and all groups alike. This was a significant constraint despite all attempts to uphold contact. Many informants stated that human contacts suffered a great deal; many new clients did come forward for economic aid, but at the same time, spontaneous meetings decreased. One informant said: “Before the Corona pandemic, we would sit at a café an hour a week, so that anybody could come to talk to us about anything.” (P)

Another indicated that the sudden loss of contact with existing clients was a source of stress. “I thought, ‘should I now start contacting all these who came here before, or should I just assume they are alright if not in touch?’” (B)

For most informants, the Corona pandemic seems to have brought more work. Everybody was faced with insecurity, plans needed to be amended constantly, and there was a strong demand for flexibility. As a result, exhaustion threatened diaconal work during the pandemic.

5.2.5 Summary of the SWOT Analysis

The SWOT analysis evaluates how well diaconia in the diocese can respond to the Covid-19 pandemic or a similar crisis in the future. In short, clear strengths of

diaconia in the crisis were the deacons' emerging flexibility and creativity. These traits were needed to keep in contact with clients despite harsh restrictive regulations and lockdowns. The unclear purpose of the work was a weakness, as was the lack of supervisory support. Extra work, more insecurity, and fewer familiar routines made the scarcity of personnel more acute, and tiredness was common. But the crisis also brought novel working methods, fresh cooperation possibilities, and new volunteers. It offered opportunities to do diaconal work in a new way as well as to scrap some outdated traditions. The stress caused by losing clients and having to deal with constant insecurity in addition to a too-demanding need for flexibility was a threat to diaconia. In addition, valuable human contacts suffered.

6. Summary of Results

The results of the empirical analysis show that the pandemic had at least the following effects on diaconia in the Porvoo diocese: Severe restrictions on diaconal work made it difficult to meet with clients, especially older people. Families faced economic difficulties, but financial help came from new, both private and state, financial donors. Diaconia was widely appreciated for its work in society, providing aid for people in acute need. The workers took a virtual leap forward in their working procedures, both with colleagues and with clients.

During the crisis, diaconia showed flexibility and creativity in keeping up its work despite regulations and lockdowns. However, the lack of supervisory support, unclear purpose, and fewer routines, together with lack of personnel, exhausted diaconal staff. On the other hand, novel ways of working, cooperation, and volunteering provided new opportunities. This implied as a drawback stress of losing clients, constant insecurity, and a tiring constant need for flexibility.

7. Discussion

The empirical data of this article are geographically limited to the Porvoo diocese. Therefore, it does not reflect the overall situation in Finland; rather, it reflects tendencies that have also been observed in other studies about the EvL. An example is that diaconia rearranged its work smoothly and flexibly, as Gävert (2021) reported. When Covid-19 hit, the pandemic challenged outdated routines. For example, R in the study was frustrated to have spent time "entertaining" groups instead of helping people acutely in need. The diaconal work during the pandemic can be understood from the liminal perspective of an "in-between" time (Kurkiala, 2020, 11), where new possibilities appear as previous frames of reference no longer legitimize certain

actions. In this sense, crises create opportunity (Kurkiala, 2020; Mulinari et al., 2021; de Villiers, 2020).

Some of the articles that I referred to earlier argue that it is essential for churches to find novel ways to react when they are in a crisis. While Cho (2021) suggests churches must become virtual to survive, this connection is questioned by the study of Metso et al. (2021). My study shows that diaconia in the EvL responded in new ways by taking a huge virtual leap forward or organizing individual meetings in a different manner, for instance, by walking and talking outside. Cho (2021) claims that churches must show empathy and solidarity. The empirical data confirms that diaconia was experienced as empathetic and solidary. This is, for example, expressed by the positive feedback from society and the Finnish state (see also Gävert, 2021; Kirkko ja Koti, 2020) or by new volunteers (who replaced the more elderly ones who had to adhere to contact restrictions) and donors wanting to cooperate with diaconia.

Results from the study raise the question of whether diaconia can once again be the actor who takes the lead in finding a solution to a critical situation. Does the current Corona crisis provide a way for diaconia to return to being pioneers, facilitating a move backward (or forward?) to being what Beukes (2020, 1) calls a “church with integrity”? This shift would demand a willingness from supervisors in the Church to allow deacons to use the flexibility they showed during the crisis to search for frontiers, the real root of diaconia, where people face their most acute needs. It is here, on the frontiers, where diaconia can change society. And it is also the place to be when pondering what it can imply that the Church Law of the EvL establishes compulsory positions for deacons (Hiilamo, 2012, 405). To this end, it would be important to allow the weaknesses identified to be turned into new ideas and novel ways of doing the work. For instance, the time invested in one-to-one meetings with clients was seen as important and should continue to be prioritized after the pandemic (P). However, another example from the data reveals how open offices were no longer needed because the crisis showed that clients can – and do – find their way to diaconia through other channels, which gives more flexibility (I).

Throughout history, diaconia has been a catalyst for change, focusing on alleviating the situation of people in difficulty. Diaconia has transformed society. With the present Church in crisis (resulting from fewer members and less income), the Church itself also needs a transformation. One way forward would be to allow diaconia, strengthened by lessons learned from the pandemic crisis, to show how to respond to other types of crises. After all, as shown, for instance, by Williams et al. (2021), the Church helps to increase mental and physical help and thus contributes to much more than spiritual support in creating a better life for people.

8. Conclusion

The article set out to qualitatively ask: What was the impact of the Covid-19 pandemic on the diaconal work in the Porvoo diocese in Finland? This general research question was empirically addressed in the SWOT and PEST analyses above, each of which answered one of subresearch questions. The study is based on empirical data of 22 deacons answering the question on how the Corona pandemic affected their work. It elaborates on how diaconia can respond to a similar crisis in the future by examining the strengths and shortcomings that occurred during the pandemic. Methodologically, two management models were used in a novel context bringing forward new perspectives.

The crisis is still ongoing as this paper is being written: We are still in what Kurkiala (2020, 11) calls an “in-between,” a term that reminds us of the concept of liminality, which describes the disorientation that occurs in the middle stage of a *rite de passage*, when one status is left behind but the new not yet established. The concept of *rite de passage* was more recently also used to describe the postindustrial society as well as political, social, and cultural changes (e. g., Thomassen, 2009). The position of the Church in society but also the situation of diaconia can, in this pandemic situation, be understood as undergoing a rite of passage, at the time of empirical data collection and data analysis. The continuity of the tradition of how to “do diaconia” becomes uncertain, while things might not be what they once in the future. Deacons, for instance, may leave behind groups they used to work with and turn to helping people with more acute needs. Clients explore new digital ways of contacting diaconia, and the network of diaconal cooperation is altered, to name a few examples. This fluid situation will continue, and it is as yet unknown where the rite de passage will lead. Consequently, it is necessary to do more research to follow up on where the situation is taking Church and diaconia, both on a more general level but also specifically in the Porvoo diocese. In a liminal sense, no final outcomes can yet be seen from this pandemic, in the midst of which my research was conducted. Thus, further research in this area is needed.

Funding Information

This study was made possible because of personal financing by Svenska Litteratursällskapet (Swedish Literature Society) in Finland, SLS, and as part of the project “Värdegrund under omförhandling. Kyrkan som värdeskapare i Svenskfinland” (Renegotiating Values: The Church as a Value Creator in Swedish-Speaking Finland), a project partly supported by Svenska Kulturfonden i Finland (Swedish Culture Fund in Finland).

Bibliography

- Alasuutari P. (1995), *Researching culture: Qualitative method and cultural studies*, London: Sage.
- Beukes, J. W. (2020), To be or not to be? A missional and practical theological perspective on being church without walls amidst Coronavirus disease 2019: A challenge or an opportunity? *HTS Theologiese Studies/Theological Studies* 76 (1), 1–7, <https://doi.org/10.4102/hts.v76i1.6115>
- Cho, A. (2021), For the church community after COVID-19, *Dialog*, 60, 14–21, <https://doi.org/10.1111/dial.12642>
- Cox, J. (2021), The higher education environment driving academic library strategy: A political, economic, social and technological (PEST) analysis, *The Journal of Academic Librarianship*, 47(1), 1–7, <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102219>
- De Villiers, D.E. (2020), The church and the indispensability and fragility of morality revealed by the COVID-19 pandemic, *HTS Theologiese Studies/Theological Studies* 76 (1), 1–6, <https://doi.org/10.4102/hts.v76i1.6180>
- Gävert, T. (2021), Koronaerityinen diakoniatyö vastasi ketterästi akuuttiin tarpeeseen [Diaconal work during the Corona addressed smoothly acute needs], *Diakonian Tutkimus [Research on Diaconia]*, (2), 112–118, <https://doi.org/10.37448/dt.112253>
- Hietämäki J./Kaittä A./Tuominen J./Vuoremaa M./Husso M./Peltonen J./Karhinen-Soppi A. (2021), Lähisuhdeväkivalta koronapandemian aikana [Family violence during the Corona pandemic], *Tutkimuksesta tiiviisti [Research briefly]*, 2/2021, Finnish Institute for Health and Welfare: Helsinki.
- Hiilamo, H. (2012), Rethinking the role of church in a socio-democratic welfare state, *International Journal of Sociology and Social Policy* 32 (7/8), 401–414.
- Hiilamo, H. (2022), Church poverty relief during a time of crisis? Experiences of the Evangelical Lutheran Church of Finland, *Journal of Church and State*, 64 (2), 240–258, <https://doi.org/10.1093/jcs/csab005>
- Jonsson P./Babajan T. (2020), Effekter av höjda kyrkoavgifter på utträden [Effects of raised church fees on leaves], in: Svenska kyrkan (ed.), *Nyckeln till Svenska kyrkan: en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2020 [The key to the swedish church: A text about organization, activity and economy 2020]*, Stockholm: Svenska kyrkan, 73–79.
- Kalule, A. (2021), The international Finland: A football tournament as a tool to encourage immigrant community participation in Helsinki, *DIAK: Helsinki*.
- Kirkko ja Koti [Church and Home] (2020), *Kirkon toimintaa arvostetaan hyvinvoinnin vahvistajana [The church's activities are valued as strengthening well-being]*, published 26 August 2020, <https://www.kirkkojakoti.fi/elama/kirkon-toimintaa-arvostetaan-hyvinvoinnin-vahvistajana/> (retrieved on 11 May 2022).
- Knijn, T./Lepianka, D. (2020), Introduction, in: Knijn, T./Lepianka D. (ed.), *Justice and vulnerability in Europe: An interdisciplinary approach*, Cheltenham, Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 1–15.

- Knoetze, J. J. (2021), African youth, African faith(s), African environment and sustainable development: A missional diaconal calling, *HTS Teologiese Studies/Theological Studies* 77(2), <http://dx.doi.org/10.4102/hts.v77i2.6607>
- Kurkiala, M. (2020), Bortom pandemin: Om Corona, kultur och klimat [Beyond the pandemic: On Corona, culture and climate], in: *Nyckeln till Svenska kyrkan: En skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2020* [The key to the Swedish church: A text about organization, activity and economy 2020], Church of Sweden: Stockholm, 7–20.
- Madsen, D. Ø. (2016), SWOT Analysis: A management fashion perspective, *International Journal of Business Research*, 16 (1), 39–56.
- Marketing Week (2021), Using PEST, SWOT and scenario planning in a crisis, *marketing-week.com* 10 July 2020, <https://www.marketingweek.com/pest-swot-scenario-planning-crisis/> (retrieved on 3 November 2021).
- Metso, P./Kallatsa, L./Mikkola, S./Ahonen, T. (2021), Kokemukset hengellisestä yhteydestä ja hengellisyiden muutoksesta koronapandemian aikana Suomen ortodoksisessa ja evankelis-luterilaisessa kirkossa [Experiences from spiritual connectedness and change during the Coronapandemic in the Finnish Orthodox church and the Finnish Evangelical-lutheran church, *Diakonian tutkimus* [Research on Diaconia] (2), 55–76. <https://doi.org/10.37448/dt.109489>
- Mulinari, S./Soneryd L./Öhman S. (2021), Sociologisk forskning om Covid-19–pandemin: En introduktion [Sociological research about the Covid-19 pandemic: An introduction], *Sociologisk Forskning* [Sociological Research], 58 (1–2), 5–14, <https://doi.org/10.37062/sf.58.23216>
- Borgå stift [Porvoo diocese] (2022), Om Borgå stift [About the Porvoo diocese], <https://www.borgastift.fi/om-borga-stift/> (retrieved on 2 March 2022).
- Pillay, J. (2020), Editorial comment, *HTS Teologiese Studies/Theological Studies* 76(1), <https://doi.org/10.4102/hts.v76i1.6357>
- Ragin C. C. (1992), Introduction: Cases of “What is a case?”, in: C. C. Ragin & H. S. Becker (ed.), *What is a case? Exploring the foundations of social inquiry*, Cambridge: Cambridge University Press, 1–17.
- Sammot-Bonnici, T./Galea D. (2015), PEST analysis, in: Cooper, C. L. (ed.), *Wiley Encyclopedia of Management*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Ltd.
- Stebbins R. A. (2001), *Exploratory research in the social sciences*, Thousand Oaks/London/New Delhi: Sage.
- The Evangelical-Lutheran Church of Finland (2022), *Statistik om kyrkan* [Statistics about the Church], <https://evl.fi/fakta-om-kyrkan/statistik> (retrieved on 2 March 2022).
- Thomassen B. (2009), The uses and meaning of liminality, *International Political Anthropology*, 2 (1), 5–28.
- Williams, M. J./Wagoner, Z./Rodman-Alvarez, S./Pasillas V/Sanchez A. (2021), Prioritizing health: Churches response to the COVID-19 pandemic, *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 1–8, <https://doi.org/10.1080/10852352.2021.1924593>
- Yin R. K. (1989), *Case study research: Design and methods*, Newbury Park: Sage.

Lise-Lotte Hellöre, Ph.D.

Åbo Akademi University, The Polin Institute, Turku, Finland

lhellöre@abo.fi

Lise-Lotte Hellöre

I det fördolda

Om diakoni och värdeskapande i brytningstider

I studien undersöker Lise-Lotte Hellöre hur diakoniarbetare i Borgå svenskspråkiga stift i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland uppfattar sitt arbete och värdeskapandet relaterat till det. Också möjligheter att utveckla nya arbetsmetoder och gå in i nya områden för diakonal hjälpverksamhet utforskas, t.ex. samarbete med skyddshem för offer för våld i nära relationer. Covid-19-pandemin och den medföljande hälsokrisen är en dominerande kontextuell faktor under hela forskningen. Krisen påverkade fallen av våld i nära relationer i Finland och den utmanade diakoniarbetare att ompröva sina arbetsområden samt -metoder. Coronakrisen hade vidare en direkt inverkan på de 22 intervjuer som gjordes år 2021 och vilka utformar den kvalitativa undersökningen. Utgångspunkter för analysen innefattar även en enkät år 2019 till stiftets alla cirka ett hundra diakoniarbetare. Sammantaget bidrar studien till tankar kring hur diakoniarbetet kan och bör utvecklas i Evangelisk-lutherska kyrkan i det samtida Finland. Avhandlingen består en kappa och fem vetenskapligt publicerade artiklar på svenska och engelska.

9 789521 243530 >

ISBN 978-952-12-4353-0